

**T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**RADİKAL İSLAMCI TERÖRİZMİN MEŞRU GÖSTERİLMESİ:
TÜRKİYE HİZBULLAHI ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Engin AVCI**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN**

ANKARA – 2011

TEZ TANITIM FORMU

- TEZİN TARİHİ** : 13 Mayıs 2011
- TEZİN TİPİ** : Doktora Tezi
- TEZİN BAŞLIĞI** : Radikal İslamcı Terörizmin Meşru Gösterilmesi:
Türkiye Hizbullahı Örneği
- TEZİN YAPILDIĞI BİRİM** : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü
Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı
- SPONSOR KURULUŞ** : –
- DAĞITIM LİSTESİ** : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü
Tez Hazırlama, Onay, Dağıtım ve Muhafaza Esasları Kılavuzunda Belirtilen Yerlere
- TEZİN ÖZETİ** : Bu tez çalışmasında radikal İslamcı terörizmin nasıl meşru gösterildiği konusu araştırılmıştır. Bu kapsamda Türkiye’de faaliyet gösteren Hizbullah Terör Örgütü (Türkiye Hizbullahı) incelenmiştir. Araştırmada, örgütün başvurduğu şiddeti, maruz kaldığını iddia ettiği baskı ve zulme karşı bir tepki olarak meşru göstermeye çalıştığı sonucuna varılmıştır.
- ANAHTAR KELİMELER** : Terörizm, Dinî Söylemle Açıklanan Terörizm,
Radikal İslamcı Terörizm, Şiddetin Meşru
Gösterilmesi, Türkiye Hizbullahı
- SAYFA SAYISI** : 243
- GİZLİLİK DERECESİ** : Tasnif Dışı

**T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**RADİKAL İSLAMCI TERÖRİZMİN MEŞRU GÖSTERİLMESİ:
TÜRKİYE HİZBULLAHI ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Engin AVCI**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN**

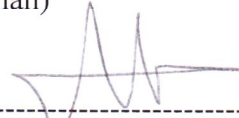
ANKARA – 2011

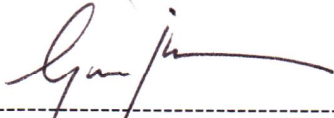
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

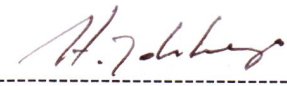
Engin AVCI'nın, "Radikal İslamcı Terörizmin Meşru Gösterilmesi:
Türkiye Hizbullahı Örneği" konulu tez çalışması, jürimiz tarafından
GÜVENLİK BİLİMLERİ Ana Bilim Dalında DOKTORA tezi olarak kabul
edilmiştir.

Başkan
Prof.Dr. Ali ÇAĞLAR

Üye
Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN
(Danışman)

Üye
Prof.Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

Üye
Prof.Dr. Çınar ÖZEN

Üye
Doç.Dr.İkm.Yb. Haldun YALÇINKAYA

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

03/06/2011

Ali ŞİŞİK
Yrd.Doç.Dr.Öğ.Alb.
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Uzun ve yorucu bir eğitim sürecinin ilk ve en önemli meyvesi olan bu doktora tezinin ortaya çıkmasında doğrudan ya da dolaylı katkısı bulunan birçok kişiye ve kuruma teşekkür etmem gerekmektedir. Öncelikle doktora eğitimi için bana imkân sağlayan Jandarma Genel Komutanlığı ve Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsüne minnettarım. Tezin tamamlanmasına doğrudan katkı sağlayan kişilerin başında tez danışmanım Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN gelmektedir. Yoğun iş temposuna rağmen, başlangıçtan itibaren her safhada sağladığı katkı ve yönlendirmelerden dolayı kendisine teşekkür ediyorum. Ayrıca tez izleme komiteleri ile tez savunma jürisinde yer alarak yapıcı eleştirileriyle teze son şeklinin verilmesini sağlayan Prof.Dr. Ali ÇAĞLAR, Prof.Dr. Çınar ÖZEN, Prof.Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN, Doç.Dr. Mitat ÇELİKPALA, Doç.Dr. Oktay Fırat TANRISEVER ve Doç.Dr. Haldun YALÇINKAYA'ya da teşekkür etmem gerekmektedir.

Lisansüstü eğitimimin başlangıcından itibaren akademik çalışmalar yapmam konusunda beni teşvik eden Dr. Kadir GÜNDOĞAN'a, Enstitü Müdürlerimiz Prof.Dr. Taner ALTUNOK, Yrd.Doç.Dr. Cengiz TAVUKÇUOĞLU ve Yrd.Doç.Dr. Ali IŞIK'a, Güvenlik Bilimleri Anabilim Başkanlarımız Dr. Mazlum ÇELİK ve Battalgazi TANRIVERDİ'ye, terörizm konusunda yaptığımız tartışmalarda tez konusunun olgunlaşmasına katkı sağlayan İsmail SIKI ve Dr. Cenker Korhan DEMİR'e, tez metninin kontrolünde destek sağlayan Metin GÜNAL ve Dr. Mustafa POLAT'a da müteşekkirim. Ayrıca ders aşaması, yeterlilik sınavı, tez konusunun belirlenmesi, araştırma süreci gibi birçok zorlu aşamayı içeren bu süreçte yer alan ve bana destek olan, burada isimlerini sayamadığım tüm akademisyenlere, mesai arkadaşlarıma ve dostlarıma da teşekkür ederim.

Son olarak, doktora eğitim sürecinin arka planındaki kişilere de teşekkür borçlu olduğumu ayrıca ifade etmeliyim. Sanırım onların hoşgörüsü, sabrı ve desteği olmadan bu süreç tamamlanamazdı. Eşim Banu başta olmak üzere, ailem ve sevdiğim tüm dostlarım, kendileriyle geçireceğimiz güzel anları ertelememi her zaman hoşgörü ve anlayışla karşıladılar. Hepsine teşekkür ediyorum.

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ANKARA 2011

**RADİKAL İSLAMCI TERÖRİZMİN MEŞRU GÖSTERİLMESİ:
TÜRKİYE HİZBULLAHI ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Engin AVCI

ÖZET

Bu tezin amacı, radikal İslamcı terörizmin nasıl meşru gösterildiği konusunu araştırmaktır. Tezin temel varsayımı, radikal İslamcı terörizmde başvurulan şiddetin, maruz kalındığı ileri sürülen baskı ve zulme bir tepki olarak meşru gösterildiği şeklindedir. Bu kapsamda Türkiye’de faaliyet gösteren Hizbullah terör örgütü (Türkiye Hizbullahı) incelenmiştir.

Tezin ilk üç bölümünde terörizm, dinî söylemle açıklanan terörizm, radikal İslamcı terörizm ve şiddetin meşru gösterilmesi konusundaki kavramsal ve kuramsal tartışmalar yer almaktadır. Birinci bölümde, terörizm ve şiddet konusundaki kavramsal tartışmalar çerçevesinde terörizmi diğer şiddet türlerinden ayıran özellikler ortaya konulmuştur. İkinci bölümde; öncelikle din ve şiddet ilişkisi çerçevesinde dinî söylemle açıklanan terörizme ilişkin kavramsal ve kuramsal tartışmalar incelenmiştir. Daha sonra radikal İslamcı terörizmin tarihsel ve kuramsal gelişimi incelenerek dinî söylemle açıklanan terörizm ile diğer terörizm türleri arasındaki farklılıklar ile radikal İslamcı terörizmin belirleyici özellikleri tespit edilmiştir. Genel olarak şiddet ve meşruluk sorununun incelendiği üçüncü bölümde; şiddetin meşru gösterilmesi konusunda farklı akademik disiplinlerde yer alan yaklaşımlar ile terörizmin nedenleri konusundaki tartışmalar incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, önceki bölümlerde oluşturulan kavramsal ve kuramsal perspektiften Türkiye Hizbullahı incelenmiştir. 1979 yılında Batman'da kurulan Türkiye Hizbullahı, hem Şii kökenli Hizbullahi doktrinden hem de Sünnî geleneğe bağlı Müslüman Kardeşler'den etkilenmiştir. 1979-1991 yıllarında tebliğ, davet, cemaat ve cihat şeklindeki aşamalı radikalleşme stratejisi gereğince cami, okul ve “medrese” çevrelerinde örgütlenen örgüt bu dönemde şiddet kullanmamıştır. 1991-2000 yıllarında PKK, Menzil Grubu ve devletin güvenlik güçlerine karşı şiddete başvurmuştur. 1990'ların sonlarında Batı illerine göç safhasına geçerek hareketi Türkiye geneline yaymaya çalışan örgütün lideri Hüseyin Velioğlu 2000 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen bir operasyonda öldürülmüştür. Günümüzde yasal alanda propaganda faaliyetlerine devam eden örgüt ciddi bir taban desteğine sahiptir.

Türkiye Hizbullahı İslam devleti kurma amacı, Batı düşmanlığı ve laik rejim karşıtlığı gibi radikal İslamcı terörizmin tüm özelliklerini sergilerken “gizlilik prensibi” ve “Kürt Kimliği”ne yaptığı vurguyla kendine has bazı özellikler de geliştirmiştir. Örgütün şiddeti meşru gösterme şekli genel olarak meşru müdafaa doktrinine dayanmaktadır. Kendisini laik rejimin “zulmüne” ve “baskısına” maruz kalan Müslümanların bir temsilcisi olarak gören örgüt, başvurduğu şiddeti son çare olarak meşru müdafaa temelinde gerekçelendirmektedir. Kendisini “Cemaat” olarak tanımlayarak dinî bir topluluk olduğunu vurgulayan Türkiye Hizbullahı, hedeflerini de “Hizbulşeytan, Tağut, münafık, zalim, gayr-i İslamî rejim” gibi sıfatlarla tanımlamak suretiyle şiddet karşısındaki ahlâkî kısıtlılıkları kaldırmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Terörizm, Dinî Söylemle Açıklanan Terörizm, Radikal İslamcı Terörizm, Şiddetin Meşru Gösterilmesi, Türkiye Hizbullahı

Tez Yöneticisi : Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

Sayfa Sayısı : 243

T.R.
TURKISH MILITARY ACADEMY
DEFENSE SCIENCES INSTITUTE
DEPARTMENT OF SECURITY SCIENCES
ANKARA 2011

**JUSTIFICATION OF THE RADICAL ISLAMIST TERRORISM:
TURKISH HIZBULLAH CASE**

DISSERTATION

Engin AVCI

ABSTRACT

The main purpose of the dissertation is to research how the radical Islamist terrorism is justified. The main claim is that violence applied in the radical Islamist terrorism is justified as a reaction or last resort against the repression and oppression, which is directed to the repressed groups. In order to achieve this aim, Turkish Hizbullah, a terrorist organization performed terrorist acts in Turkey, was examined as a case study.

In the first three chapters of the dissertation, conceptual and theoretical discussions on terrorism, religiously motivated terrorism, radical Islamist terrorism and justification of violence were included. In the first chapter, within the perspectives of the conceptual debates on terrorism and violence, the specific characteristics that distinguish terrorism from other types of violence were pointed out. In the second chapter, conceptual and theoretical discussions were examined within the framework of the relation between religion and violence. Examining the historical and theoretical improvements of radical Islamist terrorism, differences between secular terrorism and religiously motivated terrorism and then characteristics of radical Islamist terrorism were discussed. In the third chapter in which the problem of violence and legitimacy were generally examined, approaches about justification of violence observed in the various academic discipline and discussions about causes of terrorism were examined.

In the fourth chapter, Turkish Hizbullah case was analyzed from the conceptual and theoretical perspective composed in the preceding parts. The Turkish Hizbullah, founded in Batman in 1979 was impressed by both Shia based Hizbullahic doctrine and Muslim Brothers organization which depends on Sunni Islamic tradition. During the period of 1979-1991, Turkish Hizbullah, organized around the mosques, schools and “medrese” (traditional Islamic school) according to the radicalization strategies which composed of announcement (tebliğ), invitation, religious group (cemaat) and jihad did not use violence. During 1991-2000, the organization used violence against PKK, Menzil and Turkish security forces. The organization leader, Hüseyin Velioğlu who tried to expand the movement to the other parts of the country by initiating the migration to the western part of Turkey in 1999, was killed in an operation executed by security forces in 2000 in Istanbul. Currently, The Turkish Hizbullah that continues its propaganda activities in legal areas has numerous sympathizers and a base support.

Turkish Hizbullah that has all characteristics of the radical Islamist terrorism like building an Islamic state, hostility of West and opposition to the secular regime, also has improved some other features such as “secrecy principle” and stress on “Kurdish Identity”. The organization’s technique of justification generally depends on the self-defense doctrine. Turkish Hizbullah accepts itself as a representative of the Muslims oppressed and repressed by the secular regime and so tries to justify the violence applied as a last resort in the base of self-defense. Turkish Hizbullah, identifies itself as “Cemaat” (religious group) in order to emphasize that it is a religious society, also tries to remove the moral prohibitions across the violence by identifying its target as “Party of Satan”, “Satan”, “factious”, “cruel”, “non-Islamic regime”.

Keywords : Terrorism, Religiously Motivated Terrorism, Radical Islamist Terrorism, Justification of Violence, Turkish Hizbullah

Advisor : Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

Number of Pages : 243

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
ÖN SÖZ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TERÖR, TERÖRİZM VE ŞİDDET KONUSUNDAKİ KAVRAMSAL TARTIŞMALAR

1. TERÖR VE TERÖRİZM KAVRAMLARI	10
2. TERÖRİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ	12
3. TERÖRİZMİN TANIMI KONUSUNDAKİ TARTIŞMALAR	22
4. TERÖRİZMİN TÜRLERİ	30
5. TERÖRİZMDE KULLANILAN YÖNTEM VE TAKTİKLER	35
6. TERÖRİZM VE ŞİDDET	37
a. Şiddet Kavramı	38
b. Şiddetin Türleri	43
c. Siyasal Şiddet	44
ç. Terörizmin Şiddetin Diğer Türlerinden Ayrılması	47
7. TERÖRİZMİN BELİRLEYİCİ ÖZELLİKLERİ	49

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL AÇIDAN DİNİ SÖYLEMLE AÇIKLANAN TERÖRİZM

1. DİN VE ŞİDDET	54
a. Kavramsal Tartışmalar	55

b.	Din ve Şiddetin Kaynakları.....	59
2.	DİNÎ SÖYLEMLE AÇIKLANAN TERÖRİZM	66
a.	Kutsal Terör Modeli	70
b.	Messianic Terör Modeli.....	73
c.	Pearce’ın Terörizm Modeli.....	75
3.	İSLAM DİNİ, ŞİDDET VE TERÖRİZM.....	77
a.	Köktenci İslam’ın Radikalleşmesi	79
b.	Köktenci İslam’ın Tarihsel Temelleri	80
c.	Köktenci İslam’ın Radikalleşmesinde Etkili Olan İdeologlar	85
(1)	Seyyid Kutup	85
(2)	Hasan El-Benna ve Ebu’l A’lâ El-Mevdûdî.....	88
(3)	İbn Teymiyye.....	91
ç.	Köktenci İslam’ın Radikalleşmesinde Rol Oynayan Devletler	93
(1)	Mısır’ın Rolü	94
(2)	İran İslam Cumhuriyeti’nin Rolü.....	99
(3)	Afganistan’ın Rolü.....	100
d.	Cihat Doktrininin Sınırsız Şiddete ve Terörizme Uyarlanması	101
4.	DİNÎ SÖYLEMLE AÇIKLANAN TERÖRİZMİN BELİRLEYİCİ ÖZELLİKLERİ.....	107
a.	Seküler ve Dinî Söylemle Açıklanan Terörizm Arasındaki Farklılıklar ...	107
b.	Radikal İslamcı Terörizmin Özellikleri.....	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞİDDETİN MEŞRU GÖSTERİLMESİ VE TERÖRİZMİN NEDENLERİ

1.	ŞİDDET VE MEŞRULUK SORUNU.....	118
2.	ŞİDDETİN HAKLI GÖSTERİLMESİ.....	120
3.	ŞİDDETİN GEREKÇELENİRİLME ŞEKİLLERİ.....	121
a.	Siyasal İktidarın Yasadışı Hâle Getirilmesi	122
b.	Ahlâkî Çözülme Mekanizmaları	124
(1)	Hatalı Davranışın Ahlâken Meşru Gösterilmesi.....	126
(2)	Nedenselliğin (Eylem ve Etkilerinin) Gizlenmesi.....	127
(3)	Eylemin Sonuçlarını Çarpıtma	128
(4)	İnsanlık Dışı Hâle Getirme ve Kurbanı Suçlama	129

c.	Nötrleştirme Teknikleri	131
	(1) Sorumluluğun Reddi	132
	(2) Zararın Reddi	133
	(3) Mağdurun Suçlanması.....	134
	(4) Kınayamı Kınama	134
	(5) Yüksek Bir Otoriteye Başvurma.....	135
ç.	Meşru Müdafaa Doktrinine Başvurulması.....	136
d.	Sonuç Odaklı Yaklaşım: Netice Aracı Meşru Kılar.....	144
e.	Dinî ve Tarihsel Bir Söylem Kullanılması	146
	(1) Dinî Söylem.....	146
	(2) Tarihsel Söylem.....	150
4.	TERÖRİZMİN NEDENLERİ VE MOTİVASYON KAYNAKLARI.....	156
a.	Çevresel Koşullar	159
b.	Stratejik Sebepler	164
c.	Bireysel Sebepler.....	166

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE HİZBULLAHI

1.	TÜRKİYE HİZBULLAHI'NIN TARİHİ ARKA PLANI	171
a.	Örgütün Kuruluşu.....	171
b.	Örgütün Amacı ve Stratejisi.....	175
c.	Kuruluşundan Günümüze Türkiye Hizbullahı.....	177
	(1) Birinci Dönem: Tebliğ, Davet, Cemaat ve Eğitim	177
	(2) İkinci Dönem: Güç Mücadelesi, Şiddet ve Göç	179
	(3) Üçüncü Dönem: Soruşturmalar ve Yeniden Toparlanma	187
ç.	Lider ve Üye Profili.....	192
d.	Eleman Temini, Örgütsel Yapılanma ve Teşkilatlanma.....	195
e.	Örgütün Finans Kaynakları.....	198
f.	Türkiye Hizbullahı ve İran İslam Cumhuriyeti.....	199
2.	TÜRKİYE HİZBULLAHI VE ŞİDDET.....	202
a.	Örgütün Şiddet Yöntemleri.....	202
b.	Örgütün Şiddet Konusundaki Söyleminin Analizi.....	204
	(1) Aşamalı Strateji	205
	(2) Örgütün Kendini Tanımlaması	207

(3) Şiddetin Nedenleri	209
(4) Şiddetin Hedefleri	211
(5) Hedeflerin Tanımlanması	212
c. Örgütün Şiddeti Gerekçeleştirme Şeklinin Analizi	213
(1) Siyasi İktidarın Yasadışı Hâle Getirilmesi	213
(2) Ahlâkî Çözülme Mekanizmaları	213
(3) Nötrleştirme Teknikleri	214
(4) Meşru Müdafaa Doktrinine Başvurulması	214
(5) Dinî ve Tarihsel Söylem Kullanılması	216

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ

KAYNAKÇA	225
EKLER	243

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo-1 : Yeniden Düzenlenen Konu Başlıklarına Göre Kelime Sayıları.....	6
Tablo-2 : Terörizmin 109 Tanımındaki Tanımsal Elemanların Sıklığı	47
Tablo-3 : Farklı Terörist Grupların Şiddeti Meşru Gösterme Şekilleri	144
Tablo-4 : Siyasi Radikalleşme Mekanizmaları.....	169
Tablo-5 : Türkiye Hizbullahı'nın Şiddete İlişkin Söyleminin Kodlandırılması....	205

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil-1 : Politika İlişkilerinin Farklı Türleri	33
Şekil-2 : Terörizm Fiillerinin Belirleyici Unsurları.....	48
Şekil-3 : İçsel Kontrolün Çözülmesinde Psikososyal Süreçler	125
Şekil-4 : Gelişmeci ve Etkileşimci Nedensellik Modeli	158
Şekil-5 : Türkiye Hizbullahı'nın Örgütlenme Şeması	198

KISALTMALAR LİSTESİ

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- AD** : *Action Directe* (Doğrudan Eylem Grubu)
- Akt.** : Aktaran
- ARF** : *Federation of Armenian Revolutionaries, The Hye Hedhapokhaganneri Dashnagtzoosun* (Taşnaksütyun Hareketi)
- ASALA** : *Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia* (Ermenistan'ın Kurtuluşu için Gizli Ermeni Ordusu)
- Bkz.** : Bakınız
- BM** : Birleşmiş Milletler
- CIA** : *Central Intelligence Agency* (Merkezî Haber Alma Teşkilatı)
- Çev.** : Çeviren
- DDGMCB**: Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı
- DEV-SOL**: Devrimci Sol
- DHKP-C** : Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
- DİB** : Diyanet İşleri Başkanlığı
- D6ACM** : Diyarbakır 6'ncı Ağır Ceza Mahkemesi
- EGM** : Emniyet Genel Müdürlüğü
- EOKA** : *Ethniki Organosis Kyprion Agoniston* (Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü)
- ETA** : *Euskadi 'ta Askatasuna* (Bask Ülkesi ve Özgürlük)
- FARC** : *Feurzas Armadas Revolucionarias de Columbia* (Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri)
- FLN** : *Front de Libération Nationale* (Ulusal Kurtuluş Cephesi)
- FKÖ** : Filistin Kurtuluş Örgütü
- HAMAS** : *Harakat al-Muqawama al-Islamiya* (İslamî Direniş Hareketi)
- IRA** : *Irish Republican Army* (İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu)

- IRGUN** : *Ha'Irgun Ha'Tsvai Ha'Leumi B'Eretz Yisrael* (İsrail Ulusal Askerî Örgütü)
- İBDA-C** : İslamî Büyük Doğu Akıncıları Cephesi
- LARF** : *Lebanese Armed Revolutionary Faction* (Lübnan Silahlı Devrimci Fraksiyonu)
- LEHI** : *Lohamei Herut Yisrael* (İsrail Özgürlük Savaşçıları)
- LTTE** : *Liberation Tigers of Tamil Eelam, Tamil Tigers* (Tamil Kaplanları)
- MB** : *Muslim Brotherhood* (Müslüman Kardeşler Örgütü)
- MEB** : Millî Eğitim Bakanlığı
- MTTB** : Millî Türk Talebe Birliği
- NATO** : *North Atlantic Treaty Organization* (Kuzey Atlantik Paktı)
- PIRA** : *Provisional Irish Republican Army* (Geçici İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu)
- PKK** : *Partiya Karkerên Kurdistanê* (Kürdistan İşçi Partisi)
- RAF** : *Red Army Faction* (Kızıl Ordu Fraksiyonu)
- STK** : Sivil Toplum Kuruluşları
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- v.d.** : Ve diğerleri

ÖN SÖZ

Günümüzün en önemli güvenlik sorunlarından biri olan terörizmle mücadele etmek için öncelikle terörizm olgusunun tüm boyutlarıyla anlaşılabilir olarak açıklanması gerekmektedir. Fakat terörizmin taşıdığı siyasal içerik nedeniyle, konuyla ilgili tartışmalar kavramsal uzlaşımın olmadığı bir ortamda gerçekleşmektedir. Bu durum bir yandan terörizmle mücadeledeki engelleri artırırken diğer yandan akademik çalışmalarda bazı kısıtlılıklar yaratmaktadır. Öte yandan siyasal içeriğin farklı ideolojilerden beslenmesi, terörizmle ilgili bilimsel araştırmalarda makro bakış açılarının yanıltıcı sonuçlar doğurabileceğine işaret etmektedir. Çünkü terörizm türlerinin dayandığı ideolojiler, mikro bakış açılarını zorunlu kılan farklı dinamikler üretmektedir. Bu çalışmada radikal İslamcı terörizm konusunun ele alınması da bu yaklaşımın bir sonucudur.

Tarih boyunca din, terörizmin meşru gösterilmesinde en güçlü unsurlardan biri olmuştur. Çoğu din ve inanç sisteminde, daha çok barış ve kardeşlik gibi olumlu değerlere vurgu yapılmasına rağmen, terörizmin gerekçelendirilmesinde dinî söylemlerin kullanılması çelişkili bir durum yaratmaktadır. Bu durum, 20'nci yüzyılın son çeyreğinde yükselişe geçen radikal İslamcı terörizm bağlamında ele alındığında, İslam dini ve terörizmin hangi noktada buluştukları sorusunu gündeme getirmektedir. Bu soru, radikal İslamcı terörizmin anlaşılması ve açıklanması yönündeki çabalarda önemli bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Çünkü problemin doğru bir şekilde tespit edilmesi, geliştirilecek mücadele politikalarına da katkı sağlayabilecektir.

Radikal İslamcı terörizmin nasıl meşru gösterildiği sorusunun Türkiye Hizbullahı örneğinde ele alındığı bu çalışma ile araştırmacılara ve terörizmle mücadelede yer alanlara farklı bir bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır. Tezde benimsenen kuramsal yaklaşım, kullanılan yöntem ve ulaşılan sonuçlar bu alandaki literatüre az da olsa katkı sağlar ve yeni araştırmalara esin kaynağı olursa, araştırmadan beklenen amaca ulaşılmış olacaktır.

GİRİŞ

Günümüzde dünyadaki terörist hareketlerin birçoğunun İslam dinini referans alması, din ile şiddet arasında nasıl bir ilişki olduğu ve bu iki kavramın hangi noktada buluştukları sorusunu akla getirmektedir. Hoşgörü dini olarak tanımlanan İslam'ın sınırsız şiddet için gerekçe olarak kullanılması, önemli bir ikilemi ortaya çıkarmaktadır. Bu çelişkiden yola çıkılarak kurgulanan bu araştırmada, terörizm ve din ilişkisi radikal İslamcı terörizm bağlamında incelenmiştir. Araştırmanın amacı, radikal İslamcı terörizmin nasıl meşru gösterildiği veya gerekçelendirildiği konusunu araştırmaktır. Tezin temel varsayımı, radikal İslamcı terörizmde başvurulan şiddetin, maruz kalındığı ileri sürülen baskı ve zulme bir tepki olarak meşru gösterildiği şeklindedir. Bu kapsamda Türkiye'de faaliyet gösteren Hizbullah terör örgütü (Türkiye Hizbullahı) incelenmiştir.

Araştırmanın kapsam ve yöntemine geçmeden önce konunun tercih edilme nedenlerini açıklamakta yarar vardır. Günümüzdeki uluslararası güvenlik ve terörizm çalışmaları çoğunlukla, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) güvenlik perspektifinden ve küresel terörizm ekseninde yapılmaktadır. 11 Eylül Saldırıları sonrası güvenlik çalışmalarına hâkim olan ve küresel anlamda bütüncül görülen “yeni terörizm” ya da “küresel terörizm” yaklaşımları, tarihten soyutladıkları din temelli terörizmi bölgesel anlamda Orta Doğu ve Afganistan'a, örgütsel anlamda ise El-Kaide terör örgütüne indirgemişlerdir. Böylece Hristiyanlığı, Yahudiliği ya da diğer dinî inançları esas alan din temelli diğer terör örgütleri kapsam dışında bırakılırken, İslam dini terörizmin tek nedeni olarak ön plana çıkarılmış, bölgesel tehdit olarak algılanan radikal İslamcı terör örgütleri de uluslararası alanda gereken tepkiyi görmemiştir. Oysa, değişen anlam ve stratejisine rağmen terörizm yeni bir olgu değildir ve din ile kurduğu ilişki de asırlar öncesine dayanmaktadır (Rapoport, 1984: 658). Dolayısıyla dinî söylemle açıklanan terörizm ya da radikal İslamcı terörizmle etkin mücadele edebilmek için, bölgesel ölçekte faaliyet gösteren radikal İslamcı terör örgütlerinin de terörizm gerçeğinin önemli bir parçası olduğunun dikkate alınması gerekmektedir.

Terörizmle mücadelede bölgesel tehditleri dışlayan bakış açısı, Türkiye açısından ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü Türkiye 1970’li yıllardan itibaren terörizmin farklı türleriyle mücadele etmek durumunda kalmıştır. Etnik ayrılıkçı PKK (*Partiya Karkerên Kurdistanê*, Kürdistan İşçi Partisi) terör örgütü başta olmak üzere, aşırı sol örgütler Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (DHKP-C) ve Devrimci Sol (DEV-SOL), radikal İslamcı gruplar İslamî Büyük Doğu Akıncıları-Cephesi (İBDA-C) ve Hizbullah (Türkiye Hizbullahı) terörizmle mücadeleye konu olan örgütlerden sadece birkaçıdır. Bu süreçte Türkiye, sadece kendi topraklarında ortaya çıkan örgütlerle mücadele etmek zorunda kalmamış, aynı zamanda Ermenistan’ın Kurtuluşu için Gizli Ermeni Ordusu (ASALA-*Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia*) ve El-Kaide gibi terör örgütlerinin de hedefi olmuştur.

Bu araştırmada örnek olay olarak incelenen Türkiye Hizbullahı, 17 Ocak 2000 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirilen bir operasyonda örgüt lideri Hüseyin Velioğlu’nun ölü olarak ele geçirilmesinden sonra, kendine has şiddet yöntemleri ile kamuoyunun gündemine gelmiştir. Lider kadrosundan önemli isimlerin yakalandığı operasyondan sonra başlatılan soruşturmalarda, oldukça gizli bir şekilde teşkilatlandığı ve birçok işkence ve öldürme olayından sorumlu olduğu anlaşılan örgütle irtibatlı olan yüzlerce kişi yakalanmıştır. Kapsamlı operasyonlardan sonra örgütün dağılma sürecine girdiği yönünde bir algı oluşmuş ise de 24 Ocak 2001’de Diyarbakır İl Emniyet Müdürü’ne düzenlenen suikast, örgütün dağıldığı şeklindeki fikirlerin sorgulanması gerektiğini göstermiştir. 2003 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen terörist saldırılarda El-Kaide ile irtibatlı olduğu iddialarıyla tekrar gündeme gelen Türkiye Hizbullahı, devam eden mahkeme süreci ve örgüte yönelik küçük çaplı operasyonlar hakkındaki haberler dışında kamuoyunun gündeminden çıkmıştır. Yoğun şiddet kampanyası yürüten etnik ayrılıkçı PKK terörizmi kadar akademik çalışmalara konu olmayı başaramayan Türkiye Hizbullahı, Türkiye’de dini referans alan ilk terör örgütü değildir. Fakat radikal İslamcı bir hareketin, oldukça gizli bir şekilde örgütlenerek taban bulması ve uç bir şekilde terörizme başvurması üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Son yıllarda şiddete başvurmamış olsa da sayıları binlerle ifade edilen terörist ve sempatzana sahip olması, Türkiye Hizbullahı’nı incelemeye değer kılmaktadır.

Terörizmin kamuoyuna mesaj verme özelliğine bir istisna teşkil eden işkence, sorgu ve boğma gibi tekniklerden oluşan gizli şiddet eylemleriyle Türkiye Hizbullahı, radikal İslamcı terör örgütleri arasında kendisine özel bir yer edinmiştir. Eylem sayısıyla olmasa da kendine has şiddet yöntemleriyle dikkat çeken örgütün uyguladığı uç seviyedeki şiddeti nasıl gerekçelendirdiği, hem Türkiye Hizbullahı'nın anlaşılması açısından hem de radikal İslamcı terörizmle mücadelede ihtiyaç duyulan politikaların geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu tezde ileri sürülen temel varsayımın, terörizm ve din gibi geniş ve tartışmalı iki konuyla olan ilişkisi, araştırmanın hem kavramsal ve kuramsal açıdan hem de yöntem açısından ne şekilde yürütüleceği sorusunu gündeme getirmektedir. Öncelikle araştırmada radikal İslamcı bir terör örgütünün incelenecek olması, dinî söylemlerle açıklanan terörizm konusundaki geniş literatürün taranarak gerekli kavramsal ve kuramsal bir çerçevenin oluşturulması açısından zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Radikal İslamcı terörizmde başvurulan şiddetin nasıl meşru gösterildiği sorusu konuya ilişkin önemli parametrelerin açıklanmasını ve bazı soruların cevaplandırılmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla tezdeki varsayımın ispatı için aşağıda sıralanan sorulara cevap aranmıştır:

- Radikal İslamcı terörizmin kendine has özellikleri var mıdır? Varsa nelerdir?
- Yasadışı şiddetin gerekçelendirilme şekilleri nelerdir?
- Radikal İslamcı terörizm perspektifinden Türkiye Hizbullahı nasıl tanımlanabilir?
- Türkiye Hizbullahı yasadışı şiddeti nasıl gerekçelendirmektedir?
- Türkiye Hizbullahı'nın kendisi için kullandığı kimlik tanımlaması nasıldır?
- Türkiye Hizbullahı'nın kimlik tanımlamasında bir değişim var mıdır? Varsa nasıl bir değişim görülmüştür?
- Türkiye Hizbullahı'nın günümüzdeki taban desteği ne durumdadır?

Bu sorulara cevap verebilmek amacıyla öncelikle terörizm, şiddet, dinî söylemle açıklanan terörizm ve radikal İslamcı terörizm konularında literatürde yer alan kavramsal ve kuramsal tartışmalar irdelenmiştir. Müteakiben yasadışı şiddetin meşru gösterilme şekilleri ile terörizmin nedenleri ortaya konulmuştur. Örnek olay incelemesine konu olan Türkiye Hizbullahı da radikal İslamcı terörizm ve şiddetin meşru gösterilmesine ilişkin kuramsal perspektifinden ele alınmıştır. Bu kuramsal bakış açısı, tezde nasıl bir yöntem kullanılacağı sorusunu gündeme getirmektedir.

Bir araştırmada kullanılacak yönteme karar verilmesinde araştırmanın konusu, hipotezi, problem cümlesi veya varsayımı ile kullanılacak verinin özelliklerinin dikkate alınması gerekmektedir. Bu kriterler ışığında nitel araştırma yöntemine dayandırılan bu tez çalışmasında, örnek olay incelemesi kullanılmıştır. Araştırmada yer alan veri analizinde, nitel araştırmalarda sıkça kullanılan belge incelemesi, içerik analizi ve eleştirel söylem analizi teknikleri kullanılmıştır. Analizlerde başvurulan bazı nicel tekniklerin, nitel analizleri desteklemek dışında bir amacı bulunmamaktadır. İkincil verilere dayanan araştırmada; Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı (DDGMCB)’nin İddianamesi, Diyarbakır 6’ncı Ağır Ceza Mahkemesi (D6ACM)’nin Hizbullah Ana Davası Gerekçeli Kararı, kamu kurum ve kuruluşlarınca hazırlanan raporlar, örgüt hakkında internette ve diğer açık kaynaklarda yer alan bilgiler ile örgütün yayımladığı “Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler” isimli kitaptan yararlanılmıştır.

Araştırmanın verileri resmî belgeler ile açık kaynaklarda yer alan bilgilerden oluşmaktadır. Akademik çalışmalarda açık kaynaklara dayalı bilgiler bir takım eleştirilere hedef olsa da bu tezde kısmen açık kaynaklara başvurulmuştur. Bunun bazı nedenleri vardır. İlk neden, birincil veri teminindeki problemlerin araştırmacıyı diğer kaynaklara yöneltmiş olmasıdır. İkinci neden ise terörizm çalışmalarında gizli bilgi ve belgelere ulaşmadaki zorluktur. Fakat bu zorluğun başka şekilde yorumlanması da mümkündür. Gizli bilgi ve belge kullanımı ilk bakışta güvenilirliği artıran bir husus gibi görünse de bu tür verilerin herkesin erişimine açık olmaması, tezde iddia edilen hususları tartışılabilir olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle bu araştırmada isteyenlerin erişimine imkân sağlayan açık kaynaklar ile hakkında gizlilik veya kısıtlılık kararı olmayan adli raporların özellikle tercih edildiğini belirtmekte fayda vardır. Açık kaynakların çalışmaya sağladığı diğer bir katkı ise resmî bilgilerin yanlışlığı konusundaki iddiaların irdelenmesine imkân vermesidir.

Nitel araştırma yöntemi ile bu tezde kullanılan veri analiz teknikleri (belge incelemesi, içerik analizi ve eleştirel söylem analizi) metodoloji tartışmalarında sıklıkla rastlanan konular arasındadır. Bu konularda kapsamlı bir tartışma yapmak bu çalışmanın amaçlarını aşmaktadır. Fakat kullanılacak yöntem ve tekniklerle ilgili genel hususlara değinmek faydalı olacaktır. Nitel araştırmaların en belirgin özelliği kesin bir model üzerine kurulmamış olmasıdır. Bu durum bir yandan güvenilirlik ve geçerlik konularındaki hassasiyeti artırırken, öte yandan daha özgün ve yaratıcı modeller oluşturulmasına da katkı sağlamaktadır. Bu tezin dayandığı veriler incelendiğinde, analiz için en uygun tekniklerin belge incelemesi, içerik analizi ve eleştirel söylem analizi olduğu görülmektedir. Bu teknikler birçok açıdan benzerlikler taşısa da her bir tekniği diğerinin bir aşaması veya onu destekleyen benzer bir teknik olarak görmek de mümkündür.

Veri analizinin ilk safhası belge incelemesine dayanmaktadır. Belge incelemesi belirli bir konuda toplanan orijinal verilerin anlaşılması, analiz edilmesi ve raporlandırılmasından oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 187). Verinin sınıflandırılması özelliğiyle içerik analiziyle benzerlik gösteren bu safhada; Türkiye Hizbullahı konusunda toplanan veriler örgütün kuruluşu, amacı, stratejisi, tarihsel gelişimi, lider ve üye profili, eleman temini, örgütsel yapılanma, finans kaynakları ve İran ile ilişkiler başlıkları altında sınıflandırılarak düzenlenmiştir. Örgüte ilişkin toplanan tüm verinin kullanılmaya çalışıldığı bu safhada, özellikle resmî kaynaklar ile örgütün kendi kaynakları, diğer açık kaynaklar ve ilgili akademik çalışmalarda çelişkili konular giderilmeye çalışılmıştır.

Veri analizinin ikinci aşamasında, içerik analizi ve eleştirel söylem analizi¹ tekniklerinden yararlanılmıştır (Bilgin, 2006; Jørgensen ve Phillips, 2002; Akturan v.d., 2008). Genel ve hazır kalıpları olmayan fakat bazı temel kuralları olan bu teknikler, farklı araçların kullanımına açık olduklarından, “söylem”e ve araştırmanın amacına göre değişebilmektedir (Bilgin, 2006: 8). Detaylı okuma, sınıflandırma ve yorumlama gibi ortak süreçleri taşıyan iki teknik arasındaki en önemli fark “gerçek” konusundaki yaklaşımlarıdır. İçerik analizi için söylem gerçeğin bir yansıması iken

¹ Söylem analizi, metin ya da konuşma biçiminde kullanılan dilin detaylı olarak analiz edilmesidir (Akturan v.d., 2008: 25). Söylem analizinin bir türü olan eleştirel söylem analizi ise toplumsal sorunlarla ilgilenen, güç ilişkilerinin söylemsel karakterini ortaya çıkarmaya çalışan, söylemi tarihsel ve ideolojik bir işleyiş olarak görerek, metin ve toplum arasındaki ilişkiyi yorumlayıcı ve açıklayıcı bir çerçeveye oturtmaya çalışan bir analiz tekniğidir. En belirgin özelliği güç ilişkileri, değerler, ideolojiler, kimlik gibi toplumsal olguların dilsel kurgulamalar yoluyla yansımalarını açığa çıkarabilmesidir (Van Dijk, 2001'den akt. Akturan v.d., 2008: 30-31).

söylem analizi için gerçek, söylemin ta kendisidir ve onun içinde bulunmaktadır (Akturan v.d., 2008: 29-30). İçerik analizi ve söylem analizi arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmakla birlikte, bu tezde iki tekniğin birbirlerini destekleyici özelliklerinden yararlanılması amaçlanmıştır. Bu teknikler Türkiye Hizbullahı'na yayımlanan “Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler” isimli kitabın (Bagasi [web], 2004) analizinde kullanılmıştır.

Nitel veri analizinin ilk aşaması, adı geçen kitabın tezin varsayımına uygun veriyi sağlayıp sağlamadığının, yani verinin “geçerlik” kriterine uygun olup olmadığının belirlenmesidir. Van Dijk (2001) metnin makro ve mikro olarak ele alınabileceğini söylerken, İşeri (2000) makro yapının bir bütün olarak metinle ilgili olduğunu, mikro yapının ise metnin belirli yerlerinde tek tek önermelerden ve aralarındaki ilişkilerden oluştuğunu belirtmektedir (Akt. Akturan v.d., 2008: 30). Bu öneri doğrultusunda analiz edilecek kitabın içindekiler bölümü (Ek-A) yapılan okumalar doğrultusunda makro bir bakış açısıyla incelenip yeniden düzenlenerek her başlıkta yer alan kelime sayıları ve ağırlık yüzdeleri çıkarılmıştır (Tablo-1). Kitabın kelime oranı bazında % 67’lik bölümünde, örgütün diğer aktörlerle olan mücadelesi anlatılmaktadır². Bu durumda örgütün başvurduğu şiddetin gerekçelerini açıkladığı bu kitabın araştırma için geçerli veriyi sağladığı görülmektedir.

Tablo-1: Yeniden Düzenlenen Konu Başlıklarına Göre Kelime Sayıları.

S.Nu.	İçeriğe Göre Gruplandırılmış Konu Başlıkları	Sayfa Aralığı	Kelime Sayısı	Kelime Oranı (%)
1	İslamî Hareketlerle ilgili Değerlendirme	11-22	2.379	5
2	Cemaate (Örgüte) İlişkin Genel Bilgiler	23-30	1.408	3
3	İslamî Cemaatlerle İlişkiler	31-48	3.812	8
4	Devletin Zulmü ve İslam Düşmanlığı	49-54	1.093	2
5	Cemaatsel Kimlik ve Kürt Sorununa Bakış	55-74	3.341	7
6	PKK ve Hizbullah	75-162	14.746	31
	Devletin Durumu ve Kazanımları ³	(127-134)	1.737	4
	Siyasi Partilerin Durumu ⁴	(141-144)	605	1
7	Menzil Grubu ve Hizbullah	163-212	10.407	22
8	Devlet ve Hizbullah	213-228	3.442	7
9	İzzettin Yıldırım Olayı	229-236	1.419	3
10	Avrupa Açılımı	237-238	464	1
11	İran ve Mezhepçilik	239-246	1.382	3
12	Beykoz Operasyonu	247-252	1.320	3
13	Dünyadaki Gelişmeler ve Mücadelenin Geleceği	253-256	778	2
	Kitabın Tamamı		48.333	100

² PKK ve Hizbullah (% 31), Menzil Grubu ve Hizbullah (% 22), Devlet ve Hizbullah (% 7), Devletin Durumu ve Kazanımları (% 4), İzzettin Yıldırım Olayı (% 3).

³ Bu başlık PKK ile ilgili bölüm içinde yer aldığından ayrıca belirtilmiştir.

⁴ Bu başlık PKK ile ilgili bölüm içinde yer aldığından ayrıca belirtilmiştir.

Veri analizinin bundan sonraki aşamasında, incelenen metnin kodlanması için gerekli olan anahtar kelime ve temalar tespit edilmiştir. Kavram ve temaların tespitinde içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır (Bilgin, 2006: 11-15). Bunun için öncelikle araştırmacı tarafından yapılan “ikincil okuma”da, araştırmanın varsayımına uygun anahtar kelime ve kavramlar belirlenmiştir. Daha sonra, belirlenen kelime ve kavramların uygunluğunu başka bir kaynaktan da teyit etmek için, “Kelime Bulutu” (*Word Cloud*) adı verilen program vasıtasıyla (Tocloud [web], 2011) kelime frekansları belirlenerek araştırmacı tarafından önceden belirlenen anahtar kelime ve kavramlar tekrar gözden geçirilmiştir⁵.

Bundan sonraki aşamada, içerik analizi ve söylem analizi tekniğinde kullanılan kodlama (sınıflandırma) işlemi yapılmıştır. Kodlama araştırmayı ham verilerin ayrıntılarından kurtaran ve bu veriler üzerinde daha üst düzeyde düşünmeye imkân sağlayan bir süreçtir (Neuman, 2006: 663). Kodlamalar önceden belirlenmiş standartlara göre yapılabileceği gibi, metin okundukça yeni kodlamalar da yapılabilmektedir⁶ (Bilgin, 2006: 11-15). Standart bir kodlamaya bağlı kalınmayan bu tezde öncelikle içerik analizinde tespit edilen anahtar kelimeler metin üzerinde işaretlenerek “açık kodlama” yapılmıştır. Bu kodlamanın geliştirilmesi için yapılan “eksenli kodlama”da, anahtar kelimeler ışığında temel kategoriler oluşturulmuştur. Temel kategoriler incelendiğinde üç seviyeli bir kodlamaya ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Kategoriler arasındaki ilişkilerin arandığı “seçili kodlama” aşamasında ise araştırma sorusuna uygun kavramsal bir kodlama yapılmıştır.

Söylem analizinde söylemin gerisindeki motivasyonun ortaya çıkarılması da amaçlanmaktadır (Akturan v.d., 2008: 31). Dolayısıyla sözcüklerin, cümlelerin ve bunlar arasındaki ilişkilerin eleştirel bir bakış açısıyla yorumlanması ve farklı düzeylerde yapılandırılması gerekmektedir. Bunun için kavramsal kodlamadan sonraki aşama, metnin, ayrıldığı parçalar bağlamında yorumlanması ve parçaların anlamlarının, birbirleriyle ilişkilerinin ve metindeki yerlerinin incelenmesi gibi

⁵ Kelime bulutuna ilişkin bir örneğe Ek-B’de yer verilmiştir.

⁶ Strauss (1987’den akt. Neuman, 2006: 664-669) nitel verilerin kodlanmasını açık kodlama, eksenli kodlama ve seçici kodlama olmak üzere üç şekilde tanımlamıştır. Verilerin incelenerek analitik kategorilerin oluşturulduğu hazırlık niteliğinde açık kodlamayı, bu kategorilerin düzenlenerek ilişkilendirildiği ve temel kategorilerin belirlendiği eksenli kodlama takip etmektedir. Önceki kodlamaların gözden geçirildiği seçici kodlamada ise geliştirilen kavramsal kodlama kategorilerini destekleyecek verilerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bazı çalışmalar kodlama sistemlerinin araştırmanın özelliğine göre farklı seviyelerde yer alan birçok kod içerebileceğini ortaya koymaktadır (Weston, 2001’den akt. Neuman, 2006: 668).

hususları içermektedir. Daha sonraki aşamada ise parçalar bağlamındaki yorumlara göre metnin yeniden yapılandırılması ve yeniden yorumlanması gerekmektedir. Veri analizindeki nihai aşama ise makro yapılandırmadır. Burada araştırmanın varsayımı doğrultusunda belirlenen kavramsal kodlamalar kullanılarak makro düzeyde çıkarımlar yapılmakta ve verilen mesaj makro düzeyde anlamlandırılmaya çalışılmaktadır (Akturan v.d., 2008: 34). Bu araştırmadaki kavramsal kodlamalar ile bunlar arasındaki ilişki ve makro düzeydeki değerlendirmelere örnek olay incelemesinin yer alacağı beşinci bölümde değinilmiştir.

Tez beş bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci ve ikinci bölümleri, terörizm ve dinî söylemle açıklanan terörizm konusundaki kavramsal ve kuramsal tartışmalardan oluşmaktadır. Birinci bölümde; öncelikle terör ve terörizm kavramları, terörizmin tarihsel gelişimi ve değişen anlamı, terörizmin tanımı ile terörist, gerilla ve ayaklanan kavramları arasındaki farklılıklar, terörizmin türleri, terörizmde kullanılan yöntem ve taktiklere ilişkin literatürde yer alan hususlar incelenmiştir. Daha sonra şiddet konusundaki kavramsal tartışmalar çerçevesinde, terörizm ve şiddet ilişkisi irdelenerek terörizmin şiddetin diğer türlerinden farklı özellikleri ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde; öncelikle din ve şiddet ilişkisi çerçevesinde dinî söylemle açıklanan terörizm konusundaki kavramsal tartışmalar, şiddetin kaynakları konusunda farklı disiplinlerdeki yaklaşımlar, farklı dinlerdeki terörizm örnekleri ve dinî söylemle açıklanan terörizmin tarihsel gelişimi ile dinî söyleme dayandırılan terörizmi açıklamaya çalışan terörizm modelleri ele alınmıştır. İslam dini ve terörizm ilişkisinin incelendiği diğer kısımda ise köktenci İslam'ın tarihsel temellerini oluşturan Haricîlik, Selefilik ve Vehhabîlik akımları, köktenci İslam'ın radikalleşerek terörizme dönüşmesi sürecinde bazı düşünürler ile devletlerin oynadığı rol ve radikal İslamcı terörizm perspektifinden cihat kavramının nasıl yorumlandığı konuları incelenmiştir. Bu bölümün son kısmında da seküler ve dinî söyleme dayandırılan terörizm arasındaki farklılıklar irdelenerek dinî söylemle açıklanan terörizm genelinde ve radikal İslamcı terörizm özelinde belirleyici özellikler tespit edilmiştir.

Genel anlamda şiddet ve meşruluk sorununun incelendiği üçüncü bölümde; şiddet aktörlerinin yasadışı şiddeti gerekçelendirme şekilleri ortaya konulmuştur. Bu maksatla şiddetin meşru gösterilmesi konusunda psikoloji, sosyal psikoloji, ahlâk felsefesi, suç bilimi, hukuk ve siyaset bilimi gibi farklı disiplinlerdeki yaklaşımlar, birey ve örgüt bazındaki örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümün son kısmında ise terörizmin nedenleri konusunda literatürde yer alan tartışmalara yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, önceki bölümlerde yer alan kavramsal ve kuramsal çerçeve ışığında Türkiye Hizbullahı incelenmiştir. Burada öncelikle bir şiddet aktörü olarak terör örgütünün kuruluşu, tarihsel gelişimi, amacı ve stratejisi, örgütlenme şekli, lider ve üye profili, eylem yöntemleri ile örgütü etkileyen iç ve dış faktörler incelenerek örgütün günümüzdeki durumu analiz edilmiştir. Daha sonra şiddet konusundaki söylemine ilişkin yapılan içerik ve söylem analizinde tespit edilen kavramsal kodlamalar dikkate alınarak, örgütün şiddeti nasıl meşru gösterdiği ve kendisini nasıl tanımladığı tartışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise radikal İslamcı terörizm perspektifinden Türkiye Hizbullahı'na ilişkin değerlendirme yapılarak tezin varsayımına ilişkin sorular cevaplandırılmıştır. Ayrıca araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular doğrultusunda Türkiye'de radikal İslamcı terörizmle mücadele için ön plana çıkan hususlar ile konuyla ilgili gelecekte araştırılması önerilen konulara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TERÖR, TERÖRİZM VE ŞİDDET KONUSUNDAKİ KAVRAMSAL TARTIŞMALAR

1. TERÖR VE TERÖRİZM KAVRAMLARI

Terörizm ve terörist kavramları Oxford İngilizce Sözlüğü'nde ilk kez 1795 yılında kullanılmıştır (Guelke, 1995: 3-4). Etimolojik kökeni, Latince'de ürperme veya ürpermeye neden olma anlamına gelen “*terrere*” veya “*terror*” sözcüğüne dayanan (Latin-Dictionary [web], 2010; Wilkinson, 1974: 9) kelime, Fransız İhtilali sırasında popüler olmuştur. O dönemlerde günümüzdeki kullanımının aksine olumlu bir anlam taşıyan terörizm kelimesinin yaygın olarak kullanımı, 1793-1794 döneminde Fransa'da “*regime de la terreur*” (terör çağı) olarak ifade edilen süreçle başlamıştır (Hoffman, 2006: 3; Furet, 1992: 134-142). Dilimizde daha önceleri terör ve terörizm kelimelerine karşılık, Arapça'daki “dehşet” kelimesinden türetilen “tedhiş” ve “tedhişçilik”⁷ kelimeleri (TDK [web], 2009; Bayraktar, 1982: 157) kullanılmış ise de günümüzde terör ve terörizm kavramları kullanılmaktadır.

Terör ve terörizm kavramları, çoğu zaman yeterince irdelenmeden, birbirlerinin yerlerine kullanılmaktadır. Fakat iki terim arasındaki farkın ortaya konulması kavramsal tartışmalardaki ilk önemli noktayı oluşturmaktadır. Çünkü terör ve terörizmi iç içe geçmiş olarak görmek, durumu daha da karışık hâle getirmektedir. Öyle ki tarih boyunca sistematik olarak kullanılan ve temel amacı düşmanın kalbinde terör yaratmak olan askerî gücün bile terörizm olduğu, silahlı bir adamla asker arasında fark olmadığı tartışılmaktadır. Nükleer silahlanma yarışının, mahallelerini terörize eden sokak çetelerinin ve suçluların da terörizm çerçevesinde ele alınabileceği ileri sürülmektedir. Tüm bunlar herhangi bir şiddet türünü terörizmin tanımı içine sokma çabasına ilişkin örneklerdir (White, 1991: 4). Bunlara, ekonomik alandaki nakit spekülasyonlarının, aile içi şiddetin, telefonda rastgele numara çevirerek başkalarını aramanın (Richardson, 2006a: 19), deniz haydutluğu veya korsanlığın terörizm olarak nitelendirildiği örnekler ile narko-terörizm, pornografi terörizmi (Guelke, 1995: 1), trafik terörü gibi kavramları da ilâve etmek mümkündür.

⁷ Türkçe Sözlük'te “tedhiş” kelimesi “yıldırı”, “tedhişçilik” kelimesi “yıldırıcılık” olarak tanımlanmıştır (TDK, [web], 2009).

Thornton (1964: 71)'a göre terör kelimesi, subjektif ve objektif olmak üzere iki anlama sahiptir. “Subjektif terör” birey veya toplulukta korku ve sıkıntıya neden olan hâldir. Bu anlamdan türetilen “objektif terör” veya “terörizm” ise dehşete düşürülmüş hâle neden olan aracı ifade etmek için kullanılmaktadır. Thornton, terör (psikolojik hâl) ve terörizm (araç) arasındaki farkın ayırt edilmesinin yararlı olduğunu fakat terörizm ve terör kavramları sıklıkla “objektif terör”e işaret edecek şekilde birbirlerinin yerine kullanıldıklarından, terör ve terörizm arasında ayırım yapılmasına gerek olmadığını belirtmektedir.

Yaygın kullanım şekliyle terör kelimesiyle kastedilen anlamın sadece korku ve dehşet hâli olmadığı konusunda yapılan vurgu, iki kelimenin birbirinin yerine kullanılmasında pratik bir çözüm gibi görünmektedir. Oysa, terörizm konusundaki geniş literatürde bu kullanım yanlış yorumlamalara yol açabilmektedir. Nitekim 20’nci yüzyılın sonlarına gelindiğinde terörizm kavramı o kadar esnek bir hâle gelmiştir ki, neredeyse neyin terörizm olarak tanımlanabileceği konusunda sınır kalmadığı şeklinde bir anlayış oluşmuştur. Kavramın daha çok eylem türünü kapsayacak şekilde genişletilerek kullanılması, terörizmin modern dünyanın bir gerçeği olduğu konusunda medyada sıkça yer alan vurgulamadan da kaynaklanmaktadır (Guelke, 1995: 1-2).

Wilkinson (1974: 11)'a göre terör, mağdurun aklında ve kalbinde oluştuğundan subjektif bir tecrübeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla teröre karşı verilen bireysel tepki de bireyin psikolojisine ve içinde bulunduğu ortama göre farklılık gösterebilecektir. Bu durumun kapsamı genişleterek kavramları daha da anlaşılabilir kılacağı açıktır. Karışıklığı önleme adına, ilk başta “siyasal terör” kavramını kullanarak terör kelimesinin subjektif yönüne dikkat çeken Wilkinson, daha sonra benimsediği “siyasal terörizm” kavramıyla, dolaylı da olsa terör ve terörizmi ayırmıştır.

Terör ve terörizm kavramlarının iç içe olduğunu vurgulayan Çağlar (2009a) da iki kavram arasındaki anlam farklılığına işaret etmektedir. Terör daha çok eylem yönü olan bir olguyu kastederken, terörizm her tür terör eylemini kapsayıcı nitelikte bir durumu ifade eden bir tür sistem, strateji ya da terörün ideolojileşmiş yapısı anlamına gelmektedir. Terörün tekil olarak var olması ve kullanılması terörizmi meydana getirmemektedir. Bu çerçevede terörizmi her türlü terör eylemini ve

uygulamasını içeren bir strateji, taktik ve hatta savaş yöntem ve biçimi olarak ifade etmek mümkündür⁸ (2009a: 13).

Aslında terör veya terörizm kavramlarını irdelemeden birbirlerinin yerine kullanmak veya şiddet içeren tüm eylemleri terörizm kapsamına almaya çalışmak, konuya yüklenen öneme işaret ediyor gibi görünse de ortaya çıkan durum kamuoyundaki korku veya dehşeti artırmaktan ve terörizmin tanımlanmasını güçleştirerek mücadeleyi daha karışık hâle getirmekten öte bir katkı sağlamamaktadır.

2. TERÖRİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kavram olarak 18'inci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan terörizmin başlangıcı konusunda farklı önermeler bulmak mümkündür. Kavramın ortaya çıktığı döneme atfen Fransız İhtilali'nin milat alındığı çalışmaların yanında, modern anlamda sistematik terörizmin 1880'lerde Rusya'daki anarşist hareketlerle başladığı (Rapoport, 2004; Laqueur, 2002: 9) ya da 1960'larda Fransa'daki öğrenci olaylarıyla ilişkilendirildiği (Guelke, 1995) araştırmalara rastlamak mümkündür. Görelî olarak yakın bir geçmişe dayandırılmakla birlikte, terörizmin köklerini çok daha eski dönemlerde bulmak mümkündür. Terörist hareketin ilk örneklerinden biri, M.S. 66-73 yıllarında Filistin'de *Zealot* Savaşı'nda Roma İmparatorluğuna karşı faaliyet gösteren *Sicarii* hareketidir (Laqueur, 2002: 7-8). *Sicarii* ismi grubun kullandığı *sica* adı verilen kullanımı ve saklanması kolay olan hançerden gelmektedir (Rapoport, 1984: 670). İleri düzeyde örgütlenmiş bu dinî tarikatın en önemli taktiği, gündüz saatlerinde Kudüs'teki kalabalık insan topluluklarına hançerle düzenledikleri saldırılardır.⁹ Saldırganı kolay ve anlık eylem imkânı sağlayan kalabalık halk kitleleri, failin saklanmasını da kolaylaştırmaktadır (Laqueur, 2002: 7-8).

Tarihin kaydettiği diğer bir terörist hareket ise Şii geleneğe bağlı İsmailî tarikatının bir kolu olan Nizari hareketi ya da yaygın bilinen şekliyle Haşhaşinler (*Assasins*)'dir. "Haşhaşin" isminin, örgüt üyelerinin gerçekleştirdiği cesur intihar eylemlerini uyuşturucu (haşhaş) kullanımıyla ilişkilendiren muhalifler tarafından

⁸ Terör ve terörizm kavramları konusunda kapsamlı bir inceleme için bkz. Çağlar (2009a: 5-36).

⁹ *Sicarii*iler öldürmek için özellikle kutsal günleri seçmişlerdir. İlk öldürülen kişi üst düzey bir din adamı olan Jonathan'dır. Yaratılan panik, eylemin kendi vahşiliğinden daha uyarıcıdır. İnsanlar kendilerine yaklaşan arkadaşlarına bile güvenemez hâle gelmişlerdir (Josephus, 1926'dan akt. Rapoport, 1984: 670).

kasıtlı olarak ortaya atıldığı söylenmektedir¹⁰ (Daftary, 2008: 61-62). 11'inci yüzyıldan itibaren İran ve çevresinde vâlilere, halifelere ve üst düzey devlet yöneticilerine yönelik saldırılar gerçekleştiren örgüt, 13'üncü yüzyılda Moğollar tarafından bastırılmıştır. Küçük bir grubun savaşta yetersiz kalacağını bilen örgüt lideri Hasan Sabbah planlı, sistematik ve uzun dönemli bir terör kampanyasının en etkili siyasal silah olacağını fark etmiştir. Büyük bir gizlilik içinde faaliyet gösteren ve cinayeti dinsel bir eylem gibi gören bu örgütün en önemli silahı hançerdir¹¹. Tarihsel açıdan bakıldığında, Selçukluların baskısına karşı küçük bir dinî tarikatı savunmak için yürütülen başarısız bir hareket olarak görülse de kullanılan taktikler Batı'nın ilgisini çekmiş, çağdaş terörist hareketlere de esin kaynağı olmuştur (Laqueur, 2002: 8-9). Terörizmin tarihsel örneklerine Hindistan ve Uzak Doğu'daki gizli topluluklar da dâhil edilebilir. Hindistan'da kurbanlarını ipek boyun bağı ile boğarak öldüren *Thuglar* ile Çin'de mafya yöntemlerini andıran faaliyetleriyle dikkat çeken Mançu karşıtı gizli askerî topluluklar da bu örnekler arasında sayılabilir (2002: 9-10).

Laqueur (2002: 10) *Sicariiler*, *Haşhaşinler* ve *Thuglar*la kıyaslandıkları zaman, çağdaş terörist grupların ayrı bir yere konulması gerektiğini belirtmektedir. Bu noktada sistematik veya modern terörizmin 19'uncu yüzyıldaki anarşist hareketlerle başladığı konusunda yaygın bir anlayış olduğu söylenebilir (Rapoport, 2004; Laqueur, 2002: 11).

Rapoport (1992)'a göre, terörizmin tanımlanmasındaki güçlüğün nedeni, terimin son iki yüz yıldır sıkça değişen anlamında yatmaktadır (Akt. Hoffman, 2006: 3). Terörizmin anlamındaki değişikliğe katkı sağlayan birçok neden sıralamak

¹⁰ Bir efsaneye göre; Haşhaşinler genç bir üyelerini üst düzey bir yöneticiye hizmet etmek üzere görevlendirmişlerdir. Bu inançlı hizmetkârın, yöneticinin güvenini kazanması ve en uygun zamanda hançeri onun sırtına saplaması planlanmıştır. Kişisel ve olağan hislerden yoksun olan bu eylem Ortodoks Müslümanlara o denli olağandışı görünmüştür ki grubu "haşhaş yiyenler" (*hashish eaters, hashasin*) olarak tanımlamışlardır. Örgütün uyuşturucu kullandığı yönünde bir kanıt olmamasına rağmen, takiyye doktrinini kullanabilme yeteneği ve çocukluk döneminde başlayan eğitim süreci, kurban fedai ilişkisi ve fedai davranışını anlamak açısından önemlidir (Rapoport, 1984: 666). İsmaililer ya da Nizarîler konusunda Batı kaynaklarında yazılanların eksik ve saptırılmış bilgilerden oluştuğunu söyleyen Daftary (2008: 51, 61) haşhaşin kavramını, Nizarî hareketini tehdit olarak gören Sünnî Müslümanların, hareketi kötölemek amacıyla maksatlı olarak ortaya attıklarını belirtmektedir. Uyuşturucu kullandıkları konusunda herhangi bir emare olmayan "Nizarî fedailerinin" çok cesur eylemler gerçekleştirmelerinin nedeni, gönüllü genç ve kendini adanmış kimseler olmalarıdır (2008: 62).

¹¹ Haşhaşinlerin Hristiyanlarla savaşırken kılıç kullanmaları, hançerin inanca ihanet edenler için, kılıcın ise onu hiç kabul etmeyenler için kullanıldığı şeklindeki fikri yansıtmaktadır (Lewis, 1967'den akt. Rapoport, 1984: 667).

mümkündür. Monarşi karşıtı ya da anarşik hareketlerin yanında milliyetçi ve ayrılıkçı hareketlerin de bu değişimde rolü bulunmaktadır (Hoffman, 2006: 5). Bununla birlikte, değişimin sadece anlamla sınırlı kalmadığını, terörizmde kullanılan strateji, taktik ve tekniklerde de dikkat çekici gelişmeler ve değişimler olduğunu belirtmek gerekir.

1789 ayaklanmalarından sonra, başkaldırı ve ayaklanmaların meydana geldiği anarşik süreçte terörizm, devlet dışı veya devlet altı oluşumlar tarafından gerçekleştirilen, ihtilale veya hükûmete muhalif faaliyetlere karşı düzeni sağlamak için yeni devletin benimsediği bir araçtır. Yeni rejimin halk düşmanları olarak gördüğü karşı devrimcileri ve ayaklananları korkutarak yeni hükûmetin gücünü artırmak için tasarlanmıştır. Bu açıdan orijinal içeriğinde terörizm, erdem ve demokrasinin idealleriyle yakından ilişkilidir¹² (Hoffman, 2006: 3).

Akademik çalışmaların daha çok terör örgütleri ve güncel olaylar üzerine yoğunlaştığına dikkat çeken Rapoport (2004: 47), terörizmin tarihsel gelişimini belirli bir zaman dilimindeki eylem süreci olarak tanımladığı “dalga kavramı”¹³ çerçevesinde ele almaktadır. Bu kapsamda, anarşist, sömürge karşıtı, yeni sol ve dinî dalga olmak üzere dört farklı terör dalgasından bahsedilebilir (2004: 48-65).

Fransız İhtilali’nden sonra ilk terörizm dalgası, 1880’lerde Rusya’da başlamış ve bir süre sonra Batı Avrupa, Balkanlar ve Asya’da da görülmüştür. Bir nesil süren bu dalgayı başlatan anarşistler, önemli devlet görevlilerine karşı yürüttükleri suikast kampanyalarıyla Balkanlar ve Hindistan’daki milliyetçi gruplara esin kaynağı olmuşlardır (Rapoport, 2004: 47). İlk dalganın ortaya çıkışında, iletişim ve ulaşım alanındaki dönüşüm ile doktrin veya kültürün ayrı bir önemi vardır. İletişim ve ulaşımındaki gelişmeler, Rus anarşistlerin sempati kazanmalarını sağlayacak seyahatlere imkân sağlarken, gerçekleştirilen eylemlerin de kısa sürede duyulmasına ve onların ülke dışında içeride olduklarından daha etkili olmalarına yardımcı

¹² İhtilalin öncüsü Maximilien Robespierre, barış zamanında erdemın popüler bir hükûmetin temel hayat kaynağı olduğuna, ancak ihtilal zamanında demokrasinin başarısı için, erdemın terörle ittifak hâlinde olması gerektiğine inanmıştır (Akt. Hoffman, 2006: 3). Robespierre’e göre terör olmadan erdem kötü, erdem olmadan terör faydasızdır (Palmer, 1970’ten akt. Hoffman, 2006: 3).

¹³ Dalga kavramı, genişleme ve küçülme süreçleriyle karakterize edilir. Önemli özelliği uluslararası boyutudur. Grup özelliklerini ve karşılıklı ilişkileri şekillendiren, ortak ve baskın bir motivasyonla gerçekleşen benzer olaylar farklı ülkelerde görülebilir. Her bir dalga ismini baskın olan bir özelliğinden alır. Milliyetçi, radikal veya anarşist grupların her dalga içinde yer alabildiklerini, birbirlerini etkilediklerini, hatta işbirliği yaptıklarını gözlemlemek mümkündür (Rapoport, 2004: 47).

olmuştur. Ayrıca Sergei Nechayev başta olmak üzere Nicholos Mozorov, Peter Kropotkin, Serge Stepniak gibi Rus yazarlar, yarattıkları terör stratejisiyle anarşist dalgaya katkı sağlamışlardır (2004: 49).

Bu dönemde, broşür veya bildiri dağıtma yoluyla kalkışma yaratmaya çalışan devrimcilerin kullandığı geleneksel yöntemlerin geçersiz olduğuna inanılmaktadır. Geleneksel yöntemleri kullananların boş işlerle uğraştığına inanan Sergei Nechayev, 1869'da yayımladığı "*Revolutionary Catechism*" isimli bildiri ile kitleleri daha etkili mesaj içeren yıkıcı eylemlere çağırıştır (Nechayev [web], 2008). Yeni bir iletişim şekline duyulan ihtiyaca, Peter Kropotkin'in "eylem yoluyla propaganda" (*propaganda by the deed*) anlayışı çare olmuştur (Rapoport, 2004: 50).

Toplumda gizli bir rahatsızlık ve belirsizlik olduğu, geleneklerin düşmanlık ve kin ürettiği sonucuna varan anarşist analiz, geleneklerin basit tarihsel olgular olarak gösterilmesi durumunda, ahlâk dışı olarak algılanan eylemlerin insan özgürlüğü için gösterilen soylu çabalar olarak nitelendirileceği sonucuna varmaktadır. Bu bakımdan terörün, gelenekleri yıkmamanın en etkili ve en hızlı aracı olduğu düşünülmektedir (Rapoport, 2004: 50).

Modern terörizmin ilk uygulayıcıları olan anarşistler söylemlerini basitleştirmemişler, özgürlük savaşçısı veya gerilla gibi esnek ve gizli etiketlerin arkasına sığınmadan, terörist olduklarını ve kullandıkları taktiklerin terörizm olduğunu açıkça dile getirmişlerdir (Hoffman, 2006: 21). Siyasi bir tutukluya iyi davranmadığı gerekçesiyle, 1878'de bir polis şefini yaralayan Vera Zasulich, eylemden sonra silahını bırakarak, katil değil "terörist" olduğunu söylemiştir. Mahkemenin onu serbest bırakması kalabalıklar tarafından büyük coşkuyla karşılanmıştır (Rapoport, 2004: 50). Carlos Marighella ([web], 2003: 106-109) terörist taktikleri destekleme noktasında çok az tereddüt göstermesine rağmen, kendisini ve takipçilerini terörist olarak değil, "şehir gerillası" olarak ifade etmiştir. Marighella saldırgan ve terörist kelimelerini kullanarak, onlara pozitif anlam yüklemeye de çalışmıştır. Bu terimlerle çağırılmak o dönemki Brezilya'da herhangi bir vatandaş için gurur kaynağı hâline gelmiştir. Buna karşılık İsrail Özgürlük Savaşçıları (LEHI- *Lohamei Herut Yisrael*) örgütünün üyeleri kendilerini terörist olarak görmemiştir (Hoffman, 2006: 21).

Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren Versay Barış Antlaşması, terörizm için ikinci dalga olarak ifade edilen yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmektedir. Savaşın galiplerinin, mağlup ettikleri imparatorlukları parçalamak için self-determinasyon prensibini uyguladıkları bu süreçte, Sovyetler Birliği hâric bütün imparatorluklarda terörist gruplar gelişmiştir. Galip devletler self-determinasyon prensibinin kendi imparatorluklarını etkileyeceğini gözardı etmişlerdir (Rapoport, 2004: 52-53). 1940 ve 1950'lerde İrlanda, İsrail, Filistin, Malaya, Kıbrıs, Cezayir ve Kenya'daki sömürge karşıtı çatışmaların ve terörist faaliyetlerin yeni ülkelerin kurulmasında önemli rolü olmuştur (Guelke, 1995: 3-4).

Bu dönemde terörist kavramı olumsuz bir anlam içermeye başlamıştır. Bu durumun kendilerini terörist olarak tanımlayanlara getirdiği siyasal zayıflık nedeniyle, örgütler kendilerini tanımlamak için yeni bir söyleme ihtiyaç duymuşlardır. İsrail Ulusal Askerî Örgütü (IRGUN-*Ha'Irgun Ha'Tsvai Ha'Leumi B'Eretz Yisrael*) lideri Menahim Begin üyelerini hükûmet güçlerine karşı savaşan “özgürlük savaşçıları” olarak tanımlamıştır. Birinci dalganın aksine daha meşru görünen sömürge karşıtı mücadele için, bu tanımlama ve yeni söylem daha çekici gelmiştir. Bu söylemin siyasal etkilerini anlayan hükûmetler ise şiddet uygulayan tüm isyancıları terörist olarak tanımlamaya başlamışlardır. Medya da söylemi daha ileri seviyede istismar etmiştir (Rapoport, 2004: 54). Amerikan medyasında, aynı raporlar içinde dahi teröristlerin gerilla, silahlı adam, saldırgan, komando ve hatta asker olarak nitelendirildikleri örneklere rastlamak mümkündür (Hoffman, 2006: 27-28).

İkinci dalgada ulusüstü örgütler ön plana çıkmıştır. 1934'te Sırp kralı I. Alexandre suikastından sonra Milletler Cemiyeti, her ne kadar etkili olamamışsa da iki konvansiyon taslağı hazırlayarak uluslararası terörizmi ele almaya çalışmıştır. Cemiyetin iki üyesi Macaristan ve İtalya açıkça suikastları desteklemiş ve terörle mücadele çabalarını engellemiştir (Dubin, 1993'ten akt. Rapoport, 2004: 55). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge rejimleri konusunda yetkiyi devralan BM'nin çoğu eski sömürge olan yeni üyeleri, sömürge karşıtı faaliyetlere daha fazla fırsat tanınmasını sağlamışlardır (Rapoport, 2004: 56). Üçüncü Dünya ülkelerince, self-determinasyon hakkı çerçevesinde verilen ulusal kurtuluş mücadelelerinin “adil savaş”

yaklaşımıyla ilişkilendirildiği tartışmalar bu dönemde oldukça sık bir şekilde gündeme gelmiştir (Dugart, 1989: 77-84).

1930'larda Marsilya'da Yugoslavya Kralı'nın ve Fransa Dışişleri Bakanı'nın öldürülmesiyle filizlenen suikastlar dikkat çekmiştir (Guelke, 1995: 3-4). Fakat o dönemde terörizm, devrimci hareketler ile hükûmetlere ve liderlere yöneltilen şiddetten çok, totaliter devletlerin ve diktatörlerin kendi vatandaşlarına karşı uyguladıkları kitlesel baskıları tanımlamak için kullanılmıştır. Devletin vatandaşlara yönelttiği şiddet genellikle "terör" olarak tanımlanmıştır. Böylece terör kavramı devlet dışı unsurlar tarafından uygulanan şiddet şeklinde anlaşılan "terörizm"den ayırt edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra terörizm, devrimci anlamını tekrar kazanmıştır. Bu süreçte, etnik ve milliyetçi hareketler sonucu bağımsızlığını kazanan ülkelerin varlığı da etkili olmuştur. Ulusal kurtuluş hareketleri ve self-determinasyon tartışmalarının devam ettiği bu süreçte, "özgürlük savaşçıları" tâbiri moda hâline gelmiştir (Hoffman, 2006: 14-16).

Terörizm çağının 1960'larda başladığı konusu terörizm literatüründe yer alan en yaygın önermelerden biridir (Guelke, 1995: 2). 1968'de Paris'teki öğrenci olayları ve Orta Doğu'daki Altı Gün Savaşları, 1967'de Bolivya'da Che Guevara'nın öldürülmesi bu önermeyi destekleyen olaylardır¹⁴. 1970 ve 1980'li yıllardan itibaren kitap ve makalelerin başlıklarında terörizm kavramının artan bir şekilde yer almasının nedeni de bu olayların yarattığı etkiyle ilgilidir. Norman Provizer, terörizm hakkındaki bibliyografilerin % 99'unun 1968'den itibaren basıldığını ifade etmektedir (Guelke, 1995: 2-3).

1960 ve 70'lerde devrimci bir içerik taşımaya devam eden terörizm; milliyetçi, etnik ayrılıkçı ve radikal ideolojik örgütleri de içine alacak şekilde genişlemiştir. Vatandaşlık haklarından mahrum olan azınlıklar ya da milliyetçi gruplar, sömürge karşıtı inançlarına bağlı olarak, uluslararası ortamda sempati kazanmak, dikkat çekmek ve destek bulmak için terörizmi kendi davalarında bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır (Hoffman, 2006: 16-17).

¹⁴ Che Guevara'nın öldürülmesi, Latin Amerika'da kır gerillasının başarısızlığına işaret ederek alternatif bir strateji olarak kent gerillasına kapı açmış; Altı Gün Savaşları ise o dönemde kavramın kullanılması üzerinde büyük etki yapmıştır (Guelke, 1995: 3).

Üçüncü veya Yeni Sol Dalga olarak adlandırılan süreci harekete geçiren siyasal olay Vietnam Savaşı'dır. Viet Kongluların ilkel silahlarının Amerikan modern teknolojisi karşısındaki etkinliği, çağdaş sistemin kırılma olduğu konusundaki radikal umutları yeniden canlandırmıştır¹⁵. Vietnam Savaşı 1975'te sona erdiğinde Viet Kong'un kahramanlık modelinin yerini Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) almıştır. Bu dönemde terk edilen uluslararası terörizm kavramı tekrar canlanmış ve uluslararası hedefler seçilmeye başlanmıştır. Bazı gruplar yurtdışında, ortaya çıktıkları topraklardakinden daha çok saldırı gerçekleştirmişlerdir. En gözde hedef ise Amerikan hedefleridir (Rapoport, 2004: 58).

Terörizm 1980'lerin başlarında, Batı'yı istikrarsızlaştırmak için planlı şekilde kullanılan bir araç olarak kabul görmeye başlanmıştır. 1980'lerin ortalarında, Orta Doğu'da, özellikle Amerikan hedeflerine karşı gerçekleştirilen bir dizi bombalı intihar eylemi, genellikle İran, Irak, Libya ve Suriye ile ilişkilendirilen devlet destekli terörizmin yükselişi tehdidini ortaya çıkarmıştır (Hoffman, 2006: 17). Terörizm böylece, zayıf devletlerin fazla risk almadan, büyük devletlere karşı gelebilmelerine imkân sağlayan örtülü veya vekâleten yürütülen savaş türüyle ilişkili bir hâle gelmiştir (Jenkins, 1983: 13-14).

Üçüncü dalga 1980'lerde düşüşe geçmeye başlamıştır. İsrail'in Lübnan'ı işgali terörist gruplara eğitim verilen FKÖ tesislerini yok etmiş ve terörizmle mücadelede uluslararası işbirliği etkili olmaya başlamıştır. Bunun yanında ülkelerin hukuk sistemlerindeki uyumsuzluk nedeniyle suçluların iadesi problemi yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler (BM)'in rolü ilginç bir şekilde değişmiştir. Yeni devletler, eski sömürge devletler, terörizmin onları da tehdit ettiğini anlamışlar ve özellikle milliyetçi hareketlerden uzak durmuşlardır. BM Sözleşmeleriyle uçak kaçırma, rehin alma, üst düzey hükümet görevlilerine saldırı, yabancı devlet tesislerinin bombalanması ve uluslararası suçların finansmanı gibi faaliyetleri suç hâline getirmiştir. Özgürlük savaşçıları tâbiri artık BM tartışmalarında popülerliğini kaybetmiştir (Rapoport, 2004: 60).

¹⁵ ABD'deki *Weather Underground*, Batı Alman Kızıl Ordu Fraksiyonu (*RAF-West German Red Army Faction*), İtalyan Kızıl Tugayları (*Italian Red Brigades*), Japon Kızıl Ordusu (*Japanese Red Army*), Fransız Doğrudan Eylem Grubu (*AD-Action Directe*) gibi birçok grup kendilerini Üçüncü Dünya'nın koruyucuları olarak görmüşlerdir. Sovyetler de başkaldırıları desteklemiş; eğitim, silah ve moral desteği sağlamıştır (Rapoport, 2004: 56).

Üçüncü dalganın düşüşe geçmesiyle “dinî dalga” güç kazanmaya başlamıştır. Modern terörde dinî elemanlar daima önemli olmuştur, çünkü dinî ve etnik kimlikler genellikle örtüşmektedir¹⁶. Günümüzde, devletin örgütlenmesi ve meşrulaştırılması için gerekli prensipleri sağlama açısından dinin farklı bir önemi bulunmaktadır. Dinî dalga, yoğun dinî öğretiye tepki olarak laik gruplar üretmiştir. Sri Lanka’daki Budistler ülke rejimini dönüştürmeye çalışırken, Hindu Tamilleri ayrı bir laik devletin kurulmasını amaçlamışlardır (Rapoport, 2004: 61).

Bu dalganın merkezinde, ulusal ve uluslararası düzeyde en yıkıcı saldırıları gerçekleştiren radikal İslamcı gruplar bulunmaktadır. Kazanılan başarılar din temelli tüm terörist grupları etkilemiştir. Pencap’ta Sihler, Kudüs’te Yahudiler, Tokyo’da Yüce Gerçek (*Aum Shinrikyo*) tarikatı, Amerika’da Hristiyan Kimlik (*Christian Identity*) hareketi farklı dinî gruplara örnek teşkil etmektedir (Rapoport, 2004: 61; Juergensmeyer, 2003; Stern, 2004).

1979’da İran İslam Devrimi ve Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgali dördüncü dalganın başlamasında dönüm noktası olmuştur. Şah’ın laik devletinin yıkılması, dinin üçüncü dalganın değerlerinden daha güçlü bir siyasi cazibeye sahip olduğunu göstermiştir. İranlı Marksistler Şah’a karşı yeterli desteği sağlayamamışlardır. Ayetullah Humeyni, İslam dininde sınır olmadığını, devrimin sadece Müslümanlarla diğer devletler arasındaki ilişkileri değil, Müslümanların kendi aralarındaki ilişkileri de değiştirdiğini ifade etmiştir (Rapoport, 2004: 61-62).

Beklenmedik bir şekilde gerçekleşmiş olmasına rağmen, bazı Müslümanlar devrimin yeni bir İslamî asrı başlattığına inanmışlardır. Bir grup Şii Müslümanın Mekke’deki Büyük Cami’de gerçekleştirdikleri bombalama eylemi Mısır, Suriye, Tunus, Fas, Cezayir ve Filipinler’de birçok Sünnî terörist grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sovyetlerin Afganistan’ı işgali sonrasında, dünyanın dört bir yanından gelen Sünnî gönüllülerin katılımıyla güçlenen direniş, ABD’nin de yardımıyla 1989’da işgalin sona ermesiyle neticelenmiştir. Sovyetlerin dağılmasında önemli bir adım olarak görülen bu sonuç, dinin laik bir süper güce karşı kazandığı zaferi de ortaya koymuştur. Bu olay, Müslüman nüfusun yaşadığı Çeçenistan,

¹⁶ Ermenistan, Makedonya, İrlanda, Kıbrıs, Fransız Kanada, İsrail ve Filistin’deki hareketler bu noktaya işaret etmektedir. Fakat bu hareketlerde laik devletlerin kurulmasını amaçlanmıştır (Rapoport, 2004: 61). Dinî ve etnik kimliklerin terörizm üzerindeki etkisi için bkz. (Tololyan, 2001: 217).

Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Azerbaycan gibi topraklarda İslamî direniş hareketleri için yeni alanlar yaratmıştır. Eğitimli ve cesur Afgan mücahitler yeni çatışmaların en önemli katılımcıları olmuşlardır (Rapoport, 2004: 62).

Dördüncü dalgada terörist grupların sayısında azalma görülmüştür. 1980'lerde faal olan 200 örgüt varken, on yıl sonra sayı 40'a düşmüştür. Bu durum hedef kitlenin büyüklüğüyle ve farklı kültürel geleneklerle ilgilidir. Dinî topluluklar, özellikle Müslümanlar milliyetçi gruplardan daha büyüktür. Ayrıca İslamcı gruplar üçüncü dalgadaki türlerden daha uzun ömürlü olmuşlardır (Rapoport, 2004: 63).

Bu dönemde ABD'nin rolü de değişmiştir. İran ABD'yi "büyük şeytan" olarak tanımlarken, İslamcı gruplar Amerikan hedeflerini yok ederek ABD askerî gücünün Orta Doğu'dan çekilmesini amaçlamışlardır. Yemen ve Suudi Arabistan'da askerî üslere, Kenya ve Tanzanya'da Amerikan elçiliklerine yapılan saldırılar ABD'nin askerî varlığına son vermemiştir. İlk kez devlet dışında bir gruba, El-Kaide hedeflerine füze saldırısı düzenlenmiştir. Şeriatla yönetilen tek bir İslam devleti kurma amacı doğrultusunda Bin Ladin, İslamcı Sünnî gruplara ciddi destek sağlamıştır (Rapoport, 2004: 64).

1990'ların başlarında terörizm kavramı, "narko-terör" ve "gri alan fenomeni" ifadelerinin ortaya çıkışıyla bulanıklaşmıştır (Raufer, 1991'den akt. Hoffman, 2006: 17). Narko-terörizm, belirli hükümetlerin ve örgütlerin Sovyetler Birliği, Küba, Bulgaristan ve Nikaragua gibi Marksist-Leninist rejimlerle işbirliği yaparak, amaçlarına ulaşmak için narkotik ve psikotrop madde kaçakçılığını kontrol etme/kullanma konsepti olarak tanımlanabilir (Ehrenfeld, 1990'dan akt. Hoffman, 2006: 17). Gri alan fenomeni ise büyük komplo teorilerinden çok, yükselmekte olan ulus altı çatışmaların doğasına vurgu yapmaktadır (Hoffman, 2006: 18).

11 Eylül 2001'deki saldırılar, terörizmin yeniden tanımlanmasına yol açmış, terörizm Amerikalıları korkutan veya tehdit eden herhangi bir kişiye veya gruba karşı ucu açık bir savaş verilmesine neden olacak bir olgu olarak kavramsallaştırılmıştır (Hoffman, 2006: 18-19). Uluslararası terörizmin doğasında meydana gelen değişiklikler, El-Kaide ile geleneksel gruplar arasındaki bazı farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Geleneksel grupların belirli bir devlet ya da bölgeyle kısıtlı olan siyasal taleplerine karşın, El-Kaide'nin tüm uluslararası sistemi değiştirerek ABD ve diğer

işgalcileri Müslüman ülkeler ile Orta Doğu'dan çıkarma ve işbirlikçileri de cezalandırma amacı ön plana çıkmıştır. Yeni terörizm, ayırt edici özelliği olan küresel ağ sistemiyle 60'dan fazla ülkede faaliyette bulunma imkânına sahip olmuştur (Wilkinson, 2006: 5). Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet desteğine daha az bağımlı hâle gelen terör örgütleri, küresel ölçekte daha kolay koordinasyon kurma ve eylem yapma yeteneğini de kazanmışlardır (Özen, 2009: 1).

Fransız İhtilali sonrasında olumlu bir anlam içeren terörizm konusunda, günümüzdeki tek evrensel uzlaşma, onun aşağılayıcı bir anlama sahip olduğu yönündedir (Jenkins, 1975: 14; Richardson, 2006a: 19; Crenshaw, 1989'dan akt. Hoffman, 2006: 23). Olumsuz bir anlam içeren kavram genellikle düşmanlar, muhalifler ya da uzlaşmak istenmeyen kişiler için kullanılır. Jenkins (1980)'e göre; terörizm kişinin bakış açısına dayanmaktadır. Kavram ahlâkî bir yargılamayı vurgulamaktadır. Bir taraf muhalifine terörist damgası vurduğunda, diğerlerini dolaylı olarak kendi ahlâkî görüşünü benimsemeleri konusunda ikna etmiş olmaktadır (Akt. Hoffman, 2006: 23).

Geçtiğimiz yıllarda terörizme yüklenen aşağılayıcı anlamın yaygınlaşması nedeniyle, terör örgütleri isim seçiminde özgürlük, kurtuluş, ordu ve askerî örgüt, meşru müdafaa hareketleri gibi kelimeleri tercih etmeye başlamışlardır (Hoffman, 2006: 21). Günümüzde terörizmin, Orta Doğu kaynaklı, radikal İslamcı ve köktenci bir imaja sahip olduğunu vurgulama yönünde bir eğilim vardır. Oysa tarihî örnekler terörizmin dünyanın bir bölümüyle, bir din veya siyasi bir ideolojiyle sınırlanmayacağını göstermektedir. Örneğin; 1970'li yıllarda terörizm ateist, genç Avrupalı ve Komünist bir imaj taşımıştır. Bu nedenle, farklı türleri basitleştirilmiş tek bir terörizm anlayışına indirgeme yönündeki çabalar durumu daha da karışık hâle getirmekten öte bir fayda sağlamamıştır (Richardson, 2006a: 29).

Günümüzde terörizmin yıkıcılık yönüyle de değişime uğradığı ileri sürülebilir. Jenkins (2003: 22) terörizmin bir tiyatro olduğunu söylerken, verilmek istenen mesaja vurgu yapmaktadır. Terörist gruplar genellikle zayıf olduklarından, dramatik ve şok edici eylemler yoluyla dikkatleri kendi davaları üzerine çekmeye çalışmaktadır. Yarattıkları korku ortamı davayı, teröristlerin gücünü ve eylemleri olduğundan daha büyük göstermektedir. Bu nedenle saldırılar genellikle uluslararası basının dikkatini çekmek için tasarlanmaktadır. Kurbanların çoğunlukla teröristler

için özel bir anlamı yoktur. Terörizmde, gerçek kurbanların değil, insanların terörist eylemleri seyretmeleri amaçlanır. Bu yaklaşımın tamamen değiştiği söylenemese de teröristlerin artık “bir öldür bin korkut” fikrinin ötesine geçerek mümkün olduğunca çok kişiyi öldürmek şeklinde bir yaklaşımı benimsedikleri söylenebilir.

3. TERÖRİZMİN TANIMI KONUSUNDAKİ TARTIŞMALAR

Terörizmin tarihsel süreç içerisindeki değişen anlamı yukarıda kısaca anlatılmıştır. Terörizmin tanımı söz konusu olduğunda, karşılaşılan problemleri tarihsel olaylara bağlı olarak gerçekleşen doğal bir değişim gibi tek bir nedene indirgemek mümkün değildir. Fakat tarihsel süreçte terörizme yüklenen aşağılayıcı ve olumsuz anlamın, terörizmin tanımlanmasını zorlaştırdığı söylenebilir. Çünkü terörist olarak etiketlenenler siyasal ve sosyal olarak da aşağılanmaktadır. Hükûmetler ise muhaliflerini terörist olarak etiketlediklerinde güçlerini artırır. Çünkü terörle mücadele sürecinde vatandaşlar gücün hükûmet tarafından istismar edilmesini daha kolay kabullenmektedir (White, 1991: 4).

Terörizm tanımı, onun incelendiği bilim alanına veya mücadele yaklaşımına göre farklılaşabilmektedir. Örneğin; sosyal bilimciler kendi araştırma modellerine uygun ve geçerli terörizm tanımları geliştirirken, felsefeciler ve tarihçiler daha kapsayıcı fakat çelişkili tanımlar geliştirmişlerdir. Bazı kolluk görevlileri terörizmi askerî bir problem olarak tanımlarken, birçok askerî yetkili de onu ceza adalet sisteminin bir sorunu olarak görmüştür (White, 1991: 3-4). Bazıları için terörizm ne askerî alanla ne de kollukla ilgili bir problemdir. Bu görüştekiler için terörizm geçmişte olduğu gibi gelecekte de sivil toplumun bir problemi olarak kalmaya devam edecektir (Horgan, 2005: 51).

Wilkinson (2006: 1)'a göre, gereksiz karışıklığın büyük bir kısmı terörizmin genel olarak siyasal şiddetle aynı anlamda kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bazıları, kendilerini özgürlük savaşçıları olarak görenlerin terörizmi bir silah olarak kullanmalarından dolayı kavramın yasaklanması arayışındadırlar. Terimin tamamen subjektif olduğunu, terörizmi diğer eylem türlerinden ayırt edilmesine imkân sağlayacak bağımsız ve objektif bir tanım olamayacağını vurgulayan post-modern yaklaşımlar ise terörizm kavramını reddetmektedirler.

Guelke (1995: 14) terörizmin anlaşılmasındaki engeller arasında, kavramın kapsamının genişlemesini, korkuya neden olmanın terörizmin ayırt edici bir özelliği olarak ele alınmasını, terörizmin güçlü bir duygusal yön ve ideolojik bir boyut içermesini de saymaktadır. Bu sorunlara, medyanın ve devletlerin kavramla ilgili karışıklığın giderilmesi konusunda isteksizliği, aynı ülkedeki farklı kurumlar arasında ve uluslararası ortamda uzlaşmaya varılamamış olması (Miller ve File, 2001'den akt. Marsella, 2004: 15), çatışan tarihsel, sosyolojik ve psikososyal tanımların varlığı (White, 1991: 4), tek bir terörist profili olmaması, sosyo-politik ve ekonomik yapısal faktörler ile terörizm arasındaki ilişkinin zayıf olması (Gupta, 2005: 2) gibi hususları eklemek de mümkündür.

Laqueur (1987) kavramsal problemlerle ve zayıflıklarla yaşamının zorunlu olduğunu vurgulamaktadır, çünkü terörizm farklı insanlar için farklı anlamlar taşımaktadır (Akt. White, 1991: 5). Crenshaw (1983)'ın belirttiği gibi, terörizmin normatif ve analitik tanımları birbirinden ayırt edilmediği sürece kavram farklı insanlar için farklı anlam ifade edecektir. Teröristlerin kendilerini özgürlük savaşçısı olarak görmeleri de bu normatif yaklaşımın bir sonucudur (Akt. White, 1991: 5-6).

Crenshaw (2003: 93) terörizmi kavram ve olgu olarak ikiye ayırır. Kavram olarak terörizm, sivil bir grubu kontrol etmek veya yönlendirmek için kullanılırken, sistematik olarak korku ve tedirginliğe sebep olma durumunu tanımlar. Terörizm olgusu ise Fransız İhtilali'nde devrimcilerin yaşadıkları güçlüklerden doğan devlet otoritesine karşı meydan okuma olarak kullanılır. Bu ikili ayrımla, terör ve terörizm arasındaki farklılığa da işaret eden Crenshaw (2007) terörizmi, izleyicilerin tutum ve davranışlarını değiştirmek için tasarlanmış kışkırtıcı bir şiddet türü olarak tanımlamaktadır. Azınlığı hedef alarak çoğunluğun dikkatini çekmeyi amaçlarken, yetersiz kaynaklara oranla daha güçlü bir etki yaratma özelliği taşır. Kullandığı sistematik şiddete rağmen sembolik olma özelliği ile ön plana çıkan terörizm, planlamada gizlilik, eylemde ise görünür olmayı tercih eder (Crenshaw, 2007: 4).

Jenkins (2003: 16) terörizmi, korku ve dehşet ortamı yaratmak için planlanan ve bu şekilde sosyal veya siyasal değişimin amaçlandığı şiddet veya şiddet tehdidi olarak tanımlamaktadır. Richardson ise basitçe, siyasal amaçlar için kasıtlı ve şiddetli bir şekilde sivillerin hedef alınması şeklinde bir tanım geliştirmektedir (2006a: 20). Schechterman ve Slann (1998) terörizmin tanımlanmasında minimalist ve

maksimalist olmak üzere iki yaklaşım benimserler. Minimalist yaklaşım saldırganlar, kurbanlar ve terörist eylemden etkilenen izleyiciler üzerine odaklanır. En yaygın tartışma kurban üzerinedir. ABD için terörist bir eylemin tanımında savaş dışı kurban ön plandadır. Öte yandan İsrail tarafından desteklenen maksimalist yaklaşımda, terörist bir eylemde temel eleman olarak sivil kurban tanımlanırken terörizmin tanımlanmasında, pasif askerî hedeflerin de sivil kurbanlar gibi ele alınması öngörülür (Akt. Al-Khattar, 2003: 14).

Akademisyen ve uzmanlarca yapılan terörizm tanımlamalarını inceleyen Schmid ve Jongman (1988: 5-6) terörizm, suç ve suikastı içeren şiddet davranışlarını gözönünde bulundurarak uzlaşmaya varılan noktaları tespit etmeye ve kapsamlı bir tanımlama yapmaya çalışmışlardır. Araştırmada; terörizmin gerçek dışı varlıklarla ilgili soyut bir kavram olduğu için gerçek veya doğru bir tanımlama bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Bazı araştırmacılar tanımların birleştirilmesiyle sorunun çözüldüğüne inanırken, diğerleri tanımlanamaz olanın anlaşılır hâle getirildiğini düşünmektedir (White, 1991: 8).

Terörizm kavramının iç savaş durumu çerçevesinde tanımlanmasını daha mantıklı gören Thornton (1964: 73), terörizmi “...şiddet veya şiddet tehdidi kullanarak, siyasal davranışı normal dışı araçlarla etkilemek için düzenlenmiş sembolik bir eylem” olarak tanımlamıştır. Aslında bu tanımın terörizmi yeterince açıklığa kavuşturduğu söylenebilir. Bununla birlikte, terörizm zaman içerisinde değişik boyutlarda kullanılarak çeşitlenmiş ve yeni özellikler kazanmıştır (Başeren, 2006a: 10). Terörizmin tanımı konusunda yapılan ve devam eden sayısız çalışmanın, yeni tartışma alanları açtığını ve konuyu daha da karmaşık hâle getirdiğini söylemek mümkündür (Marsella, 2004: 16).

Terörizm konusundaki kavramsal tartışmalarda açıklığa kavuşturulması gereken bir husus da terörizm literatürü içerisinde yer alan bazı benzer kelimelerin kullanılması noktasında ortaya çıkmaktadır. Terörizm taraftarlarınca “terörist”, “gerilla” ve “ayaklanan” kavramlarının aynı anlamda kullanılması yönünde bir eğilim vardır. Farklı hukuki sonuçları olmasına rağmen çoğu zaman bu üç kavramın karıştırıldığı ya da eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunun bir nedeni, “gerilla” ve “ayaklanan”ın genellikle teröristlerle aynı amaçlar (korkutmak, baskı kurmak, korku yoluyla davranışları etkilemek) için aynı taktikleri (suikast, adam

kaçırma, vur-kaç saldırıları, halkın toplandığı alanlarda bombalama eylemleri, rehin alma olayları, vs) kullanılmalarıdır. Kavramlarla ilgili kesin ayrımlar yapmanın zor olduğunu, kavramların bazı noktalarda ayrıldıklarını ve örtüşüklerini de vurgulamak gerekir (Hoffman, 2006: 35, 37).

İlk kez Napolyon'un işgal ordularına karşı savaşan İspanyol vatanseverler için kullanılan "gerilla" (*guerra de guerrillas*) kavramı günümüzde dünyanın farklı yerlerinde devrimci hareketleri çağrıştıran bir anlama bürünmüştür (Taber, 2002: 2). Gerilla; en yaygın kabul edilen şekliyle, askerî bir birim olarak düşman askerî kuvvetlerine saldıran, bir bölgeyi işgal ve kontrol eden, aynı zamanda belirli bir bölge ve halk üzerinde egemenlik ve kontrol sağlamaya çalışan sayısal olarak daha büyük silahlı gruplara işaret eder (Hoffman, 2006: 35). Gerillayı, sivilleri hedef aldığı istisnalar dışında, devletin düzenli kuvvetlerine karşı savaşan düzensiz ordu olarak tanımlamak da mümkündür. Düşmanın askerî açıdan yenilgiye uğratılmasını amaçlayan gerilla, genellikle askerî operasyonlara imkân sağlayacak sayıda üyeye sahiptir ve askerî bir yönetim tarzı sergiler (Richardson, 2006a: 23).

Silahlı birim olarak açıkça faaliyet göstermeyen teröristler ise genellikle bir bölgeyi işgal ve kontrol etmeye çalışmazlar. Sayısal ve lojistik açıdan kitlesel siyasi hareketler yönünden kısıtlı olduklarından, düşman askerî güçleriyle isteyerek temasa girmekten kaçınırlar ve bölgesel veya ulusal seviyede belirli bir kitleyi doğrudan kontrol etmeye ve yönetmeye de çalışmazlar (Hoffman, 2006: 35). Düşmanı askerî yönden yenilgiye uğratmak yerine, düşmanın aşırı tepki vermesini sağlamayı ve bu şekilde örgüte daha çok katılım olmasını amaçlarlar. Böylece, bir gerilla kampanyası oluşturup düşman üzerinde ekonomik ve psikolojik etki yaratarak kendi menfaatleri doğrultusunda hareket edebilmenin yolunu ararlar (Richardson, 2006a: 23).

Hedef açısından bakıldığında, "gerilla" ve "terörist" arasında net bir ayrım yapmak zordur. Gerillanın güvenlik güçlerini, teröristlerin sivilleri hedef aldıkları şeklinde bir genelleme yapılırsa da gerillanın sivilleri, teröristlerin de güvenlik kuvvetlerini hedef aldığı örnekler görülmektedir. Fakat birincil amacı kasıtlı olarak sivilleri hedef almak olan bir örgüt söz konusu olduğunda, ulaşmak istediği amacın yasallığına ve hareketin siyasal içeriğine bakılmaksızın, örgütün terörist olarak tanımlanması mümkündür (Richardson, 2006a: 23). Teröristler genellikle, gerilla gibi üniforma giymedikleri ve tanımlayıcı bir işaret taşımadıkları için savaş dışı

kişilerden ayırt edilememeleri nedeniyle de gerilladan ayrılırlar¹⁷ (Hoffman, 2006: 35).

Lübnan Hizbullahı, Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri (FARC-*Feurzas Armadas Revolucionarias de Columbia*) ve Tamil Kaplanları (LTTE-*Liberation Tigers of Tamil Eelam, Tamil Tigers*) gibi terör örgütleri, genellikle büyüklükleri ve taktikleri ile bölge ve halk kitlesi üzerinde sağladıkları kontrol nedeniyle gerilla hareketleri olarak da nitelendirilirler. ABD'nin oluşturduğu “Yabancı Terörist Örgütler” listesindeki 37 örgütün üçte biri sayısal açıdan kolaylıkla gerilla olarak sınıflandırılabilir niteliktedir (Hoffman, 2006: 36). Bunun yanında terör örgütlerinin çoğu, sayıları onlar ve birkaç yüze ifade edilebilen çok küçük gruplardan oluşmaktadır. Bu gruplar, geniş bir ayaklanma için gerekli sayıyı oluşturmada yetersiz kalırlar. Sadece % 25'e varan bir azınlık, üye sayılarını binlere çıkarmıştır¹⁸ (Wilkinson, 2006: 18).

Literatürde karışıklığa yol açan diğer bir kavram olan “ayaklanma” (*insurgency*), iktidardaki herhangi bir hükûmete ya da sivil otoriteye karşı başkaldırıcı (*rebellion*) veya isyanı (*rising*) ifade eden görece olarak nötr bir kavramdır. Hükûmete karşı isyan fikri, büyük ve popüler bir hareketi ima etmesine rağmen, aslında birçok ayaklanma, az sayıda isyancıdan oluşmaktadır. Tarihsel olarak ve çağdaş uluslararası sistemde, ayaklanma genellikle tam ölçekli konvansiyonel savaştan çok, düşük yoğunluklu çatışma olarak sergilenmiştir. Bununla birlikte, Taliban örneğinde görüldüğü gibi, ayaklanan kuvvetlerin hükûmet kuvvetlerini yenecek yeterli araç ve silah sağladıkları vakalar da bulunmaktadır (Wilkinson, 2006: 8).

Ayaklananların¹⁹ strateji ve taktikleri, geçmişte gerilla savaşıyla özdeşleşen vur-kaç saldırılarının ötesine geçmektedir. Gerilla taktiklerini yansıtan düzensiz askerî taktiklere ilâve olarak, ayaklananlar tipik bir şekilde ulusal hükûmete, emperyal güce veya yabancı işgal güçlerine karşı koordine edilmiş, bilgiye dayalı

¹⁷ Bazı terör örgütlerinin üniforma benzeri, tek tip kıyafet kullanma çabalarının altında, gerilla hareketi oldukları mesajını verme isteği yatmaktadır.

¹⁸ Kızıl Kmerler (*Khmer Rouge*), Aydınlık Yol (*Sendero Luminoso, Shining Path*), Kürdistan İşçi Partisi (PKK-*Partiya Karkerên Kurdistanê*), Yeni Halk Ordusu (*The New People's Army*), *Harakat ul-Ansar* ve Lübnan Hizbullahı gibi örgütler daha geniş kaynak ve kapasiteye sahiptirler (Wilkinson, 2006: 18).

¹⁹ “Ayaklanan” (*insurgent*) kelimesi, “isyancı” (*rebel*) ve “asi” kelimeleri ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır.

propaganda ve psikolojik savaş çabalarında yer alırlar (Beckett, 2001'den akt. Hoffman, 2006: 35). Afganistan'da Taliban ve Irak'taki muhalif hareketler için terörizm veya ayaklanma kavramları kullanılmaktadır. Afganistan'daki NATO (*North Atlantic Treaty Organization*, Kuzey Atlantik Paktı) faaliyetlerinde de terörist ve ayaklanan kavramları ayırım yapılmaksızın iç içe kullanılmaktadır. Oysa kullanılan terminolojinin uluslararası hukuk açısından önemli ve farklı sonuçları olabilir. Çünkü uluslararası ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalara ilişkin silahlı çatışma hukukunu düzenleyen 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile 1977 tarihli I ve II Nu.lu Ek Protokollerde, teröristlere savaşan statüsü ve savaş hukuku kurallarından yararlanma hakkı verilmemiştir (Pazarcı, 2006: 201-209; Başeren, 2006b; Zafer, 1999: 76-79). Bu nedenle teröristler için gerilla ve ayaklanan kavramlarının kullanılması, “savaşan” statüsünün sağlayacağı koruma hakkını gündeme getirebilir.

“Terörist”, “gerilla” ya da “ayaklanan” arasındaki farkın anlaşılmasında, grubun ulaşmak istediği neticenin yasallığı ya da onları harekete geçiren motivasyonun içeriğine de bakılabilir (Richardson, 2006a: 23). Bu yaklaşıma en büyük katkıyı, 1974 Kasım ayında BM Genel Kurulu'ndaki konuşmasıyla Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat yapmıştır (Mideastweb [web], 2010):

“...Devrimci ve terörist arasındaki fark, hangi uğurda savaştıklarına bağlıdır. Sadece âdil bir dava için ayakta duran ve kendi topraklarını yabancı işgalinden kurtarmak ve özgür olmak için savaşan birisi muhtemelen terörist olarak tanımlanamaz...”

Richardson (2006a: 23)'a göre davaya, yani ulaşılmak istenen amaca bakarak grup hakkında karar vermek yanılgiya yol açmaktadır. Bunun yerine, kullanılan araçlara bakmak gerekir. Çünkü birçok terörist grup genellikle başkaları için fedakârlık yaptıklarına ve daha büyük bir davaya hizmet ettiklerine inanırlar (Hoffman, 2006: 37-38). Araçlara bakıldığında ise, amaçlarına ulaşmak için kasıtlı olarak sivilleri öldüren grupların terörist olarak tanımlanması gerekmektedir (Richardson, 2006a: 24).

Öte yandan “davasız olmayan bir terörist, terörist değildir.” diyen Konrad Kellen (1982'den akt. Hoffman, 2006: 37-38)'in, bir davanın varlığının şiddet aktörüne terörist demek için yeterli bir ölçüt olmadığını gözardı ettiğini vurgulamak gerekir. Terörist ile aşırı uçlarda yer alan insanlar arasında fark vardır. Çoğu insan radikal veya aşırı uç görüşlere sahip olabilir, hatta radikal veya yasadışı siyasi

örgütlere bağlı olabilir. Fakat inançlarını gerçekleştirmek için şiddet kullanmadıkları müddetçe bu insanlar terörist olarak tanımlanamazlar (Hoffman, 2006: 38). Gandhi örneğinde olduğu gibi, şiddet olmadan davanın varlığı hareketin terörizm olarak tanımlanması için yeterli olmamaktadır. Kısaca; siyasal motivasyon içermeyen şiddet eylemleri terörizm olmayacağı gibi, siyasal motivasyona sahip tüm şiddet eylemleri de terörizm olamaz (Jenkins, 2003: 18).

Teröristin kim olduğunu anlama çabasında, teröristi sıradan suçludan ayıran özellikleri ortaya koymakta yarar vardır. Teröristler gibi suçlular da bir amaca ulaşmak için şiddet kullanırlar. Fakat terörizmde ve diğer suçlarda kullanılan şiddet, ulaşılmak istenen nihai amaç (maksat) veya motivasyon açısından farklılık göstermektedir. Para veya maddi çıkar sağlamak ya da başka bir nedenle mağduru yaralamak ve öldürmek için şiddete başvuran suçlular, tamamen bencil duygularla ve kişisel motivasyonla hareket ederler. Bu tür şiddet eylemleri, eylemin kendisinden öte bir sonuca ulaşmak veya psikolojik etki yaratmak için gerçekleştirilmez. Normal suçlarda da mağdurun terörize edilmesi söz konusu olabilir (tabanca doğrultularak kasanın boşalttırılması gibi). Fakat burada siyasi veya başka türlü bir mesaj iletme çabası yoktur. Teröristler, benzer taktikleri kullanan suikastçılardan da farklıdır. Taktik ve hedefleri benzer olsa da nihai amaçları farklıdır. Teröristlerin amacı siyasal iken benmerkezci davranan suikastçılar kişisel amaç güderler (Hoffman, 2006: 36-37).

Geleneksel suçlarda eylemin kendi kapsamından öte herhangi bir sonuca ulaşmak amaçlanmaz. Teröristler kamuoyunun desteğini kazanmak isterken ve eylemin ötesinde fayda ve etki ararlarken, geleneksel suçlular kamuoyunun dikkatini çekmekle ilgilenmezler. Teröristler sistemi değiştirmek isterken, sıradan suçlular için böyle bir durum söz konusu değildir. Teröristler genellikle kendilerini terörist olarak görmezler, fakat toplumun ve kolluk kuvvetlerinin terörist olduğunu ileri sürerler. Teröristler geleneksel suçları kendi faaliyetlerinde kullanabilmelerine rağmen, teröristleri geleneksel suçlulardan ayıran suçların kendisi değildir. Farkı yaratan belirli amaçlara ulaşmak için suçları araç olarak görmeleridir (Kellen, 1982'den akt. Al-Khattar, 2003: 19-20).

Hallett (2004: 49)'e göre, mantıksal olarak normal suçlarla terör suçları arasında bir farklılık bulunmadığından, terörizm için yeni bir kategori oluşturmaya

ihtiyaç yoktur. Her terör olayı mevcut ceza adalet sistemi içerisinde soruşturulabilir. Mafya tarafından işlenen cinayet ile terörist bir hücrenin işlediği cinayet arasında ceza adalet sistemi açısından fark yoktur, sonuçta cinayet cinayettir. Öte yandan her ne kadar öldürme, kundaklama, rehin alma ve patlayıcı madde kullanma gibi klasik suçlardan oluşsa da toplum içinde korku, panik ve terör yaratma niyetiyle, kasıtlı olarak gerçekleştirilmeleri nedeniyle, terör suçlarının klasik suçlardan ayrıldıklarını (Jenkins, 2003: 16) gözardı etmemek gerekir. Bu ayrım terörle mücadelede geliştirilecek politikalar ve taktikler bakımından da önemlidir.

Öte yandan teröristler de terörizmle diğer suçları ayırt etme eğilimindedirler. Fakat onlar suçtan farklı bir anlam yüklemeye çalıştıkları terörizme, savaş söylemini adapte etmeye çalışırlar²⁰. Böylece kendilerini baskı ve adaletsizliğe karşı verilen mücadelenin ön saflarındaki özgürlük savaşçıları ve askerler olarak görürler. Bunun yanında Cenevre Sözleşmeleri'nde belirtilen askerde bulunması gereken özellikleri²¹ taşımayan teröristler, normal suçluların bütün özelliklerine sahiptirler (Hallett, 2004: 50).

Teröristleri normal suçlulardan ayıran başka özellikler de vardır. Birincisi, terör suçları aynı türdeki normal suçlardan daha dikkat çekicidir. Tiyatroyu andıran nitelikleri nedeniyle, kamuoyunun terör suçlarına ilgisi daha fazladır. İkincisi, teröristler bireysel nedenlerle değil, diğer insanların haklarını aramak, onlar için kendilerini feda etmek için motive olurlar. Üçüncü nokta ise normal suçluların aksine teröristlerin dürüst olmamalarıdır. Sıradan suçlular, basit bir hırsın onları motive ettiğini kabul ederek yaptıklarının yanlış olduğunu kabullenebilirler. Buna karşılık teröristler, açıkladıkları bildirilerde, siyasi ve sosyal adaletsizliklere çare bulma ihtiyacının onları motive ettiğini söylerler. Eylemlerinin yanlış olduğunu kabul etmedikleri gibi, o eylemlerin suç olmadığını, yozlaşan dünyanın o eylemleri haklı kıldığını ileri sürerler (Hallett, 2004: 50-51).

²⁰ Teröristlerin savaşta oldukları kabul edilse dahi eylemleri, savaş suçunu ya da ağır ihlalleri oluşturmaktadır (Jenkins, 2003: 18).

²¹ 1907 La Haye Sözleşmesi ve 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile bu sözleşmelere Ek I. ve II. Nu.lu protokollere göre, bir kişiye savaşan ya da asker statüsü tanınabilmesi için dört özelliği taşıması gerekmektedir: (1) Sorumlu bir kişinin komutası altında bulunması, (2) belirli mesafeden tanınabilir ayırt edici işaret taşıması, (3) silahını açıkta taşıması, (4) savaş kurallarına uygun hareket etmesi (Pazarıcı, 2006: 201-209; Zafer, 1999: 32-35).

Kimin terörist olduğu sorusu, hem teröristin kendisini hem de diğer insanların şiddet uygulayıcısını nasıl tanımladığıyla yakından ilgilidir. Öncelikle teröristin kendisini, onu terörist olarak gören diğer insanlardan farklı tanımladığı söylenmelidir. Buna ilişkin en belirgin örneklerden biri Çakal lakaplı Carlos Ramirez Sanches'tir. 1994'te yakalanan Çakal, kendisini "her şeyden önce bir aile ferdi" olarak tanımlamıştır (Hoffman, 2006: 22).

Günümüzde teröristler, terörist olarak tanımlanmaktan hoşlanmazlar. Buna karşılık Rusya'daki anarşistler terörist olduklarını vurgulamakta hiç tereddüt göstermemişlerdir. El-Kaide; "Mağdur adalet aramaya çalıştığı zaman, terörist olarak tanımlanır" şeklinde teröriste yüklenen aşağılayıcı anlama imalı bir atıfta bulunurken, Usame Bin Ladin "Çocuklarımızı öldürenleri öldürmek terörizm ise o zaman tarih bizim terörist olduğumuza tanıklık etsin" (Akt. Richardson, 2006a: 19) diyerek teröriste olumlu bir anlam yüklemeye çalışmıştır.

4. TERÖRİZMİN TÜRLERİ

Terörizm konusunda yapılan tanımların terörizmin anlaşılmasına pek katkı sağlamadığına inanan bazı araştırmacılar, farklı seçenekler sunabileceği düşüncesiyle, tanımlardan çok sınıflandırma konusuna odaklanmışlardır. İlk bakışta pratik bir çözüm gibi görünen terörizmin sınıflandırılmasının, tanımlamalar karşısında avantajlı ve dezavantajlı yanları olduğunu belirtmekte fayda vardır²² (White, 1991: 6-8). Bunun yanında bu tür sınıflandırmaların terörizmin siyasal ve sosyal açıdan anlaşılmasına katkı sağlamadıkları gerekçesiyle eleştirildikleri de görülmektedir (1991: 10-14).

Terörizmin sınıflandırılması terörizmle mücadele politikalarının belirlenmesi açısından son derece önemlidir. Teröristler şiddeti seçici veya rastgele uygulayabilirler. İki durum arasında önemli bir fark vardır ve bu farklılığın terörle mücadele politikalarına da yansıtılması gerekmektedir. Bundan dolayı terörizme karşı standart bir mücadele politikası benimsenmesi ciddi oranda karşıt tepki yaratabilir. Terörizm şiddetin bir türünü veya farklı stratejilerini temsil etmesine

²² White (1991: 9-10) sınıflandırmanın problemin tanımlanması, boyutlarının anlaşılması, mücadele şeklinin belirlenmesi, terörist kampanyanın anlaşılmasına katkı sağlanması gibi güçlü yanları olduğunu; bunun yanında terörizmin sürekli değişime uğraması, araştırmacıların ön yargılarını yansıtması, tanımlardaki aşağılayıcı yaklaşımın elimine edilememesi ve detayların yeterince tanımlanamaması gibi zayıf yanları olduğunu ileri sürmektedir.

rağmen, terörizmle mücadelede ortak tedbirler geliştirmek imkânsızdır. Bu durum iyi düşünülmüş ve geliştirilmiş terörizm tipolojisine olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Basitleştirilmiş uygulamalar, kısa vadede etkili olabilir, hatta terörle mücadele politikasının temel amaçlarından olan terörizmi yasadışı hâle getirme fikrine hizmet edebilir. Bununla birlikte, terörizmin bir türüne ilişkin sonuçlardan yola çıkarak, yeterli teorik ve pratik gerekçeler olmasızın, diğer terörizm türüne karşı tedbir geliştirmek ters tepebilir (Strmiska [web], 2001).

Terörizmi sınıflandırmak için genellikle aktör, motivasyon, amaç, hedef ve yöntem temelinde çaba gösterildiği görülmektedir. Terörizmi öncelikle şiddeti uygulayan aktör açısından ele alan Post (2005), devlet-altı terörizm, devlet-destekli terörizm, devlet ya da rejim terörizmi olarak üçlü bir ayırım yapmaktadır. Motivasyon çerçevesinde yaptığı alt sınıflandırmada ise devlet altı terörizmi; solcu sosyal devrimci terörizm, sağcı terörizm, milliyetçi ayrılıkçı terörizm, dinî aşırı uç terörizmi, belirli bir soruna odaklı terörizm (*single-issue terrorism*)²³ şeklinde sınıflandırırken, dinî aşırı uç terörizmi; kökten dinci terörizm²⁴ ve yeni dinî terörizm²⁵ olarak ikiye ayırmaktadır (Post, 2005: 54).

Wilkinson'un terörizm sınıflandırmasının zaman içerisinde farklılaştığı görülmektedir. Öncelikle siyasal terör²⁶ ve diğer terör türleri şeklinde ikili bir ayırım yaparak suçlu terörizmi, psikolojik terör ve savaş terörü olarak ifade ettiği türleri kapsam dışında bırakmıştır. Siyasal terörizmi; devrimci terörizm, alt-devrimci terörizm ve baskıcı terörizm olmak üzere üçe ayırmıştır (Wilkinson, 1974: 32). Başka bir çalışmasında ise devlet dışı aktörler tarafından uygulanan terörizme ve siyasal motivasyona vurgu yaparak; etnik-milliyetçi, ideolojik, dinî-politik, belirli bir

²³ Hayvanlara Özgürlük Cephesi (*Animal Liberation Front*), kürtaj karşıtı ve çevreci hareketler bu grup içerisine girmektedir.

²⁴ El-Kaide Terör Örgütü gibi.

²⁵ *Aum Shinrikyo* (Yüce Gerçek) Tarikatı gibi.

²⁶ Wilkinson, çalışmalarında “siyasal terörizm” kavramını sıkça kullanmaktadır. İlk bakışta bu kullanım siyasal olmayan terörizm türleri nelerdir gibi bir soruyu akla getirmektedir. Aslında siyasal içerik taşıması, terörizmi diğer şiddet türlerinden ayıran en önemli özelliklerden biridir. Bu çalışmada benimsenen terörizm kavramı da siyasal içeriğe özel vurgu yapmaktadır. Wilkinson'un tercih ettiği “siyasal” sıfatının zaten kavramın doğasında olduğuna inanmakla birlikte, yazara yapılan atıflarda siyasal terörizm kavramı kullanılmıştır.

soruna odaklı gruplar (*single issue groups*) ve düzeltilebilir (*corrigible*) terörizm²⁷ şeklinde bir sınıflandırma benimsemiştir (Wilkinson, 2006: 3-4).

Gupta (2005: 20-25), dünyadaki en faal 17 terör örgütünün 1980-2002 yılları arasındaki gerçekleştirdikleri eylemlerden yola çıkarak oluşturduğu sınıflandırmada; ideolojik, profesyonel, fırsatçı (*anomic*)²⁸, holigan ve kitlesel (*vigilante*)²⁹ terörizm türlerine yer vermektedir. White, kolluk sorunu olarak ele alınabileceğini belirttiği kriminal, ideolojik ve milliyetçi terörizm ile askerî sorun olarak görülebileceğini ileri sürdüğü düşük yoğunluklu çatışma (devlet destekli terörizm) ve gerilla terörizmi olmak üzere, beş temel terörizm türü olduğunu ifade etmektedir³⁰ (1991: 14-16).

Schmid (2005: 224) ise siyasal, organize suçlarla ilişkili ve patolojik terörizm şeklindeki üçlü ayrımaya dayandığı tipolojisini alt türlere ayırmıştır. Siyasal terörizmi; ayaklanmacı terörizm, kitlesel terörizm, devlet ve rejim terörizmi, devlet destekli terörizm şeklinde tasnif eden Schmid, ayaklanmacı terörizm türünü de sosyal devrimci (solcu), sağcı ve ırkçı, dinî, milliyetçi ve ayrılıkçı, sorun-odaklı terörizm olarak sınıflandırmıştır. Terörizmi sağcı Faşist gruplardan solcu devrimci örgütlere varan bir yelpazede gören Crozier (1975)'in sınıflandırma sistemi; Neofaşist, patolojik, ideolojik, azınlık-milliyetçi, Marksist devrimci ve anarşist gruplardan oluşmaktadır (Akt. White, 1991: 13-14).

Örgütlerin ideolojilerini esas alarak sınıflandırma yapan Çağlar (1997: 124-125; 2009b: 46) terörizmi dört kategoride ele almıştır. Bunlar; Marxist-Leninist ideoloji temelli örgütler, etnik kökenli ve/veya ayrılıkçı örgütler, ırkçı-aşırı sağ ideoloji temelli örgütler ve din temelli örgütlerdir. Çağlar (2009a: 28-29)'ın başka bir çalışmasında önerdiği tür ise “entelektüel terörü”dür³¹.

²⁷ Wilkinson (2006: 4) terörizmin altında yatan nedenlerin açıklanarak, siyasi veya diplomatik çözüm ihtimalinin söz konusu olduğu yerlerdeki terörizm türü için bu kavramı kullanmaktadır. Buna karşılık mutlak ve uç amaçların olduğu ıslah edilemez (*incorrigible*) terörizm olarak tanımladığı türde ise daha fazla zarar vermeden teröristleri bastırmak için gerekli tedbirlerin uygulanmasını öngörür.

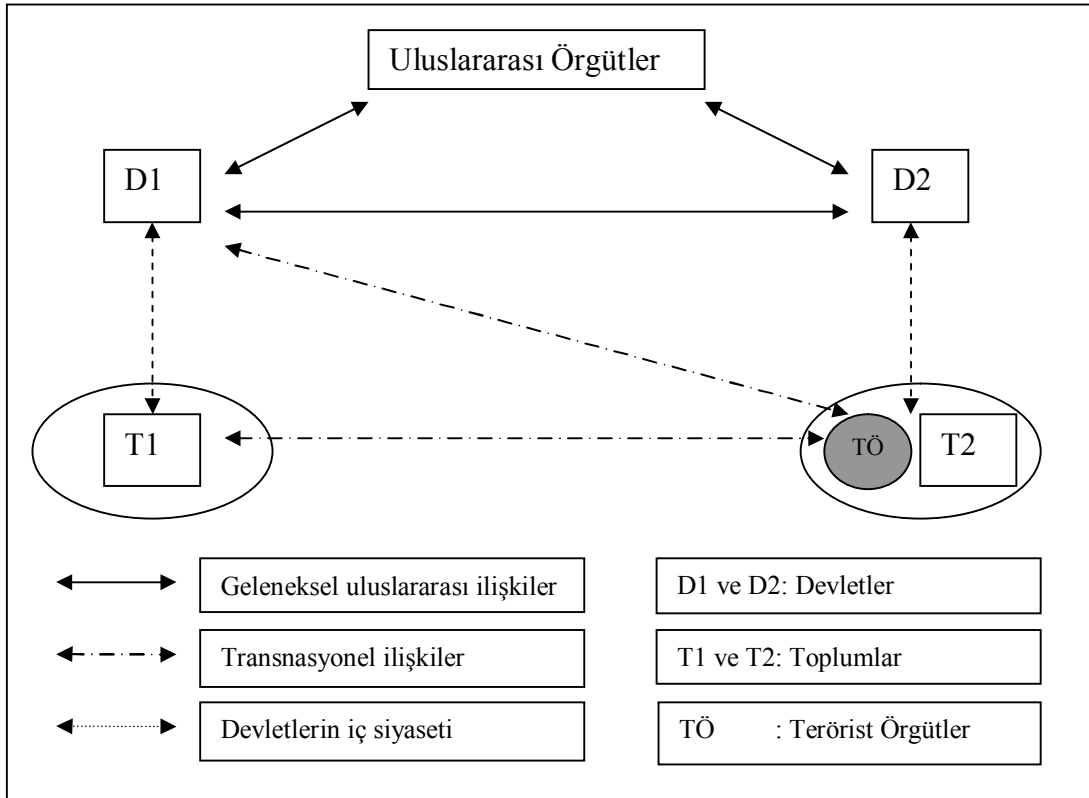
²⁸ Başarısız ya da kontrolün zayıf olduğu devletlerde, kanunsuz ve gerilime açık sosyal koşulların olduğu ortamlarda yükselişe geçen, maddi kazancın da amaçlandığı terörizm türüdür.

²⁹ Büyük kitlelerin şiddet hareketlerini içeren türdür.

³⁰ White (1991: 14-16), terörizmin taktiksel türleri ve taktikleri şeklinde bir ayrımaya giderek terörizmin taktiksel türlerinin karışık olduğunu, fakat taktikler için bu karışıklığın söz konusu olmadığını belirtmekte ise de taktiksel türlerin sınıflandırma ve taktiklerin ise kullanılan eylem türleriyle (yöntemlerle) ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

³¹ “Entelektüel terör” kavramı yazılı ve görsel basında gazeteci, aydın ya da entelektüel kimlik arkasına sığınarak kalemlerini/dillerini kılıçmış gibi kullanan kişilerin görüş, ideoloji, inanç, etnik

Başeren (2003a: 53-54), ulusal ve uluslararası siyasete birlikte yer veren bir modelle terörizmin hangi ilişkiler bağlamında kullanıldığını göstermeye çalışmıştır (Şekil-1). Modelin aktörleri; devletler, uluslararası örgütler ve terörist örgütlerdir. Bu modelde uluslararası örgütler, D1 ve D2 arasında klasik uluslararası politika ilişkisi söz konusudur. D1-T1 ve D2-T2 arasındaki ilişkide ise devletlerin iç siyasetleri modellenmektedir. Bunun yanında, iki farklı devletin birbirlerinin toplumlarına yönelik, D1-T2 veya D2-T1 ilişkisinde olduğu gibi, transnasyonel bir ilişkiden de bahsetmek gerekir.

Şekil-1: Politika İlişkilerinin Farklı Türleri (Başeren, 2003a: 53).

Şiddete dayalı mücadelenin ve terörizmin iki boyutu vardır. Öncelikle, devletler mevcut rejimi sürdürebilmek için iç ve dış politika aracı olarak terörizme başvurabilirler. Diğer taraftan kurulu düzeni yıkmak, iktidarı ele geçirmek isteyenlerin düzene karşı başlattıkları mücadelede terörizme başvurmaları

köken ya da yaşam tarzını onaylamadıkları insan ya da insan topluluklarını korkutmak, sindirmek, baskı altına almak, taciz ve tehdit etmek, hedef göstermek suretiyle kişilerin özgürce yaşamasını engellemesi şeklinde özetlenebilir. Gümüşhane’de türbanlı avukatları baroya almadığı gerekçesiyle Baro Başkanı Ali Günday’ın, kendisini tanımayan ve Osmaniye ilinde yaşayan İzzet Kıraç tarafından öldürülmesi, türban konusundaki kararları nedeniyle Danıştay 2’nci Dairesi üyelerinden hâkim Mustafa Yücel Özbilgin’in avukat Alparslan Aslan tarafından 17 Mayıs 2006’da silahlı saldırı sonucu öldürülmesi bu türe örnek olarak verilebilir (Çağlar, 2009a: 29-30).

mümkündür. İktidar sahiplerinin kendi iktidarlarını sürdürebilmek için iç politika aracı olarak terörizme başvurmaları devlet terörizmi ya da yukarıdan aşağıya terörizm olarak adlandırılmaktadır. Devletlerin dış politika aracı olarak terörizme başvurmaları ise devlet destekli terörizm olarak ifade edilmektedir. Burada söz konusu olan D1 veya D2'nin diğer aktör bünyesinde yaşanan ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalara katılmasıdır. Bu durumda, diğer bir devletin T1 veya T2'ye müdahale edip terörizmi desteklemesi veya sıfırdan yeşertmesi söz konusudur (Başeren, 2006a: 12-15).

Thornton (1964: 72), terörü mevcut düzeni bozarak gücü ele geçirmek isteyen ayaklanan grupların eylemi ve otoriteye karşı gelenleri bastırmak isteyen yöneticilerin eylemi olmak üzere iki genel türe ayırmaktadır. Birinci türü tanımlamak için “kışkırtıcı terör” (*agitational terror*), ikinci türü tanımlamak içinse “uygulayıcı terör” (*enforcement terror*) kavramını kullanmaktadır.

Terörizm sınıflandırmalarında aktöre, hedefe ve motivasyona göre oluşturulan tipolojilerden farklı olarak “mikro-terörizm” ve “makro-terörizm” kavramları da kullanılmıştır. Makro-terörizm devlet terörizmi ve devlet altı grupların terörizmi ile ilişkili iken, mikro-terörizm genellikle “yerel ölçek”te ve/veya düşük yoğunluktaki terörist şiddet için kullanılmaktadır. Düşük yoğunluğun şiddet yöntemleriyle mi (sabotaj, cinayet, vs) yoksa yarattığı etkiyle mi ilişkilendirileceği ise tartışma konusudur. Olay sayısına bakarak olayların mikro-terörizm olarak sınıflandırılması zordur. Yaratılan etkinin nasıl ve ne derecede olduğundan çok zayıf, hedef kitlenin ve oluşturulan psikolojik etkinin yerel olma özelliğiyle ilişkilendirilerek karar verilmesi daha doğrudur. Makro-terörizmin değerlendirilmesinde ise çoğunlukla terörist saldırıların yarattığı istisnai etki ve yoğunluk dikkate alınır (Strmiska, [web], 2001).

Yukarıda yer verilen bazı örneklerden de anlaşılacağı gibi, terörizmin sınıflandırılması konusunda yapılan sayısız çalışmaya rağmen, ortak bir tipoloji geliştirmek mümkün olmamıştır. Fakat mevcut çabaları çözüme bağlanamamış araştırmalar dizisi olarak görmekten çok, bu çabaların terörizm sorununun farklı boyutlarına ışık tuttuğunu söylemek daha mantıklıdır. Önemli olan araştırılacak konuya, araştırma modeline veya yöntemine uygun bir tipolojinin benimsenmesidir. Fransız İhtilali sırasında devletin gerçekleştirdiği eylemler ile Nazilerin uyguladığı

şiddetin aşağıdan yukarı terörizm olarak tanımlandığı bazı raporlar gözardı edildiğinde; bütün esnekliğine rağmen terörizm kavramı genellikle aşağıdan yukarıya yöneltilen şiddet anlamında kullanılmıştır (Guelke, 1995: 4). Bu çalışmada da yukarıdan aşağı ve aşağıdan yukarı terörizm sınıflandırması benimsenmiş ve çalışmanın konusunu oluşturan dinî söylemle açıklanan terörizm ve radikal İslamcı terörizm de aşağıdan yukarıya terörizm veya kışkırtıcı terörizmin bir türü olarak ele alınmıştır³².

5. TERÖRİZMDE KULLANILAN YÖNTEM VE TAKTİKLER

Teknolojide ve savaş araçlarının yapımında yaşanan devrim, dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Bu bağlamda, terörizmde kullanılan taktik ve teknikler de teknolojik gelişmelere paralel olarak değişim göstermiştir. Hançerle yapılan terörist saldırılardan, uçaklarla veya patlayıcı yüklü diğer taşıtlarla sivil ve askerî hedeflere yönelik eylemlere varan bu dönüşüm, terörist taktiklerin ulaştığı noktayı göstermek için yeterlidir.

Terörizmin 1960 ve 1970’li yıllarda uluslararası bir boyut kazanması, terörist eylemlerin uluslararası anlaşmalara ve konvansiyonlara konu olmasına neden olmuştur. Terörizmin uluslararası kabul görmüş bir tanımının olmaması nedeniyle, uluslararası mahiyetteki terör eylemlerinin önlenmesi veya teröristlerin yargılanmalarının sağlanması maksadıyla çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Wilkinson, 2006: 2). Teröristlerce kullanılan yöntem ve taktiklerin incelenmesi de o dönemlerde yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Bu çalışmalarda, en azından belirli terör olaylarının tanımlanarak onların önlenmesine yönelik hukuki altyapının oluşturulması amaçlanmıştır.

Jenkins (2003: 23-24) tüm terör olaylarının % 95’ini teşkil eden bombalama, suikast, silahlı saldırı, yol kesme ve rehin alma, uçak kaçırma olaylarının teröristlerin temel taktikleri olduğunu ifade etmektedir. Kolayca temin ve imal etme, düşük risk ve basit planlamayla gerçekleştirilebilme özellikleri nedeniyle, bombalama olaylarının diğerlerine oranla ön plana çıktığı görülmektedir.

³² Bu araştırmada “dinî söylemle açıklanan terörizm” ve “radikal İslamcı terörizm” kavramları kullanılmakla birlikte, çeşitli kaynaklara yapılan atıflarda yazarların kendi tercih ettikleri kavramlar değiştirilmeden alınmıştır. Tezde kullanılan kavramlara ilişkin açıklamalar için bkz. s. 58-59.

Dobson ve Payne (1989), “Bitmeyen Savaş” (*The Never Ending War*) isimli çalışmalarında, 1968 Haziran-1988 Ekim arasında Birleşik Krallık, Batı Almanya, İtalya ve İspanya’da gerçekleşen 286 terör olayını kronolojik olarak analiz etmişlerdir. Çalışmada ortaya çıkan şiddet türleri; uçak kaçırma, adam kaçırma ve rehin alma, bombalama, suikast, diplomatlara yönelik saldırılar, sivil havacılığa yönelik saldırılar, füze ve roket saldırıları, üretim kirliliği ve ateş etme olaylarıdır. Bu olaylar içerisinde, bombalama ve bombalama girişimleri % 39, suikast ve suikast girişimleri % 24, adam kaçırma ve rehin alma olayları % 14, uçak kaçırma % 8’lik bir oranı teşkil etmektedir. Diplomatlara yönelik saldırılar % 9, sivil havacılığa yönelik saldırılar ise % 17’lik bir oranı oluşturmaktadır (Akt. Guelke, 1995: 32).

Öte yandan bu taktiklerin dönemsel olarak da değişiklik gösterdiği gözlenmektedir. Örneğin, 1970’lerde yaygın olan elçilik işgalleri 1980’lerde azalmaya başlamış, diplomatlara yönelik suikast ve bombalamalar artış göstermiştir (Jenkins, 2003: 24-25). Rapoport, taktiklerin terör dalgalarına paralel olarak farklılık gösterdiğine işaret etmektedir. Birinci dalgadaki banka soygunları, diasporanın sağladığı maddi katkılar nedeniyle azalmaya başlamıştır. Ayrıca siyasetçilere yönelik suikastların tepki yaratması, bu eylemlerde azalmaya yol açmıştır. İkinci dalgada kolluk görevlileri ve askerî birlikler en önemli hedefler arasındadır. Öncelikle görevlilere ve/veya ailelerine yönelik sistematik suikastlar gerçekleştirilmiştir. Hantal yapıları nedeniyle tepki çekerek davaya olan sosyal desteği artıracakları düşünülen askerî birliklere yönelik gerilla benzeri vur-kaç saldırıları bu dönemde sıkça görülmüştür (Rapoport, 2004: 54).

Uluslararası uçak kaçırma olayları üçüncü dalgada ortaya çıkan taktiklerdendir. Teröristler bazı yabancı hava alanlarının ulaşılabilir olduğunu anlamışlardır³³. Bu dönemde askerî hedefler yerine, daha büyük etki yaratacak hedefler seçilmeye başlanmıştır. Rehine krizleri de bu döneme damgasını vurmuştur. Adam kaçırma ve suikastlar ön plana çıkan diğer taktiklerdir (Rapoport, 2004: 57).

Teröristlerce geliştirilen en öldürücü taktiksel yenilik, anarşist bombalama girişimlerini andıran “intihar bombacılığı”dır. Haşhaşinlerin Orta Çağa özgü intihar eylemlerinden etkilenen Lübnan’daki radikal Şiiler, bombalı intihar eylemlerine

³³ Anderson ve Sloan (1995), üçüncü dalganın ilk 30 yılında 700 uçak kaçırma olayı gerçekleştirildiğini tespit etmişlerdir (Akt. Rapoport, 2004: 57).

başlamışlardır. Saldırıları sonucunda, 1982’de İsrail saldırısını müteakip barış misyonu kapsamında ülkeye giren Amerikalı ve diğer yabancı birlikler ülkeden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu eylemlere ancak cennetle ödüllendirilme inancının yol açacağı yönündeki geleneksel fikre rağmen, Lübnan’daki başarılar laik Tamil Kaplanları’nı o derece etkilemiştir ki hareketlerine yeni bir yön vermek için Sri Lanka’da 1983 ve 2000 yılları arasında İslamcı grupların tümünden daha fazla intihar bombacısı kullanmışlardır³⁴ (Rapoport, 2004: 62).

Terörizmde kullanılan taktikler amaçlara göre de farklılaşabilmektedir. Örneğin; temel amaçları öldürmek olan *Thuglar*, kendilerine uluslararası barınak sağlayan prenslere ödeme yapmak için çok sayıda yağmalama olayı gerçekleştirmişlerdir (Rapoport, 1984: 662). Teröristlerce gerçekleştirilen suikastler ciddi sonuçlara yol açabilmektedir. Suikastler bir davaya dikkat çekebileceği gibi, liderin öldürülmesi durumunda ordunun dağılmasına veya toprakların işgal edilmesine de yol açabilmektedir (Hodgson, 1955’ten akt. Rapoport, 1984: 666). Suikastlerin savaşa alternatif olarak ahlâkî görülebilmesi de mümkündür. Suikastçinin hedef gözetmesi masum kitlelere dokunmadan suçlu görülenin yok edilmesini sağlayabilmektedir. Öte yandan suikastler, kendilerini bazı liderlerle özdeşleştiren insanlarda yoğun bir düşmanlık yaratmış ve intikam duygusunu körüklemiştir. İlan edilmemiş bir cinayet olan suikastın savaşta bile gösterilen iyi niyetten yoksun olması, bu yönüne karşı bir duruş oluşturmuştur (Rapoport, 1984: 666).

6. TERÖRİZM VE ŞİDDET

Şiddet, terörizmin tanımı konusundaki tartışmalarda en sık atıfta bulunulan kavramlardan biridir. Bununla birlikte, terörizm konusundaki muğlâk durumun şiddet kavramı için de geçerli olduğunu söylemek pek abartı sayılmaz. Alex Schmid (1988) başta olmak üzere, terörizm konusunda çalışma yapan birçok araştırmacı, tanımlarda kullanılan şiddet kavramının terörizme normatif bir boyut kattığını gözardı etmişlerdir. Çünkü şiddet değer yüklemekten uzak bir kavram değildir. Şiddetin taşıdığı normatif veya duygusal anlam, terörizmin sahip olduğundan çok da

³⁴ Tamil Kaplanları belirtilen süreçte 171 bombalı intihar eylemi gerçekleştirmişlerdir (Sprinzak [web], 2000).

farklı değildir. Bu nedenle şiddet kavramı, terörizmin anlaşılmasında oldukça önemlidir (Guelke, 1995: 18-19).

Peki, insan hayatında ve özellikle terörizmin tanımında bu denli öneme sahip olan şiddet nedir? Şiddetin türleri nelerdir? Terörizm şiddetin bir türü mü yoksa şiddetin araç olarak kullanıldığı ayrı bir kavram mıdır? Terörizm şiddetin diğer türlerinden ayrılabilir mi? Bu sorulara aranacak cevapların terörizmi anlama, onu şiddetin diğer türlerinden ayırma ve belirleyici özelliklerini kavrama konularına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu kısımda, kavramsal olarak şiddet konusu irdelenecek ve terörizm ile şiddet ilişkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

a. Şiddet Kavramı

İnsan ilişkilerinde oynadığı muazzam role karşın şiddet, yaşamın bir gerçeği olarak ele alınmakta ve bu yüzden ihmal edilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş konusunda mevcut olan geniş literatür şiddetin kendisiyle değil, araçlarıyla ilgilidir. Tarihsel açıdan yapılacak bir inceleme şiddetin sıra dışı bir fenomen olduğunu gözler önüne serecektir (Arendt, 2009: 14).

Aslında şiddet konusunda oldukça geniş bir literatür olduğu söylenebilir (Sorel, 2002; Arendt, 2009; Keane, 1998; Riches, 1989; Turpin ve Kurtz, 1997). Farklı akademik disiplinlerdeki yaygın kullanımına rağmen, şiddet kavramı konusunda arzu edilen açıklığın sağlanabildiğini söylemek zordur. Ayrıca, kavramın yakın anlamları olan iktidar, otorite, kuvvet, güç gibi kavramları açıklamak için veya onların yerine ya da onlarla birlikte kullanıldığını görmek de mümkündür.

Türkçe'ye Arapça'daki “şedd” kelimesinden geçen “şiddet” sözcüğü Türk Dil Kurumu sözlüğünde; “Bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğinlik, sertlik; karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma” olarak tanımlanmaktadır (TDK [web], 2009). Kamus-ı Turkî'de ise şiddet; sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma olarak yer almaktadır. Fransızca'da şiddet (*violence*); bir kişiye, güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmak; şiddet uygulama eylemi, zorlama, saldırı, kaba kuvvet, bedensel ya da psikolojik acı çektirme; işkence, vurma ve yaralama olarak tanımlanmaktadır. *Violence* sözcüğünün Latince

kökeni olan “*violentia*” ise “şiddet, sert ya da acımasız kişilik” anlamında kullanılmaktadır (Ünsal, 1996: 29-30).

Şiddetin genel hatlarını ortaya koyan bu tanımlamalar, kavramın gerek benzer ve yakın anlamlar taşıyan kuvvet (*strength*) ve güç (*force*) gerekse ilişkili olduğu iktidar (*power*) ve otorite gibi kavramlarla birlikte incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Genel olarak iktidar, kuvvet, güç, otorite ve şiddet insanın insan üzerindeki egemenliğine ilişkin araçlara işaret etmektedir (Arendt, 2009: 56-59). Bununla birlikte, bu kavramlar arasındaki bazı farklılıkların ayırt edilmesi gerekmektedir.

Arendt (2009: 57)’e göre “iktidar”, insanın sadece “eyleme” yeteneğinden çok “uyum içinde eyleme” yeteneğine karşılık gelir. İktidar bireye değil, gruba aittir ve grup bir arada bulunduğu müddetçe varlığını sürdürebilir. Bir kişinin iktidarda olması, onun bir grup insan tarafından, onlar adına “eyleme” kudretiyle donatıldığına işaret etmektedir. İktidarın kaynaklandığı grup ortadan kalktığında kişinin iktidarı da sona erer. İktidardan farklı olarak bireyselliği vurgulayan “kuvvet” ise bir nesne ya da kişide içkin olan ve onun karakterine ait olan bir niteliktir. Bu nitelik başka nesne ya da kişilerle ilişkilerde kendini gösterebilir ama özde onlardan bağımsız olarak mevcuttur.

“İktidar” ve “şiddet” karşılaştırmasında sayılar ön plana çıkar. İktidar her zaman sayılara ihtiyaç duyarken, araçlara dayalı olan şiddet belli bir noktaya kadar sayıların gücü olmadan da varolabilir. İktidarın aşırı uçtaki biçimi, “Bir”e karşı “Herkes”tir. Şiddetin aşırı biçimi ise “Herkes”e karşı “Bir”dir. Şiddetin araçlara ihtiyaç duyması da bu yüzdendir (Arendt, 2009: 54-55). İktidarı şiddetten ayıran diğer bir özellik, onun gerçekten devletin özüne ilişkin olmasıdır. Şiddet doğası gereği araçsaldır ve tüm diğer araçlar gibi, daima amacın rehberliğine ve onunla meşrulaştırılmaya gereksinim duyar. Dolayısıyla başka bir şeyle meşrulaştırılma ihtiyacındaki hiçbir şey, başka bir şeyin esası olamaz (2009: 64).

Arendt (2009: 57-58), gücün (kaba güç, zor) yalnızca terminolojik olarak fiziksel ve toplumsal hareketlerin serbest bıraktığı enerjiyi belirtmek için kullanılmasını önermektedir. Başka bir deyişle, doğa güçleri ya da koşulların gücü. Şiddetin baskı aracı olarak kullanıldığı durumlarda güç, genellikle şiddetle aynı

anlamda (kaba güç) kullanılmaktadır. Gücü, insanın diğer insanların akılları ve eylemleri üzerindeki kontrolü olarak ele alan Morgenthau (1985), bunun kamusal otorite sahipleri arasında ya da bunlarla halk arasında gerçekleşmesinin bu ilişkiyi siyasal kıldığını vurgulamaktadır. Bu güç, uygulayan ile uygulanan arasındaki psikolojik bir ilişki olarak, kontrol edene diğerinin düşüncelerinde yarattığı etki ile onun eylemlerinde değişiklik meydana getirir (Akt. Tanrısever, 2005: 55).

Aktör ile sonuç arasında ilişki kuran güç, etki ve kuvvet kavramları arasında bir ayırım yapan Morgenthau (1985) gücü, sonuçları doğrudan belirleme yeteneği olarak ele alır. Ona göre etki; sonuçları doğrudan belirleyebilecek olanların kararları üzerinde dolaylı sonuç veren bir ilişki, kuvvet ise gücün psikolojik etkisini ortadan kaldıran fiziksel şiddettir³⁵. Şiddet politikayı sınırlar; güç ise şiddetin fiili kullanımını değil, şiddet kullanma tehdidini içerir (Akt. Tanrısever, 2005: 55). Güç kavramını uluslararası ilişkiler disiplinindeki farklı yaklaşımlar çerçevesinde inceleyen Tanrısever (2005: 58-71)'e göre davranışsal, çoğulcu, yapısalcı ve eleştirel yaklaşımlar, gücün anlamını siyasal realizmin ötesine taşıyarak yeniden tanımlamışlardır³⁶.

Güç konusunda üretilen kavramsallaştırmalar, genel bir güç kavramı ortaya koymaktan çok, içinde kullanıldıkları siyasal söylemleri evrenselleştirmeye hizmet etmektedir. Gücün ne olduğu onun etkilerini nasıl gerçekleştirdiği ile yakından ilgilidir. Bu çerçevede, bilginin gücün ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini belirtmek gerekir. Güç konusundaki anlayışı kolaylaştırmak için gücü, onu uygulayan ve ona maruz kalan siyasal öznelerin oluşturduğu bir ilişki olarak görmek gerekir. Bu çerçevede, güç ve şiddet kavramlarının açıkça ayrılması önemlidir. Şiddet ilişkisi zorlayıcı, yok edici ve olanakları kapatıcı özellikler taşırken, güç baskıcı olmak zorunda değildir. Siyasal sonuçları gerçekleştirme kapasitesi olarak güç, özgürlüğe engel olmayıp hatta onun gerçekleşmesi için bir araç olarak da görülebilir (Tanrısever, 2005: 71).

Otorite, bu kavramlar içinde en muğlâk olanı ve en çok kötüye kullanılanıdır. Kişilere ait olabileceği gibi, bir gruba ya da makamlara ait olabilen otoritenin en

³⁵ Güç konusunda liberal/neoliberal ve realist yaklaşımlardaki tartışmalar ile güç, etki araçları ve sistemik güç konusunda bkz. (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2004: 59-79).

³⁶ Güç kavramı konusunda kapsamlı bir inceleme için bkz. (Sönmezoğlu, 1995: 173-208; Tanrısever, 2005: 53-71).

önemli belirtisi; baskı ya da iknaya gerek olmaksızın, itaat etmesi istenenlerin verilen kararı sorgusuz sualsiz kabul etmesidir. Onu korumak için, ona sahip olana duyulan saygıyı korumak gerekir (Arendt, 2009: 58).

Wilkinson (1977: 23) şiddeti, bir mal varlığının ele geçirilmesi veya yok edilmesi ya da kişilerin ölümü, yaralanması, engellenmesi veya korkutulması ile neticelenen veya bu şekillerde neticelenmesi amaçlanan, baskı ya da baskı tehdidinin yasadışı yollarla kullanımı olarak tanımlamaktadır. Böylece hem şiddetin cezalandırıcı yönüne hem de fiziksel yönü ile saldırgan ve duygusal yönüne vurgu yapılmaktadır. Bu yaklaşım, siyasi ihtilaf ve çekişme, enformel muhalefet, parti veya seçim rekabeti, lobicilik, protesto ve gösteri, vicdani retçilik ve sivil itaatsizlik gibi şiddet içermeyen siyasal çatışmaların ayırt edilmesini de kolaylaştırmaktadır (1977: 24).

Arendt (2009: 58), diğer kavramlardan araçsal karakteri ile ayırdığı şiddeti kuvvete yakın olarak görür. Çünkü diğer tüm aletler gibi şiddetin araçları da doğal kuvveti çoğaltmak amacıyla tasarlanır ve kullanılır. İktidarla şiddetin iç içe geçmesi de oldukça yaygındır. Fakat bundan dolayı otorite, iktidar ve şiddet kavramlarının tamamen aynı oldukları sonucuna da varılmamalıdır (2009: 58-59).

Şiddet ve güç konusunda ikili bir ayrıma giden Sorel (2002: 183), hem otoritenin eylemlerinden hem de ayaklanmalardan söz ederken, güç ve şiddet terimlerinin kullanıldığını belirterek, iki durumun da çok farklı sonuçlara yol açtığına işaret etmektedir. Bu yaklaşıma göre belirsizliği ortadan kaldırmak için, ayaklanmalardan söz ederken şiddet sözcüğünün kullanılması ortak terminoloji benimseme açısından önemli avantaj sağlamaktadır. Böylece gücün, azınlığın yönettiği belli bir sosyal düzene sahip örgütlenmeyi benimsetmek amacını taşıdığı, şiddetin ise bu düzeni yok etmeye yeltendiği söylenebilir. Başka bir deyişle devlet ve otorite veya burjuvazi gücü kullanırken, otoriteye karşı gelenler veya proletarya burjuvaziye ve devlete şiddet aracılığıyla karşı çıkmaktadır.

Sorel (2002)'in ikili ayrımını şiddetin yasal ve yasadışı olma durumuyla açıklamak da mümkündür. Gerald Priestland (1974'ten akt. Guelke, 1995: 20) şiddeti fiziksel mukavemet veya kabul etme dışında çok az seçenek bırakan ve nihayetinde fiziksel acının kabulü için uygulanan fiziksel güç olarak tanımlamaktadır. Bu

yaklaşımına göre, şiddet olarak nitelendirilen eylem yasal değildir ve reddedilmesi gerekir. Yasal şiddet, genellikle güç/zor terimiyle ifade edilir. Kamu düzeninin sağlanmasında kolluk kuvvetlerinin zor kullanması veya bireylerin meşru müdafası şiddetin yasallığı kapsamındadır (Guelke, 1995: 20). ABD’de şiddetin nedenleri ve önlenmesi konusunda araştırma yapmak üzere oluşturulan bir komisyonun hazırladığı raporda, kanun ihlallerinin cezalandırılması, sınırlandırılması ve önlenmesi için devletin kullandığı yasal güç ile anayasal meşruiyetten ve yasal yaptırımdan yoksun ve bu nedenle keyfî oldukları belirtilen diğer türler ayrılmaktadır (Wilkinson, 1977: 23).

Şiddet ve zor kullanma konusundaki ayırım toplumlarda da vardır. Çoğu toplum neyin cinayet olduğu konusunda aynı fikirleri paylaşır. Şiddetin suç hâline getirildiği toplumlarda, kamu düzeninin tesisi için kolluğun zor kullanması ile şiddet arasındaki ayırım konusunda bir uzlaşma vardır. Bu ayırım devletin hangi organlarının hangi yasal sınırlarda zor kullanabileceği konusunu da desteklemektedir. Bunun yanında yasadışı olma durumuna ilişkin bir varsayımı taşıyan şiddet kavramı, terörizmde olduğu gibi otomatik bir kınamaya vurgu yapmamaktadır. Çünkü insanlar belirli koşullarda, normalde şiddet olarak nitelendirecekleri eylemlerin yasal bir sonuca ulaşmak için haklı gösterileceğini kavramışlardır (Guelke, 1995: 21).

Michigan Üniversitesindeki bir araştırmada, 1960’ların sonlarında 1.374 Amerikalı erkekten oluşan örnekleme, bir dizi şiddet eylemini karakterize etmeleri istenmiştir. Katılımcıların % 57’si yağmacılara ateş edilmesini şiddet eylemi olarak görmemişken, yaklaşık üçte biri öğrencileri dövmenin şiddet olmayacağını belirtmişlerdir. Öte yandan, % 58’i Amerika’nın Vietnam’da savaşmaması için yaygın bir protesto şekli olan celp kartlarının yakılmasını şiddet eylemi olarak nitelendirmişlerdir (Arblaster, 1975’ten akt. Guelke, 1995: 20). Bu sonuçlar neyin şiddet olarak algılandığı konusundaki çatışmanın etkisini göstermektedir (Guelke, 1995: 20-21).

Clausewitz (1999: 35) savaşı “siyasetin başka araçlarla devamı” olarak tanımlarken, Engels şiddeti “iktisadi gelişmenin hızlandırıcısı” olarak görmektedir (Akt. Arendt, 2009: 14). Her iki yaklaşımda da vurgunun siyasal ya da ekonomik süreklilikte olduğunu belirten Arendt’e göre, savaş ile siyaset veya şiddet ile iktidar arasındaki ilişkiye dâir bu doğrular geçerliklerini yitirmiştir. Savaş tekniklerindeki

gelişme, savaşı siyasetin başka araçlarla devamından ziyade evrensel intihar yolu hâline getirmektedir (2009: 14-16).

C. Wright Mills, “Tüm siyaset, iktidar mücadelesinden ibarettir; iktidarın nihai biçimi şiddettir” derken, Max Weber devleti “İnsanın insan üzerinde meşru, yani meşru olduğu iddia edilen şiddet araçları yoluyla egemenlik kurması” olarak tanımlamaktadır (Akt. Arendt, 2009: 47). Bu uzlaşmayı tuhaf bulan Arendt (2009: 47) siyasal iktidarın şiddetin örgütlenmesiyle eşitlenmesinin, ancak Marks’ın devletin egemen sınıfın elindeki bir tahakküm aracı olduğu yönündeki tahmininin desteklenmesi durumunda anlamlı olacağını savunur.

Sartre, şiddeti desteklerken, eylem ve ahlâkın temellerinin belirleyicisi olarak kaynakların kıtlığını görmektedir. Şiddetin doğruluğu kaynakların kıtlığına dayalıdır ve şiddet kendini sınıflar arasındaki düşmanlıkta ortaya koymak zorundadır. Saldırganlık, kaynakların herkes için yeterli olmadığı bir dünyada ortaya çıkan ihtiyaçların sonucudur. Bu koşullarda şiddet artık marjinal bir fenomen olmaktan çıkmaktadır (Akt. Arendt, 2009: 20).

b. Şiddetin Türleri

Şiddetin tanımlanma şekli, şiddetin sınıflandırmasını da etkilemektedir. Ünsal (1996: 31)’a göre, hukuksal çerçevede dar anlamıyla ele alındığında şiddet; insanların bedensel bütünlüğüne karşı dışarıdan yöneltilen, sert veya acı verici bir eylem olarak ifade edilebilir. Burada başkalarına yönelik fiziksel bir şiddet söz konusudur. Bununla birlikte, intihar ve intihara teşebbüs gibi insanın kendine yönelttiği şiddet ile kaza yoluyla ölüm gibi eylemleri de dar anlamda şiddet içine sokmak mümkündür. Şiddet daha geniş olarak ele alındığında, kolektif şiddet de kapsama dâhil olmaktadır. Terör eylemleri, gösteri yürüyüşleri, grevler, iç savaşlar, uluslararası savaşlar, ihtilaller, soykırımlar, diktatörlerin uyguladığı kitlesel şiddet ve imha eylemleri de bu grupta ele alınabilmektedir.

Jean-Claude Chesnais (1981), özel ve kolektif olmak üzere şiddeti ikiye ayırmaktadır. Özel şiddet; cürümsel şiddet (ölümle sonuçlanan, bedensel, cinsel) ve cürümsel olmayan şiddet (intihar, kaza) türlerinden oluşmaktadır. Kolektif şiddet ise vatandaşın iktidara karşı şiddeti (terör, grev ve ihtilal), iktidarın vatandaşa karşı

şiddeti (devlet terörü, endüstriyel şiddet) ve savaştır (Akt. Ünsal, 1996: 32). Bu tipolojiyi geliştiren Ünsal kolektif şiddeti; grup şiddeti, devlet şiddeti ve uluslararası şiddet olmak üzere üçe ayırmış³⁷, ayrıca birey ve toplum için tehdit oluşturan fakat henüz şiddet sayılmayan bir takım şiddet eylemlerine de tipolojisinde yer vermiştir (1996: 35).

Yukarıda sınıflandırmalara göre terörizm, şiddetin bir türü olarak ele alınabilmektedir. Öte yandan terörizmin şiddeti araç olarak kullandığı da yaygın kabullerden biridir. Bunun yanında şiddetin terörizmin aracı ve ön şartı olduğu da söylenebilir (Hazır, 2001: 18). Bayraktar (1982: 159)'a göre şiddetin araç olması durumunda bile şiddet ve terörizm farklı anlamlara işaret etmektedir. Hareketin bir özelliğini vurgulaması anlamında şiddet, hem terörizmde hem de diğer suçlarda görülebilmektedir. Bu açıdan şiddet terörizmin bir unsurunu oluşturmaktadır. Öte yandan, terör eylemlerinin, toplumda yılgınlık ve korku yaratma özellikleriyle, genel olarak şiddet hareketlerinin bir bölümünü oluşturduğu da söylenebilir. Dolayısıyla, terörizmin şiddet tipolojisi içinde şiddetin özel bir türü olarak ifade edilmesi de mümkündür (Ünsal, 1996: 32-35). Bununla birlikte, terörizmin yılgınlık ve korku yaratmayı amaçlamayan, siyasal bir içeriği olmayan şiddet hareketlerinden ayrı nitelik taşıdıkları da gözönünde bulundurulmalıdır (Bayraktar, 1982: 159).

c. Siyasal Şiddet

Terörizm ve şiddet ilişkisinde varolan karışıklığın büyük kısmı şiddete yüklenen siyasal rolden kaynaklanmaktadır. Çünkü siyasal rol hem terörizmde hem de şiddette yer aldığından, bu durum doğal olarak bir karışıklığa yol açmaktadır. Bu nedenle siyasal şiddet kavramı ile türlerinin incelenmesi terörizmin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

³⁷ Ünsal (1996: 35)'in tipolojisinde grup şiddeti; grubun bireylere karşı şiddeti (terör, medya terörü), grubun kendi içindeki şiddeti (aşiret kavgası, toplu intihar, örgüt kavgası), grubun karşı gruba şiddeti (kan davası, aşiretler arası çatışma, taraftar kavgası, mafyalar arası hesaplaşma, grev, ırk ayrımı) ve grubun iktidara karşı şiddeti (terör, başkaldırı, sokak çatışması, iç savaş, genel grev, gerilla savaşı, ihtilal) olarak sınıflandırılmıştır. Devlet şiddeti; devlet terörü (insan hakları ihlalleri, baskı, tek yanlı propaganda, soykırım, ırk ayrımı) ve endüstriyel şiddet (iş kazalarının sıklığı, çalışma koşullarının sağlıksızlığı, aşırı gürültü, tehlikeli işyeri, vs) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Uluslararası şiddet ise en son kertede şiddet (savaş) olarak nitelendirilmektedir. Trafik korsanlığı, mala zarar verme, kronik enflasyon, pahalılık, işsizlik, doğanın ve çevrenin tahribi, sağlıksız kentleşme ve devlet gücünün diğer devletler üzerindeki şiddeti (ekonomik, siyasal ve askerî müdahale, geçici işgal gibi) de henüz şiddet sayılmayan türler arasına girmektedir.

Gurr (1970: 3-4) siyasal şiddeti, bir toplulukta siyasal rejime, onun aktörlerine (iktidar ve muhalif gruplar dâhil) ve politikalarına karşı yöneltilen her türlü müşterek saldırı olarak tanımlamaktadır. Siyasal şiddet; devrim, gerilla savaşı, darbe, isyan (*rebellion*) ve başkaldırımı (*riot*) da kapsar. Zoru/kaba gücü kapsayan siyasal şiddet, herhangi bir taraf veya kurum tarafından kullanılan şiddet veya şiddet tehdidiyle, siyasal düzen içinde veya dışında, istenen neticenin alınmasını amaçlar.

Devletin zor kullanmada uyguladığı şiddete benzer şekilde, siyasal şiddet eylemleri gözlemcinin bakış açısına göre iyi, kötü ve nötr olarak yorumlanabilir. Siyasal şiddete başvurular onu siyasal taleplerin ifadesi veya katlanılmaz politikalara muhalefet için bir araç olarak değerlendirebilirler. Şiddetin mâliyetinin ötesinde kazanım sağladığı ya da düzenleyici bir rol oynadığı düşünülüyorsa, şiddet toplumdaki tatmin düzeyini yükseltebilir. Yüksek yoğunluktaki şiddetin, en azından kısa dönemde, kazandırdıklarından daha fazlasını yok etmesi muhtemeldir. Öte yandan zaman boyutu dikkate alındığında, kısa dönemde olumsuz etki yaratan yoğun siyasal şiddet, uzun dönemde yöneticilerin harekete geçirilmesinde ve toplumun yeniden yapılandırılmasında daha fazla tatmin sağlayabilir (Gurr, 1970: 4-5).

Nieburg (1969) siyasal şiddeti; amacı, yöneldiği hedefler, seçtiği kurbanlar, çevreleyen şartlar, yerine getiriliş biçimleri ve sonuçları itibarıyla siyasal önemi hâiz olan ve karışıklık yaratan, hasara uğratan ve zarar veren eylemler olarak tanımlamaktadır (Akt. Hazır, 2001: 25-26). Wilkinson (1977: 30)'a göre siyasal şiddet; siyasal bir netice için hem kasıtlı cezalandırma hem de fiziksel zarar veya hasar vererek cezalandırma tehdidini ya da çeşitli siyasal çatışmaların gidişatına göre kasıtlı olmadan gerçekleşen şiddeti ifade etmektedir.

Siyasal şiddetin tipolojileri konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında, oldukça farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Eckstein (1965) organize olmayan, anlık şiddet, elit çatışması (darbeler), devrim/karşı devrim ve kurtuluş savaşları şeklinde karma bir tipoloji önermektedir (Akt. Gurr, 1970: 10-11). İç çatışmalardaki 25 şiddet türünü inceleyerek sayısal verilerle analiz eden Rummel (1963) de siyasal şiddet tipolojisine katkı sağlamıştır. Rummel'in çalışmasında siyasal şiddetin çeşitli türlerinin özelliklerine ve olaylara ilişkin veriler toplanmış, ülkelere ve ülkelerin özelliklerine göre (belirli bir zamandaki ayaklanma sayısı, suikastlar, darbeler, gerilla savaşları gibi) tablolaştırılarak faktör analizine tabi tutulmuştur (Akt. Gurr, 1970:

10). Bu tipolojideki türlerin hangi ülke veya zaman diliminde olursa olsun, aynı sonuçlara vardığını ileri süren Gurr (1970: 10), kuvvetli bir kargaşa boyutunun büyük oranda başkaldırı ve gösteri gibi kendiliğinden gelişen anlaşmazlıklarla karakterize edildiğini belirtmektedir. Bu boyut daha organize ve yoğun olan anlaşmazlıklarla karakterize edilen ihtilalden oldukça farklıdır. İhtilalle ilgili boyut bazı analizlerde iç savaş (*internal war*) ve komplo olmak üzere ikiye ayrılmaktadır³⁸.

Bu türlerin mutlak ayrımlar olmadığına işaret eden Gurr (1970: 11), siyasal şiddetin görece olarak homojen bir evrende gerçekleştiğini belirtmektedir. Bazı şiddet türleri birlikte gerçekleşirken bazı türler diğerinin meydana gelmesini engelleme eğilimindedir. Kargaşa (*turmoil*) ve ihtilal arasındaki temel fark örgütlenme ve şiddete odaklanma derecesindedir. İhtilal türünün unsurları olan iç savaş ile komplonun temel farkı ise ölçekle ilgilidir. Bu çerçevede Gurr (1970: 11)'un kullandığı model kargaşa, komplo ve iç savaştır. Kargaşa; şiddetli siyasal grev, başkaldırı, siyasi anlaşmazlık (*clashes*) ve yerel isyanları kapsayan, halkın önemli oranda katılımıyla oluşan, görece olarak kendiliğinden gelişen, organize olmayan siyasal şiddettir. Komplo; organize siyasi suikastları, küçük ölçekli terörizm ve gerilla savaşını, darbe ve isyanları (*mutiny*) içeren, sınırlı düzeyde katılım içeren ve ileri düzeyde organize olan siyasal şiddet türüdür. İç savaş ise yoğun şiddet yoluyla rejimi devirmek veya devlet ve işbirlikçilerini zayıflatmak için düzenlenen, geniş ölçekli terörizm ile gerilla savaşı, iç savaş ve ihtilali kapsayan, halkın geniş oranda katılımıyla oluşan, ileri düzeyde örgütlenmiş siyasal şiddettir (Gurr, 1970: 11).

Siyasal şiddet tipolojisini, şiddetin derecesine ve yoğunluğuna göre iki farklı şekilde temellendiren Huntington (1971); derece ile katılımcı sayısı, operasyon alanının fiziksel boyutları, çatışmada yer alan siyasal çıkar ve şiddet seviyesinin uluslararası sistemdeki önemini kastetmektedir. Yoğunluğun başlıca göstergeleri ise şiddetin süresi, zayıyat sayısı, silah ve ateş gücünün miktarıdır. Bu doğrultuda, her biri şiddetin derecesi ve yoğunluğuna göre yedi seviyede olan kitlesel siyasal şiddet ve küçük gruplara ait siyasal şiddet olmak üzere ikili bir ayrıma gitmektedir. Kitlesel siyasal şiddet; başkaldırı ve sokak şiddeti, silahlı isyan ya da direniş, ihtilal ve karşı ihtilal, devlet veya kitle terörü ve bastırma, iç savaş, sınırlı savaş, nükleer savaş olarak sıralanırken, küçük gruplara ait şiddet; mal varlığına karşı saldırı veya sabotaj, suikast girişimi, siyasal çete savaşı veya kan davası, yerel veya küçük ölçekli gerilla

³⁸ İç savaş; gerilla savaşı, bazı darbeler ve iç savaşı (*civil war*) kapsarken komplo; entrika (*plot*), isyan (*mutiny*) ve darbelerin çoğunluğunu içermektedir (Rummel, 1963'ten akt. Gurr, 1970: 10).

harekâtı, uluslararası veya ulus üstü terörizm, yabancı ülkelerde gerilla saldırıları olarak sınıflandırılmaktadır (Akt. Wilkinson, 1977: 31-32).

Amaç ve maksatlarına göre yapılan başka bir tasnife göre siyasal şiddet; grup içi şiddet, şiddet gösterisi ve protesto, baskı, direniş, terörizm, ihtilal, karşı ihtilal ve savaş olarak sınıflandırılmıştır (Wilkinson, 1977: 33). Sonuç olarak, terörizmi siyasal şiddetin bir türü olarak görmek de mümkündür. Fakat yasal sınırlar içerisinde şiddet içeren muhalif hareketleri de kapsamı durumunda, siyasal şiddetin terörizmden farklı bir içeriği olduğu dikkate alınmalıdır. Çünkü taşıdığı siyasal içerik, terörizmde başvurulan şiddet için bir gerekçe olarak kabul edilmemelidir.

ç. Terörizmin Şiddetin Diğer Türlerinden Ayrılması

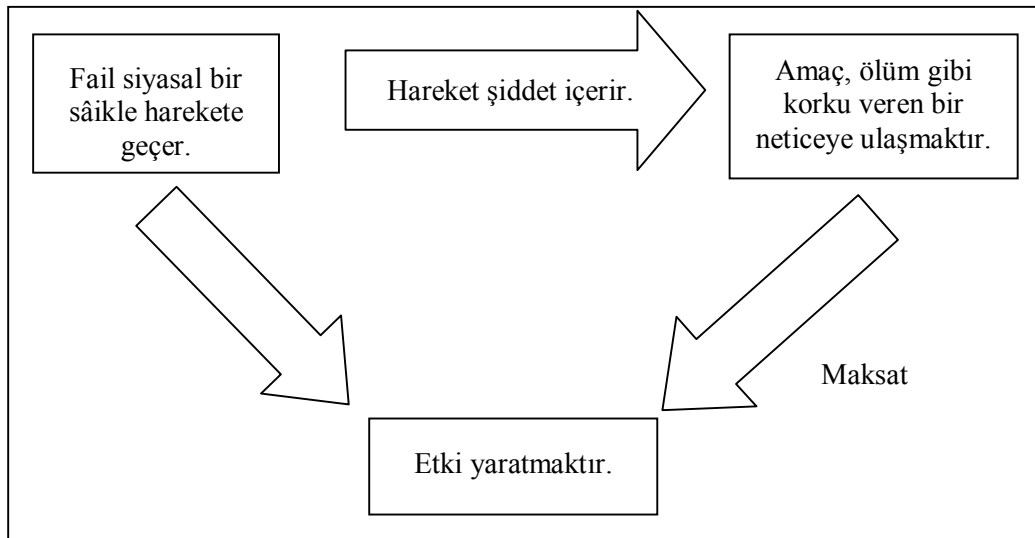
Tanımı konusunda uzlaşma sağlanamayan terörizmin, şiddetin diğer türlerinden ayrılıp ayrılamayacağı sorusu önemli bir noktaya işaret etmektedir (Guelke, 1995: 18). Hoffman (2006: 34)'a göre terörizmi diğer şiddet türlerinden ayırmak ve terörizmi açıkça siyasal şiddet olgusu hâline getiren özellikleri tanımlamak mümkündür. Terörizmin özelliklerinin ayırt edilmesi konusunda, Schmid ve Jongman (1988)'in araştırmaları iyi bir başlangıç olabilir. Terörizmin 109 tanımının analiz edildiği ve tanımlarda yer alan unsurların frekanslarının hesaplandığı bu çalışma; tanımlarda şiddet ve güç, siyasallık, korku, terör ve tehdit gibi unsurların ön planda olduklarını göstermektedir (Tablo-2).

Tablo-2: Terörizmin 109 Tanımındaki Tanımsal Elemanların Sıklığı (Schmid ve Jongman, 1988: 5).

S.Nu.	Tanımsal Elemanlar	Frekans (%)
1	Şiddet, güç (<i>power</i>)	83,5
2	Siyasal	65
3	Korku, terör vurgusu	51
4	Tehdit	47
5	Fiziksel etkiler ve beklenen reaksiyonlar	41,5
6	Maksatlı, planlı, sistematik, organize eylem	32
7	Muharebe yöntemi, strateji ve taktik	30,5
8	Normal dışı, kuralların ihlali, insani kısıtlamaların olmaması	30
.		
.		
.		
22	...	

Terörizmle ilgili tanımlamalar, sınıflandırmalar ve kullanılan yöntemler genel olarak incelendiğinde, terörizmin sahip olduğu bazı belirleyici özelliklerle şiddetin diğer türlerinden ayrıldığı söylenebilir. Başeren (2006a: 8) terörizmin belirleyici unsurlarını tespit etmek için ceza hukukundaki kast kavramı içinde yer alan sâik, amaç ve maksat ölçütlerinden yararlanmaktadır³⁹.

Şekil-2’de görüldüğü gibi, terörizmde fail siyasal bir sâik ile harekete geçer. Siyasal sâikin içeriği, yani failin siyasi görüşü önemli değildir, herhangi bir siyasi düşünceyi yansıtabilir⁴⁰. Siyasal sâikle harekete geçen fail şiddet içeren bir hareket yapar. Burada şiddet, amacı temin etmek üzere neticeye ulaşmak için kullanılan bir araçtır (Bayraktar, 1982: 163). Şiddet içeren bu hareket şiddeti uygulayan lehine büyük bir avantaj yaratarak önceden belirlenmesi mümkün olmayan, çoğu zaman mevcut siyasi mücadele ile hiçbir ilgisi de bulunmayan fakat kamuoyu nezdinde önem taşıyan bir hedefe yönelir. Fail bu neticenin ötesinde bir yarar elde etmek ister ve maksadı kitleleri etkilemektir (İsen, 1983: 197). Bir başka deyişle etki yaratmak için şiddet kullanılmakta ve propaganda yapılmaktadır. Terörizmi vurgulayan en önemli husus da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Şiddet içeren hareketin doğurduğu netice, kitleyi etkilemek bakımından ortaya çıkan sonuçla karşılaştırıldığında çok küçük kalmaktadır. Başka bir deyişle, fiile oranla elde edilen sonuç ve yaratılan etki olağanüstü büyüktür (Başeren, 2006a: 9).

Şekil-2: Terörizm Fiillerinin Belirleyici Unsurları (Başeren, 2006a: 8).

³⁹ Sâik, suçu işleyen failin harekete geçmeden önce (suçtan önce) aklında varolan ve harekete geçmesine neden olan düşüncedir (Başeren, 2006b).

⁴⁰ Bu değerlendirme konusunda uzlaşma mevcut değildir. Bu çalışmada tercih edilen yaklaşım, sâikin taşıdığı siyasi içeriğin türünün önemli olmadığı yönündedir.

Şiddet veya terörizm konusunda ortak olan tek tema, zararı çağrıştırmalarıdır. Birçok olayda bulunan fakat çok yaygın olmayan korku oluşturma veya korkutma, uluslararası bir boyutun varlığı ve örtülü eylemlerin kullanılması da terörizmin özellikleri arasında sayılmaktadır (Guelke, 1995: 2). Fakat korku yöntemi ve örtülü faaliyetler her zaman belirleyici olmayabilir. Örneğin; Üçüncü Dünya'da toprak ağalarının köylülere uyguladığı korku yöntemi siyasal değil, sosyal bir içeriğe sahiptir. Öte yandan, vatandaşlarına güç kullanma tekeline sahip olduğunu göstermek isteyen otoriter bir devletin, orduyu görevlendirerek güç gösterisinde bulunması ise siyasal içeriklidir. Bu örneklerde, enstrümantal değeri olan korkutmanın varlığına rağmen terörizm kavramı kullanılmaz. Hatta yoğun şiddetin açıkça sergilendiği uç olaylarda da terörizm kullanılmaz. Köylülerin korkutulması örneğinde, korkutmanın siyasal olmaktan çok sosyal bir içeriğe sahip olması nedeniyle, terörizm ifadesine karşı çıkılabilir. Bununla birlikte, terörizm kavramının şiddeti politik maksatlar için olduğu kadar sosyal maksatlar içinde gizlemek durumunda olması, bu tartışmayı ikna edici bir sonuca bağlamaz (Guelke, 1995: 5). Sonuç olarak, şiddetin siyasal veya sosyal bir amaç için kullanılmış olması ya da açıkça veya örtülü bir biçimde sergilenmiş olması tek başına ayırt edici bir özellik değildir. Bazı özelliklerin bir araya gelmesi ile bu özellikler terörizme bir anlam yükleyecektir. Ayrıca ulusal boyutta faaliyet gösteren onlarca terör örgütünün varlığı, terörizmde uluslararası bir boyut aramanın gerekmediğini göstermektedir.

6. TERÖRİZMİN BELİRLEYİCİ ÖZELLİKLERİ

Gerek terörizmin tanımı, gerekse terörizmin türleri konusundaki çalışmalar, uzlaşmaya varılamayan noktaların varlığına rağmen, terörizmin bazı özelliklerini ön plana çıkarmaktadır. Bu özelliklerin bilinmesi tüm belirsizliği gidermese de bazı sınırların çizilmesine ve bazı soruların cevaplandırılmasına yardım etmektedir (Jenkins, 2003: 18). Hem terörizmi anlama noktasında hem de terörizmle mücadele stratejilerinin geliştirilmesinde önemli olan terörizmin bu genel özellikleri;

- Siyasal bir içeriğe sahip olması ve siyasal davranışı etkileme amacı taşıması,
- Şiddet ve şiddet tehdidi kullanması,
- Rastgele seçilen veya sembolik değeri olan hedeflere yönelmesi,

- Ahlâki kısıtlılıklardan muaf olması,
- Tahmin edilemez ve keyfî eylemler içermesi olarak sıralanabilir.

Terörizm hükümetlerin, toplulukların veya belirli sosyal grupların siyasal davranışını etkilemek için düzenlenmektedir (Thornton, 1964: 73; Wilkinson, 2006: 1). Dolayısıyla terörizmi, organize ve klasik suçlardan ayıran en temel özellik teröristin siyasal olarak motive olmasıdır (Richardson, 2006a: 20). Maddi çıkarların ön planda olduğu organize suçlar ile kişisel motivasyonların rol oynadığı klasik suçlar, korku ya da baskı yaratsalar bile terörizmden ayrılırlar.

Thornton (1964: 73), siyasal davranışı etkilemek için iki farklı grubun yönlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Birincisi ayaklananlara sempati duyan ve harekete geçmiş (*mobilizing*) gruplardır. İkincisi ise yöneticilere bağlı olan ve hareketsiz kalan (*immobilizing*) gruplardır. İlk safhada kendilerini bir davaya adamamış kitleler yöneticilere önemli bir avantaj sağlar. Fakat yönetenler bu durumun farkında değildirler. Yöneticiler bilinçsiz bir şekilde siyasal ilişkilerdeki bu hareketsizlikten fayda sağlarken, toplumun yabancılaşmış bir kesimini temsil eden muhalifler ise yöneticiler ile kitle arasındaki dingin ilişkiyi bozmaya çalışırlar. Bu maksatla, toplumda kitleyi yöneticilere bağlayan ve topluma güç veren yapısal bağların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Dolayısıyla terörizmin en belirgin özelliklerinden olan bu süreç, uyumun bozulmasına dayanmaktadır (1964: 74).

Şiddet ve terörizm tartışmasında vurgulandığı gibi, şiddet terörizmin bir aracı ve ön şartıdır. Şiddet veya şiddet tehdidi içermeyen bir faaliyetin terörizm olarak nitelendirilmesi zordur (Thornton, 1964: 75; Richardson, 2006a: 20). Gandhi'nin Hindistan'da Britanyalılara karşı uyguladığı şiddet içermeyen direniş, terörizm olarak nitelendirilemez (Thornton, 1964: 75). Bu bağlamda, şiddet içermeyen siber-terörizmin de uygun bir kavram olmadığı söylenebilir. Bilgisayar korsanlarını siber teröristler olarak etiketlemek konunun önemini yükseltse de kavramla ilgili karmaşaya yol açmaktan öte bir bakış açısı sağlamamaktadır (Richardson, 2006a: 20; Altunok ve Avcı, 2009: 212-213).

Şiddet aynı zamanda terörizm ile propaganda arasındaki ayrıma da temel teşkil etmektedir. Çünkü her ikisi de siyasal bir neticenin devam ettirilmesinde ve kamuoyu desteğinin yaratılmasında araç olarak kullanılmaktadır. Aslında terörizmin en önemli

fonksiyonu ayaklanma hareketlerinin propagandasını yapmaktır (Thornton, 1964: 75). Bunun yanında terörizmin yüceltilmesinde bir araç olarak kullanıldığında sözel ve yazılı propaganda konusunda yasal düzenlemeler yapılması gerekebilir.

Hitler (1932'den akt. Thornton, 1964: 75)'in ifade ettiği gibi, terörizmin fizikî şiddet içeren yönü kadar ruhanî bir özelliği de vardır. Sadece fizikî şiddet zemininde gerçekleştirilen terörizm mantık dışıdır. Teorik olarak kurban fizikî şiddet olmaksızın da terörize edilebilir fakat iç savaş kapsamında bu söz konusu olamaz. Fizikî şiddet olmadan bir etki yaratmak için, kurbanın bilinçaltındaki kırılmalıkların yönlendirilmesi gerekir (Thornton, 1964: 75). Siyasal terörizmde son derece yıkıcı ve acımasız yöntemler söz konusudur. Onu şiddet, kışkırtma, korkutma ve baskı gibi türlerden farklı kılan bu yöntemler soykırım, katliam, siyasal cinayet ve işkenceden fiziksel saldırı, taciz ve hakarete kadar çeşitlendirilebilir (Wilkinson, 1974: 14).

Thornton (1964: 75-76) siyasal şiddet türlerinin en üstünde gördüğü terörizmin “normal dışı” olma özelliğine vurgu yapmaktadır. Bu yönüyle terörizmin, toplumda kabul edilen oranda şiddet içeren siyasal normların ötesinde yer aldığını belirtir. Bu yaklaşıma göre toplumsal yapıya saldırarak uyumu bozmak için “normal dışı” eylemler gerekmektedir. Wilkinson (2006: 1) da ileri düzeyde korku yaratmak için düzenlenen terörizmin normal olmayan bir şekilde cereyan ettiğini ve toplumdaki tartışmaları, protestoları ve düzensizlikleri dengeleyen normları ihlal ettiğini belirtmektedir. İki farklı araştırmacı tarafından vurgulanan “normal dışı” olma özelliği, “normal” şiddetin ne şekilde olacağı sorusunu gündeme getirerek terörizme atfedilen bu özelliği muğlâk bir hâle getirmektedir (Başeren, 2006b). Bu nedenle “normal dışı” olması özelliği ile uç seviyede bir şiddetten bahsedildiği şeklinde bir yorum yapmak daha uygun olacaktır.

Terör eylemleri genellikle sivilleri de kapsayan, rastgele seçilmiş ve sembolik hedeflere yapılan saldırıları içermektedir (Wilkinson, 2006: 1). Rastgele seçilen hedefe yapılan saldırı, oluşturduğu fiziksel zararın ötesinde, eylemin kaçınılmaz yan etkilerinin diğer insanlar üzerinde yarattığı yaygın korku hâline de işaret etmektedir. Cinsiyetlerine, yaşlarına veya toplumdaki rollerine bakılmaksızın tüm insanlar, ileri sürülen bir dava adına potansiyel kurban hâline getirilirler (Wilkinson, 1974: 13). Terörizmde kurbanlar daha büyük bir grubun temsilcisi olarak da seçilebilirler. Fakat teröristlerin ulaşmaya çalıştığı izleyici, şiddetin yöneltildiği mağdurdan farklıdır.

Terörizmde siviller kasıtlı olarak hedef alınır. Terörizmi diğer siyasal şiddet türlerinden, hatta en çok benzetilen tür olan gerilla savaşıdan ayıran da bu özelliktir⁴¹ (Richardson, 2006a: 22).

Eylemin sembolik olması, onun gerçekten olmadığı anlamında değil, terörist eylemin bir sembol olarak algılandığı ve o niyetle gerçekleştirildiği anlamındadır. Eylemi gözleyen kişi eylemin, kendi ifade ettiğiinden daha geniş bir anlam içerdiğini anlayacaktır (Thornton, 1964: 77). Terörizmde hem eylemin hem de kurbanın sembolik bir anlamı vardır. Eylemin yarattığı etki hedefin temsil ettiği sembol ile güçlendirilmektedir. Sonuç olarak yaratılan psikolojik etki gerçek fiziksel etkiden daha güçlü hâle gelmektedir (Richardson, 2006a: 21). Terörizm bir kişiyi öldürüp milyonları korkutarak, onların siyasal tercihlerini etkilemektir. Buna dayanarak da terörizmin sembolik bir fiil olduğunu söylemek gerekir. Doğrudan doğruya hareket, neticeleri itibarıyla önem taşımaz; neticenin ötesinde yarattığı etki bakımından çok önemlidir. Bu anlamda hareketin enstrümental değil sembolik olduğu söylenmelidir (Başeren, 2006a: 9).

Terörizmin etkinliği sembolik doğasından kaynaklanmaktadır. Şiddet gösterisinin yarattığı etkinin önemini kavrayan terörist, sembolik değeri üst düzeyde olan hedefe saldırır. Devletin sembolleri önemlidir, fakat toplumun temel unsurlarıyla ve normatif yapıyla ilgili olan hedefler daha çok önem taşırlar. Bu unsurların zayıflığına dikkat çekmek isteyen teröristler, sembollere verdikleri zararlar hem kendi güçlerini hem de yönetenlerin acizliğini sergilemiş olurlar. Buradaki amaç, sosyal yapıyı oluşturan birey ve grupları, küçük parçalara ayrılma eğilimine sokmaktır. Bu yapıları bir arada tutarak kontrol eden sembol, kemeri ayakta tutan kilit taşına benzetilebilir. Sembolün, yani kilit taşının yok edilmesi yapının parçalara ayrılmasıyla neticelenecektir (Thornton, 1964: 77).

Terörizmin sembolik doğası, terörizm ile sabotaj ve suikast arasındaki farklılıklar bağlamında da ayırt edicidir. Sabotaj ve terörizm arasında hedef bağlamında bir ayırım yapmak doğru olmaz, çünkü sabotaj gibi terörizmde de

⁴¹ Terörizmin genellikle sivilleri hedef alması bazı araştırmacılar tarafından belirleyici bir özellik olarak ifade edilmektedir (Jenkins, 2003: 18; Richardson, 2006a: 20). Bu noktada siviller dışındaki hedeflerin meşru görülmesi gibi bir sonuca varılmamalıdır. Çünkü terörizm siyasi bir mesajın iletilmesini amaçlar ve aynı zamanda kamuoyu desteği arar (Richardson, 2006a: 21). Bu nedenle hedefin sivil olması verilmek istenen mesajla ve hedefin temsil ettiği sembolle ilgilidir.

nesnelere hedef alınabilir. Fark, eylemin fiziksel amacından çok, psikolojisinde bulunur. Düşmandan kurtulmak amacıyla bir şeyin ortadan kaldırılması (veya şahsın öldürülmesi) söz konusu olduğunda eylem bir tür sabotajdır. Diğer taraftan, amaç sembolik ise o zaman terörizm söz konusudur. Terörizm ve suikast ayırımındaki ölçüt de eylemin sembolik doğasına dayanmaktadır. Örneğin; kişisel bir kine bağlı olarak ABD Başkanı Garfield'ın öldürülmesi terör eylemi değildir. Fakat siyasal düzeni bozma amacındaki bir anarşistin Başkan McKinley'i öldürülmesi semboliktir ve terör eylemidir. Sonuç olarak terörizm, suikast ve sabotaj karşısında sembolik olma özelliğiyle ön plana çıkmaktadır (Thornton, 1964: 77-78).

Terörizm ahlâk dışıdır. Bazı siyasî neticeler uğruna ahlâkî ve insani tüm değerleri açıkça feda etmeye hazır olan teröristler, kendilerini ahlâkî zorunluluklardan muaf tutarlar. Dolayısıyla siyasî neticeler söz konusu olduğunda, masum insanların öldürülmesi veya yaralanması eylemlerinin haklı gösterilmesi daha kolay olur (Wilkinson, 1974: 16-17). Fakat teröristlerin ahlâkî kısıtlamaları neden terk ettikleri cevap arayan bir sorudur. Teröristlerin psikolojik açıdan başarısız olmalarının ahlâkî engellemeleri ortadan kaldırdığını ileri süren görüşlere rastlamak mümkündür. Fakat 1960'larda terörizmi yaratan koşullara bakıldığında, kısıtlamalardaki yetersizliği toplumun hoşgörüsüne bağlamak da söz konusu olabilir. Öte yandan konunun ahlâkî çöküş içerisinde anlaşılması gerektiğini savunan görüşler de vardır. Sonuç olarak hangi yaklaşım ele alınır alınsın, çoğu araştırmacı terörizmin kesinlikle şeytanî bir olgu olduğu varsayımını paylaşmaktadır (Guelke, 1995: 36).

Terörizm tahmin edilemez ve keyfî oluşuyla da dikkat çekmektedir (Wilkinson, 1974: 17). Bu yönüyle terörizm potansiyel kurbanına kendisini kurtarma şansı tanımamaktadır. Çünkü eylemler tamamen teröristlerin kendine özgü norm ve değerlerine göre gerçekleştirilmektedir (1974: 13).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL AÇIDAN DİNİ SÖYLEMLE AÇIKLANAN TERÖRİZM

1. DİN VE ŞİDDET

20'nci yüzyılın son yarısında, özellikle İslam dini ekseninde yükselişe geçen radikal dinî hareketler ve terörizm, din ve şiddet ilişkisini daha da tartışılır hâle getirmiştir. Özellikle Batı ülkelerinde İslam dininin şiddeti ve terörizmi teşvik ettiği şeklindeki yaygın bir anlayışın karşısında, çoğu Müslüman İslam dininin barışçıl yanına vurgu yapıp şiddeti kınarken bir kısım Müslüman ise şiddet eylemlerinin meşru müdafaadan başka birşey olmadığı fikrinde birleşmişlerdir.

Öte yandan din ve şiddet ilişkisi bağlamında yapılan karşılaştırmalı analizlerde, din adına şiddetin sadece İslam diniyle sınırlı kalmadığı, dünyanın başlıca dinlerinde, hatta tarikat ve cemaatlerde din adına şiddetin yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür. O hâlde, din şiddetin bir kaynağı mıdır? İslam dini şiddet için motivasyon sağlamakta mıdır? Yoksa genel anlamda din veya İslamiyet hemen hemen hiçbir toplumda onaylanmayan şiddetin haklı gösterilmesinde bir araç olarak mı kullanılmaktadır?

Bu soruların cevabını tek bir akademik disiplinde bulmak mümkün değildir. Çünkü konu, uluslararası ilişkiler ve siyaset biliminden ilahiyat ve tarihe, sosyoloji ve sosyal antropolojiden psikoloji ve sosyal psikolojiye varan geniş bir yelpazede yer alan disiplinler arası bir çalışma gerektirmektedir. Din ve şiddet gibi iki geniş kavramı tüm boyutlarıyla incelemek bu çalışmanın amaçlarını aşmaktadır. Fakat genel bir çerçeve oluşturmak amacıyla, araştırmanın bu bölümünde, öncelikle din ile şiddet veya terörizm ilişkisi, daha sonra İslam dini ve terörizm ilişkisi konusundaki tartışmalar incelenmiştir. Son olarak, İslam dinine dayandırılan hareketlerin radikalleşmesinin tarihsel ve kuramsal gelişimi irdelenerek dinî söylemle açıklanan terörizm ile radikal İslamcı terörizmin özellikleri ortaya konulmuştur.

a. Kavramsal Tartışmalar

Din ve şiddet ilişkisine geçmeden önce, literatürde yer alan bazı kavramlar ile bu araştırmada tercih edilen kavramları açıklığa kavuşturmakta fayda vardır. Araştırmanın birinci bölümünde vurgulandığı gibi, terörizm konusunda olduğu gibi terörizmin bir türü olan dinî söylemle açıklanan terörizme ilişkin literatürde de kavramsal bir uzlaşma olduğunu söylemek zordur. Terörizmin bu özel türü de terörizm literatüründeki özgürlük savaşçısı, terörist, gerilla, isyancı, ayaklanan kavramlarıyla ilgili klasik tartışmalardan bağımsız değildir. Fakat kendine has nitelikleri ile benzer kavramsal tartışmaları ve belirsizlikleri taşımaktadır.

Meşru müdafaa, her durumda haklı gösterilmeye ihtiyaç duyan şiddetin en kolay savunulduğu durumdur. Bununla birlikte meşru müdafaa kullanılan şiddet karşı taraf için kontrol edilemez bir yıkıcılık da taşıyabilir. Dolayısıyla şiddetle ortaya çıkan belirsizliği gidermek için uygun bir söylemin bulunması beceri gerektiren bir iştir (Appleby, 2000: 11). Çünkü yanlış bir söylem dindarlar ile teröristler arasındaki ayrımı güçleştirecek ve oluşan yanlış algı şiddet taraftarı olmayanları şiddetin olduğu karşı alana itebilecektir⁴².

Literatürde dini referans alan teröristler için çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. Bunlar; militan, aşırı uç (*extremist*), radikal, İslamcı (*islamist*), bağnaz (*zealot*) ve köktenci/köktendinci (*fundamentalist*), fanatik, kesin inançlı şeklinde sıralanabilir. Bu terimlerin gelişigüzel bir şekilde, birbirinin yerine veya terörist tâbiriyle eş anlamlı kullanılması konuyu karmaşık hâle getirmektedir. Özellikle bu kavramlara kutsal bir anlam yükleyenler terörizmle bu kavramları yanyana görmek istememektedirler. Diğer yandan şiddeti reddeden, fakat radikal ve aşırı uçta olan, hatta barış ve adalet uğruna çaba sarf eden inançlı kimseler için de uygun bir tanımlamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Herkesi memnun eden bir kavram bulunamayacağı için en iyi çözüm, o kavramın neden tercih edildiğinin gerekçeleriyle ortaya konulmasıdır (Appleby, 2000: 11).

⁴² Terörizmle mücadelede istihbarat ve kolluk birimlerinin kullanacağı söylemin önemine dikkat çeken Smith (2007: 16), sadece o dünyanın içerisine sızmak için değil, teröristlerin dünyayı nasıl tanımladıklarını anlamak için de kullanılan söylemin anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Örneğin; cihadı sadece terörist faaliyetleri veya terörist düşünce sistemini tanımlamak için kullanmak, cihadı kişinin kendisiyle mücadelesi olarak gören Müslümanların ötekileştirilmesine yol açabilecektir (2007: 14).

İlk bakışta olumsuz bir anlam yüklenen “militan” kavramına temkinli yaklaşılmalıdır. Çünkü hem aşırı uçlar hem de barış inşacılar (*peacemaker*) militan olarak nitelendirilebilirler. Her ikisi de dinî geleneklerin köktenci bir şekilde yenilenmesi üzerine oturtulmuştur. Aradaki fark dinî aktörün şiddetin çatışmadaki rolünden ne anladığıyla ilgilidir. Dinî barış inşacı için çatışmanın çözümü ve şiddetin sonlandırmasında nihai amaç düşmanla uzlaşmak ve barışçıl bir uyum sağlamaktır. Aşırı uç için amaç, şiddeti derece derece ya da doğrudan kullanarak düşmana karşı zafer kazanmaktadır (Appleby, 2000: 11-13).

“Radikal” ve “muhafazakâr” kavramları arasındaki farkın da ayırt edilmesi gerekir. Sivan (1990: 149-152), muhafazakârların hukuksal ve diğer alanlardaki reformlara inanan kişiler olduklarını belirtmektedir. Devlet kurumları dışında faaliyet göstermek isteyen muhafazakârlar için devlet bir müttefik olabilir. Radikaller ise eğitim süreci ve devletin reformları konusunda umutsuzdur. Bunun yanında birçok muhafazakârın radikalizme yönelecek potansiyele sahip olduğu da belirtilmelidir.

Geleneksel Müslümanlar ile İslam’ı siyasal bir ideoloji olarak görenlerin kullandığı “İslamî” (*Islamic*) kavramlarını birbirinden ayırmak amacıyla 1970’li yıllarda “İslamcı” (*Islamist*) kavramı kullanılmaya başlanmıştır. *Islamist* kavramını, köktencilik ya da gelenekçilik kavramlarının kendilerini sınırladığını; İslam dünyasına ait politikaların bu kavramlarla yorumlanmasının artık mümkün olmadığını düşünen dinî hareketlerin savunucuları geliştirmişlerdir. Bu terimin farkının anlaşılması için onu kullanan militanların sosyal kökenlerine bakılması gerektiğini vurgulayan Roy’a göre; onlar din adamları arasından ya da geleneksel çevreden değil kolejlerden, fen fakültelerinden, genel anlamda şehir çevresi olarak nitelendirilen modern kurumların içinden çıkmışlardır. Dolayısıyla dinî anlamlardan çok İslamcı ideolojiyle ilgilenen bu tür militanların köktencilik yorumu, din adamlarınınkinden çok daha radikaldir. Şeriatı amaç değil sadece bir araç olarak gördüklerinden, aradıkları şey şeriata dönüş değil, siyasi ilişkilerin ilk Müslüman toplum yapısındakine uyacak şekilde tümüyle yeniden inşa edilmesidir (Roy, 1990: 19-20).

Dinî aşırı uçların yarattığı çatışmaların ifade edilmesinde kullanılan köktencilik (*fundamentalism*), dinî milliyetçilik (*religious nationalism*) ve kurtuluş teolojisi

(*liberation theology*)⁴³ gibi kavramlar arasındaki farklılıkların sınırları da belirsizdir. Köktenciligi aşırı uçla eşdeğer görenler bu kavramı her Ortodoks ve inançlı kişi için kullanma eğilimindedirler. Bu yanlış kullanıma göre her inanan, militan; her militan köktenci ve her köktenci de aşırı uçtur. Böylece sıradan Müslüman ile bomba atan terörist arasındaki mesafe ortadan kalkmaktadır. Aslında köktencilik kavramını Kuzey Amerikalı Protestan Hristiyanlar için kullanmak daha doğrudur. Çünkü kavramı 20'nci yüzyılın başında onlar ortaya atmıştır⁴⁴ (Appleby, 2000: 86).

Günümüzdeki çoğu hareketin hem dinî hem de siyasi içeriğe sahip olması nedeniyle “dinî milliyetçilik” kavramını kullanan Juergensmeyer (1994: 4-6) köktencilik kavramının bazı açılardan problemler taşıdığını vurgulamaktadır. Birincisi, kavram aşağılayıcı bir anlam içermektedir. Bu şekliyle açıklayıcı olmaktan çok suçlayıcı olan kavram, kişileri tanımlamaktan ziyade onlarla ilgili tutumları yansıtır. İkincisi, tek ortak yanları modernizme ve laikliğe karşı duruş olan dinî hareketler, bir grup muhafazakâr Protestan'ın oluşturduğu köktencilik temeline oturtulmaya çalışılmaktadır. Son olarak, kavram sosyal ve siyasi hayattan soyutlanarak sadece dinî bir motivasyona sahipmiş gibi gösterilmektedir.

Kavramsal tartışmalardaki başka bir sorun farklı dinî kimliklere sahip gruplar veya bireyler arasındaki her türlü şiddetin, tartışmanın özüne bakmadan dinî şiddet olarak nitelendirilmesidir. Pearce (2006) bu tartışmayı “kimlik temelli tanım” (*identity-oriented definition*) ve “sorun odaklı tanım” (*issue-oriented definition*) ayrımıyla açıklığa kavuşturmaya çalışmaktadır. Dine dayalı şiddet konusundaki araştırmalar; dinî kimliklerin de daima diğer kimliklerle gerilim içinde olacağı fikrini desteklemektedir. Devletin kurumsal yapısı içinde geçici olarak kontrol edilen bu gerilimler, yapı ortadan kalktığında tartışmanın özü dinî olmasa da yeniden su

⁴³ Kurtuluş teolojisi, Latin Amerika'da 1960'ların sonlarında ortaya çıkan, sosyal problemlerin kapitalizme bağımlılıktan kaynaklandığını ve yoksulluk, baskı ve adaletsizlikten kurtuluşun sosyalist bir devrim yoluyla sağlanabileceği fikrini savunan Hristiyan Radikalizmi'nin bir türüdür. Hristiyan ve Marksist öğretiyi bir araya getiren ve Vatikan tarafından da eleştirilen kurtuluş teolojisinin kurucusu Peder Gustavo Gutierrez'dir (Sigmund, 1991: 63-67). Kurtuluş teolojisi kısmen Vatikan'ın baskısı kısmen de Latin Amerika solunun sosyal değişim konusunda şiddetin bir araç olarak kullanılması konusunda yaşadığı hayal kırıklığının sonucu olarak ilgisini demokratik seçeneklere kaydırmıştır (Sigmund, 1991: 79).

⁴⁴ Oxford İngilizce Sözlük'te “*fundamentalism*” kelimesi; Hristiyanlıkta inancı İncil'in katı bir şekilde ve olduğu gibi yorumlanmasına dayandıran Protestanlığın bir türü olarak tanımlanmaktadır (Oxford Dictionaries [web], 2011). Günümüzde Hristiyanlık dışında, İslam dini başta olmak üzere, kutsal metinleri olduğu gibi yorumlayan tüm dinî yaklaşımlar için kullanılan kavram, Türkçe Sözlük'te “kökten dincilik” olarak tanımlanmıştır (TDK [web], 2011). Bu çalışmada “*fundamentalism*” kavramına karşılık “köktencilik” kullanılmıştır.

yüzüne çıkar. Kimlik temelli yaklaşımda; dinî, etnik ve ulusal kimlikler arasındaki sınırların belirlenmesinde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin; Eski Yugoslavya'daki çatışmaların Sırp, Hırvatlar ve Bosnalılar arasında mı yoksa Ortodokslar, Katolikler ve Müslümanlar arasında mı görülmesi gerektiği belirsizdir. Dolayısıyla kimlik-temelli tanımlamalarda dinî kimliklerle etnik ve ulusal kimliklerin şiddet üzerindeki rolünü ayırt etmek zordur (Pearce, 2006: 110).

Grupların kimliklerine bakmaksızın, iki grup arasındaki tartışmalı konulara önem veren “sorun odaklı tanımlama”, dinin çatışmanın bir kaynağı olmadığı, fakat eylemlerini meşrulaştırmak ve desteği harekete geçirmek için taraflarca kullanılan bir araç olduğu fikrini savunan enstrümantal görüş tarafından desteklenmektedir. Enstrümantalistler siyasal bir çatışmanın dinî anlaşmazlık üzerine oturtulmasının çok nadir olduğunu, çatışmanın doğasında dinin ikincil bir rolü bulunduğunu savunurlar. Bu tanımlamada da sorunlar konusunda tarafların sahip olduğu farklı algılamalar nedeniyle ortaya net bir tablo çıkarmak mümkün değildir. Sonuç olarak, şiddetin dinî kaynaklarının anlaşılabilmesi için her iki tanımın birlikte kullanılması daha uygun görünmektedir (Pearce, 2006: 110-111).

Kavramlar konusunda devam eden tartışmalara rağmen, özellikle yabancı literatürde dinî terörizm (*religious terrorism*), dinî temelli terörizm (*religious based terrorism*), dinî motivasyonlu terörizm (*religious motivated terrorism*), kutsal terörizm (*holy/sacred terrorism*), dinî radikalizm (*religious radicalism*) İslamî terörizm (*islamic terrorism*), cihatçı terörizm (*jihadist terrorism*), İslamî köktencilik (*islamic fundamentalism*), radikal İslamcı fundamentalizm (*radical Islamic fundamentalism*) gibi kavramların tercihen ya da bilinçli olarak propaganda amacıyla kullanıldıkları görülmektedir. Türkiye'deki terörizm çalışmalarında da kavram konusunda bir uzlaşma yoktur. Şiddetin İslamî söyleme dayandırıldığı terörizm türü için akademik çalışmalarda “din temelli terörizm”, “dinci terörizm” (*religionist terrorism*), “din eksenli terörizm”, “din temalı terörizm” ve “din maskeli terörizm”, “militan İslamcılık”, “militan İslamcı fundamentalizm” gibi kavramlar tercih edilirken (Çağlar, 1997; Çağlar, 2009b; Laçiner [web], 2007; Kellecioğlu, 2006; Uslu, 2007; Yüce, 2010), ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca “dinî motifli terörizm” kavramı kullanılmaktadır (Hoşgör [web], 2010).

Sonuç olarak, kavramsal tartışmalar soruna bir çözüm getirmekten uzaktır. “Dinî motifli terörizm”⁴⁵ nispeten daha yaygın kullanılan bir kavram iken, İslam dinini referans alan terörizm türüne ilişkin genel kabul gören bir kavram geliştirmek henüz mümkün olamamıştır. Çünkü içinde İslam kelimesinin yer aldığı her terörizm türü, İslam ile terörizmin eşitlenmeye çalışıldığı şeklinde bir eleştiriye maruz kalmaktadır. Bu çalışmada, genel olarak dine dayandırılan terörizm türü için “Dinî Söylemle Açıklanan Terörizm” kavramı tercih edilmiştir. Bu kavramdaki vurgu, siyasal bir içeriğe sahip olan terörizme başvuranların, inanç sistemlerindeki söylemleri çarpıtarak eylemlerini meşru göstermeye çalıştıkları yönündedir. Bu araştırmada İslam dinini referans alan terörizm türü için kullanılan kavram ise “Radikal İslamcı Terörizm”dir. Anlatım kolaylığı sağlamak için tercih edilen bu kavram da İslamî söylemlerin siyasal amaç uğruna suistimal edilerek kullanıldığı fikrine dayanmaktadır.

b. Din ve Şiddetin Kaynakları

“Din şiddetin bir kaynağı mıdır?” sorusunun cevabını aramadan önce şiddetin kaynağını din dışında arayan diğer araştırmaları kısaca hatırlatmakta fayda vardır. İkel insanların ayinleri ile Yunan trajedileri, kurban ve ritüel şeklindeki öldürmenin antik çağda da yaygın olduğunu göstermektedir. Bu kaynaklardaki şiddetin temelinde intikam döngüsü olduğu söylenmektedir (Martin, 1989: 363). Antropolojik çalışmalarda da şiddetin din dışı temalarını görmek mümkündür. Örneğin; erkeklerin sünnet ritüeli yoluyla şiddete yönlendirildiği Uganda’daki Gisu Kabilesi’nin şiddet uygulama konusunda Doğu Afrika’daki diğer kabilelere göre oldukça ileride oldukları bilinmektedir (Heald, 1989: 96).

Suç bilimi alanında 19’uncu yüzyılda yapılan bazı çalışmalarda suçluluk ile biyolojik özellikler arasındaki ilişki araştırılmıştır. Suç biliminde pozitivist okulun kurucularından Cesare Lombroso (1835-1909), Comte’un pozitivismi ile Darwin’in evrimciliğini suç ve fiziksel özellikler ilişkisinde birleştirerek suçlu davranışı “suçlu doğma” (*born criminal*) teorisi ile açıklamaya çalışmıştır. Suçlu kişiler üzerinde

⁴⁵ Türkçe’de “motif” kelimesi “yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her biri” anlamına gelmektedir (TDK [web], 2011). Bu yönüyle “motif” kelimesi terörizm olgusu içindeki dinî unsurlara işaret etmektedir. Fakat terörizmde siyasal bir sâikin varlığı gereklidir. Bu nedenle motif kelimesinin din ve terörizm ilişkisinin kavramsallaştırılmasında yeterli açıklığı sağladığını söylemek zordur.

yapılan biyolojik ölçümler sonucunda, insanların çeşitli fiziksel özellikleri (büyük çene, güçlü dişler vs.) ile suçlu davranış ve özellikle belirli suç türleri arasında ilişki olduğunu ileri süren bu yaklaşımlar (Lombroso ve Ferrero, 1996, 29-33; Adler v.d., 1991: 64) günümüzde geçerliliklerini yitirmiştir⁴⁶.

Şiddetin ya da saldırgan davranışın kaynaklarını insan psikolojisinde arayan çalışmalar da oldukça dikkat çekicidir. Özellikle sosyal psikoloji alanında otoriteye itaat⁴⁷ ve saldırganlık arasındaki ilişkiye vurgu yapan çalışmalarda çarpıcı sonuçlara ulaşılmıştır. Yıkıcı itaat etme konusunu araştıran Milgram (1963), insanların başkalarına zarar vereceklerini bildikleri hâlde, neden otoritenin isteklerini yerine getirdikleri konusuna odaklanmıştır⁴⁸. Araştırmalar sonucunda, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'da Hitler'in emirlerine uyulması örneğinde görüldüğü gibi, otoriteden gelen emir (öldürme gibi) ahlâkî değerlere ters düşse bile, insanların birçok durumda itaat etme davranışı sergilediklerini göstermektedir (Akt. Sakallı, 2001: 68).

Şiddetin toplumsal yapıdan kaynaklandığını ileri süren fikirler de mevcuttur. İbn Haldun (2005: 386)'un İslam dininin doğduğu topraklardaki kabile yapısı ile şiddet arasında kurduğu ilişki bu bağlamda dikkat çekmektedir:

⁴⁶ Suçlu davranışı açıklayan çeşitli teoriler konusunda detaylı bir inceleme için bkz. (İçli, 2007: 63-142).

⁴⁷ Ototiteye itaat etme, otoritenin kaynağına göre olumlu ya da olumsuz sonuçlar verebilir. Örneğin, ordudaki hiyerarşik yapı içerisindeki emre uymak ya da doktorun sağlık açısından tavsiyelerine uymak pozitif sonuçlar verebilirken, otoritenin yıkıcı ve tahrip edici yönlendirmeleri de olabilmektedir. Sosyal psikologlar daha çok yıkıcı veya zarar verici itaat etme konusuna odaklanmaktadır (Sakallı, 2001: 67).

⁴⁸ Milgram, deneyde kullanılacak elektronik makinenin bulunduğu laboratuarda, deneğin yüksek bir otoritenin varlığını hissedeceği bir ortam (deneklere beyaz laboratuvar önlüğü giydirmiş, ciddi bir deneyci görevlendirmiştir) hazırlamıştır. Laboratuara gelen denek 50 yaşında başka bir deneğin deney için beklediğini görmüştür. Deney "kelime çiftlerini öğrenmede cezanın etkileri" konusundadır. Deneyde bir denek öğretmen, diğer denek öğrenci rolünü alacaktır. Öğretmenin görevi, hata yapması durumunda öğrenciyi elektrik şoku ile cezalandırmaktır. Önceden düzenlenen hileli bir kura sonucu 50 yaşındaki denek öğrenci, diğeri ise öğretmen rolüyle görevlendirilmiştir. Roller belirlendikten sonra öğrenci rolündeki denek hafif bir kalp sorunu olduğunu, elektrik şokunun probleme neden olup olmadığını sorduğunda, deneyiden şokun kalıcı hasara neden olmayacağı, fakat acı vereceği cevabını almıştır. 15 volttan 450 volta kadar yükselen 30 düğmeden oluşan bir jeneratörün önüne oturtulan öğretmen rolündeki deneğe kelime çiftlerinden oluşan bir listeyi öğrenciye öğretme görevi verilmiş, öğrencinin yaptığı her hatada 15 volt artırarak ona şok vermesi gerektiği söylenmiştir. Öğrencinin hatalı sorulardan sonra artan çılgınlıklarına rağmen deney 180 volta ulaşıldığında öğretmen rolündeki deneğin isteği ile sonlandırılmıştır. Deneye katılan 40 denekten 26'sı (% 65) öğrencilere 450 volt elektrik şoku uygulamışlardır (Akt. Sakallı, 2001: 69-74). İlk başta Nazi yönetimi altında Alman vatandaşların milyonlarca insanın toplama kamplarında yok edildiği olaylara nasıl katılabildiklerini anlamak için araştırmaya başlayan Milgram, ABD'deki deneylerde aldığı sonuçlardan sonra Almanya'ya gitmekten vazgeçmiştir. Deney daha sonra Hollanda, Almanya, İspanya, Avustralya ve Ürdün'de tekrarlandığında da benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Cialdini, 2001: 322).

“Çok sayıda kabileler ve çeşit çeşit cemaatlerin bulunduğu topraklarda, kuvvetli ve sağlam bir devletin kurulması az vâkidir. Bunun sebebi görüş ve arzulardaki ihtilaftır. Hanedanlık dâhilindeki [inancın] veya temayülün ardında ona karşı direnen asabiyet mevcuttur. Bu yüzden ... devletle ilgili faaliyetlerin yekdiğerinin ayağına çelme takmasına ve her vakit devlete başkaldırılmasına sık sık rastlanır. Zira devlet dâhilindeki asabiyetlerden her biri, kuvvetin ve mukavemet etme kudretinin mevcut olduğunu zanneder...”

Farklı akademik disiplinlerde yapılan şiddet araştırmaları, şiddetin gizemini tamamen açığa çıkarmada başarılı olamamışlardır. Din ve şiddet ilişkisine geldiğimizde ise “Din şiddetin kaynaklarından biri midir?” sorusuna verilecek cevapların kişilerin din olgusuna bakış açılarına göre şekillendiği görülmektedir (Kalın, 2007: 255).

Dolayısıyla din ve şiddet ilişkisi konusundaki tartışmaların genellikle dinin şiddeti teşvik ettiği şeklindeki yaklaşım ile dinin barışçıl ve birleştirici yönüne vurgu yapan yaklaşımlar arasında cereyan ettiği görülmektedir (Martin, 1989: 349-350). Bunun yanında, bu araştırmanın amaçlarıyla örtüşen, dinin yasa dışı şiddetin haklı gösterilmesinde bir araç olarak kullanıldığını ileri süren ve dinin siyasal amaca hizmet eden enstrümental özelliğine vurgu yapan yaklaşımlar da dikkat çekmektedir.

Din ve şiddet konusunda yapılan araştırmaları inceleyen Martin (1989), beşerî bilimler (*humanities*) alanındaki çalışmaların ilkel toplumlardaki dinî ritüeller üzerine yoğunlaştığını vurgulamaktadır. Şiddetin kutsal boyutunu anlamak için kurban ve avlanma konusundaki ritüellere bakan bu görüşün savunucuları, Hinduizm, Konfüçyanizm ve İslam gibi, dinin somutlaşmış şekillerinin şiddetin kutsal boyutunu açıklayamayacağını ileri sürerken, şiddetin din adına ortaya çıktığı fikrini de önemsemezler (Martin, 1989: 350-351).

Martin, din ve şiddet ilişkisi konusundaki sonuçlara tarihsel materyalizm ve kültürel idealizm yoluyla ulaştığını ileri sürmektedir. Baskın sınıfların dini kontrol ettiğine inanan materyalist görüş, ezilmiş sınıfların memnuniyetsizliğinin, başka maddi kazançlara yönlendirilebileceğini savunur. Dolayısıyla din, ezilmiş ve bastırılmış sınıfların aracı olarak görülmektedir. Kültürel idealizm ise sosyal davranışın fikirler, doktrinler, kurumlar ve kültür tarafından teşvik edildiğini ileri sürer. Dinin toplumu bütünleştirdiğine ve durağanlaştırdığına ilişkin geleneksel görüşe de karşı çıkmaktadır. Kısaca tartışma; dinlerin, fikirlerin ve kültürel normların

ortaya çıkışında toplumun maddi şartlarının kaynak oluşturduğu fikri ile dinî fikirler ve kültürün tarihsel ve maddi koşullara karşı sosyal bir tepki olarak ortaya çıktığı fikri arasındadır (1989: 352-353).

Dini toplumsal statükoyu destekleyen ve siyasal sessizliği artıran bir güç olarak tanımlayan Lewy (1974), dinin aynı zamanda isyan ve ihtilaller için motivasyon ve meşruiyet sağladığını; radikal siyasi ve sosyal değişimi kolaylaştırdığını belirtmektedir. Dinin hangi şartlar altında sosyal bütünleştirmeden çok başkaldırı için güç hâline geldiğinin sorgulanması gerektiğini ifade eden araştırmacı, bunların dinî doktrin, organizasyon yapısı, karizmatik peygamber figürü gibi hususlar olabileceğini ileri sürmektedir. Tarihsel açıdan bakıldığında, dinler içinde ve dinler arasında barışın, devrimci başkaldırıdan daha yaygın olduğuna işaret eden Lewy, sosyal bir eğilim olan otoriteye itaatın kolayca sarsılamayacağını ileri sürmektedir (Akt. Martin, 1989: 353-354).

Özellikle mit ile ritüel arasındaki ilişkiye bakan beşeri bilimciler, dinde şiddet sorusuna yazılı dinî metinlere, mitlerdeki şiddet ve kan dökme söylemine ve şiddeti şartlara göre kısıtlayan veya meşrulaştıran koşullara ilişkin terimlerle cevap verirler. Aslında din ve şiddet konusundaki tartışmaların Girard (1995)'in "Şiddet ve Kutsal" isimli kitabı ile önemli bir değişim geçirdiği de söylenmektedir. Mit ve ritüel tartışmasının bir devamı olarak din ve şiddet çalışmalarının çağdaş akademik çalışmalara girmesinde Rene Girard'ın öncü olduğu söylenebilir. Fakat bunun temellerini Machiavelli ve David Hume ile sosyal sözleşmede dinin rolüne Leviathan'la vurgu yapan Hobbes'da bulmak da mümkündür (Martin, 1989: 361).

Mack (1987) insan topluluğunu şekillendiren dil, akrabalık, tabu, görgü kuralları ve değiş tokuş gibi tüm sistemlerin kurban törenlerinden doğduğunu belirtmektedir. Bundan dolayı, kurban teorisinin insanın sosyal formasyonu, din ve kültür hakkında kapsamlı bir açıklama ürettiği söylenebilir (Akt. Martin, 1989: 362-363). Öte yandan birçok dinî ayinde yer alan kurban etme eyleminin, kutsal bir zorunluluk veya suçlu faaliyetin kaynağı şeklinde bir ikilem taşıdığı da ileri sürülmektedir (Girard, 1995: 1).

Şiddetin kaynağı konusundaki diğer bir yaklaşım "fitrat", başka bir deyişle yaradılış kavramına dayanmaktadır. Fitrat kavramını İslam'a dayalı tahliller

çerçevesinde inceleyen Açıkgenç (2007: 239), şiddeti sorunları çözmeye alışılmış bir yöntem gibi gören, insanların mensup oldukları din veya kültüre bakarak şiddetin kökenini söz konusu din ve kültüre dayandırmak isteyen yaklaşımları eleştirmektedir. Çünkü şiddetin kökeni din değil, insanın fitratıdır. Bu yaklaşıma göre insan fitratı hayvaniyet, beşeriyet ve insaniyet şeklindeki üç özelliğinden oluşmaktadır. Kur'an'a göre insan nefsi hem iyiliğe hem de kötülüğe uygun yaratılmıştır. Bedensel ve maddi arzular kötülük olarak tasvir edilen kısımda görülür. Bunların insanın hayvaniyet düzeyi ile ilişkili olduğunu ileri süren yazar, insanın şiddet eğilimlerinin burada yer aldığını ifade etmektedir. Biyolojik hayatın devamını sağlayan bu yön, insanın kendini koruması için ihtiyaç duyduğu güç ile ilişkilendirilmektedir (Açıkgenç, 2007: 239-243). Sonuç olarak, bu yaklaşıma göre; insan fitratı ile ilgisi bulunan şiddet, duygu ve yeteneklerde belirli amaçlar için vardır; bu duygu ve yetenekler amaç dışı kullanıldıklarında şiddet ve teröre yol açmaktadır⁴⁹ (Açıkgenç, 2007: 251).

Dinin ve özellikle günümüzde İslam dininin şiddeti teşvik ettiği yönünde bir önyargıya sahip olanlar için destekleyici veri bulmak oldukça kolaydır. En pratik yollarından biri kutsal kitap ve metinlerdeki şiddet temalarını ön plana çıkarmaktır. Diğer bir yöntem ise terörizm konusundaki istatistikleri kullanmaktır. Çünkü hem tarihte hem de günümüzde dünya üzerindeki çatışmaların çoğunluğu dinlerle irtibatlıdır. Bunun yanında dinin barışçıl yönüne vurgu yapan araştırmacılar da vardır. Birçok dinî geleneğin savaştan çok barışı, misillemeden çok uzlaşmayı destekleyen öğretilere sahip olduğunu savunan Appleby (2000: 16), dinin çatışmaları motive ettiği, yasallaştırdığı ve şiddetin seviyesini artırdığı fikrini reddetmektedir (2000: 7).

Dinin kendisi bir şiddet kaynağı olarak görülmesi de tarihî örnekler dinin bu bağlamda kullanılmaya açık olduğunu göstermektedir. Sekülerleşmeden önceki

⁴⁹ Bu konuda, hayvan davranışlarının doğal çevrede incelendiği “etoloji” alanında yapılan çalışmalar da dikkat çekmektedir. Zoolog Konrad Lorenz (1967)’in çeşitli hayvanlar üzerinde yaptığı deneyler ile davranışların “doğallığı” (*nature*) ve “eğitimle kazanılması” (*nurture*) konusunda yürüttüğü araştırmalar, saldırgan davranışın temelleri konusunda önemli veriler sunmuştur. Lorenz, insan ve hayvan davranışlarının çoğunlukla tepki kaynaklı olduğu, doğuştan gelen etkilerin de eğitilerek ortadan kaldırılabilceği fikrinin aksine, içgüdüsel davranışların varlığına işaret etmiştir (1967: 41). Doğuştan getirilen içgüdüsel bilgilerin yaşama geçirilmesinde çevresel etkenler yoluyla edinilen deneyimin rolüne de dikkat çeken Lorenz’e göre; bir uyarılımin engellenmesi, insanlarda psikolojik rahatlama sağlayabilecek “spontan” bir saldırgan davranışa ve hedef arayışına yol açabilmektedir (Lorenz, 1967: 44-46).

dönemlerde devlet tarafından desteklenen din, kutsal savaşlar başta olmak üzere çeşitli projelerde önemli rol oynamıştır. Örneğin; Avrupa'da 1560-1650 yılları arasında, kutsal savaşlar için en etkili motivasyon kaynağı din olmuştur. Katolik Kilisesi de 18'inci yüzyılın sonlarından 19'uncu yüzyılın başlarına kadar Fransız İhtilali'ne ve onun ürünleri olan liberalizm, demokrasi ve laik milliyetçilik gibi kavramlara karşı durmuştur. Din hem ülke içinde hem de dışarıda emperyal projelerde kullanılmıştır (Appleby, 2000: 1).

1960'larda dinin yükselişe geçmesi ile birlikte laikleşme teorisi sorgulanmaya başlamış ve daha sonra din ile siyaset arasında simbiyotik bir ilişki başlamıştır. Yeni Hristiyan Sağ, Siyasal İslam, Yahudi Köktenciligi ve Hindu Milliyetçiliği kavramları da bu ilişkinin ürünüdür. Bu süreçte dinin halkın yaşamındaki rolü de iki şekilde değişime uğramıştır. Birincisi; laik olanın dinî olanı elimine etmesinden çok, laikliğin dinin bulunduğu sosyal konuma kayarak dinî pratikleri dönüştürmesi söz konusu olmuştur. İkinci olarak da dinî motivasyonlu şiddetin devletten ayrı veya devlete karşı hareketi gündeme gelmiştir (Appleby, 2000: 4).

Günümüzde din ve şiddet arasında kaçınılmaz bir ilişki olduğu söylendiğinde, normal karşılanmaktadır. Sudan, Nijerya, Cezayir, Kuzey İrlanda, eski Sovyetler Birliği, Tibet, Filipinler, Endonezya ve Orta Doğu'daki şiddette olduğu gibi, bireysel şiddette de dinin motivasyon sağladığı iddia edilmektedir. Buna karşılık çoğu araştırmacı, bir kişinin veya grubun şiddete başvurmasında çok daha karışık bir motivasyon olduğu; dinin bir çatışmanın tek ateşleyicisi ya da şiddetin tek nedeni olmadığı konusunda hemfikirdir. Bununla birlikte, gerçekleşen birçok olay nedeniyle şiddetin artışında dinin en azından belli bir rolü olduğu da kabul edilmektedir (Pearce, 2006: 109).

Şiddette önemli bir rolü olan dinin insanları suçlu davranışlardan alıkoymada sosyal bir bağ sağlaması da söz konusudur (Al-Khattar, 2003: 7). Protestan, Katolik ve Yahudi inançlarında intihar ve din ilişkisinin araştıran Durkheim (2002: 187), dinin insanların bütünleştirilmesinde önemli rol oynadığı toplumlarda intihar oranlarının düşük olduğu sonucuna varmıştır. Bu çerçevede, dine bağlı yüksek sosyal bütünleşmenin insanları sapma davranışı sergilemekten alıkoymadığı söylenebilir. Bu yaklaşıma göre din ve suçlu davranış arasındaki ters ilişki nedeniyle, ıslah süreci sonrasında oluşabilecek muhtemel suçlu davranışları kontrol altına almak amacıyla,

cezaevlerindeki ıslah programlarında da dinin kullanıldığı görülmektedir (Al-Khattar, 2003: 7).

Din, toplum hayatında önemli bir rol oynayan evrensel bir olgu ve sosyal bir gerçekliktir. Dünyanın her kesiminde ve her çağda görülmüştür. Totemizm gibi dinin ilkel türlerinde bile, en gelişmiş dinlerin temelinde yer alan büyük düşünceler ve temel ayinsel tutumlar yer almaktadır. Büyük kültürler ile hukuk ve ahlâk sistemleri de din üzerine temellendirilmiştir. Durkheim (2005)'e göre toplum etkisini hissettirmek için etkinlik hâlinde olmaya ihtiyaç duymaktadır. Bunun yanında toplumu meydana getiren fertlerin bir araya gelmeden ve ortak hareket etmeden toplumun etkin olması mümkün değildir. Toplumun kendisinin farkına varması ve konumunu güçlendirmesi bu ortak etkinlik sebebiyledir. Bu nedenle, dinsel eylemlerin toplumun devamına, toplumdaki düzen ve birliğin teşvik edilmesi amacına hizmet ettiği söylenebilir (Durkheim, 2005: 487-490).

Aynı dinî mirası ve inancı paylaşan bir grupta birlik, sosyal kontrol ve sosyal yapının yasal hâle gelmesi gibi üç olumlu sonucun gerçekleşeceği de ileri sürülmektedir (Etzen ve Zinn, 1988'den akt. Al-Khattar, 2003: 10). Birlik olgusu, demografik farklılıklara rağmen, insanların aynı inancı paylaşarak birleşmesine işaret eder. Sosyal kontrol ise dinî kuralların ihlali durumunda devreye giren cezalar ile çocukluktan itibaren dinî inançların sosyalleşerek içselleştirilmesi yoluyla olur. Sosyal yapının yasal hâle gelmesi ise dinin toplumun değerlerine ve kurumlarına sağladığı destekle ilgilidir (Al-Khattar, 2003: 10). Öte yandan grup bütünlüğünü teşvik eden dinin aynı zamanda toplumu ve grupları bölmeye de muhtemeldir. Her dinî grup, genellikle diğerini küçük görerek ayrımcılığa ve kendi üstünlüğüne vurgu yapar ve bu ayrımı kendi dinî amacına veya kurtuluşa giden yol olarak görebilir. Bu ayrım sadece farklı dinlerdeki topluluklar arasında değil, aynı dine veya tarikata mensup gruplar arasında da olabilir. Sonuç olarak, bunlar çatışmalara da dönüşebilir (Etzen ve Zinn, 1988 ve Austin, 1991'den akt. Al-Khattar, 2003: 11).

Dinin barışçıl yönünü daha da ileriye taşıyan Appleby (2000: 211)'a göre, çatışmanın her safhasında ve toplumun çeşitli seviyelerinde, barışın inşasında din önemli bir role sahiptir⁵⁰. Onun ortaya attığı “dinî barış inşası”nın merkezinde,

⁵⁰ Din kelimesinin etimolojik kökeni barışçıl bir amaç taşımaktadır. İngilizce “*religion*” kavramının Latince karşılığı olan “*religare*”nin anlamı “*to bind together*” yani “bir araya getirmek”tir.

şiddetin şiddet dışı vasıtalarla değiştirilmesini öngören çatışmanın dönüşümü (*conflict transformation*) kavramı yer almaktadır. Appleby, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok aktörün içinde yer aldığı çatışmanın dönüşümünün üç boyutundan bahsetmektedir. Bunlar çatışmanın yönetimi (*conflict management*), çatışmanın çözümü (*conflict resolution*) ve yapısal reformdur (2000: 212).

Din ve şiddet ilişkisi konusunda yukarıda özetlenen araştırmalar ve yaklaşımlar incelendiğinde, dinin doğrudan şiddeti ve terörizmi motive ettiğini söylemek oldukça zordur. Öte yandan günümüzde dinî söyleme dayandırılan terörizmin ulaştığı boyut, çatışmaların ve şiddetin önlenmesinde dinin birleştirici ve barışçıl yanının çok ön plana çıkamadığını ortaya koymaktadır. Bunun yanında terörizme başvuranların her şeye rağmen azınlıkta kaldıkları unutulmamalıdır. O hâlde geriye kalan, dinin şiddeti veya terörizmi meşru göstermek için nasıl kullanıldığı sorusudur.

2. DİNÎ SÖYLEMLE AÇIKLANAN TERÖRİZM

Tarih boyunca din unsuru terörizmin temel özelliklerinden biri olmuştur (Laqueur, 1999: 127). En basit şekliyle İngilizce'deki terörizm ve şiddeti tanımlayan birçok kelimenin dinî bir etimolojisi olması bunun göstergesidir. *Zealot*, *Assasin* ve *Thug* kelimeleri sırasıyla Yahudi, Müslüman ve Hindu inançlarını referans alan terörist gruplarla ilişkilidir (Rapoport, 1984: 658; Hoffman, 1995: 272; Daftary, 2008: 61-62). Aslında 19'uncu yüzyıla kadar terörizmin haklı gösterilmesini sağlayan tek olgu dindir (Rapoport, 1984).

Avrupa'da kutsal ve monarşik yönetimin sonuyla birlikte, vatandaş ve devlet rolünün yeniden tanımlanması, milliyetçilik ve self-determinasyon fikrinin yükselişi, çeşitli düşünce okullarında Marksizm, anarşizm ve nihilizm gibi kavramların ortaya çıkışına bağlı olarak, çoğunlukla dinî motivasyona dayanan terörizm seküler bir şekle dönüşmüştür. Sömürge karşıtı ve ulusal özgürlük hareketlerinin hayat verdiği bu sekülerleşme İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Asya'da, Orta Doğu'da ve Afrika'daki Batı yönetimlerine meydan okumaya başlamış, 1960 ve 1970'lerde etnik ayrılıkçı/milliyetçi ve ideolojik terörist örgütler üzerinde önemli bir etki bırakmıştır.

Kişisel ve sosyal kimlik oluşturma, tecrübe ve davranışları etkileme kapasitesine sahip olan dinin bütüncül bir kültür yarattığı sıkça vurgulanan bir konudur (Appleby, 2000: 8). Bunun yanında, "Din güçlü bir ilaçtır ve gerekirse küçük dozlarda verilmelidir" yaklaşımına bağlı kalan Appleby (2000: 7) dinin barışı doğrudan sağladığı düşüncesine karşı dengeli bir duruş sergilenmesi gerektiğini belirtmektedir.

O dönemde din temelli olarak tanımlanabilecek örgütler yok denecek kadar azdır. 1980'lerde faal olan 64 terör örgütünün sadece ikisi [El-Dava ve İslamî İnkılâbı Koruma Komitesi (*Committee for Safeguarding the Islamic Revolution*)] din temelli iken, bu sayı 1992 yılında 11'e yükselmiştir. Din temelli terörizmdeki bu yükselişin aksine etnik milliyetçi ve ayrılıkçı örgütlerin sayısı azalmaya başlamıştır (Hoffman, 2006: 84-85). 19'uncu yüzyıldan itibaren göreceli olarak seküler bir özellik sergileyen terörizm 1970'li yıllarda yükselişe geçen radikal dinî hareketlerin etkisi altına girmiştir (Laqueur, 1999: 127).

Günümüzde terörizm doğrudan İslam dini ile ilişkilendirilmektedir. Fakat uzun bir tarihi paylaşan din ve terörizm ilişkisinde İslam dini dışındaki inançların da önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Özellikle Batı'daki karşılaştırmalı din ve terörizm çalışmalarında bu durum ortaya konulmuştur (Rapoport, 1984; Hoffman, 1995, Juergensmeyer, 2003; Al-Khathar, 2003; Stern, 2004).

Dinî söylemle açıklanan terörizm konusundaki karşılaştırmalı ilk çalışmayı Yahudi, Müslüman ve Hindu geleneğinden gelen üç örgütü (*Zealot/Sicariit*⁵¹, Haşhaşin ve *Thuglar*) inceleyen Rapoport (1984: 658) yapmıştır. Grup faaliyetlerinin sosyal temellerinden çok örgütlerin yöntem ve doktrinlerine odaklanan Rapoport, birbirinden farklı görünmekle birlikte, her bir örgütün aynı inançlar içerisindeki diğer sapkın grupları yakından çağrıştırdıklarını ve o dinin ayırt edici temel temalarını yansıttıklarını belirtmektedir. Ayrıca bu gruplar ile daha yakından bilinen terörist grupların faaliyetleri arasındaki dikkat çekici benzerlikler, kutsal ve modern terör arasında var olduğu ileri sürülen bazı farklılıkların ortadan kaldırılmasına da önemli katkı sağlamıştır (1984: 660).

Tarihsel örneklerin günümüzdeki terörizme ışık tutacağına inanan Rapoport (1984), *Zealot* hareketinin yakın geçmişte Filistin, Kıbrıs ve Cezayir'deki olayların anlaşılmasında önemli olduğunu belirtmektedir. Rapoport (1987)'un vurguladığı diğer bir konu ise kutsal terörizmin analizinde, bazı dinî kültürlerde ortaya çıkan çağdaş terörist grupların sergilediği *messianic* motiflerin incelenerek, terörizmle bu motifler arasında ilişkinin araştırılmasıdır. Onun odaklandığı konu çevresel faktörlerin etkisinden çok içsel veya ideolojik mantıktır (1987: 73).

⁵¹ Rapoport, farklı gruplar olan *Zealot* ve *Sicariileri* tek bir örgüt olarak ele almıştır. *Sicariiler* Yahudileri, *Zealotlar* Romalıları ve Yunanlıları hedef almışlardır (Smith, 1970'ten akt. Rapoport, 1984: 659).

Dinî terörizmin özellikle Orta Doğu'daki radikal İslamcılara has olmadığını belirten Hoffman (1995: 272) da Hristiyan, Yahudi ve Sih hareketlerindeki benzerliklere dikkat çekmektedir. Şiddetin dinî metinlere dayalı olarak meşru hâle getirilmesi, yabancılaşma ve tecrit edilmişlik hissi, düşmanın çeşitli kategorilerde tanımlanması gibi benzer özellikler Amerika'daki Hristiyan beyaz ırkçı hareketlerde (*The Covenant, the Sword ve the Arm of the Lord*), İsrail'deki radikal terörist gruplar arasında ve Hindistan'daki radikal Sihlerde de görülmektedir (1995: 272, 278).

Dünyanın başlıca dinî geleneklerine bağlı teröristlerce⁵² gerçekleştirilen olaylar ile şiddetin meşru gösterilme şekillerini inceleyen Juergensmeyer (2003: 19-118), dinî fikirlerin mevcut ekonomik yoksunluk, sosyal baskı, siyasi yozlaşma ve modern yaşama ulaşma konusundaki engellerin aşılmasına duyulan ihtiyaç gibi konularda, günlük hayata ilişkin gerçekleri derinleştirdiğini ve açığa çıkardığını belirtmektedir (2003: 248). Eylemi gerçekleştiren teröristlerden çok onları destekleyen toplulukların ve fikirlerin incelenmesi gerektiğini savunan Juergensmeyer (2003: 7)'a göre gerçekleştirilen birçok eylemde teröristlerin ait oldukları kültürlerin ortak bir özelliği vardır: Topluluklarının saldırı altında olduğu ve bundan dolayı maruz kaldıkları şiddete tepki gösterdikleri yönündeki algı. Bu algı, dünyanın farklı dinî inançlarına bağlı olarak şiddet uygulanan yerlerde bir “şiddet kültürü” yaratmaktadır (2003: 12).

Dinî prensiplerle motive oldukları ileri sürülen insanların nasıl şiddete yöneldiklerini, farklı dinlere mensup teröristlerle yaptığı yüzyüze görüşmelere dayalı olarak araştıran Stern (2004)⁵³, teröristlerin daha iyi bir dünya oluşturmak için,

⁵² Amerika'daki kürtaj klinikleri ve Oklahama'da federal hükümet binasının bombalanmasını destekleyen Hristiyanlar, Kuzey İrlanda'da terörizmi meşru gören Katolik ve Protestanlar, New York'ta Dünya Ticaret Merkezinin bombalanmasıyla irtibatlı Müslümanlar, Orta Doğu'daki İslamî Direniş Hareketi (HAMAS-*Harakat al-Muqawama al-Islamiya*)'nin mensupları, İshak Rabin'in suikastini ve El Halil'deki Halilurrahman Camisi'ndeki (*Tomb of Patriarchs*) saldırıyı destekleyen Yahudiler, Hindistan Başbakanı Indra Gandhi ile Pencap başbakanı Beant Singh'in öldürülmesiyle irtibatlı Sihler ve Tokyo metrosundaki sinir gazı saldırısı ile suçlanan Japon Budistler (Juergensmeyer, 2003: 14).

⁵³ Birincil verilerin çok sık görülmediği terörizm çalışmaları açısından oldukça dikkat çekici olan bu araştırmada Stern (2004); ABD'nin Arkansas Eyaleti kırsalında faaliyet gösteren Hristiyan geleneğe bağlı *The Covenant, The Sword ve The Arm of The God* olarak bilinen tarikatın liderlerinden Kerry Noble, Filistin'de HAMAS ve diğer örgütlere mensup teröristler, Endonezya'da Maluku'daki *Laskar Cihat* örgütü lideri Cafer Ömer Talip, İsrail'de Müslümanlara ait kutsal yerleri yıkmak isteyen *Temple Mount Faithful* örgütü mensubu Yahudi teröristler Yoel Lerner, Avigdor Eskins ve Yehuda Etzion, Pakistan'da faaliyet gösteren El-Kaide ile irtibatlı *Lashkar e Taiba (Army of the Pure)* veya *Cemaat-ül Dava* olarak bilinen örgütün lideri Emir Hafız Sait ve bazı üst düzey yöneticileri, *Harkat-ul Mujahideen* örgütünün bir üyesi, Keşmir'de *Muslim Janbaz Force* isimli artık faaliyette olmayan örgütün kurucusu ve eski üyesi Firdous Syed ile mülakat yapmıştır (Stern, 2004: 9-137).

dünyayı adaletsizlikten, zulümden ve tüm insanlık dışı davranışlardan arındırmayı amaçladıkları sonucuna varmıştır. Beklenenin aksine, çok az teröristin Tanrı ile iletişim hâlinde oldukları inancını taşıdıklarını vurgulayan yazar, kişilerin değişmek ve hayatlarını basitleştirmek adına dinî motivasyonlu terörist gruplara katıldıklarını ileri sürmektedir. Terörizmi küresel, devletlerarası, ulusal ve bireysel seviyelerde risk faktörlerinin sonucunda yayılan bir tür virüse benzeten Stern, sosyal, dinî ya da siyasal açıdan aynı olan değişkenlerin bir kişiyi terörist yaparken, başka bir kişinin aziz olmasına neden olabileceğini belirtmektedir (2004: 281-283).

Stern (2004)'in ulaştığı diğer sonuçlar şu şekilde özetlenebilir. Küresel seviyede iletişim devrimi, virüsün yayılmasını kolaylaştırırken, devletlerarası veya gruplararası seviyede kötü komşuluk ilişkileri ve başarısız devletler suçluluğu, mülteciliği ve mağduriyetleri ihraç etmektedir. Ulusal seviyede, hükûmetin temel hakların sağlanması, insan haklarının korunması, suçla mücadelede şiddet kullanma tekeli sürdürmedeki yetersizliği ön plana çıkmaktadır. Yoksulluk da bu bağlamda önemli bir risk faktörü oluşturmaktadır. Utanma ya da aşağılanma duygusunun da hem ulusal hem de bireysel seviyede diğer bir önemli risk faktörü oluşturduğu görülmektedir (2004: 281-285). Özetle, farklı dinî grupların şiddete başvurma nedenlerinde dinî gerekçelerin çok belirleyici olmadığı görülmektedir.

Yahudiliğe ve Müslümanlığa dayandırılan terörizmin kökeni *Zealot/Sicarii* ve Haşhaşinler gibi örgütlerle ilişkilendirilebilmesine rağmen (Rapoport, 1984), tarihsel olarak Hristiyanlığı referans alan terörist bir grup görülmemiştir. Hristiyanlıkta dine dayalı şiddetin ilk örnekleri *messianic* yönü olan ve şiddetin açıkça sergilendiği Haçlı Seferleri'dir. Ortaçağ'da *Taborites* ve *Ababaptists*'lerin devlet terörü bağlamındaki şiddet uygulamaları dikkat çekmektedir (Rapoport, 1988'den akt. Al-Khattar, 2003: 28). Hristiyanlığı referans alan terörizmin modern örneklerini ABD'de Yahudi düşmanı, kürtaj karşıtı ve ırkçı eylemler gerçekleştiren sağcı terör hareketleri ile Kuzey İrlanda'daki Katolik ve Protestan örgütler oluşturmaktadır. ABD'de Hristiyan Kimlik Hareketi, *The Covenant*, *The Sword*, *The Arm of The Lord*, *The Order*, *Aryan Nations* gibi örgütler eylemlerini haklı göstermek için İncil'in özel yorumlarına başvurmuşlardır (Hoffman, 1995; Juergensmeyer, 2003: 19-36; Al-Khattar, 2003: 29; Stern, 2004: 9-31).

Hinduizm ve İslam'a dayalı terörizm karşılaştırıldığında, İslam'da Hinduizm'de olmayan bir boyut dikkat çekmektedir. Saldırgan, kurban ve Tanrı olmak üzere üç aktörle ilgilenen *Thuglar* mesajlarını Tanrıça Kali'ye ulaştırmayı amaçlamışlardır. Haşhaşinler ise dördüncü bir aktöre ulaşmışlardır: Dikkat çekici eylemler yoluyla sempatisini kazanabilecekleri bir topluluk. Dördüncü aktör olan izleyicilere ulaşmak için kitle iletişim araçlarına ihtiyaç duymamışlardır. Çünkü kurbanlarını birçok insanın tanıklık edebileceği saygın yerlerde ve kutsal günlerde öldürmüşlerdir (Rapoport, 1984: 665).

Zealot/Sicariiler, Haşhaşinler ve *Thuglar* gibi günümüzdeki terör örgütlerinin çoğu da güçlü bir dinî bileşene sahip olmuşlardır. Yakın geçmişte Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN-*Front de Libération Nationale*) gibi sömürge karşıtı veya milliyetçi örgütler de dâhil olmak üzere, Katolik İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu (IRA-*Irish Republican Army*), *Ulster Freedom Fighter*, *Ulster Volunteer Force* ve *Red Hand Commandos*, Müslüman FKÖ akla gelen ilk örneklerdir. Fakat bu gruplarda baskın olan motivasyon dinî değil siyasidir; onların etnik milliyetçiliğe ve/veya belirli bir toprak parçası talebine dayalı amaçları ön planda olmuştur (Hoffman, 2006: 82).

Dinî söylemle açıklanan terörizmin farklı dinlerde benzer özellikler göstermesi, terörizmin bu türünü açıklama noktasında ortak bir model oluşturulup oluşturulamayacağı sorusunu gündeme getirmiştir. Bu bağlamda Rapoport (1984), Alianak (1998) ve Pearce (2006)'ın önerdiği terörizm modelleri aşağıda özetlenmiştir.

a. Kutsal Terör Modeli

Dinî *messianism*in neden terör ürettiği ya da *messianic* motiflerle terör arasındaki psikolojik ve mantıksal ilişkilerin neler olduğu sorusunun cevabını araştıran Rapoport (1987: 73) oluşturduğu modeli “Kutsal Terör Modeli” olarak adlandırmıştır. Araştırmada çevresel koşullara değil, dinî hareketlerin içsel mantığına ve dinamiklerine odaklanılmıştır. Bu nedenle öncelikle *messianism* kavramının tanımlanması gerekmektedir. *Messianic*⁵⁴ inanç; “bu dünyadaki hayatın veya tarihin,

⁵⁴ Rapoport, Hristiyan öğretiyeye has olan *millenarianism* veya *millennialism* olarak da bilinen bu kavramları o din içinde bırakarak *messianism* kavramını tercih etmektedir (1987: 74). Kavram

hiçbir hastalığın ve gözyaşının olmadığı, bütün kurallardan bağımsız mükemmel bir özgürlük ortamının olduğu, kusursuz bir uyuma dönüştürüleceği bir günü” tasvir etmektedir. Bu inanca göre tarih sona erecektir, çünkü Tanrı söz vermiştir. O gün geldiğinde Tanrı hak edenleri kurtarmak için müdahalede bulunacaktır. *Messianism* genellikle insanlığın sonuna dâir işaretlerin⁵⁵ varlığı ile ilişkilendirilir. Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlıktaki *messianic* görüşler, Kıyamet Günü’nün dünya felaketi olarak ortaya çıkacağını ileri sürer. Bu söylem insanların hayalinde İkinci Dünya Savaşı ve nükleer savaş başta olmak üzere, çevresel, teknolojik ve nüfusa ilişkin felaketler olarak şekillenmektedir (Rapoport, 1987: 74-76).

Dünyadaki *messianic* inançlar farklı içeriğe sahip olabilirler. Bunların bir kısmı terörizme yardımcı olurken bazıları olmayabilir. Fakat içeriği ne olursa olsun “kutsal terör modeli”ndeki doktrin öncelikle iki temel koşula dayanmaktadır. Birincisi; inananların kurtuluş gününün “yakın gelecekte” olduğunu düşünmeleridir. İkincisi ise “insanların eylemleri”nin sürecin tamamlanmasına, yani kıyametin gelmesine yardım edeceği inancıdır. Modele göre; kurtuluş gününün yakınlığı ile insanların eylemi arasındaki ilişkide öncelikle mevcut engellerin aşılması gerekmektedir. Bunun için inananın dinî kurumların öğretilerini reddederek bazı eylemler yoluyla *messianic* olayları etkileyebileceğini düşünmesi gerekir. Eylem konusundaki ilk engel aşılmıca, geriye sürecin zamanlamasının ve hızının şekillendirilmesi kalmaktadır (Rapoport, 1987: 74-76). Sonuç olarak iki temel koşulun sağlanması durumunda *messianic* doktrinin aşağıdaki unsurları terörizm konusundaki kararları şekillendirecektir:

- **İstenen Eylemin Doğası:** Terörist eylemde panik, korku, nefret ve öfke gibi uç duygusal tepkilerin yaratılması amaçlandığından, önemli olan eylemi gerçekleştirenlerin statüsü değil, eylemin doğasıdır. Bu çerçevede Rapoport (1987: 78) saflaştırma, hicret ve kutsal bir topluluğun oluşturulması gibi şiddet dışı eylemlerin kabul edilebilir olduğunu belirtmektedir.

Hristiyanlık, Yahudilik ve Müslümanlıkta benzer özellikler içeren “Mesih inancı”, “Mehdi”, “kıyamet günü” ve “öteki hayata geçiş” gibi kavramları ifade etmek için kullanılmaktadır. Mehdi inancı konusunda Sünnî ve Şii gelenekte de tartışmalar vardır. Türkçe’de bu kavramlara karşılık bir kelime bulunmadığından *messianism* ve *messianic* kavramları aynen kullanılmıştır.

⁵⁵ Yahudilikte İsrail Devleti’nin yeniden kurulması bu işaret konusunda yaygın bir temadır. İslam’da Mehdi’nin gelişine katkı yapacağı düşüncesiyle dinî başkaldırıları yaşanmaktadır. Hristiyanlıktaki İkinci Geliş inancı da bir işaret olarak görülebilir. Çünkü bazı geleneklere göre Mehdi’nin İsa’nın dönüşünden kısa bir süre sonra görüneceğine inanılmaktadır (Rapoport, 1987: 76-77).

- **Messianic Motivasyonun Özelliği veya Nedeni:** Bu ikinci doktrinel koşula göre eğer inançlı kişi *messianic* çağa ulaşmak amacıyla neticeyi zorlamak için mücadelede yer alması gerektiğine inanırsa *messianic* motivasyonun doğası veya nedeni teröre yol açabilir. Mücadele kutsal olarak algılandığında, şiddetin önündeki engeller de kalkmaktadır (Rapoport, 1987: 80).

- **Kanıt:** Üçüncü doktrinel eleman, insanların yeterli inanca sahip olduklarını göstermek için ihtiyaç duydukları kanıttır. Davranış etkisiz görülürse, yeni testlere veya yeni girişimlere ihtiyaç duyulur. Kanıtlardan birisi inancın sarsılmaz olduğunun ispatlanmasıdır. Eski dinî tabular da ihlal edilebilir, fakat bunlar yeni dünyadaki kutsal günahlar olarak görülebilir. Diğer bir kanıt ise şehitlik inancıdır (Rapoport, 1987: 80).

- **İşaret ve Belirtiler:** Dördüncü doktrinel eleman, deprem, sel, volkanik patlamalar, göktaşı düşmesi, salgın hastalıklar, devrimci savaşlar, katliamlar, haklıların öldürülmesi gibi *messianic* bir müdahaleye ilişkin işaretlerdir. Bunlar kurtuluş sürecinin görünür kanıtları olarak kabul edilmektedir (Rapoport, 1987: 83).

- **Savaşçıların Ahlâkî Nitelikleri:** Beşinci doktrinel eleman *messianic* savaşta yer alanların ahlâkî niteliklerinin tanımlanmasıdır. İnsanların kafasında yer alan düşmanla ilgili resim önemlidir çünkü bu verilecek mücadelenin türü konusundaki görüşleri şekillendirmektedir. Haklı olduklarını düşünen saldırganlar, yöneticilerini insanlık dışı bir varlık olarak görerek ona karşı şiddeti meşru görebilirler. Bundan dolayı düşman konusundaki algı ona karşı verilecek mücadelenin türünü belirlemektedir (Rapoport, 1987: 83-84).

- **Tanrı'nın Katılımı:** Son eleman Tanrı'nın kutsal müdahalesidir. Bu müdahale kendine has özellikleriyle düşmanın sayı ve imkân olarak avantajlarını bertaraf etmektedir. Çünkü Tanrı, tüm insanlık için korkunç bir yıkıma yol açabilecek açlık, salgın hastalıklar ve diğer doğal afetler yoluyla savaşmaktadır (Rapoport, 1987: 83-84).

b. *Messianic* Terör Modeli

Rapoport (1987)'un "kutsal terör" modelini kullanarak "kutsal suikastlar" olarak adlandırdığı Enver Sedat ve İshak Rabin suikastlerini inceleyen Alianak (1998: 163), İslam'a ve Yahudiliğe dayalı köktenci inançlar ile suikastleri karşılaştırmalı olarak analiz etmiş⁵⁶ ve "kutsal terör modeli"ni geliştirerek "*messianic model*" adını verdiği bir model önermiştir. "Kutsal terör modeli"ni dikkate almakla birlikte, katıldığı ve eksik gördüğü hususlar şu şekilde özetlenebilir.

Birincisi; kutsal terör modelinde kabul edilebilir eylemler arasında görülen şiddet dışı seçenekler (saflaştırma, hicret, kutsal bir topluluk oluşturma) ile bu gruba dâhil edilebilecek diğer şiddet dışı seçenekler (hayır işlerinde yer almak, eğitim ve demokratik seçenekler⁵⁷) Faraj ve Amir tarafından kabul edilmemektedir. Alianak (1998: 166), özellikle konuşma özgürlüğü, seçilmiş bir parti yoluyla siyaset yapma, çoğunluğa dayalı geniş tabanlı bir desteğin yaratılması gibi temel hakları kapsayan demokratik seçeneklere kutsal terör modelinde yer verilmemesini eleştirmiştir. Bu nedenle mevcut siyasi sistemde kendisini güçsüz hisseden dinî bir azınlığın demokratik vasıtaları reddedeceğini ileri sürmüştür.

İkincisi; kutsal terör modelinin *messianic* çağa yakın bir dönemde şiddete başvurulabileceği ve neticenin zorlanabileceğini ileri sürmesine rağmen, Sedat ve Rabin suikastlerinin arka planı, şiddetin sadece *messianic* sürecin yakın veya son safhasında değil, herhangi bir safhasında da gerçekleşebileceğini göstermektedir. Üçüncüsü; *messianic* süreçte inancı kanıtlamak durumunda olan kişinin, sarsılmaz bir inanca sahip olması, eski dinî gelenekleri ihlal ederek ve bu günahı kutsal görebilmesi, şehitliğe inanması gerekli görülür. Bunların ötesinde, gerekli bir koşul olarak yöneticinin yasadışı hâle getirilmesi de şiddetin ortaya çıkmasında önemli

⁵⁶ İncelenen vakalarda, barış anlaşmalarının imzalanmasından suikastlere ve faillerin yargılanmalarına kadar olan süreç dikkate alınmıştır. Enver Sedat'la ilgili süreç, Camp David'de Menahim Begin ile barış anlaşmasının imzalandığı 17 Eylül 1978'den Sedat'ın öldürüldüğü 06 Ekim 1981'e ve suikastçilerin idam edildiği 1982'ye kadar olan zaman dilimini içermektedir. İkinci olayda Yaser Arafat ile İshak Rabin arasında 13 Eylül 1993'te Beyaz Saray'da imzalanan barış anlaşmasından, Rabin'in öldürüldüğü 04 Kasım 1995'e ve failin idam edildiği 1996 yılına kadar olan süreç ele alınmıştır (Alianak, 1998: 163).

⁵⁷ Yetersiz olduğu ileri sürülen demokratik seçenekler; konuşma özgürlüğü, seçilmiş bir parti yoluyla siyaset yapma, çoğunluğa dayalı geniş tabanlı bir desteğin yaratılması gibi temel haklardır. Fakat teröristlerin ideali demokrasiden çok Mesih'in gelişine katkı sağlayacağına inandıkları teokrasidir. Dolayısıyla amaçlarına ulaşmak için siyasal sistem içerisinde çalışmayı reddeden teröristler, Batı'dan ithal edilen demokrasiden uzak durulması gerektiğine inanmışlardır (Derfner, 1995'ten akt. Alianak, 1998: 165).

görülmelidir. Dördüncüsü; eski düzenin değişmesine işaret eden bir takım doğal afetlere, Batı kaynaklı yenilik hareketlerinin, yöneticilerin politika değişikliklerinin suikastçılarda yarattığı şok etkisinin ve bazı tarihî zaferlerin⁵⁸ de eklenmesi gerektiğidir (Alianak, 1998: 167-170). Beşincisi; Rapoport'un bir yöneticiyi hedef alan sözel siyasal şiddeti model dışında bırakmış olması konusundaki eleştirilerdir. Oysa sözel şiddet de saldırganı öldürmeye yönlendirebilmektedir.⁵⁹ Ayrıca kutsal terör modelinde kişileri etkileyen çekişme hâlindeki farklı dinî görüşlerin çoğulculuğuna da yer verilmemiştir. *Messianic* modelde bir yöneticiyi hedef alan sözel siyasal şiddete ve görüşlerin çoğulculuğunun etkisine de yer verilmektedir (1998: 170-171). Son olarak; Tanrı'nın kutsal müdahalesi ve müdahalede kullandığı ilahî yöntemler konusunda Alianak da aynı fikirdedir (Alianak, 1998: 173).

Sonuç olarak; Alianak (1998: 174) incelediği suikastlerden yola çıkarak dinî şiddet için gerekli iki koşul olduğu sonucuna varmaktadır: Yöneticinin veya yöneticilerin dinî olarak yasadışı hâle getirilmesi ve demokrasiyi reddederek *messianic* sürecin herhangi bir safhasında yer almaya hazır olan militan bir dinî azınlığa mensup kendini adanmış insan aktörünün varlığı. Bu iki koşula sarsılmaz bir inanca sahip olan, günahlarının kutsallığına ve şehitliğe inanan insan aktörü kendisini ahlâken değerli görmesi; kendisini siyasal sistemde güçsüz hissetmesi; bundan dolayı yöneticinin *messianic* sürece yönelik tehdidini engellemek için şiddete başvurması gerektiğine inanması gibi faktörler de eklenebilir. Bu tehdit fizikî işaretler, Batı'dan gelen yenilikler ile yöneticilerin politika değişikliklerinin neden olduğu psikolojik şok etkisidir. Suikastçi yöneticinin *messianic* süreci yavaşlattığı ve engellediği şeklinde bir algıya sahip olabilir. Sonuç olarak terörist, ister sözel ister sivil itaatsizlik şeklinde olsun, daima şiddet konusunda çekişen *messianic* fikirlerin etkisi altında hareket etmektedir (1998: 175).

⁵⁸ Mısırlı radikalleri hayal kırıklığına uğratan politika değişikliği, 30 yıl süren düşmanlıktan sonra İsrail'le yapılan antlaşmadır. Bu, *messianic* çağ için tehdit olarak algılanmıştır. Öte yandan kazanılan zaferlerin *messianic* sürecin devam ettiğine ilişkin işaretler sunduğuna da inanılmaktadır. Yahudiler için 1948'deki İsrail Bağımsızlık Savaşı ve 1967'deki Altı Gün Savaşları; Mısırlılar için de 1973'teki Ramazan Savaşı Tanrı'nın onlarla birlikte olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Alianak, 1998: 169-170).

⁵⁹ Alianak (1998: 170)'a göre, bir yöneticiyi hedef gösteren "sözel şiddet", teröristi öldürme konusunda motive etme potansiyeline sahiptir. Sedat ve Rabin'i öldürenler, "dönöklere karşı şiddet" söylemlerinin yer aldığı bir çevrede yaşamışlardır. Heikal (1983), İslambuli'nin, Faraj ve yandaşları ile Sedat'ın ölüm cezasını onaylayan Ahli Camisi âlimlerinin şiddet konusundaki tartışmalarından etkilendiğini belirtmektedir (Akt. Alianak, 1998: 170).

c. Pearce'ın Terörizm Modeli

Dinin şiddet üzerindeki etkisinin doktrin, organizasyon ve diaspora bağlamında incelenebileceğini savunan Pearce (2006: 111)'in önerdiği modele göre, dinî doktrin motivasyon sağlamakta, dinî bir örgüt hiyerarşik yapısı içerisinde katkıda bulunmakta ve dinî diaspora şiddete dayalı mücadele yoluyla hareketi devam ettiren kaynakları yaratmaktadır.

Dinî doktrin, metafizik dünya görüşünün ötesinde şiddeti vurgulayan gelenek ve mitleri de içermektedir. Bunlar, dünyadaki büyük dinlerin merkezî unsurlarıdır. Hepsinde de şiddetin haklı gösterilmesinde kullanılacak kutsal metinler, öğretiler ve yaşanmış olaylar vardır. Yeniden yorumlanan bazı olaylar yeni bir kurgu içinde dinî kimliğin bir parçası hâline getirilir⁶⁰. Dinî gelenekler, çatışma hâlindeki bir gruba davranış kalıpları da sağlayabilir. Atalarının anlaşmazlıklarda şiddete başvurduğunu öğrenen inançlı kişi için şiddet miras hâline gelmektedir. Dinî liderler de şiddete dayalı bir stratejinin yasallaştırılmasında ve uzlaşma olmadan ölmek için istek ve zorunluluk duyan bir grubun yaratılmasında önemli rol oynarlar (Pearce, 2006: 111-114).

Farklılıklara rağmen tüm dinler öteki dünyaya ilişkin benzer açıklamalar sunarlar. Bugünkü hayatta itaat edenlerin öldükten sonra mükâfatlandırılacağı, itaat etmeyenlerin cezalandırılacağı vurgulanır. Öteki dünya konusundaki bu vurgu, din olmadan çatışmanın olmayacağı şeklinde bir boyut katar ve şiddetin daha yoğun olması ile ilişkilendirilir (Pearce, 2006: 115). Öteki dünya inancı, iyi ve kötü arasındaki kozmik savaş algısı (Juergensmeyer, 2003: 148-150) kişiyi dünyevi geleneklerin ötesinde amaçlara iter. Mücadelede yer alanlar iyi ve kötü arasındaki büyük savaşta kendilerini sorumlu hissederler. Bu yolda başarısızlık şeytanın iyiye karşı zaferi ile sonuçlanacağı ebedî bir yıkım olarak görülecektir. Doğduklarından beri dünyanın savaş hâlinde olduğuna inanan teröristlere göre iyi ve kötünün savaşında, iyinin yanında olan inançlılar da tehdit altındadır ve kendilerini

⁶⁰ Örneğin; Sırp İsa'nın ölümünden sorumlu tuttukları Müslümanları meşru hedefler olarak göstermişlerdir. Hitler, İkinci Dünya Savaşı'nda Aryan milliyetçiliğine adapte ettiği *Christ-killer* geleneğini Yahudilere yapılan saldırıları haklı göstermek için kullanmıştır. Kosova'da Osmanlılara yenilen Sırp, öldürülen Prenk Lazar'ı İsa figürü ile özdeşleştirerek onun ölümünü Sırp ulusunun ölümü şeklinde sunmuşlardır. Böylece Türklerin İsa'nın ölümünde rol oynadıkları şeklinde bir anlayış oluşturulmuştur. 1989'da Lazar'ın 600'üncü ölüm yıldönümünde, Slobodan Milošević Sırp kimliğine ve ulusal İsa figürüne yapılan saldırıdan bahsetmiştir. Bu olay Sırp İsa ile Müslümanlar arasında birkaç yıl içerisinde yükselen bir şiddete yol açmıştır (Pearce, 2006: 113-114).

savunmaları gerekir. Bu düşünce şiddetin haklılığını daha da güçlendirmektedir. Kısaca dinî doktrin, şiddet içeren gelenek ve mitler ile metafiziksel dünya görüşü yoluyla, kişiyi mücadelede yer alması için zorunlu kılan ezeli ve ebedi şartları hazırlar. Bu durumda çatışmadaki şiddet de yasallaşmış olur. Dinî doktrin hem mücadeledeki başarıyı hem de kendisini feda eden kişinin alacağı ödülü garanti ettiği için, inançlı kişiyi çatışmaya katılması konusunda kolayca motive eder (Pearce, 2006: 115-117).

Liderleri, üyeleri ve iletişim ağı sayesinde gerekli örgütsel yapı ve personel desteğini sağlama kapasitesine sahip olan dinî organizasyonlar çatışmanın geliştirilmesine katkı sağlayabilirler. Birçok sosyal örgütün bunu sağlaması mümkündür ama daha güçlü bir ahlâkî meşruiyet sağlama potansiyeli, dinî örgütlere ayrı bir önem katmaktadır. Onların hareketi onaylaması, yeni üyelerin temininde ve yönlendirilmesinde etkilidir. Bir davayı destekleyen dinî liderler, kolaylıkla hareketin lideri olarak kabul edilirler. Liderler toplumu temsil etmedeki rollerinde, topluluğun isteklerini açıklarlar ve topluluğun tarihinin açıklanmasında teolojik bir çerçeve geliştirirler. Günümüzdeki koşulların nasıl yorumlanması gerektiğini anlatarak onlara bu şartlar için uygun reaksiyonlar önerirler (Pearce, 2006: 118).

Dinî bir organizasyonun desteklediği çatışma hâlindeki bir gruba, örgütün iletişim imkânları da açılmış olur. Kilise, cami, sinagog veya tapınakların oluşturduğu ağ örgüt üyelerine bilgi aktarmayı kolaylaştırır (Pearce, 2006: 118). Din adamları arasındaki irtibat, desteklenen örgüte farklı coğrafi bölgelerde etkin bir koordinasyon imkânı sunar. Bu ilişkiler yeni tekniklerin öğrenilmesi ve uygulanması yoluyla da hareketi daha etkin hâle getirebilir (2006: 119). Ayaklanmalardaki en etkin elemanların kiliselerin en aktif üyeleri olduğu bilinmektedir (McAdam, 1982'den akt. Pearce, 2006: 119). Dolayısıyla dinî organizasyonlar örgüt üyeliği için de önemli bir kaynak sağlarlar.

Diğer kimlikler gibi, dinî kimlikler de bir devletin sınırlarıyla kısıtlı değildir. Çatışmada yer alan taraflarla aynı kimliği taşıyanlar, ülke dışında da olsalar çatışmaya dışarıdan katılmaya adaydırlar. Diasporanın harekete sağlayacağı motivasyon, silah, personel ve mâlî yardım çatışma hâlindeki grubun hayatını sürdürmesine hizmet eder. Çatışmada dinin etkisi sadece doktrinel ya da organizasyonel faaliyetle sınırlı değildir, diasporanın kalitesi de bu konuda etkilidir (Pearce, 2006: 119-120).

3. İSLAM DİNİ, ŞİDDET VE TERÖRİZM

Günümüzde dinî söylemle açıklanan terörizm söz konusu olduğunda ilk önce radikal İslamcı terörizm akla gelmektedir. 20'nci yüzyılın son çeyreğinde İslam'ı referans alan terörist eylemlerin yükselişinin ve 11 Eylül Saldırılarının bu anlayışa katkı sağladığı bir gerçektir. Fakat birçok araştırmada görüldüğü gibi, terörizm Müslümanların tekelindeki bir olgu değildir. Dolayısıyla İslam dini ve terörizm ilişkisi konusundaki tartışmaların genel olarak, Batı'nın Müslümanlar ve bazı Müslümanların da Batı hakkındaki algısına dayandığı söylenebilir.

Yaygın Batı algısı radikal İslam ile terörizmi eşit görmektedir. İslam dünyasında terörizmi desteklemeyen birçok köktendinci, Batı korkularının İslam konusundaki yetersiz bilgi ve önyargıya dayandığını ileri sürse de Batı'da İslam ve terörizmin eşit olduğu şeklinde bir algı söz konusudur. Farklı din ve inançlarla ilişkili terörizm örneklerine rağmen, Müslümanların yer aldığı terör olayları dikkate alındığında⁶¹, Müslümanlar ve Araplar tarafından motive edilen terörizmin hâlâ çarpıcı boyutta olduğu söylenebilir (Laqueur, 1999: 129; Piazza, 2009). Bununla birlikte milyonlarca Müslüman arasında sadece küçük bir azınlığın terörizme başvurması, Batı'daki yaygın inancın subjektif değerlendirmelere dayandığını göstermektedir.

İslam dininin Batı'da ve özellikle ABD kolluk ve güvenlik birimlerince tehdit olarak algılandığı bilinen bir gerçektir. Fakat bu algı sadece kolluk ve güvenlik görevlileri için geçerli değildir. Bir Amerikan üniversitesinde, öğrencilere Müslüman kelimesinin kendileri için ne anlama geldiğini soran Karabell (1995), İslam'ın tehdit olarak algılandığı, Müslümanların ise silah taşıyan, sakallı ve fanatik teröristler olarak tanımlandığı sonucuna varmıştır (Akt. Al-Khattar, 2003: 26).

ABD ve birçok Batı ülkesi radikal İslamcıları terörizmin temel kaynağı olarak görse de İslam dinini tehdit olarak kabul etmenin, bir grup insan tarafından ortaya atılan yanlış algılamadan başka bir şey olmadığına inananlar da vardır. İslam tehdidini “efsane” olarak ifade eden Esposito, Batı için var olduğu ileri sürülen bu

⁶¹ 1999 yılındaki 20 silahlı çatışmanın 16'sında Müslümanlar yer almıştır (Laqueur, 1999: 129). 1998-2005 yılları arasında faaliyet gösteren 473 terörist örgütün 138'i İslam dinini referans almıştır (Piazza, 2009: 67).

tehdidin, Soğuk Savaş'ın yerine yeni problemler koymak isteyenlerin dayattığı bir sorun olduğunu ileri sürmektedir⁶² (Esposito, 2002: 36-38, 344-352).

Bu yaklaşıma göre yüksek ahlâkî değerlere sahip olan ve nefretten çok sevgiyi benimseyen İslam dini, temelde çoğulcu ve demokratiktir. Dolayısıyla İslamî söylemde terörizmi tartışmak bir tabu hâline gelmiştir. Fakat radikal İslam'ın barışçıl özelliğine yapılan bu vurgu, dünyadaki çatışmaların çoğunun Müslüman ülkelerde veya Müslüman azınlıkların olduğu ülkelerde meydana geldiği gerçeğini açıklayamadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir (Laqueur, 1999: 128).

Laqueur (2003: 30)'e göre 19'uncu yüzyılda ve 20'nci yüzyılın büyük bölümünde İslam ve Arap dünyasında terörizmin önemli bir rolü olmamıştır. Daha çok yerel bir olgu olarak ortaya çıkan din temelli terörizm hem baskın değildir hem de motivasyon ve görünüşü itibarıyla diğer türlerden ayrılmaktadır. Fakat 20'nci yüzyılın sonlarına doğru İslam temelli terörizm, terörizmin önemli bir unsuru hâline gelmiştir⁶³.

İslam ve şiddet ilişkisi, şiddetin seviyesi bağlamında da ilişkilendirilmektedir. Şiddetin ileri seviyede uygulanması konusunda akla gelen ilk örnek Cezayir'dir. Fakat başka yerlerde de sadece düşmanı öldürmekten öte vahşice ve sistematik olarak gerçekleştirilen işkenceler görülmüştür⁶⁴. Keşmir'de kurbanın parçalara ayrıldığı, genital organlarının kesildiği, gözlerinin oyulduğu olaylar rapor edilmiştir (Laqueur, 2003: 39). Türkiye Hizbullahı da kaçırılan kurbanlara uyguladığı sistematik işkenceler ile dikkat çekmektedir (Aydıntaşbaş [web], 2000: 15-22).

⁶² Batı'daki İslam tehdidi algısının efsane olduğu fikrini destekleyen Aydın ve Açıkmeşe (2008: 205-210), bu durumun Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki tarihsel mücadeleden, Müslüman hükümetlerin eylemleri ile Müslüman liderlerin beyanlarından ve 1950'lerden itibaren Avrupa ve ABD'ye göç eden Müslüman toplulukların sayısındaki artışla ilgili olabileceğini ileri sürmüşlerdir. İslam ile bir tehdit olarak militan İslam arasında ayırım yapılmasının gerekliliğini vurgulayan Aydın ve Açıkmeşe, tehditler konusunda belirleyici olmayan İslamî kimliklerin sosyal, ekonomik veya siyasal etkenlerin bileşimiyle ulusal, bölgesel ve küresel güvenlik için tehdit oluşturabilecekleri belirtmişlerdir (2008: 211-214).

⁶³ Orta Doğu ve radikal İslamcı terörizm ilişkisi konusunda bir genelleme yapmak da yanlıştır. Çünkü Orta Doğu'daki tüm terörist hareketler, köktenci ve radikal İslamcı özellik taşımazlar. Örneğin; güçlü dinî hareketlerin söz konusu olduğu Türkiye'de etnik ayrılıkçı ve sol ideoloji temelli terörizm örnekleri de görülmüştür (Laqueur, 1999: 149).

⁶⁴ Şiddetin uç seviyede uygulanması Hristiyanlıkta da gözlenmektedir. Fransa Kralı XV. Louis'ye yaptığı başarısız suikast girişiminden sonra, halk huzurunda kollarından ve bacaklarından bağlanan iplerle çekilerek dörde ayrılmak suretiyle ölüm cezasına çarptırılan Robert-François Damiens'in (1715-1757) hikâyesi bu konuda çarpıcı bir örnektir. Uç seviyedeki şiddet, tiyatroyu andıran özelliği bağlamında da dikkat çekicidir (Foucault, 2006: 33-37).

Juergensmeyer (2003: 123-125) günümüzde şiddetin ulaştığı seviyenin “şiddet gösterisi” (*performance violence*) kavramı ile anlaşılabilirliğini ileri sürmektedir. Sembolik olan terörist şiddetin hedef aldığı hükümetler ve ekonomik kuruluşlar geri planda kalmaktadır. Asıl amaç dünyaya onları şeytanî düşmanlar olarak göstermektir. Dinî temellere dayandırılan birçok terör eylemini sadece şiddet olayları olarak değil, kasıtlı olarak abartılmış şiddet eylemleri olarak görmek gerekir. Dolayısıyla farklı örnekleri tecrübe edilen terörizm senaryoları dünyevî ve stratejik hedeflere yöneltilen taktikler değil, bu hedeflerin taşıdıkları sembolik anlamlar üzerinde baskı oluşturmak niyetiyle yapılan dramatik olaylar olarak tanımlanabilir. Dinî motivasyonlu terör eylemlerini ifade etmek için kullanılan sembolik, dramatik ve tiyatro benzeri (*teatral*) sıfatları, bu eylemlerin şiddet gösterisi olarak görülmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu nedenle şiddetin en uç noktalara ulaştığı 11 Eylül Saldırıları'nın sadece trajik olarak değil, özel bir tiyatro gibi görülmesi gerekmektedir.

a. Köktenci İslam'ın Radikalleşmesi

Terörizmin tarihsel olarak geçirdiği değişim İslam dinine dayandırılan terörizm türü için de geçerlidir. Günümüzde El-Kaide gibi küresel boyutları olan Müslüman örgütler ön plana çıkarılmakta, Türkiye örneğinde de görüldüğü gibi, Batı için doğrudan tehdit unsuru olmayan terörist hareketler yok sayılmaktadır. Fakat dinî söylemlerle açıklanan terörizmin küresel boyuta ulaşmasında ülke ve bölge düzeyindeki radikal İslamcı hareketler rolü gözardı edilmemelidir. Çünkü ister küresel ölçekte, ister ülke ve bölge düzeyinde olsun, İslam dinine dayandırılan terörizmde kullanılan veya yorumlanan kaynak aynıdır. Bu nedenle, terörizmin bu türünde gözlemlenen tarihsel ve kuramsal değişimler ile bu değişime etki eden hususların irdelenmesi gerekmektedir. Öncelikle İslam dininin köktenci yorumlarına dayandırılan bir radikalleşmeden bahsetmek gerekir. Bu amaçla, araştırmanın bu bölümünde tarihsel ve kuramsal olarak köktenci İslam'ın⁶⁵ radikalleşmesi incelenmiştir. Bu radikalleşmede birçok etken bulunabileceği kabul edilmekle birlikte, dört hususun ön plana çıktığı düşünülmektedir. Bunlar;

⁶⁵ Bu araştırmada kullanılan “köktenci İslam” kavramıyla, günümüzde birçok Müslümanın Hz. Muhammed'in hayatta olduğu “Asr-ı Saadet” olarak anılan dönemdeki değerlerden uzaklaştığı görüşünde olan, İslam toplumlarının yeniden refaha kavuşması için İslam dininin modernitenin değerlerinden arındırılmasını gerektiğine inanan kişilerin savunduğu din anlayışı kastedilmektedir.

- Köktenci İslam'ın tarihsel temelleri,
- Köktenci İslam'ın radikalleşmesinde rol oynayan ideologlar,
- Köktenci İslam'ın radikalleşmesinde rol oynayan devletler,
- Cihat doktrininin sınırsız şiddete ve terörizme uyarlanmasıdır.

b. Köktenci İslam'ın Tarihsel Temelleri

Radikal İslamcı hareketler temel olarak, ilk dönem İslam anlayışının yeniden canlandırılması konusundaki fikirlere dayanmaktadır. Bu hareketler, farklı İslam ülkelerinde farklı şekillerde kendisini göstermiştir. İslam'ın radikalleşmesinde ve dine dayandırılan şiddetin yayılmasında, Haricîler ile Selefi ve Vehhabî anlayışlarının önemli rolleri olmuştur (Esposito, 2003: 20-21; Laqueur, 2003: 30).

İslam'ın ilk nesillerinin izlediği yol kutsal görüldüğü için hak mezhep olarak kabul edilmiş ve saf İslam anlayışı ortaya çıkmıştır. İslam dinini ne derece temsil ettikleri tartışılmadan doğrudan kabul edilen o dönemdeki pratikler altın bir çağ imajının doğmasına yol açmıştır. İslam'ın saf hâlinin yaşandığı, itikatta birliğin bozulmadığı, diğer kültürlerin İslam'a girmediği, anlayış ve düşünce birliğine dayalı ideal bir devir kurgulamak şeklinde oluşan Müslüman bilincinin zaafı günümüzde de etkisini göstermeye devam etmiştir (İşcan, 2006: 26-27).

Radikal İslamcı terörizmin kökleri İslam'ın ilk yıllarına uzanmaktadır. Hz. Muhammed'in ölümünden 30 yıl kadar sonra Hz. Ali ile Muaviye orduları Siffin Savaşı'nda karşı karşıya gelmişlerdir. Yenilmek üzere olan Muaviye taraftarları anlaşmazlığı hakeme götürmeyi teklif etmiş, bunun bir savaş hilesi olduğunu anlayan Hz. Ali teklifi kabul etmemiştir. Kur'an-ı Kerim'de anlaşmazlıkların hakeme çözülmesinin tavsiye edildiğini söyleyen bir grup baskı yaparak kendisini hakeme başvurmaya razı etmiştir. Fakat bir süre sonra aynı grup Kur'an-ı Kerim'deki "Allah'ın hükmüyle hükmetmeyenler, işte onlar kâfirlerdir" (Maide Suresi, 44'üncü Ayet) ayetine atfen hakeme gitmeyi kabul edenleri kâfir ilan etmişlerdir (Akyol,

2000: 14-15, 25). Kendilerini Haricîler⁶⁶ olarak adlandıran bu grup, yaklaşık 100 yıl kadar İslam dünyasında terör yaratmıştır. Zamanla güç kaybeden hareket, İslam dünyasının geri kalmış bölgelerinde küçük cemaatler şeklinde hayatlarını sürdürmüşlerdir (Akyol, 2000: 123). Haricîlerin aşırı ve köktenci dinî görüşlerinin izleri 20'nci yüzyılın radikal hareketlerinde de görülmektedir (Esposito, 2003: 60).

Araplarda derin bir şekilde yerleşmiş olan geçmişe sarılma, geçmiş örneklerin hepsini tavizsiz biçimde takip etme tavrı tüm Sünnî İslam düşüncesini etkilemiştir. Günümüzde “Selefilik”⁶⁷ olarak ifade edilen bu gerilemeci din anlayışı “sünnet taraftarlığı”⁶⁸ (*ehlü's-sünne*) veya “sünnet ve cemaat taraftarlığı” (*ehlü's-sünne ve'l-cemâa*) olarak da ifade edilmektedir (İşcan, 2006: 28). Selefiye kavramının İslam'ın ilk dönemlerinde kullanıldığına dâir bir kanıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla selef mezhebi olarak da ifade edilen kavramı, ilk bir iki neslin dinde izledikleri yoldan çok, sonradan gelenlerin onlara atfen oluşturdukları bir tavır, esere, rivayete dayalı bir anlayış olarak ifade etmek daha doğrudur (2006: 28-29). Dinî olarak, reform karşıtı ve dinin yabancı unsurlardan arındırılması anlamı yüklenen Selefilik, dinin yeniden yorumlanmasını kapsayan bir reform hareketi olarak da görülmektedir⁶⁹. Subjektif yaklaşıma geniş bir kapı açan Selefliğin, kutsal metinlerin kişiye göre yorumlanmasına da yol açtığı söylenmektedir (Laqueur, 2003: 30).

Kavramı ilk kez kullandığı ileri sürülen İbn Teymiyye'nin kullanımına göre, Selefiye'nin oluşmuş bir yapıdan, bir hareketten çok dışarıdan İslam düşüncesine karışan yabancı unsurlardan dini temizleme ve ilk İslam toplumunun saflığına dönme niyeti anlamına geldiği söylenebilir. Akıl esas alan yeni yönelişler karşısında kitap ve sünnete dönmeyi amaçlayan bu yaklaşıma göre, esas olan din ve nakildir. Akıl sadece idrak ve tasdik edici bir rol oynamaktadır (İşcan, 2006: 28-30).

⁶⁶ Kendilerini “*es-şurat*” yani “satanlar”, “saticılar” olarak tanımlayan Haricîler, canlarını Allah yolunda satan müminler topluluğu olduklarına inanıyorlardı. Bu inanç onların kanlı eylemlerine bir nevi meşruluk kazandırıyor (Akyol, 2000: 90).

⁶⁷ İlk dönem Sünniliği için *ehlü'l-eser*, *ehlü'l-hadis*, *ashabu'l-hadis* kavramları da kullanılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. (İşcan, 2006: 19-20).

⁶⁸ Sünnet taraftarlığı rey, tefsir, tevil gibi anlama biçimlerine dayalı aklilik karşısında, geçmiş öğretilerin sosyal hayatta belirleyici rol oynaması gerektiği fikrini desteklemektir. Cemaat taraftarlığı ise yok olma tehlikesindeki eski hayat biçimine sarılma şeklinde ortaya çıkan bir dayanışma ideolojisidir (İşcan, 2006: 18).

⁶⁹ Selefler peygamber dönemindeki modelin önemi konusunda hemfikir olmalarına rağmen, İslamî bir toplum yaratılması ve ümmetin korunması için izlenecek yöntem konusunda önemli yorumsal farklılıklara sahiptirler. Özellikle dava, din âlimlerinin tavsiyeleri, şiddet dışı eylemler ve şiddet kullanımı konularında uzlaşma olduğunu söylemek zordur (Wiktorowicz ve Kaltner, 2003: 77-80).

Seleflilik kavramının 19'uncu yüzyılda Cemaleddin Afganî ile ortaya çıktığını ileri süren Roy (2003: 124) Selefliliği “köhneleşmiş bir dinsel geleneğin ve sömürgecilik içinde müslümanları yabancılaştırmış olan bir siyasal tarihin etrafından dolanarak, özgün metinlere ve peygamber zamanındaki toplum modeline dönme fikri” olarak tanımlamaktadır. Seleflilik terimi somut bir doktrinden ziyade dışarıya ve özellikle Batı'ya karşı durarak bir inşa sürecini ifade ettiğinden, çeşitli İslam biçimlerini oluşturma potansiyeline sahiptir. Seleflilik yerine “yeni-fundamentalizm” kavramını tercih eden Roy (2003: 125), bu kavramı, kutsal kitaba bağlılık ve kültürel Batı aleyhtarlığı olmak üzere iki unsura dayandırmaktadır.

Kepel (2002: 52, 382)'e göre İbn Teymiyye her eğilimden Sünnî siyasal İslam hareketinin temel referansıdır. Teymiyye'nin selefe dönüş çağrısı da hiçbir yorum ve düzenlemeye gerek duymadan uygulamaya konulan lâfzî bir kanun gibidir. Kutsallaştırılan selef tarihten çok dinin bir parçası hâline gelmiştir. Böylece selefe dönüş, tarihsel bir olgu olmaktan çıkarılmanın verdiği rahatlıkla, İslam'ın bütün kazanımlarını ortadan kaldırarak “Asr-ı Saadet”e dönüşü sağlayacağını zanneden radikal bir harekete dönüşmüştür (İşcan, 2006: 32-33).

Selefliliğin ya da “yeni fundamentalizm”in yayılmasında Suudilerin önemli rolü olmuştur. Arap milliyetçiliğine, İran Şiiliği'ne, komünizme ve Batı'ya karşı husumet besleyen bir Sünnîliği teşvik eden Suudiler, petro-dolarlar sayesinde, amaçlarına uygun olarak, dünyadaki dinî eğitim ağında belirleyici bir konumda olmuşlardır⁷⁰. Suudi propagandası, ayrıca, 1980'lerdeki İran İslamcılığı, Arap Milliyetçiliği ve komünizm gibi tehditlere karşı hem Batı'dan hem de büyük Müslüman ülkelerden de sessiz bir onay almıştır (Roy, 2003: 127-128).

Seleflilik ılımlılardan, muhafazakârlara, tebliğ taraftarlarından cihat yanlılarına varan zengin bir siyasi yelpazeyi kapsamaktadır. Bu esnek yapının çok farklı coğrafyalarda ve sosyal gruplarda kök salması oldukça dikkat çekicidir. Roy (2003: 134), bunu geleneksel toplum yapısının çözülmesi sonucu, bireyselleşmeden yola çıkarak oluşan hayalî cemaatlerle ve çağdaş küreselleşme olgusu ile açıklamaktadır.

Her değişim ve gelişim döneminde ortaya çıkabilme ihtimali nedeniyle, Seleflî anlayışın gerçekten ilk olarak ne zaman ortaya çıktığını belirlemek zordur. Fakat

⁷⁰ Petro-İslam konusunda detaylı bilgi için bkz. (Kepel, 2002: 61-80).

İslamiyetle birlikte Arap evlerine çoğu Fars, Romalı, Suriyeli, Mısırlı ve Berberî olmak üzere çeşitli milletlere mensup insanlar girmiştir. Ayrıca fethedilen bölge insanların ve kültürlerinin Arap-İslam toplumuyla bütünleşmesi problem olmaya başlamıştır. Farklı yaşam biçimlerinden doğan, çözücü, hatta zararlı etkilere karşı gelebilmek için çok kuvvetli bir sosyal disipline ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle fethedilen yerlerde yönetilecek insanların entelektüel birikim bakımından Araplardan çok ileri oldukları görülmüştür. İhtiyaç duyulan şeyin Arap düşünce sistemi olduğuna inanılmış ve birliği sağlamanın yolunun Araplaştırma-İslamlaştırma olabileceği sonucuna varılmıştır (İşcan, 2006: 52). Bu analizde çöl hayatı içerisinde zamanla oluşan sosyo-psikolojik tavrın da etkili olduğu söylenmektedir. Çöldeki bir yolcu için önceden ataları tarafından tespit edilmiş bir “iz”i, “çiğnenmiş yol”u takip etmek yeterli görülmektedir. Bu izden ayrılan yolcunun da yolunu, hatta hayatını kaybedeceği anlayışı yerleşmiştir (Watt, 1982’den akt. İşcan, 2006: 52).

Köktenci İslam’ın radikalleşmesinde etkili olan hususlar Allah inancı, Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed konusunda her Müslüman için geçerli olan temel değerler değildir. Bunlar dışında ortaya çıkan farklı noktadaki yorumlardır. Öncelikle, sadece kendilerinin Müslüman olduğunu düşünen Seleflerin, devletin ve toplumun laik kanunlara değil, şeriat kuralları temeline oturtulması gerektiği ve bu amaca sadece şiddet yoluyla ulaşılabileceği yönündeki inançları ön plana çıkmaktadır. Bir diğer husus, anlamı daima muğlâk olmasına rağmen, cihat konusundaki güçlü vurgudur. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu’ndan sonra kaldırılan Halifeliğin yeniden kurulması gerektiği yönünde de yaygın bir inanç vardır⁷¹ (Laqueur, 2003: 31).

Adını Muhammed bin Abdülvehhab (1703-1791)’dan alan Vehhabîlik, dinî ve siyasi bir hareket olarak 18’inci yüzyılda ortaya çıkmıştır. Vehhabîlik hareketi, Arabistan yarımadası ile Suudi Arabistan’ın gelişimini derinden etkilemekle kalmamış, Afganistan ve Orta Asya’dan Avrupa ve Amerika’ya kadar İslam dünyasında ılımlı ya da aşırılık yanlısı hareketleri etkileyen önemli bir güç olmayı sürdürmüştür. İslam hukuku ve ilahiyat okuyan Abdülvehhab, içinde yaşadığı toplumun ahlâkî kayıtsızlığı karşısında hayal kırıklığına uğramış, halkın inançlarını ve uygulamalarını putperest ve cahiliyye⁷² olarak nitelendirerek suçlamıştır. Din

⁷¹ Hilafet konusunda bir fikir birliği olduğunu söylemek zordur. Örneğin; önceleri hilafet fikrini destekleyen MB daha sonra bu talepten vazgeçmiştir (Laqueur, 2003: 31).

⁷² Cahiliyye kavramı için bkz. s.87-88.

adamlarının Orta Çağa ait yasalarının çoğunu reddederek asıl kaynağa geri dönen yeni bir İslam yorumu çağrısı yapmıştır⁷³ (Esposito, 2002: 66-67).

Abdülvehhab dinsel bağınazlık ile askerî gücü birleştirerek dinî-siyasi bir hareket oluşturmak için yerel aşiret reisi Muhammed Bin Suud ile ittifak yapmıştır. Muhammed Bin Suud, Arabistan aşiretlerini dize getirip birleştirmek için uyguladığı şiddeti meşrulaştırmak için gerekli dinî ideali bu hareketten almıştır. Vehhabîlik ile Suudi aşireti arasında simbiyotik bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki çerçevesinde tarihsel olarak yeni koşullara uyum sağlayan Vehhabî hareketi, hem Suudi Arabistan'daki etkinliğini sürdürmüş hem de düşüncelerini Müslüman dünya ile Batı'ya ihraç etmeye devam etmiştir (Esposito, 2002: 67-69).

Arap milliyetçiliği ve sosyalizm tehdidine tepki olarak 1960'larda uluslararasılaşan Vehhabîlik, özellikle 1973 yılındaki petrol ambargosundan sonra yükselişe geçen petro-dolarlarla finansal açıdan desteklenmiştir. Suudi yönetimi bir yandan Vehhabî temelli pan-İslam görüşü ve ideolojisini geliştirmek için devlet destekli uluslararası İslamî organizasyonlar kurup propaganda maksatlı cami, okul, kütüphane, hastane yapılmasını finanse ederken, diğer yandan, Müslüman Kardeşler (*MB-Muslim Brotherhood*) ve Cemaat-i İslamî gibi önemli İslamcı hareketlerle işbirliği yapmıştır. Afganistan'daki Taliban hareketinde de Vehhabîliğin derin izleri görülmektedir (Esposito, 2002: 133-138).

Mamdani (2005)'ye göre radikal İslamcı terörizm ideolojik, örgütsel ve siyasi unsurların birleşimi sonucu ortaya çıkmıştır. İdeolojik unsur, Vehhabîlik temelinde El-Mevdûdî ve Kutup'un düşüncelerinin karakterini taşıırken örgütsel unsur, Afgan Cihadi'nin özel uluslararası bir haçlı seferi tarzında düzenleyen ABD'nin müdahalesine dayanmaktadır. Siyasi unsur ise Soğuk Savaş'tan sonra ortaya çıkan ve 11 Eylül'den sonra artan bir ivmeyle İslam'ın terörizmle eşitlenmesinin bir sonucudur (Akt. İşcan, 2006: 48).

⁷³ Vehhabîler, Hz. Muhammed'in Kâbe'deki putları yıkmasını örnek göstererek putperestçe yapılmış türbeleri, mezar taşlarını ve kutsal nesnelere yok etmişlerdir. Öyleki, Şiiler için saygın bir yer olan Kerbela'da Hz. Hüseyin'in mezarının bulunduğu Hac yerini de yıkarak Suudi Arabistan'daki Vehhabîler ile hem Suudi Arabistan'daki hem de İran'daki Şiiler arasında tarihî bir nefretin tohumlarını atmışlardır (Esposito, 2003: 67).

c. Köktenci İslam'ın Radikalleşmesinde Etkili Olan İdeologlar

Terörizme başvursun veya başvurmasın tüm İslamcı grupları fikirleriyle etkileyen önemli kişiler vardır. Bu kişiler yarattıkları etki ile kendi ülkelerinin sınırlarını ve kendi çağlarını aşmışlardır. Köktenci İslam'ın yükselişinde ve radikalleşmesinde etkili olan birçok ismin⁷⁴ yanında Müslüman Kardeşler örgütünden Hasan El-Benna (1906-1949) ve Seyyid Kutup (1906-1966) ile Cemaat-i İslamî'den Ebu'l-A'lâ El-Mevdûdî (1903-1979)'nin ayrı bir yere konulması gerekmektedir (Esposito, 1989: 80; Esposito, 2002: 222-223). Günümüzde de etkileri devam eden bu İslam ideologlarını incelemek, kökleri derinlerde olan radikal İslamcı hareketlerin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Şii gelenek dışında, köktenci İslam'ı etkileyen bu isimlerin yanında İbn Teymiyye'den de bahsetmek gerekir. Radikal İslamcı hareketler konusundaki dikkatler öncelikle Müslüman Kardeşler Örgütü ve örgütün kurucusu Hasan El-Benna üzerine çevrilmektedir. Fakat Seyyid Kutup yazıları ile daha geniş bir etki yaratmıştır (Kepel, 2003). İran Devrimi'nin ideologlarından Ali Şeriatî kadar Batı'da ilgi görmemesine rağmen, Mısır dinî düşüncesinde önemli bir yere sahip olan Kutup'un yazıları⁷⁵ dünyanın başka yerlerindeki hareketleri etkilemeye devam etmektedir (Martin, 1987: 11).

(1) Seyyid Kutup

Seyyid Kutup, 1906 yılında, radikal İslamcı grupların yoğun olduğu Üst Mısır'daki Asyut bölgesinde Kaha (*Qaha*) Köyü'nde, diğer ailelere göre daha varlıklı olan Milliyetçi Parti üyesi bir çiftçi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Dört yıl yerel bir okula devam eden Kutup, 10 yaşında Kur'an'ı ezberlemiştir (Haddad, 1989: 85). Bir süre edebiyat eleştirmenliği, öğretmenlik ve okul müfettişliği yapan Kutup,

⁷⁴ İran Devrimi'nin ideologları Ali Şeriatî ve İmam Humeyni, Libya lideri Muammer Kaddafi ile Muhammed İkbâl'in de İslamî yükselişte önemli rolleri bulunmaktadır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. (Esposito, 1989: 79). Ayrıca modern İslamcılığın önderleri arasında sayılan Cemaleddin Afgani Asabadi, Muhammed Abduh, Muhammed Reşit Rıza konusunda bkz. (Çağlayan, 2010: 91-162).

⁷⁵ Seyyid Kutup'un Kur'an tefsirinin yanında edebiyat, eğitim ve din alanlarında 24 kitabı bulunmaktadır (Haddad, 1989: 85). Dünyada birçok dile tercüme edilen bu yayınlardan çoğu Türkçe'ye de çevrilmiş ve onlarca baskı yapmıştır.

1949-1950'de eğitim yönetimi öğrenimi görmek üzere ABD'de bulunmuştur (Laqueur, 2003: 33).

Haddad (1989: 86), Kutup'un ABD'de daha sonraki yazılarını etkileyen iki konuyu tecrübe ettiğini belirtmektedir. Birincisi, Amerikalıların İsrail'e verdiği destek ve Amerika'da gelişen Arap düşmanlığı; ikincisi ise orada karşılaştığı güçlü ırk ayrımcılığıdır. Sivan (1990: 22), Kutup'u köktencilğe taşıyan temellerin aslında ABD'de atıldığını belirtmektedir. Orada sosyal yabancılaşma ve ırkçılığı tecrübe ederek Kahire'ye dönen Kutup aşama aşama radikalleşmiştir (Martin, 1987: 11).

Kutup Mısır'a döndükten sonra, 20 yıldır faaliyette olan MB'ye katılarak kısa sürede önemli bir konuma yükselmiştir (Laqueur, 2003: 33). 1954 yılında MB üyeleriyle birlikte, Cemal Abdül Nasır'a suikast planlamaktan yargılanarak 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Toplama kamplarında ve cezaevinde gördüğü işkencelerin onda kalıcı izler bıraktığı söylenmektedir⁷⁶. Irak Devlet Başkanı Abdusselam Arif'in girişimleri ile cezasının 10 yılını tamamladıktan sonra serbest bırakılan Kutup, en çok tartışılan kitabı "Yoldaki İşaretler"⁷⁷ nedeniyle 1965 yılında tekrar tutuklanmıştır (Haddad, 1989: 95-96). Nasır'a yönelik bazı eylemlerden sonra Kutup'un da aralarında bulunduğu bazı liderler 1966 yılında idam edilmiştir. Şehit olarak kabul edilen Kutup, kendisinin şiddet konusundaki telkinlerinden etkilenen aşırı uç kişiler için bir kahraman hâline gelmiştir (Laqueur, 2003: 34).

Ölümünden sonra Kutup'un yayınları, İslam dünyasında milyonlarca baskı yapmış; fikirleri, bazı dinî liderlerce reddedilirken, bazıları tarafından kabul görmüştür. MB nezdinde lider ve düşünür olarak Hasan El-Benna'dan sonra gelen en önemli isim olmuştur. Kutup'un Arap dünyasında, Kuzey Afrika'da ve hatta eserlerini hiç okumayan teröristler üzerinde bile etkili olduğu ileri sürülmektedir (Laqueur, 2003: 34). Yarattığı etki oldukça yoğun olmasına rağmen, Kutup'un ortaya attığı fikirlerin asıl kaynağı Hintli Müslüman düşünürlerdir (Sivan, 1990: 22).

Cezaevinde gördüğü işkence ve hücre cezalarının Kutup'ta yeni bir militanlık uyandırdığı söylenmektedir. Kutup, polis baskısı karşısında vaaz ve bildirilerinin işe

⁷⁶ Kutup'un tutuklu iken 20 kadar kitap yazmış olmasının, şartların çok ağır olmadığını gösterdiğine inananlar da vardır (Laqueur, 2003: 33).

⁷⁷ Orijinal adı "*Mealim Fi et-Tarik*" olan bu kitap "*Milestones, Signposts, Signposts on the Road*" gibi isimlerle İngilizce'ye çevrilmiştir.

yaramadığını, gerçeklikten kopuk olduğunu görmüştür (Haddad, 1989: 100). Bu nedenle, karşılaşılan bir sürü engele rağmen, sadece sözle mücadeleye devam etmenin ahmaklık veya saçmalık olduğu sonucuna varan Kutup, İslam'ın “dinde zorlama yoktur” öğretisinin insanların kendi özgür iradelerinin kullanılabilirdiği zaman ve mekânlarda geçerli olabileceğini vurgulamıştır. Dolayısıyla bu özgürlüklerin kısıtlanması durumunda, engellerin güç kullanma yöntemi ile ortadan kaldırılması gerektiği fikrini savunmuştur (Kutup, 2006: 83).

Şiddeti bu şekilde meşrulaştıran Kutup geliştirdiği cihat doktriniyle, kendisi için kullanılan “İslamî metinlerin güçlü okuyucusu” tâbirini doğrulamaktadır (Martin, 1987: 11). Kutup (1967), insanlığın Allah tarafından tek bir topluluk olarak yaratıldığını, fakat bu bütünlüğün 7'nci yüzyılda Arabistan'da İslamiyet'in geldiği tarihe kadar ciddi biçimde bozulduğunu belirtmektedir. Kur'an'a atfen “Allah'ın insanlar arasında inanç temelinde ayırım yaptığını, onların akrabalık bağlarını, ırklarını veya vatanlarını dikkate almadığını” vurgulamaktadır. Müslümanlar arasında genel kabul gören bu anlayışa göre; etnik, ekonomik ve siyasi farklılıkların yapay ve önemsiz olduğu; inananlar ve inanmayanlar arasındaki farkın ise önemli olduğu kabul edilmektedir (Akt. Martin, 1987: 13).

İnsanlık için yeni bir dünya düzeninin zorunlu olduğunu vurgulayan Kutup (2006: 8-9) 16'ncı yüzyıldan başlayıp 19'uncu yüzyılda zirveye çıkan deneysel bilimlerdeki uyanışın tamamlandığını, Batı'nın bireyci ve toplumcu anlayışının sona ermek üzere olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla yeni bir dünya düzeni sunma sırası İslam'a gelmiştir ve dönem ümmet dönemidir. Kutup, içinde bulunulan dönemi “cahiliyye” olarak tanımlamaktadır. Aslında cahiliyye kavramını ilk kez 1951'de Kahire'de karşılaştığı El-Mevdûdî'den almıştır⁷⁸. El-Mevdûdî o dönemde, fikirleri ile Orta Doğu'daki birçok yöneticiyi ve araştırmacıyı etkilemiştir (Sivan, 1990: 23). Kutup (2006: 116) cahiliyye kavramını şöyle açıklamaktadır:

⁷⁸ “Cahiliyye” Müslümanlığın ilk yılları ile önceki dönemde yaygın olan ve İslam dinince yasaklanan gelenek ve adetlere, yaşam tarzına atfen kullanılan bir kavramdır. Hz. Muhammed de hayatta kaldığı sürece cahiliyye adetleri ile mücadele etmiş hatta Veda Hutbesi'nde dahi kan davası, kabilecilik, atayla babayla övünme gibi cahiliyye adetleri konusunda Müslümanları uyarmıştır (Akyol, 2000: 221-224). El-Mevdûdî'nin gündeme getirdiği ve Kutup'un geliştirdiği cahiliyye kavramı ile günümüzdeki yaşantı ile İslam'dan önceki yaşam arasında paralellik kurularak mevcut durumun ne denli İslam'dan uzak olduğu vurgulanmaktadır.

“...İslam toplumu dışında kalan bütün toplum biçimleri adı, sanı, niceliği ve niteliği ne olursa olsun ‘Cahiliyye Toplumu’dur. Tanımın sınırlarının iyice belirlenmesini istersek kavramı şöyle de ifade edebiliriz: Cahiliyye toplumu, inançta, ibadette, yasama ve yürütme ile ilgili düzenlemelerde varlık kazanması, yaşanılır kılınması gereken tek Allah’a kulluk etme temeline dayanmayan her toplumdur. Bu özlü tanıma göre günümüzdeki toplum türlerinin tümü cahiliyye toplumdur...”

Bu düşünceler doğrultusunda, Komünist toplum, putçu toplumlar (Hindistan, Japonya, Filipinler ve Afrika), Yahudi ve Hristiyan toplumlar ile kendini Müslüman sanan bazı İslam toplumları⁷⁹ şeklinde bir cahilî toplumlar sınıflandırması yapmıştır (Kutup, 2006: 116-121). İnsanlığı içinde bulunduğu durumdan, insanların bir kısmını diğer kısmının Tanrısı yapan cahiliyyenin etkisinden kurtulması için, yaşanan toplumun gerçeklerinin kökünden değiştirilmesi gerektiğine inan Kutup, başlangıçta öncü bir topluluğun oluşturulmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir (2006: 12-13). Bu topluluğu ihtiyaç duyacağı “yol işaretleri”nin de İslam’ın ilk neslinin yaptığı gibi Kur’an’dan alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu kapsamda, uzlaşılması mümkün olmayan cahiliyye toplumları ile biz ve onlar şeklinde bir yol ayrımında bulunmaktadır (2006: 24). Mısır örneğinde, tartışmaların ve şiddetin hedefine Koptik Hristiyanlar ile Müslüman olmayan Batı konulmuşsa da temel hedef, ötekileştirilen hükûmet olmuştur (Martin, 1987: 14). Kutup’un ayırt edici bir özelliği, Sünnî gelenek içinde ilk kez gücü elinde bulduranlara karşı bir ayaklamayı meşru göstermeye çalışması olmuştur (Sivan, 1990: 28).

(2) Hasan El-Benna ve Ebu’l A’lâ El-Mevdûdî

Hasan El-Benna ve Ebu’l A’lâ El-Mevdûdî, 1930 ve 1940’lı yıllarda Mısır ve Hindistan’daki Müslüman toplumlarının bunalımlarını yaşayarak kendi örgütlerini kuran ve yaşadıkları tecrübelerle tepki olarak ideolojilerini geliştiren isimlerdir. Öncülük ettikleri MB ve Cemaat-i İslamî örgütleri, o dönemde İslam toplumlarının yaşadığı problemlerden Avrupa sömürgeciliğini ve Batılılaşmış Müslüman liderliği sorumlu tutmuşlardır (Esposito, 2002: 223).

⁷⁹ Kutup’un İslam anlayışıyla aynı fikirde olmayan Müslümanlar kâfir olarak görülmektedir. Dolayısıyla mevcut Müslüman devletler ve yöneticiler gerçek Müslümanlar değil yok edilmeleri gereken putperestlerdir (Laqueur, 2003: 33).

Her ikisi de geleneksel İslamî birikime sahip olan ve aynı zamanda modern Batı düşüncesini bilen eğitimli insanlardır. İslam toplumlarının içinde bulunduğu durum ve çözümler konusunda benzer görüşleri paylaşmışlardır. Toplumlarının Batı'ya bağımlı olduğuna, siyasi ve kültürel açıdan bilinçsiz bir sürüklenme içerisinde bulunduğu inanan iki lider de Vehhabî gelenek ile modern Selefliliğin yaklaşımlarından beslenmişlerdir. Batılılaşmayı dışlarken modernleşme için çalışmalar yapan, daima kutsal metin ve geleneklere başvurarak bunları yeniden yorumlayan El-Mevdûdî ve El-Benna Müslümanların içinde bulunduğu çıkmazın yine onların sorunu olduğunu vurgulamışlar ve çözümlerini toplumu bilinçlendirme üzerine kurmuşlardır (Esposito, 2002: 224-228).

El-Mevdûdî ve El-Benna'nın fikri gelişimlerinde aile ve gençlik dönemlerinde yaşadıkları tecrübelerin izleri görülmektedir. Hindistan'ın bölünmesi ve Pakistan'ın kuruluşundan sonra bir İslam Devleti kurulmasında en güçlü aktörlerden biri olan El-Mevdûdî, İslam geleneklerine bağlı bir aileden gelmektedir. Öğrenimini, üç yıllık resmî süreç dışında, babasından ve medreseden almıştır. On yedi yaşında haftalık bir derginin editörlüğü ile başlayan gazetecilik hayatı, Cemiyet-i Ulema'nın El-Camia gazetesini editörlüğü ile zirveye ulaşmıştır (Adams, 1989: 119-120). El-Mevdûdî'nin dinî bir misyon üstlenmesi Şadhî hareketinin kurucusu Swami Şardhanand'ın 1926 yılında bir Müslüman tarafından öldürülmesinden sonra başlamıştır (Mevdûdî, 2009: 12). Bu olay nedeniyle artan Müslüman karşıtlığına⁸⁰ El-Camia gazetesinde yazdığı makalelerle cevap vermiştir (Adams, 1989: 120).

El-Mevdûdî'nin o dönemde yazdıkları daha sonra açıklayacağı İslam anlayışının temellerini teşkil etmiştir. Müslümanların kayıtsızlığa iten bir istilanın varlığına inanan El-Mevdûdî, insanları bu tehlikeye karşı uyarılmayı kendisine düstur edinmiştir. İki amacı vardır: Cahiliyye'nin yapısını ve özellikle çağdaş Batılı biçiminin içerdiği tüm kötülükleri gözler önüne sermek, İslam yaşam biçimini mantıklı, tartışmaya açık ve dizgesel bir anlatımla sunmak. Toplumsal değişimin yukarıdan aşağıya şekillendiğine inanan El-Mevdûdî bu yüzden aydın ve entelektüel anlamda sapmış olan kesimin öncü olmasını amaçlamıştır. Çünkü liderlerin toplumda büyük ağırlığı vardır ve onların görüşleri değişmedikçe toplumsal değişimin

⁸⁰ El-Mevdûdî, o dönemde İslamiyet aleyhine yapılan propagandanın, Gandhi'yi dahi etkilediğini ve Gandhi'nin "İslam, son sözün kılıcı ait olduğu bir ortamda ortaya çıktı. Bugün dahi onun durumu budur" şeklindeki söylemine neden olduğunu belirtmektedir (2009: 13).

gerçekleşmesi zordur. Bu nedenle kitlesel hareketin değil, bireysel olarak Müslüman niteliğinin netleşmesi üzerine yoğunlaşmıştır (Adams, 1989: 122).

Yazılarında laiklik kavramını dinsizlik anlamında kullanan El-Mevdûdî, laik ve demokratik Hindistan bağımsızlık mücadelesini de desteklememiştir. Bunun yanında, 1940 yılında toplanan Müslüman Birliği'nin tasarısına da tepki göstererek 75 takipçisiyle birlikte, 1941 yılında Lahor'da Cemaat-i İslamî'yi kurarak örgütün lideri olmuştur (Adams, 1989: 124-125). El-Mevdûdî'nin yaklaşımları, İslam dinine ilişkin bir takım düşünce ve hassasiyetleri ifade etmiş olsa da bunların pratik hayata geçirilmesinde gerekli kurumsal düzenlemeler açısından ciddi bir temele sahip olmadığı düşüncesiyle eleştirilmiştir (1983: 150).

El-Mevdûdî'nin 1939 yılında Hindistan'da geliştirdiği “modern cahiliyye” teorisi Kutup ve takipçileri için esin kaynağı olmuştur. El-Mevdûdî moderniteyi ve onun İslam'la uyumsuzluğunu kınayan ve yarattığı tehlikeyi tanımlayan ilk düşünürdür. Çalışmalarının diğer bölgelere aktarılmasında takipçisi Ebu-l-Hasan Ali Nadvi'nin rolü vardır. Ali Nadvi'nin etkisi Kutup'un fikirlerinin netleşmesine de yardımcı olmuştur (Sivan, 1990: 23).

Yerel bir camide imamlık yapan Şeyh Ahmet Abdülrahman El-Benna El-Sa'ati'nin ilk çocuğu olan Hasan El-Benna, Mahmudiye'nin Raşit ilçesinde, 1906 yılında doğmuştur. Ahmet Abdülrahman, gençliğinde camideki eğitimleri dışında zamanının çoğunu, dönemin ünlü İslam düşünürlerinin buluşma yeri olan Hacı Muhammet Sultan'ın saatçi dükkânında çıraklık yaparak geçirmiştir. Burada yeni Selefilige ilişkin fikrî tartışmalara şahit olan Abdülrahman'ın akademik camiayla kurduğu ilişkiler gelişerek devam etmiş ve bazı kitaplar yazmıştır. Hasan El-Benna'nın fikirleri üzerinde babasının önemli bir etkisi vardır. Varlıklı bir aileden gelmeseler de anne ve babası Hasan El-Benna'nın eğitimi için gerekli koşulları sağlamışlardır. Hasan El-Benna 1927'de İsmailiye'de ilkokul öğretmeni olduktan sonra ailesine maddi katkı yapmaya başlamıştır (Lia, 1998: 22-24).

Hasan El-Benna 1920'li yıllarda eğitim için ilk kez Kahire'ye geldiğinde toplumda dinin etkisini azaltıcı sosyal ve kültürel gelişmeler olduğu düşüncesine kapılmıştır. Bunlar; Mısır'ın kontrolü için milliyetçi *Wafd* Partisi ile meşrutiyet yanlısı Liberal Parti arasındaki çekişme, Birinci Dünya Savaşı sonrası Müslüman

dünyasındaki nihilist ve din karşıtı düzenlemeler, geleneklere yönelik Mısır'ı etkileyen saldırılar (Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra laik Türkiye'yi kurarak hilafeti kaldıran Atatürk'ün faaliyetleri gibi), Mısır Üniversitesi'ndeki İslam dışı düzenlemeler şeklinde sıralanabilir (Mitchell, 1969: 4). El-Benna'nın bu duygu ve düşüncelerle oluşturduğu Batı sömürgeciliği ve Mısır toplumunun çıkmazlarına yönelik eleştirileri Mısır'da hem dindar hem de laik seçkinler arasında kabul görmüştür (Esposito, 2002: 223).

(3) İbn Teymiyye

Hayatının tamamını Mısır ve Suriye'de Memluklu Devleti'nde geçiren Teymiyye (1268-1328), dinî tartışmalar nedeniyle sık sık Memluk mahkemelerinde yargılanmıştır. Kimisinden kurtulan kimisinden ceza alan Teymiyye'nin ölümü de Şam'da bir cezaevinde olmuştur. Kesin bir radikal ve devrimci olan, İslam'ın ilk dönemlerindeki (622-661) saflığa dönüşü savunan Teymiyye'nin tüm çabası, asırlardır düşüşte olan İslam'ın teoloji, ritüel ve yasal problemler konusunda arındırılması üzerine şekillenmiştir (Sivan, 1990: 94-95).

Teymiyye'nin hiçbir sultanın veya Memluk rejiminin meşruiyetine meydan okumadığını belirten Sivan (1990: 96), karalanmasına veya dinî normlardan sapmış olarak gösterilmesine rağmen, Teymiyye'nin hiçbir zaman ayaklanma habercisi olmadığını; buna rağmen Sünnî bir İslamcı Devrim'in fikir babası olarak kabul edilmesinin ilginç olduğunu vurgulamaktadır. Modern takipçilerinin dikkatini çeken onun hayatı veya yazdıkları değil, Moğollar konusundaki öğretileridir. İbn Teymiyye'nin yetişkinlik dönemindeki Moğollar, İslam topraklarını işgal ederek Bağdat Halifeliği'ne son veren inançsız insanlar değildir. 13'üncü yüzyıl sonlarında yayılmacı politikalarına rağmen, Sünnî İslam'ı kabul etmişlerdir. Bu noktada Mısırlı ve Suriyeli âlimler bir ikilem yaşamaktadır. Müslüman olan Moğollarla savaşmak hâlâ cihat mıdır yoksa iki Sünnî devlet arasındaki çatışma mıdır? Bu çatışmayı cihat olarak görmek birçok açıdan Memluk yöneticilerinin işine gelmektedir. Fakat bu konudaki en etkili cevabı dönemin entelektüel kalemi İbn Teymiyye vermiştir. Moğol saldırıları nedeniyle altı yaşında ailesiyle yaşadığı Suriye'nin kuzeydoğusundan Şam'a göç etmek zorunda kalan Teymiyye, yaşadığı göçmen

sendromu nedeniyle sahip olduğu Moğol karşıtlığı ile Memluk otoritelerinin aradığı açıklamayı yapmıştır⁸¹ (Sivan, 1990: 96-98).

Memluklu iktidarı döneminde “bir gün sultansız kalmaktansa, altmış yıl zalim sultanın idaresinde yaşamaya razı olurum” diyecek kadar düzen taraftarı olan Teymiyye, Moğol istilasında Arap iktidarının ve kültürünün çöküşünü “şeriatın birliği” tezi ile durdurmaya çalışmıştır. Yönetimin dinselliğini vurgulayarak Moğolların, her ne kadar kendilerini Müslüman olarak adletseler de İslam dışında olduklarını, dolayısıyla onlara karşı ayaklanmanın vâcip olduğunu söylemiştir (Ayubi, 1992’den akt. İşcan, 2006: 33).

İslam’ın temel kıstaslarına bakıldığında, bunları yerine getiren Moğollar için problem yoktur, fakat Teymiyye’nin getirdiği yeni ölçütlere göre şeriata uymayan, cihata, Müslüman olmayanların statüsüne, alkol ve kumar gibi konulardaki yasakları ihlal edenler dinden çıkarılacaktır. Bir yöneticinin ne kadar yasağa uymadığında dinsiz olacağı belirsizdir, fakat Moğollar için her şey açık görünmektedir. Çünkü onlar, Cengiz Han’ın “yasa”larına uygun bir yönetim sergilemektedirler. Orta Asya’dan getirilen bu yasalar Moğolların Müslümanlığını geçersiz kılmaya yetmiştir (Sivan, 1990: 96-98). İbn Teymiyye’nin bu görüşleri, günümüzdeki seleflerin şeriata dayalı bir siyasal düzene vurgu yapmalarına yol açmıştır. Onun Moğollarla ilgili düşünceleri, İslam dünyasına hâkim olduğu iddia edilen “yabancı güç ve yönetim anlayışının” reddini ve onlara karşı ayaklanma fikrini beslemiştir. Mısır’da Sedat’ı

⁸¹ Mardin Fetvası olarak da bilinen bu açıklama 27-28 Mart 2010 tarihinde, Küresel Yenilik ve Rehberlik Merkezi ile Canopus Danışmanlık tarafından organize edilen “Barış Yurdu Mardin Konferansı”nda yeniden yorumlanarak tartışılmıştır (Mardin Haber, 29.03.2010; Mardin Sesi Gazetesi, 29.03.2010). Suudi Arabistan, Türkiye, Yemen, Hindistan, Senegal, Kuveyt, Bosna, İran, Fas, Mısır, Ürdün, Moritanya ve Endonezya’dan araştırmacıların katıldığı konferansta; İbn Teymiyye tarafından Moğolların Mardin’den kovulması için o günün şartlarına göre verilen fetvanın doğru olduğu fakat yanlış yorumlandığı; *dâr-ül-İslam* ve *dâr-ül-harp* tartışmasında Teymiyye’nin katı bir sınıflandırma yapmadığı; fetvanın küreselleşme çerçevesinde yeniden ele alınması gerektiği tartışılmıştır. Sonuç bildirgesinde; terörist grupların eylemlerinin cihat değil keyfi cinayetler olduğu; yanlış yorumlanan İbn Teymiyye ve Mardin Fetvası’nın terörizm veya şiddeti haklı çıkarmak için hiçbir şekilde kullanılamayacağı; fetvada Moğolların kovulmasının amaçlandığı; teröristlerin yanlış eylemlerle İslamiyet’in ve Müslümanların itibarını dünya nezdinde sarstıkları; İslamiyet’in terörizmi ve ayırım gözetmeksizin cinayet işlenmesini kınadığı açıklanmıştır (Mardin Haber, 29.03.2010; Mardin Sesi Gazetesi, 30.03.2010). Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu düzenlenen konferansla ilgili olarak “Aradan asırlar geçtikten sonra bir grup insanın toplanıp asırlar önce verilmiş bir dinî görüşü geçersiz kılmaya çalışması fevkalade anlamsızdır. Günümüzdeki terör ve şiddeti Mardin Fetvası ile ilişkilendirmek, günümüz dünyasında olup bitenleri anlamamak anlamına gelir ... Orta Doğu’daki kan, şiddet, gözyaşı, terör ne varsa hepsini Mardin Fetvası’na bağlayıvermek, ciddi bir körlük olduğu kadar şiddeti, terörü, olumsuzlukları İslam ile ilişkilendirmek gibi bir talihsiz yaklaşımı da içerir...” demiştir (Bardakoğlu [web], 2010).

öldürenlerin, eylemlerini Teymiyye'nin fetvasına dayandırdıkları bilinmektedir (İşcan, 2006: 33).

Devam eden altı yüzyıl boyunca, Yeni Hanbelî olarak anılan bu okul, İslam dinindeki köktenci hareketleri motive etmiştir. İbn Teymiyye ve takipçisi İbn Kathir'in modern zamanlarda yeniden keşfedilmesi de 20'nci yüzyılda Mısır ve Müslüman Hindistan'da olmuştur. Bu bir tesadüf değildir; bu topraklar Batı etkisi altında kalan ilk topraklardır ve İbn Teymiyye'nin doktrini bir çözüm olarak görülmüştür. Moğollar analogisi ve İslam öncesi cahiliyye kavramı yeni devlet ilişkilerinde tekrar yorumlanmıştır (Sivan, 1990: 101).

ç. Köktenci İslam'ın Radikalleşmesinde Rol Oynayan Devletler

Radikal İslamcı terörizmin kökleri 7'nci yüzyıla kadar dayanmaktadır. Fakat özellikle 20'nci yüzyılın son yarısındaki bazı siyasi gelişmeler, İslam dinini referans alan terörizmin günümüzde ulaştığı boyutta kırılım noktası oluşturmuşlardır. Bu kapsamda Mısır, İran ve Afganistan'daki bazı gelişmelerin, köktenci İslam'ın radikalleşerek yükselişe geçmesinde ve uluslararasılaşmasında daha çok etki yarattığı görülmektedir⁸².

Köktenci İslam'ın yükselişinde İran Devrimi'nin özel bir önemi olduğuna inanılmaktadır. Taşdığı özellikler ve benimsediği ilkeler bakımından Fransız, Rus ve Çin devrimlerinden farklılık içeren bu devrim, ilk "dinci" devrim olması özelliği ile dikkat çekmektedir (Yılmaz, 2004: 229-230). 11 Eylül Saldırılarına kadar İran İslam Devrimi radikal İslamcı hareketler bağlamında Batı'da daha çok ilgi çekmiştir. Fakat köktenci İslam'ın radikalleşmesinde İran'a özel bir önem atfetmek yanıltıcı olabilir. Çünkü İslam dini içindeki mezhepsel tartışmalar ile İslam dininin yayıldığı farklı coğrafyaların özellikleri ve değişik tarihsel tecrübeler, radikal İslamcı hareketleri Şii gelenekten gelen İran Devrimi'ne indirgemenin doğru olmayacağını göstermektedir. Bu düşünce, İran örneğinin Sünnî geleneğin radikalleşmesinde hiç etkili olmadığı anlamına da gelmemektedir.

⁸² ABD başta olmak üzere, küresel aktörlerin politikaları da bu süreci etkilemiştir. Hangi gelişmelerin daha çok etkili olduğunu belirlemek hemen hemen imkânsızdır. Bu çalışmada özellikle Türkiye üzerindeki etkileri bağlamında İslamcı radikalleşmeyi besleyen temel fikirlerin filizlendiği ülkelerin rolüne öncelik verilmiştir.

Savunduğu rejimi diğer ülkelere ihraç etmeyi amaçlayan İran Devrimi'nin radikal İslamcı tüm hareketler için rol model olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Fakat bu çalışmanın amaçları doğrultusunda, Sünnî gelenekten beslenen hareketlerin radikal İslamcı terörizmin yükselişindeki etkilerinin daha önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, Sünnî geleneğe daha bağlı olan Türkiye'de IBDA-C ve Hizbullah gibi örgütler, İran İslam Devrimi'nden etkilenmekle birlikte, çoğunlukla Sünnî olan Mısır ve Afganistan'daki gelişmeler ile Sünnî radikal İslam ideologlarından beslenmişlerdir.

(1) Mısır'ın Rolü

Çağdaş radikal İslamcı hareketlerin yükselişinde Mısır'daki MB Örgütünün önemli bir yeri vardır⁸³. Kökleri Pers ülkesinde olmasına rağmen, bazı Haşhaşin mensuplarının Mısır'daki misyoner okullarında eğitim aldıkları düşünülürse (Rapoport, 1984: 665) Mısır'da radikalleşmeye uygun bir zeminin MB'den önceki dönemlerde de var olduğu söylenebilir.

Mısır'ın İsmailiye şehrinde, 1928 yılında kurulan MB (Mitchell, 1969: 7-8), ülke dışındaki yarattığı etki nedeniyle özel bir yere sahiptir. Orta Doğu, Kuzey Afrika, Orta Asya ve Hindistan'a kadar uzanan coğrafyada görülen birçok terörist grup MB'nin yan ürünü olarak görülmektedir (Laqueur, 1999: 143). Dinî propagandayı temel görev olarak gören Hasan El-Benna, örgüt yapılanmasını dinî eğitim ve cami inşası dâhil İslam'ın ruhuna uygun çeşitli sosyal girişimler (spor ve gençlik kulüpleri) yoluyla oluşturmuştur. 1930'ların sonlarına doğru Mısır'da birçok yerel kol kuran ve yurtdışı temaslara başlayan örgüt, daha çok siyasallaşmış ve radikalleşmiştir (Laqueur, 2003: 31-33).

MB içinde bulunduğu döneme ve yöneticilerin tavrına göre ilgili makamlarla simbiyotik bir ilişki kurmaktan da kaçınmamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda İngilizler, ikna ya da rüşvet yoluyla örgütü kendi yanlarına çekmeye çalışmışlarsa da onlar mihver devletlere yakın durmuşlardır. Örgütün gizli kanadı Kahire'deki Yahudilere yönelik saldırılar gerçekleştirmiştir. İlk faal dönemi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ihtilale ve Kral Faruk'un yönetimden gönderilmesine kadar olan süreçtir. İngilizlere

⁸³ Orijinal adı *İhvan-ı Müslümin* olan örgüt, Türkçe'de Müslüman Kardeşler ve İngilizce'de *Muslim Brotherhood* isimleriyle anılmaktadır.

karşı mücadelenin ön saflarında yer alan örgüt, Filistin’de Yahudilerle savaşmak üzere binlerce gönüllüyü de o bölgeye göndermiştir. İçerideki düşmanlarına karşı da terör kampanyasını sürdüren örgütün kurbanları arasında dönemin (1948) içişleri bakanları Ahmet Mahir ve Mahmut Fehmi Nukraşi de bulunmaktadır. Bu olaya misilleme olarak, Hasan El-Benna 12 Şubat 1949’da Kahire’de polis tarafından öldürülmüştür (Laqueur, 2003: 33).

Hasan El-Benna’dan sonraki süreçte ideolojik ve taktik karışıklıklar ortaya çıkmış, çeşitli fraksiyonlar hareketi farklı yönlere çekmiştir. Yönetimi ele geçiren Hür Subayları destekleyen örgüt, aynı zamanda kendilerini yeni liderlikten ayrı tutmuştur. Komünistlere karşı da sert bir duruş sergilemişlerdir. Minya’daki bir konuşması sırasında Nasır’ı öldürmeye çalışan örgütün 4.000’in üzerinde üyesi tutuklanmıştır. Bu olaylar örgütün takip eden 15 yıl içerisindeki faaliyetlerini olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Laqueur, 2003: 33). Mitchell (1969), bakanların öldürülmesi ile Nasır’a suikast girişiminin MB’nin o dönemde yaşadığı en büyük iki kriz olduğunu ifade etmiştir.

1964 yılında tüm üyelerine af çıkarmasına rağmen Nasır’la işbirliği yapmayan örgüt, kendi amacı doğrultusunda hükûmeti devirmeye çalışmıştır. Cezaevindeki yazıları, askerî kanadın doktrini hâline gelen Seyyid Kutup’un oluşturduğu ideoloji, takip eden yıllarda etkili olmuştur (Laqueur, 2003: 33). İsrail’e karşı kaybeden Nasır’ın bir süre sonra ölmesi üzerine, Nasır taraftarlarından ve komünistlerden kurtulmak için MB’nin desteğine ihtiyaç duyan Enver Sedat’ın genel affından sonra, örgüt yeni manevra alanı kazanmıştır. Fakat örgütün eğitimde, üniversitelerde, kültürel ve sosyal hayatta etkin bir pozisyon almak için mevcut durumu kullanması ve yeni rejime muhalif olması uzun sürmemiştir. Kişisel olarak Müslümanlığın gereklerini yerine getiren Sedat, Nasır’dan farklı görülmemiştir. Yanlış hesap Sedat’ın hayatına mal olmuştur (Laqueur, 2003: 34). Öte yandan 1981 yılında Sedat’ın öldürülmesi, örgüt üzerindeki baskıların artmasına da yol açmıştır (Mitchell, 1969).

Mısır'da MB dışında, Kutup'un öğretilerinden etkilenen Tekfir ve Hicret (*Taqfir va'l Hejra*, Müslümanlar Topluluğu)⁸⁴, Cihat ve İslamî Cemaat (*Gama'a Islamiye*) gibi örgütleri de sıralamak gerekir (Laqueur, 2003: 34-36; Kepel, 2003: 70). Bunlar içerisinde ayrı bir yere sahip olan Cihat ve İslamî Cemaat, üniversite kampüslerinde ve MB'nin gençlik kollarında gelişme göstermiştir. Kutup'tan sonra ihtiyaç duyulan ideolog, Asyut'ta El-Ezher Üniversitesi ile irtibatlı dinî bir enstitüde profesör olan, kör şeyh Ömer Abdülrahman olmuştur. Aşırı bir köktenci olan şeyh, hükûmete muhalif duruşu ve şiddeti destekleyen söylemiyle ün kazanmıştır. Arka planda önemli bir güce sahip olan şeyh, şiddet kullanımı ve hedeflerin belirlenmesi için ihtiyaç duyulan fetvaları vermiş, grubun çoğu üyesinin tutuklanmasından sonra 1990 sonlarında ABD'ye kaçmıştır. Mısır hükûmetinin iade talebine rağmen, 1993 yılında Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıda şeyhin rolü ortaya çıkana kadar ABD bir tepki vermemiştir (Laqueur, 2003: 36).

Şeyh dışında etkili diğer bir isim, Sedat'ı öldüren grubun kutsal kitabı hâline gelen "Unutulan Görev" (*Hidden Imperative, The Absent Precept*) isimli kitabın yazarı mühendis Abdülislam Faraj'dır. Ona göre unutulmuş görev içerideki düşmana, yani "Firavun"a saldırmak ve cihat etmektir. Yahudilere ve İsrail'e karşı savaşmak bile, kendi ülkelerinde Allah'ın kurallarının uygulanmasından daha az öneme sahiptir (Jansen, 1986'dan akt. Laqueur, 2003: 36-37).

Sedat'ın öldürülmesi ümit edilen devrimin gerçekleşmesini sağlamadığı gibi, Mısır'daki İslamcı terörizmi belli bir dönem sonlandırmıştır. MB kendisini suikastten soyutlarken, İslamî Cemaat'ın tutuklanmaktan kurtulan bazı liderleri de gruptan ayrılmıştır. Sedat'ın suikastına rağmen gelen başarısızlıktan sonra Cemaat ve Cihat örgütlerinin çeşitli boyutlardaki eylemleri devam etse de şiddet taraftarlarının yeniden örgütlenmesi zaman almıştır (Laqueur, 2003: 37-39).

Hafez (2006: 85), Mısır'daki İslamî kalkışmanın, devlet kurumlarında yer alarak faaliyet göstermek isteyen ılımlı İslamcıları yasadışı hâle getirmek isteyen dışlama politikasına tepki olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. 1980'lerin ortalarından itibaren Mısır hükûmetinin izlediği kurumsal açıklık ve yeniden

⁸⁴ Adı geçen örgüt Müslümanlar Topluluğu (*Society of Muslims ya da Jama'at al Muslimin*) ve Tekfir ve Hicret (*Taqfir va'l Hejra*) olarak da anılmaktadır. Örgüt ile ilgili detaylı bilgi için bkz. (Kepel, 2003: 70-102).

liberalleştirme İslamcı hareketlerin yasallaştırılmasına ve dolaylı da olsa İslamcı grupların seçimlerde rol oynamalarına müsaade etmiştir⁸⁵.

1980 ve 1990'ların sonlarında, çeşitli grupların liderliğini üstlenen MB, El-Ezher Üniversitesi ve camilerdeki etkinliğini de artırmıştır. İslamlaştırmanın yukarıdan dayatılması için yapılan planlamalara rağmen örgüt aşağıdan İslamlaştırma politikasında son derece başarılı olmuştur. Örgüt radikal köktenci değil birçok açıdan Batılılaşan, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinden mâlî destek alan modern Ortodoks bir hüviyete bürünmüştür. Fakat devlet kanunlarını şeriata göre düzenleme amacı ise devam etmiştir (Laqueur, 2003: 40).

Siyasi yelpazede kendisine yer bulan MB, tüm yasal yolları denerken silahlı mücadele seçeneğini hep açık tutmuştur. Otoritelerin liberal tutumlarını değiştirmesi durumunda mücadeleye diğer vasıtalarla devam etmeyi öngörmüştür⁸⁶ (Laqueur, 2003: 41). Siyasal sistemde kendilerine yer bulmalarına rağmen, MB'yi rejimin aracı olarak gören diğer radikal gruplar için durum pek değişmemiştir. Fransa, Almanya ve İtalya'da dinî partilerin kurulmasına izin verildiğine işaret eden Cihat Örgütü'nün lideri Aboud Zumur, MB'yi bu yolu kapatmakla suçlamıştır. Siyasal sistemde yer almayı reddeden Cemaat ise devrimci bir İslamî kitle hareketini savunmuştur. Sosyal reform ve militan eylemleri içeren ikili bir strateji üzerinde duran bu örgüt kontrol altına aldığı yüzlerce cami ve sosyal hizmet kurumu yoluyla Yukarı Mısır ve Kahire'nin bir bölümünde kurtarılmış bölgeler oluşturmayı başarmıştır. Gıda ve giyecek yardımları, okul ihtiyaçlarının sağlanması, mahallelerdeki anlaşmazlıkları İslamî esaslarla çözmeye çalışan uzlaştırma komitelerin kurulması gibi meşruiyetlerini artırıcı faaliyetler içerisine girmişlerdir⁸⁷ (Hafez, 2006: 86).

⁸⁵ O yıllarda parlamento ve yerel yönetim seçimlerine katılmasına izin verilen MB'ye parti statüsü tanınmamış fakat sadece yasal partiler ile ittifak kurmasına müsaade edilmiştir. 1984'te sekiz sandalye, 1987'de ise onları parlamentoda lider bir muhalif güç hâline getiren 38 sandalye kazanmışlardır. Siyasal sürece katılabilme yönündeki bu değişim onların şiddet dışında kalmalarını sağlamıştır. Bununla birlikte, iktidar partisini ve hükûmeti, bakanlar hakkında soruşturma açılması, İslamî kanunların uygulanması, demokratik haklar, insan hakları ve seçim reformları gibi konularda zorlamışlardır. Parlamentoda eğitim müfredatındaki dinî içeriğin artırılması, radyo ve televizyolarda yayınlara denetim getirilmesi için çalışmalar yapmışlardır (Hafez, 2006: 85-86).

⁸⁶ Bu durumun farkında olan Mübarek Hükûmeti, 2001-2002'de yeni bir tutuklama ve yargılama süreci başlatmıştır (Laqueur, 2003: 41).

⁸⁷ Öte yandan müzik festivalleri ile düğünlerin yasaklanması, video kulüplerinin yıkılması, içki dağıtıcılarına ve barlara saldırılar, kadın ve erkeklerin mahalle ve üniversitelerde ayrı yerlerde bulundurulması gibi kısıtlamalar koyan Cemaat Örgütü, bunları "marufu emretmek ve münkerden alıkoymak" şeklindeki İslamî talimatla haklı göstermeye çalışmıştır (Hafez, 2006: 86). "Maruf"

1980'lerin sonlarında başlayan süreçte İslamî hareketler MB ve Cemaat arasında ikiye ayrılmıştır: Devletin kurumlarında yoğun bir siyasi rol isteyen uyumlu kanadı temsil eden MB ile Yukarı Mısır'ın köylerinde ve Kahire'nin varoşlarındaki radikal kanadı temsil eden Cemaat Örgütü (Hafez, 2006: 86-87).

1990'ların başlarında İslamcıların kısmen siyasete dâhil edilmesinin fayda getirmediğine inanan Mısır yönetiminin, çeşitli kısıtlamalarla onları siyasal sistemin dışına itmesi, radikallerin söylemlerini güçlendirirken onların gerçek devrimci amaçlar güttüğü iddiasını desteklemiştir. Çünkü davalarının kurumsal kanallarla geliştirilemeyeceğine inanan Cemaat bir bildirisinde; “Kurulduğundan bugüne kadar Müslüman Kardeşler, İslam'ın amaçları ve hedefleri, Müslümanların ihtiyaçları ve ümitleri, çağın gereklilikleri ve görevleri ile ilgili olarak neyi başardılar?” sorusunu gündeme getirmiştir (Hafez, 2006: 87-88).

Kısaca, İslamcıların devlet tarafından artan bir şekilde taciz edilmesi ve kurumsal olarak dışlanması neticesinde, siyasal sistem yoluyla çalışmayı destekleyenler, radikallerin iddialarına itibar etmeye başlamışlardır. Siyasal dışlanma, genişleyen bir şiddet döngüsü içerisinde ayırım yapılmadan uygulanan bir baskıyla işbirliği hâindedir. 1992 yılında itibaren devletin büyük kuvvetlerle yaptığı sert müdahaleler artmaya başlamıştır. Bu baskı sadece militanlara değil, aynı zamanda onların destekçilerine, ailelerine veya İslamî eğilimlere yakın olduğundan şüphe edilen kişilere yönelmiştir. 1992 ve 1997 yılları arasında 47.000'den fazla kişi tutuklanmıştır. Otoriteler kaçak militanları yakalamak için ailelerin rehin alınması uygulamasına da başlamışlardır (Hafez, 2006: 88-89).

Sünnî İslam'ın radikalleşmesinde Mısır'ın etkisi sadece dinî doktrin zemininde olmamıştır. Terörizmin Mısır dışına taşındığı da görülmüştür. Etiyopya ziyaretinde Başkan Mübarek'e yönelik suikast girişimi bunun ilk örneğidir. İçişleri Bakanı'na suikast girişimi, İslamabad'da Mısır elçiliğinin bombalanması, 1994'te New York'ta Dünya Ticaret Merkezi'ndeki saldırı da (Mısırlı Şeyh Ömer Abdul Rahman'ın rolü nedeniyle) diğer örnekler arasında sayılabilir. Mısır'dan çok yurtdışında eylem

kelimesi ile doğruluk, namusluluk, zayıfları korumak, yoksullara yardım etmek, adil davranmak gibi ahlâkî yardımları ifade etmek için kullanılırken, “münker” kelimesi hainlik, kötülük, yalan, fitne, fesat, başkalarının haklarına saldırı gibi ahlâk dışı eylemleri ifade etmek için kullanılmaktadır (El-Mevdûdî, 2009: 83-85).

Cemaat Örgütü devlet karşıtı politikalara rağmen, devlete yönelik ciddi saldırılar gerçekleştirmek yerine daha yumuşak hedefler seçmişlerdir (Hafez, 2006: 86).

yapma kararı, güç gösterisinden ziyade zayıflık işareti olarak da yorumlanmaktadır. Çünkü Mısır polisinin yoğun idam ve tutuklama içeren sert tedbirleri, bu zayıflığın bir sebebidir. Bu tedbirler terörizmi yok etmese de olay sayısını azaltmıştır (Laqueur, 1999: 143). Tedbirlerin Mısır'daki radikalleşmeye uygun sosyokültürel yapıyı ne ölçüde dönüştürdüğü ise belirsizliğini korumaktadır.

(2) İran İslam Cumhuriyeti'nin Rolü

Modern anlamda dinî terörizmin ortaya çıkışında, 1979'daki İran İslam Devrimi'nin önemli rol oynadığı konusunda yaygın bir kabul vardır. İran'ın desteklediği terör kampanyalarının kökeninde, İran'daki şer'i kanunların diğer Müslüman ülkelere yayılması amacı yer almaktadır. İran İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bir yıl sonra Mart 1980'de, Ayetullah Humeyni "Devrimimizi dünya geneline ihraç etmek için mücadele etmeliyiz" diyerek bu amacı resmî olarak açıklamıştır (Hoffman, 2006: 90).

İran Devrimi, Kur'an'ın öğretilerinin yeniden yorumlanmasını ve Orta Doğu'daki Batı saldırılarına karşı direnişi teşvik etmek suretiyle, dünyadaki tüm Müslümanlar için model olarak kabul edilmiştir. Devrim, Şii İslam inancının ve tarihinin Humeyni tarafından yeniden yorumlanmasına dayanmaktadır. Şiilerin Müslümanlar içerisinde asırlardır azınlık olarak görüldüğü ve inançları nedeniyle işkenceye maruz kaldıkları fikriyle başlayan bu yaklaşım, daha sonra yasadışı olduğuna inanılan laik hükûmetlerden hesap sorulmasını gerektirmektedir. Bu düşünceye göre, meşruluğun sağlanmasının yolu, Hz. Muhammed'in Mesih olarak yeryüzüne dönmesini kolaylaştırmak için İslamî kanunların benimsenmesinden geçmektedir. Tek gerçek İslam devletini yaratarak kurtuluş sürecini başlattığına inanılan İran'ın, ezilen ve baskı altında olan herkesi savunması gerektiği düşünülmektedir. Şiddet ve baskı, İslamî kanunların dünyaya yayılması için sadece müsaade edilebilir vasıtalar olarak değil, aynı zamanda kutsal sona ulaşmak için zorunlu vasıtalar olarak görülmektedir (Hoffman, 2006: 90).

Yabancılaşma hissi ve dünya düzeninin değiştirilmesi için duyulan zorunluluk, birçok Şii din adamının çalışmalarında görülmektedir. Ayetullah Muhammed Bekir El-Sadr "İki seçeneğimiz var; ya İslam'ın yok olmasına izin verme anlamına gelen ona boyun eğerek kabul etmek ya da onu yok etmek, ancak böylece dünyayı İslam'ın

gerektirdiği şekilde inşa edebiliriz.” derken, köktenci teorisyenlerden Mustafa Şamran (1985) ise “Bizim için Doğu da Batı gibidir. İkisi de düşmandır. Liberalizm, sosyalizm ve demokrasi ne ise komünizm de o derece düşmandır. Bugün varolduğu şekliyle, dünyanın kuralları içerisinde savaşıyoruz. Tüm bu kuralları reddediyoruz” demektedir (Akt. Taheri, 1987: 7-8).

İslamcı hareketlere model olma özelliği yanında İran Devrimi’nin dayandığı Şii geleneğin bazı farklılıklarının ifade edilmesi gerekir. Örneğin; Sünnî İslam geleneğinde organize din adamlığı bulunmadığı için din adamları belirli ilişkileri gözeten sosyal bir yapı olarak ortaya çıkmamaktadır. Bundan dolayı Sünnî Müslümanlara ait topraklarda ulema kuvvet kazanmazken, Şii İran’da görülen din adamlarının hâkimiyeti tesadüf değildir. Ulemanın siyasete karşı olan tavrının ileri düzeyde laik özellikler taşıdığı Vehhabî Suudi Arabistan’da bile Şii din adamlarının kabul etmediği mevcut siyasi gücü tanıma hadisesi, İran’da ulema tarafından kabul edilmektedir (Roy, 1990: 17).

Şii geleneğin başka bir özelliği Mehdi inancıdır. Şii inancında İslamı arındırmak için verilecek kutsal savaşın ortaya çıkacak bir Mehdi tarafından yönetileceğine inanılmaktadır. Bu inanca göre; inananın Mehdi çağırana kadar inancını el değmemiş şekilde muhafaza etme zorunluluğu vardır. Şii anlayışı, Mehdi gelene kadar inananı koruma adına, düşman müslümanlar arasında inancı gizlemeye onay vermektedir. Buna “Takiyye” denir. Fırsat ortaya çıkarsa, Şii inancı açıkça yaşanabilir ve konuşulabilir fakat Mehdi ulaşana kadar kılıçların çekilmesine müsaade edilmemektedir⁸⁸ (MacEoin, 1982’den akt. Rapoport, 1984: 665).

(3) Afganistan’ın Rolü

Köktenci İslam’ın radikalleşmesinde Afganistan’ın, Mısır ve İran’dan farklı bir rolü bulunmaktadır. Mısır ve İran’daki hareketler, farklı temelleri olan Sünnî ve Şii geleneklerden beslenmiş olsalar da radikal İslamcı hareketlerin ideolojik altyapısını oluşturmuşlardır. Afganistan ise bu ideolojilerin uygulama alanı bulduğu bir yer olması özelliği ile ön plana çıkmaktadır.

⁸⁸ Yahudilik ve Hristiyanlıktaki Mesih inancı da Mehdi inancını çağırılmaktadır. Fakat Yahudi ve Hristiyan Mesih inançlarında kusursuz bir sosyal düzenin hayata geçirilmesinde yöntem olarak silahlı mücadele ve şiddet kabul edilmektedir.

Dönemin süper güçlerinden birine karşı verilen mücadeleye farklı ülkelerden birçok mücahit katılmıştır. O dönemde Mısır'dan Afganistan'a giden El Cihat örgütünün liderleri Usame Bin Ladin'e destek vermişlerdir. El Zevahiri, faaliyetlerin Afganistan'a yönlendirilmesinin altın bir fırsat olduğunu, çünkü Mısır'da güvenlik güçlerinin yakın takibi altında bulduklarını belirtmiştir (Laqueur, 2003: 39).

Afganistan'a gittikten sonra El-Kaide'nin bir parçası olan El Zevahiri ve arkadaşlarının Mısır'daki militanlarla ilişkileri kalmamıştır. Çeşitli terörist grupların avukatlığını yapan Muntazar El Zayat, ABD'de tutuklu olan Şeyh Ömer'le de temas kurarak İslamcı grupları birleştirmeye çalışmış fakat başarılı olamamıştır. Afganistan'da koordinasyon olmaksızın hareket eden çeşitli terörist grupların yayıldığı kaotik durum, karışık bir terörizm hareketini yaratmıştır (Laqueur, 2003: 39-40).

Afganistan, çoğu Orta Doğu'daki Arap gönüllüler olmak üzere, dünyanın çeşitli yerlerinden gelen Müslümanlara sadece barınak sağlamakla kalmamıştır. Buradaki mücadelede yer alan Müslümanlardan hayatta kalanlar, kendi ülkelerine döndüklerinde oradaki radikal İslamcı hareketler içerisinde de kendilerine önemli yer bulmuşlardır (Roy, 2003: 172-176).

Her ne kadar ABD destekli de olsa, dönemin süper güçlerinden Sovyetler karşısında kazanılan mücadele, radikal İslamcı hareketlere uygulama açısından bir model oluşturarak motivasyon sağlamıştır. Bu somut örnek daha sonra Bosna ve Çeçenistan başta olmak üzere, radikal İslamcı hareketlerin uluslararası alanda işbirliğine gitmelerine de yol açmıştır.

d. Cihat Doktrininin Sınırsız Şiddete ve Terörizme Uyarlanması

Cihat kavramı, özellikle uluslararası terörizm bağlamında İslam dininin en çok tartışılan konularından biridir. Öyleki bu kavram nedeniyle “cihatçı terörizm” (*jihdist terrorism*) şeklinde bir terörizm türü bile tanımlanmıştır. Cihat şiddetin haklı gösterilmesinde en güçlü argümanlardan biri olduğundan, terörist söylemin cihat yorumu da şiddeti onaylayan bir çizgiye oturmaktadır. Öte yandan cihat konusundaki tek yaklaşım bundan ibaret değildir.

Cihat Batı dillerine genellikle “kutsal savaş” (*holy war*) olarak tercüme edilmektedir. Kutsal savaş, dinî nedenlerle yapılan bir savaşı çağrıştırdığında, kavramın kullanımı doğrudur. Fakat tarihsel araştırmalar İslamî devletlerin daha çok laik nedenlerle savaştığını göstermektedir. Dinin politikada baskın olduğu toplumlarda din ve politika arasındaki ayırım mümkün olmadığından, siyasi amaçlar dinî amaçlar olarak sunulabilmektedir. Bu durumda cihadı kutsal savaş olarak nitelendirmek doğru olmayacaktır. Oysa cihat konusundaki klasik yaklaşımlar, İslamî bir devlet tarafından yapılan tüm savaşları cihat olarak görmektedir. Bazı modern kaynaklarda bu ayrıma işaret edecek şekilde “kutsal cihat” (*holy jihad*) kavramı kullanılmaktadır (Peters, 1979: 3-4).

Kur’an’da cihat ve onunla ilişkili kelimelerin yer aldığı 180 ayet bulunmaktadır (Martin, 1987: 5). Kur’an’da cihat kelimesine özel bir vurgu yapıldığını, bunun uygulanan şiddet için gerekli referansı sağladığını savunan radikal görüşlerin yanında (Gabriel, 2002), Kur’an’da daha çok yer alan barış, kardeşlik ve hoşgörü gibi kavramların referans alınması gerektiğini, şiddet için cihat kelimesinin varlığının yeterli olmadığını savunan görüşler de vardır⁸⁹ (Düzgün, 2010; Salur, 2006: 145-146; Biçer ve Dalkılıç, 2010: 91-115).

Cihat konusundaki literatür daha çok savaş ve mücadele anlamı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunun yanında cihat çok daha geniş anlamlar taşır. Cihat Arapça’da “mücadele etmek ve çaba göstermek” anlamına gelen “*jahada*” fiilinden türetilmiş olmasına rağmen, “muharebe etmek” anlamına gelen “*qital*” kelimesini de çağrıştırmaktadır. Fakat “*qital*” öldürme ve kan dökmeyi gerektirirken cihat kutsal amaçlar için çaba göstermeyi vurgulamaktadır. Klasik ve modern yazarlar kişinin

⁸⁹ Her kutsal kitapta veya dinsel metinde barışı öven ya da şiddeti meşru gösteren ifadeler bulunabileceğini belirten Salur (2006: 145)’a göre, bunları o dinin şiddeti teşvik eden veya reddeden bir din olarak algılanmasını gerektirmediğini vurgulamaktadır. İncilde; “Yeryüzüne selamet getirmeğe geldim sanmayın; ben selamet değil, fakat kılıç getirmeğe geldim ... çünkü ben adamlarla karışının, kızlarla anasının ve gelinle kaynanasının arasına ayrılık koymağa geldim...” (Matta, Bab 10: 34-35), “...kılıcı olmayan abasını satıp kılıç alsın...” (Luka, Bab 22: 36); Tevrat’ta “...ve onların her şeylerini tamamen yok et ve onları esirgeme ve erkekten kadına, çocuktan emzikte olana, öküzden koyuna, deveden eşeğe kadar hepsini öldür” (I. Samuel, Bab 15: 3) Kur’an’da ise “Onları nerede yakalarsanız öldürün, onların sizi çıkardıkları yerden sizde onları çıkarın...” (Bakara Suresi, 191’inci Ayet), “Fitne kalmayınca ve din tamamen Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın” (Enfâl Suresi, 39’uncu Ayet) bu metinlere örnek olarak verilebilir (Akt. Salur, 2006: 145-146). Ayrıca Kur’an’daki 114 surenin 113’ünün “esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adıyla” başladığını ifade eden Salur (2006: 146) İslam sözcüğünün barış ve emniyet anlamındaki “selam” ile aynı kökten türetildiğini bu nedenle İslam dininin iman, ibadet ve ahlâk ilkeleriyle bir bütün olarak okunması gerektiğini belirtmektedir.

kendisiyle mücadelesinden (*jihad-al-nafs*) ve şeytana karşı verilen mücadeleden (*jihad-al-shaytan*) bahsederler. Her ikisi de kişinin kötü eğilimlerine karşı çaba göstermesini vurgulamaktadır (Peters, 1979: 118). Bunları cihadın şiddet dışı psikolojik anlamları olarak görmek de mümkündür⁹⁰ (Martin, 1987: 9).

Cihat konusundaki yorumların ayrıldığı ilk nokta “büyük cihat” ve “küçük cihat” kavramlarına ilişkindir. Hz. Muhammed’in bir muharebeden döndükten sonra “Şimdi küçük cihattan büyük cihada döndük” dediği; kendisine büyük cihat ile neyi kastettiği sorulduğunda, “kişinin kendisiyle cihat etmesi” olarak cevap verdiği rivayet edilmektedir (Akt. Peters, 1979: 118). Cihat yorumlarında önemi bilinen ve yaygın olarak atıfta bulunulan büyük cihat kavramının radikal İslamcıların açıklamalarında yer almaması düşündürücüdür (Peters, 1979: 118). Diğerlerine karşı uygulanan şiddetin İslamî görüş içerisinde meşru gösterilmesi genellikle küçük cihat anlamı üzerine oturtulmaktadır. Kavram geniş olarak yorumlandığında, Müslüman toplumla Müslüman olmayan toplum arasındaki ilişkilerde sürekli bir durumu ifade etmektedir (Martin, 1987: 9).

Küçük cihat yaklaşımını benimseyenler yeryüzünü “İslam ülkesi” (*dâr-ül-İslam*) ve “savaş ülkesi” (*dâr-ül-harb*) olmak üzere ikiye ayırırlar⁹¹. Müslümanların yönettiği ve şeriatın uygulandığı ülkeler “İslam ülkesi”, dünyanın diğer kesimleri ise “savaş ülkesi” olarak adlandırılır. Bunun yanında Şafîî gelenek içerisinde geliştirilen üçüncü bir kategori “barış ülkesi”dir (*dâr-üs-sulh*, *dâr-ül-ahd*). İnançsızlar, kaybettikleri topraklara karşılık düzenli bir şekilde para veya mal ödeyerek (haraç) Müslümanlarla barış antlaşması imzalayabilirler. Bu durumda bu ülke barış ülkesi olarak tanımlanmaktadır⁹² (Peters, 1979: 11). Bu kavramlar, Hristiyan öğretilerde yer

⁹⁰ Cihadı şiddet dışı bir kavram olarak ele alan bazı yazarlar “eğitim cihadı” (*jihad al-tarbiye, striving through education*) veya “dava cihadı” (*jihad al-da'wa, striving by propagating*) gibi kavramları kullanırlar. Bu türlerin araçları ise “sözle cihat” (*jihad al-lisan, striving of the tongue*) ve “kalemle cihat” (*jihad al-galam, striving with the pen*) olarak ifade edilmektedir (Peters, 1979: 118-120).

⁹¹ Bu kavramlar Kur’an’da yer almamaktadır. Hadislerde ise sadece “*dâr-ül-harb*” kavramı yer almaktadır. “*Dâr-ül-İslam*” kavramı daha sonradan İslam hukukçuları tarafından kullanılmıştır. Klasik İslam eserlerindeki bu kavramlara ilişkin yorumları inceleyen Yüce (2010: 127-131)’ye göre; günümüzde İslam ülkeleri adıyla anılan hiçbir ülke *dâr-ül-harb* değildir. Bu yaklaşıma göre Müslümanların “dinî hassasiyetlerini gözetken ve yaşamalarına imkân sağlayan hukuk devleti niteliği taşıyan her yönetim” *dâr-ül-İslam*’dır.

⁹² Bu kavramlarla ilgili mezhepsel yorumlar farklılaşabilmektedir. Örneğin; Hanefî mezhebine göre antlaşma yapılan ülkeler de İslam ülkesi olarak nitelendirilmektedir. Bu geleneğe mensup bazı araştırmacılar, Müslümanların güven içinde olduğu, Cuma namazı ve bayram kutlamaları gibi şeriatın bazı kurallarının uygulandığı yerleri İslam ülkesi olarak nitelendirmektedir. Öte yandan

alan “adil savaş”⁹³ yaklaşımındaki “Tanrı ülkesi” ve “yeryüzü ülkesi” ayrımıyla benzerlik taşımaktadır (Yalçınkaya, 2008: 107-122).

İslam’da cihadı iç ve dış cihat olarak ikiye ayıranlar; dış cihadın saldırı ve savunma cihadından oluştuğunu belirtirler. Saldırı cihadı İslam’ın yayılmasını, Savaş Ülkesi’nin aydınlatılmasını amaçlar. Fakat bazı çağdaş yorumlar bu tür cihadın bir halife liderliğinde olabileceğini savunur. Savunma cihadı ise meşru müdafaaya ilişkin uluslararası normlar ve Hristiyanlığın adil savaş teorisiyle kurulabilen analogiyle, daha geniş kabul gören bir yaklaşımdır. Çoğu Müslüman bilim adamına göre dışarıdan bir kuvvet Müslüman topraklara saldırdığında, inancı ve inananları korumak her Müslüman için zorunlu bir görev olarak görülmektedir⁹⁴ (Wiktorowicz ve Kaltner, 2003: 83-84).

Cihadı kişinin kendi içgüdülerine karşı verdiği mücadele olarak gören yaklaşımlar radikal İslamcılar tarafından tehlikeli bir sapkınlık olarak görülmekte ve reddedilmektedir (Laqueur, 1999: 130). Cihadın kılıçla yapıldığı fikrini savunanlar ise cihat konusundaki kısıtlılıklara karşı eleştirel bir duruş sergilerler. Örneğin; Kutup’un cihat doktrini için kullandığı temel gerekçe, “Allah’ın ilahlık yönünün tüm yeryüzüne, tüm insanlığa hâkim kılınması ve insanların birbirlerine kulluk etmelerinin engellenmesi”dir (Kutup, 2006: 102). Bu düşünce, mevcut dünya sisteminin tümünden değiştirilmesini öngördüğü için cihadın önündeki tüm engelleri kaldırmaktadır. Dolayısıyla “savunma cihadı” gibi yaklaşımlar da reddedilmektedir. İslam’da sadece savunma amacıyla cihat olduğunu savunanlar, İslam’ın insanların kula kulluk etme hastalığından kurtarmak olan asıl amacından saptırmakla, İslam karşıtlarına şirin görünmeye çalışmakla suçlanırlar. Bu noktada İslam’ın, inanç

inançsızların kanunlarının yürürlükte olduğu, bir savaş ülkesi ile sınırın paylaşıldığı, Müslümanların ve himaye altındaki Müslüman olmayan grupların mal ve can güvenliklerinin olmadığı yerleri savaş ülkesi olarak gören yaklaşımlar da vardır (Peters, 1979: 12).

Günümüzde, ABD ve müttefikleri ile anlaşmalar yapan Müslüman hükümetlere karşı yapılan cihadın yasal olmadığı tartışılmaktadır. El-Kaide, Müslüman ülkelerin inançsız kişilerce yönetildiğini, dolayısıyla bu yöneticilerin Müslümanlar adına yasal anlaşmalar yapamayacaklarını, yapılan anlaşmaların da yok hükmünde ve geçersiz olduğunu ileri sürerek bu yaklaşımları reddetmektedir (Wiktorowicz ve Kaltner, 2003: 85).

⁹³ Hristiyanlıktaki “adil savaş” veya “haklı savaş”, Musevilikteki “kutsal savaş” ve Müslümanlıktaki “savaş” veya “cihat” anlayışı kendi dinî öğretilerine ve koşullara göre geliştirdiğinden, kendilerine has özellikler yüklenmişlerdir. Haklı savaş kavramının gelişimi hakkında bkz. (Yalçınkaya, 2008: 107-122).

⁹⁴ Afganistan, Bosna, Çeçenistan ve Irak’taki tepkiler bu yaklaşıma dayandırılmıştır. El-Kaide’nin 11 Eylül Saldırılarının meşru olduğunu savunduğu bildiri de bu yaklaşıma vurgu yapılmaktadır (Wiktorowicz ve Kaltner, 2003: 84).

sistemi ile insanlar arasına giren engelleri ortadan kaldırmayı amaçladığı ve direnenler boyun eğene kadar baskı uygulanabileceği düşünülmektedir. Hatta savunma cihadı fikrini destekleyenlerin akılca ve ruhça yenilmişlik hissi ile hareket ederek, cihadı sıradan bir savunma savaşı olarak tanımlama hatasına düştüklerine inanılmaktadır (Kutup, 2006: 72-75).

Sivan (1990: 69-70), cihat konusundaki yorumları birçok alanda ortaya çıkan “otantiklik” arayışıyla ilişkilendirmektedir. Bu arayış, modern hayattaki güçlüklerin çok karışık olması nedeniyle, bazı insanların İslamî geçmişten esinlenmeleri gerektiği düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım cihat yorumunda da görülmektedir. El-Mevdûdî 1930’larda, cihadın sadece savunma amaçlı olduğu, bundan dolayı da uluslararası hukukun normlarının ihlal etmediği şeklindeki klasik duruşa karşı çıkmıştır. El-Mevdûdî, cihadın insanın insan üzerindeki hâkimiyetini Allah’ın tüm yeryüzündeki hâkimiyeti ile yer değiştirmek şeklindeki kutsal amaç ile uyumlu bir şekilde hem saldırı hem de savunma amaçlı olduğunu ileri sürmüştür (Akt. Sivan, 1990: 69-70).

Savunma cihadına getirilen diğer bir eleştiri ülke savunmasına ilişkindir. Ülke savunmasını cihadın asıl amacıymış gibi göstermenin yanlışlığına işaret eden Kutup (2006: 98), İslamî bakış açısına göre toprağın bir şey ifade etmediğini, onun şeriatla yönetilmesi ile anlam kazanacağını savunmaktadır. İslam’ı belirli bir coğrafyaya hapsetmenin⁹⁵, kula kulluk temeline dayanan sistemlere tepkisiz kalmanın, gelecekte düşman güçlerin İslam ülkesine saldırılarına yol açacağına inanılmaktadır (Kutup, 2006: 101):

“...Evrensel bir mesaj taşıyan ve tüm yeryüzünü ilgi alanına dâhil eden devasa bir hareketi [cihad hareketini] belirli bir coğrafi bölgenin sınırları içerisine hapsetmek, diğer bölgelerde yaşayan insanları kendi kaderleri ile baş başa bırakmak, bu insanları Allah’tan başkasına kulluk etme bataklığında unutmak ve bu davayı yalnızca belirli bir ırkın yaşadığı bölge ile sınırlandırmak kesinlikle mümkün değildir.”

⁹⁵ Bali Saldırısı sorumlularından İmam Samudra, İslam’ın yapacağı saldırının belirli bir bölge ile sınırlandırılmaması gerektiğini küreselleşme olgusuyla açıklamaktadır. Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasındaki çatışmanın doğasının küreselleşme ile değiştiğini belirten Samudra, tepkilerin Filistin, Çeçenistan ve Irak ile sınırlandırmayacağını savunmaktadır (Bin Hassan, 2007: 1038).

Kutup cihat kavramının, "...İslamî davetin ilk ve orta dönemlerinde izlediği yönetime bakarak değil, Allah'tan bir emir olarak İslam'da cihat kavramının ulaştığı son noktaya bakıp..." yorumlanması gerektiğini savunmaktadır⁹⁶ (2006: 83-84). Yani, cahiliyye inaniş ve düşüncelerine karşı İslam'ın sahip olduğu tek yöntem açıklama yöntemi ile davet etmek değildir. Fertlerin vicdanlarına zor kullanmadan hitap eden İslam dininin, otoriter ve totaliter kurum ve kuruluşlara karşı sadece açıklama yoluyla tebliğde bulunmakla yetinmeyip güç kullanması da imkân dâhilindedir (Kutup, 2006: 71). Fakat bu noktada güç kullanımının bir tercih değil zorunluluk olarak ortaya konulduğu görülmektedir (Kutup, 2006: 83-84):

"İnsanlığı kurtarmak için davet hareketinin, içinde yaşanan fiilî şartların her yönüne, onlar denk düşecek araç ve gereçlerle karşı çıkabilmek için cihad yolunu benimsemesi mecburîdir. Başarıya ulaşmak için sadece felsefi açıklama (tebliğ) yönteminin kullanılması yeterli değildir ... İslam evrensel barışı gerçekleştirme amacıyla olduğu için, yalnızca haklı Müslüman olan bir ülkenin, yeryüzünde barış içerisinde yaşamasını sağlamak gibi ucuz bir barış anlayışını kabul etmez ve onunla yetinemez... asıl amacı yeryüzünün her köşesinde insanların Allah'tan başka birbirlerini tanrılar edinmekten vazgeçip dinin tamamen Allah'a has kılınmaya dek mücadelesini sürdürmektir..."

Cihadın zorunlu olduğu vurgusu, İslam'daki "*farz-ı ayn*" ve "*farz-ı kifaye*" kavramlarıyla da güçlendirilmeye çalışılmaktadır (Peters, 1996: 164). Bu kullanım aynı zamanda cihat ile savaş arasındaki farka da işaret etmektedir. Cihat, her birey için zorunlu olan *farz-ı ayn*, savaş ise bir topluluk tarafından gerçekleştirilmesi gereken bir görev, yani *farz-ı kifaye* olarak tanımlanmaktadır. Savaş için bir ordu görevlendirmek yeterlidir ve toplumun geri kalanları savaşa katılanlar tarafından temsil edilirler (Martin, 1987: 10).

⁹⁶ Bu yaklaşıma göre; İslam'ın ilk ayetlerinden sonra, yıllara sâri olarak kâfirlerin sınıflandırılmasındaki farklılaşma cihat kavramındaki değişime işaret etmektedir. İlk dönemde sadece daveti kapsayan faaliyetleri müteakip hicrete ve savaşa izin verilmesi ile kâfirler üç kısma ayrılmıştır: Ateşkes ve barış imzalayanlar, savaş hâlinde olanlar, zımnîler. Daha sonra Resulullah'la savaş hâlinde olanlar; Resulullah'la andlaşma yapanlar ve zımnîler olarak ayırım yapılmıştır. Barış andlaşması imzalayanların İslam'a geçmesiyle iki grup kalmıştır; savaşanlar ve zımnîler. Son olarak insanlık Allah Elçisi ile olan ilişkilerine göre üç gruba ayrılmıştır; O'na inananlar ve O'na teslim olanlar; O'na güvenen ve O'nunla barış hâlinde olanlar; O'nunla savaş hâlinde olanlar ve O'ndan korkanlar (Kutup, 2006: 68-70).

4. DİNİ SÖYLEMLE AÇIKLANAN TERÖRİZMİN BELİRLEYİCİ ÖZELLİKLERİ

Terörizme ilişkin kavramsal çerçevenin yer aldığı birinci bölümde, terörizmin belirleyici özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştı. Fakat hem genel anlamda dinî söylemle açıklanan terörizm hem de radikal İslamcı terörizm, diğer terörist hareketlerden ayrılmakta ve bazı özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Dinî söylemle açıklanan terörizmin ayırt edici özelliklerini anlayabilmek için öncelikle bu tür terörizm ile seküler özellik taşıyan terörizm türleri⁹⁷ arasındaki farklılıkların mukayese edilmesinin daha açıklayıcı olacağı düşünülmektedir. Aslında bu mukayese neden tek bir terörizm teorisi geliştirilemediğine ilişkin soruya cevap niteliğindedir. Bu bölümün son kısmında öncelikle seküler ve dinî söyleme dayandırılan terörist hareketler arasındaki farklılıklar ortaya konulmuş, daha sonra radikal İslamcı terörist hareketlerin ayırt edici özellikleri açıklanmıştır.

a. Seküler ve Dinî Söylemle Açıklanan Terörizm Arasındaki Farklılıklar

Dinî motivasyonlu bir terörist için şiddet, teolojik talep ve zorunluluklar karşısında doğrudan başvurulmuş birincil ve en öncelikli kutsal eylem veya görev olarak görülmektedir. Terörizmin doğüstü bir boyuta sahip olduğu varsayıldığından (Rapoport, 1984: 674), ona başvuranlar da kendilerini siyasi, ahlâkî ve pratik kısıtlamalardan muaf görürler. Seküler teröristler genellikle rastgele kullanılan şiddetin ahlâk dışı ve karşı tepki yaratma özelliği olduğunu kabul ederlerken, dinî motivasyonlu teröristler bu tür şiddetin sadece ahlâken meşru olmadığını, aynı zamanda amaçlarına ulaşmak için gerekli bir vasıta olduğunu kabul ederler (Hoffman, 1995: 272).

Günümüzde birçok terörist örgüt için dinî motivasyon ön plandadır. Öyleki dinî gereklilik dinî terörizmin özelliklerinin tanımlanmasında en önemli unsurlardan biri hâline gelmiştir (Hoffman, 2006: 82). Hristiyan Vatanseverler (*The Christian Patriots*) ile Şiiiler ve Yahudi fanatikler arasında çarpıcı paralellikler bulunduğunu belirten Hoffman (1995: 277)'a göre; bu gruplar, siyasi ideoloji ve amaçlarını dinî zorunluluk formuna dönüştürmektedir. Böylece şiddet, sadece onay gerektiren bir

⁹⁷ “Seküler terörizm” kavramı, dinî söyleme dayandırılan terörizm dışında kalan ve dini referans almayan tüm terörist hareketleri anlatmak için kullanılmaktadır (Hoffman, 1995: 272).

olgu değil kutsal bir kural olarak görülmektedir. Şiilerin kâfirler, Yahudilerin “köpekler” ve Hristiyan Vatandaşlar’ın “şeytanın çocukları” şeklinde tanımladıkları düşmanların öldürülmesi kutsal bir eylem şekline sokulmaktadır. Al-Khattar (2003: 5)’a göre kutsal görev ve emirleri yerine getirdiklerine inanan dinî motivasyonlu teröristler Tanrı’yı hoşnut etmek için anlık veya kısa vadede fayda getiren kazançlardan çok Tanrı’nın vereceği ödülü amaçlamaktadırlar.

Dinî söylemlerle açıklanan terörizmin ön plana çıkan özelliklerinden birisi diğer türlere göre daha yıkıcı olmasıdır. Bu konuda farklı nedenler ileri sürülmektedir. Hoffman (2006: 88)’e göre; dinî terörizmin daha çok ölüme yol açmasının nedenlerini anlamak için, farklı değerler sistemine bakılmalıdır. Bunlar, şiddetin meşru ve yasal gösterilme mekanizmaları, ahlâkî kavramlar, dinî ve seküler terörist gruplarca benimsenen dünya görüşü olarak sıralanabilir. Piazza (2009: 63) yüksek zayıflıkların olduğu saldırılar konusunda, terörist grubun organizasyonel özellikleri ile hedefe yönelik yapılarının, grubun ideolojik özelliklerine oranla daha açıklayıcı olabileceğini ileri sürmektedir⁹⁸.

Aslında istatistikî veriler de bu önermeyi desteklemektedir. 11 Eylül Saldırılarından önce gerçekleştirilen önemli olaylar incelendiğinde; tamamen veya kısmen dinî gerekçelere dayandırılan terörizmin, daha seçici ve daha az şiddet kullanan seküler örgütlere oranla daha çok ölümlerle neticelenen yoğun şiddet eylemlerine başvurduğu görülmektedir (Hoffman, 2006: 86-88). 1994-2004 yılları arasındaki terör olaylarının sadece % 6’sını teşkil eden din temelli terör olaylarında ölenler, tüm zayıflıkların % 30’una tekabül etmektedir. Piazza (2009: 67)’nin 1998-2005 yılı verilerine dayanan araştırmasında ise İslamcı grupların saldırılarındaki mağdur sayısının toplam mağdurların % 72’sini oluşturduğu belirlenmiştir.⁹⁹ Radikal İslamcı grupların gerçekleştirdiği saldırıların toplam

⁹⁸ Piazza (2009: 67-73), milliyetçi/ayrılıkçı, solcu, sağcı, İslamcı ve diğer gruplar şeklinde tasnif ettiği 473 terörist grubun 1998-2005 yıllarında gerçekleştirdikleri eylemlerdeki mağdur (ölü ve yaralı) sayılarını bağımlı değişken olarak sayısal bir analiz yapmıştır. İslamcı grupları, El-Kaide ile ilişkili ve ilişkili olmayan gruplar olarak ele alan araştırmacı, İslamcı terörizmin tek bir şekle sahip bir olgu olmadığı sonucuna varırken, terörist grubun örgütsel ve ideolojik özellikleri ile onların taktiksel davranışlarının önemine dikkat çekmektedir (2009: 77).

Farklı zayıflıkların, radikal İslamcı terör örgütlerinin organizasyonel ve hedef-temelli özellikleri ile açıklanabileceğini belirten Piazza (2009: 62) bunları ikiye ayırmaktadır: Laik milliyetçi-özgürlükçü ve rejim değiştirmeyi amaçlayan örgütlere benzeyen “stratejik gruplar” ve küresel El-Kaide şebekesine bağlı olan “soyut/evrensel gruplar”.

⁹⁹ Radikal İslamcı grupların gerçekleştirdiği 1.543 saldırının 678’inin (% 44) El-Kaide’ye bağlı örgütler tarafından gerçekleştirildiği; bu saldırılara hedef olan 32.444 kişinin 24.460’ının da

saldırıların % 33'lük bölümünün oluşturduğu dikkate alındığında, olay sayısına nazaran zayıf sayısındaki yüksek oran bu tür terörizmin yıkıcılığına işaret etmektedir.

Juergensmeyer (2003), dinî terörizmin vahşi ve acımasız oluşunu “Kozmik Savaş” kavramıyla açıklamaktadır. Usame Bin Ladin, kürtaj kliniklerini bombalayan Eric Rudolph, Amerikan Vatanseverler Hareketi lideri Bo Gritz ve Hristiyan Kimlik örgütü lideri Kerry Noble gerçekleştirdikleri eylemleri ilahî bir savaş imajıyla açıklamışlardır. Bu eylemler kutsal metinlerde yer alan dinî geleneklere dayandırılmaktadır. Dolayısıyla onlar ve benzer eylemciler kozmik bir savaş imajıyla teröre motive olmuşlardır. Bu imajlar kozmiktir, çünkü hayatın ötesindedirler. Geçmişin efsane savaşlarıyla, iyi ve kötü arasındaki metafizik bir savaşla ilgilidirler. Dinî şiddet daha yıkıcı kılan saldırganların kutsal savaşa ilişkin dinî imajlarını dünyevî politik savaşların hizmetine sunmalarındır. Bu nedenle dinî terör eylemleri sadece politik bir stratejinin taktikleri olarak hizmet etmez, aynı zamanda daha büyük ruhanî başkaldırlara davet olarak da hizmet eder. Dolayısıyla şiddet gösterisinin merkezinde de kozmik savaş yer almaktadır (2003: 148-150).

Terörist eylemlerin yıkıcılığının, eylemin etkisi ile risk derecesi arasındaki ilişkiyle de bağlantısı olabilir. Teröristlerin riski asgari seviyeye indirecek yöntemleri seçtikleri şeklindeki düşünceye göre, seçilen hedefler daha az sembolik değere sahip olan savunmasız kurbanlardan oluşmaktadır. Fakat önemli olan eylemin etkisini azaltmadan riskin azaltılıp azaltılamayacağıdır. Bu ilişkide kutsal teröristlerin risk alma konusunda kaygı taşımamaları, onların daha fazla etki yaratmalarının bir nedeni olabilir (Rapoport, 1984: 674).

Hoffman (2006: 83), tamamen veya kısmen dinî gerekçelere dayandırılan terörizmin yasallaştırma ve meşrulaştırma vasıtalarının seküler grupların kullandığı meşru ve yasal gösterme vasıtalarını da kapsadığını belirtmektedir. Dolayısıyla yasadışı şiddetin meşru gösterilmesini kolaylaştıracak araçların daha çok olması din temelli grupların daha büyük kan ve yıkıma yol açabilecek eylemler gerçekleştirmesine de olanak sağlayabilecektir.

(% 75) El-Kaide'ye bağlı örgütlerin saldırılarında mağdur oldukları ifade edilmelidir (Piazza, 2009: 67).

Örgütlerin yıkıcılığı konusundaki başka bir gösterge örgütlerin yaşam süreleridir. 7'nci yüzyılda ortaya çıkan *Thuglar*, altı yüzyıldan fazla ayakta kalmışlardır. Günümüzde en eski modern terörist örgüt olan IRA bile henüz bir asrı tamamlamamıştır. Üç yüzyılda, bir milyon kişiyi öldürdükleri söylenen *Thugların* en çok insan öldüren örgüt olması uzun süre hayatta kalmalarıyla da ilişkilendirilebilir. Öte yandan diğer gruplardan farklı olarak, doktrinleri gereği kurumlardan çok bireylere saldırımlarının daha uzun süre hayatta kalmaları ve çok sayıda insanı öldürmeleri konusunda etkili olduğu söylenebilir (Rapoport, 1984: 661-662). Günümüzdeki eylemlerin yıkıcılığının gelişen teknik ve taktiklerle de ilgisi vardır. Kalabalık yerlerdeki bombalı intihar saldırıları, kamu ve elçilik binalarının bombalanması gibi eylemler diğer terörizm ve geleneksel suç türlerinden daha fazla masum insanın kaybedilmesine yol açmaktadır (Al-Khattar, 2003: 5).

Eylemin yıkıcılığında eylemcinin kurbanı nasıl gördüğü de önemlidir. Kurbanı “şeytan” olarak görmenin yanında “adak” olarak görmek de eylemin yıkıcılığını artıran bir etkidir. *Thuglar* kurbanlarını Kali'nin malı olarak gördükleri için kurbanlarıyla kurdukları yakın teması rağmen¹⁰⁰ acı ve pişmanlık duymamışlardır. Öte yandan Kali'ye sunulan en iyi kurbanlar zarar verilmeden sunulanlar olduğu için kurbanlar asla istismar edilmemiştir. Bunun yanında ölümün kurbanı fayda sağladığına inanan *Thuglara* göre, kurbanlar kesinlikle cennete gideceklerdir (Rapoport, 1984: 664). İngiliz sorgu elamanınca kendisine, insanları soğukkanlı bir şekilde öldürdükleri için pişmanlık duyup duymadığı sorulan bir *Thug* mensubu, yaptığı işin av gibi üst düzey bir spora benzediğini, kesinlikle pişmanlık duymadığını, hatta sevinç ve haz duyduğunu ifade etmiştir (Sleeman, 1839'dan akt. Rapoport, 1984: 664).

Seküler ve dinî grupların kendileri ve uyguladıkları şiddet konusundaki algıları da oldukça farklıdır. Seküler teröristler şiddeti, hem temelde iyi olan sistemdeki bir yanlışlığı düzeltmenin yöntemi olarak hem de yeni bir sistemin kurulmasında araç olarak kabul ederken (Hoffman, 2006: 89), kendilerini sistemin bir parçası olarak görmeyen dinî gruplar, mevcut düzende köklü değişiklikler arayan “dışarıdakiler” olarak tanımlanmak isterler (Taheri, 1987: 6-8). Dinle motive olan teröristlerin

¹⁰⁰ *Thuglar*, kurbanlarıyla kurdukları yakın teması nedeniyle, Stockholm Sendromu olarak adlandırılan kavramla da ilişkilendirilirler (Rapoport, 1984: 664).

seküler teröristlere oranla daha yıkıcı ve öldürücü eylemler yapması bu yabancılaşma hissine de bağlanabilir (Hoffman, 2006: 89):

“Bu, kutsal terör manifestolarında yaygın olan, teröristlerin dinî topluluğunun dışındakileri aşağılayıcı ve insanlık dışı hâle getirici, ‘kâfirler, köpekler, şeytanın çocukları, pislikler’ gibi terimlerle tanımlanması konusunu da açıklamaktadır. Bu tür terminolojinin kasıtlı olarak kullanılması, terörizmin haklı gösterilmesi için önemlidir çünkü teröristlerin kurbanlarını hem insandan daha aşağıda hem de yaşamaya değer görülmeyen varlıklar olarak göstermeleri katliam ve şiddet konusundaki engelleri ortadan kaldırmaktadır.”

Dinî ve seküler gruplar, taraftarları açısından da farklılaşmaktadır. Seküler gruplar gerçek veya potansiyel sempatizanlar ile savunduklarına veya adına konuştuklarına inandıkları acı çekmiş insanlardan oluşan bir taraftar kitlesine ulaşmaya çalışırlar. Oysa dinî gruplara mensup teröristlerin kendileri topyekün savaş olarak tanımladıkları mücadelede yer alan eylemciler ve taraftarlardır. Onlar eylemlerini herhangi bir izleyici için değil kendileri için gerçekleştirirler. Bu nedenle, destekçilerine veya potansiyel taraftarlarına ulaştıracakları mesaj kaygısına bağlı olarak, şiddet konusunda seküler teröristler için geçerli olan kısıtlılıklar, dinî gruplar için geçerli değildir. Dinî grupların seküler gruplar gibi belirli bir taraftar grubuyla sınırlı olmaması, sınırsız şiddetin onaylanmasına ve hedef kategorisinin daha açık uçlu olmasına yol açmaktadır (Hoffman, 1995: 273).

Tüm dinî gruplar için geçerli olmasa da yakın geçmişte dünyanın birçok yerinde karşılaşılan dinî motivasyonlu terörist grupların seküler terörist örgütlenmesindeki geleneksel yapıdan farklı özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Örneğin El-Kaide “ağ” yapılanması ile farklı bir örgütlenme sergilemektedir (Hoffman, 2006: 127).

Seküler terörist gruplar, etkinliği artırmak için örgütlenme şeklini ve kullandıkları taktikleri düzenli olarak değiştirebilmekte veya terörizmi farklı hedefler için kullanılabilmektedirler. Ulaşılmak istenen neticelerin önceden kararlaştırıldığı kutsal terörizm ise bu şekilde karakterize edilemez. Kutsal teröristlerin davranışları kendi gelenekleri içindeki diğer insanlardan çok da farklı değildir (Rapoport, 1984: 674).

Kutsal terörizm insanüstü bir kaynağa sahip olması yönüyle de ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Bu tür terörizmde Tanrı'nın netice ve vasıtaların tanımlanmasında doğrudan yer aldığına inanılırken yalnızca insanın çaba göstererek ulaşılabileceği siyasal neticelere hizmet eden modern terörizmde ise en uygun araçları ve neticeleri seçen Tanrı değil, teröristin kendisidir¹⁰¹ (Rapoport, 1984: 674). Din temelli terörizmde Tanrı'nın rolü kutsal bir müdahaleyi vurgulamaktadır. Bu rolün özelliği, felç edici bir terör ve düşmanın üstünlüğünü etkisiz kılan bir dehşet üretmesidir. Tanrı'nın öldürücü bir şekilde ve hedef tanımaksızın yayılan kıtlık, bulaşıcı hastalık ve diğer doğal afetler yoluyla savaştığı söylenebilir (Rapoport, 1987: 84).

Seküler ve dinî söylemlerle açıklanan terörizm arasında amaçlar bakımından da bir ayırım yapılabilir. Çoğunluğun menfaatlerine ulaşmak için değişiklik yapmak arayışında olan seküler teröristlerin amaçları faydacı olarak tanımlanabilir. Dinî teröristlerin amaçları ise kendileri ve dindaşları için muhtemel en büyük faydaya ulaşmaktır. Bu ayırım netice ve vasıta arasında da ciddi bir farklılık yaratmaktadır. Seküler teröristler şiddeti bir neticeye ulaşmak için birincil vasıta olarak görürlerken, dinî motivasyona sahip teröristler ise şiddetin kendisini bir netice olarak görme eğilimindedirler (Hoffman, 1995: 273).

Dinî söylemlerle açıklanan terörizmde genellikle eylemlerden önce veya sonra şiddetin dinî bir otorite tarafından onaylanması ve teşvik edilmesi söz konusudur. Bu kutsal metinlerden doğrudan alıntılar yoluyla yapılabileceği gibi yorumlama suretiyle de mümkün olabilmektedir. Hoffman (2006: 88-89)'a göre:

“Kutsal metinlerle ve kutsal adına konuştuğunu iddia eden dinî otorite tarafından tebliğ edilen din, bundan dolayı günümüzdeki olayları açıklamak için araç olarak ve daha sonra şiddeti haklı gösteren yasallaştırıcı bir güç olarak hizmet eder. Bu, terörist eylemlerin gerçekleştirilmeden önce din adamları tarafından onaylanmasının neden bu derece önemli olduğunu açıklar.”

Terörist eylemlerin onaylanmasında dinî otoritenin rolü hem Şii hem de Sünnî örgütler için önemli olmuştur. Ayetullah Humeyni'nin 1989 yılında Salman

¹⁰¹ Modern terörist örgütlerin dinî gruplarla sıkça irtibat kurdukları da görülmektedir. Çünkü din, etnik kimlik için önemli bir faktördür. Katolikler için cazip olan, Protestanları dışlayan ve siyasal bir amacı bulunan IRA'nın hiçbir üyesi mücadelede Tanrı'nın yer alacağına inanmaz. Müslüman FLN ve Ortodoks Kilisesi'yle irtibatlı EOKA (*Ethniki Organosis Kyprion Agoniston*, Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü) örneklerinde ise ulusal ve uluslararası izleyicilerin dikkatini çekmek üzere taktikler geliştirilmiştir (Rapoport, 1984: 674).

Rüştü'nün öldürülmesi için verdiği fetva buna örnektir. 1993 yılında Dünya Ticaret Merkezi'ndeki bombalama eylemini gerçekleştiren Sünnî teröristler de eylemi planlamadan önce Mısırlı Şeyh Ömer Abdülrahman'dan fetva almışlardır. İslam'da yasaklanmış olmasına rağmen, intihar bombacılarına da bazı Müslüman din adamlarınca destek verildiği görülmektedir (Hoffman, 2006: 91). Bu konuda Usame Bin Ladin'in 1996'da, yine onun da aralarında bulunduğu Mısır'dan Ayman El-Zevahiri ve Ebu Yasir Rifa'l Ahmet Taha, Pakistan'dan Şeyh Mir Hamza ile Bangladeş'ten Fazlur Rahman'dan oluşan bir grubun 1998'de yayımladığı fetvalar da örnek verilebilir¹⁰² (Hoffman, 2006: 93-95).

Bazı örneklerde, tarihsel olayların dinî otorite onayı olarak yorumlandığı ve şiddetin meşru gösterilmesinde kullanıldığı görülmektedir. Bu duruma ilişkin bir örneği Haşhaşin ordusundaki taktik değişikliğinde görmek mümkündür. Haşhaşin ordularının başlangıçta toplumu saldırılara karşı savunmak ve ganimet için konvoylara saldırmak şeklinde iki tür görevi vardır. Fakat Hz. Muhammed'in İslam'a yakın ünlü kişileri ve İslam inancını küçümseyerek saldırıları provoke eden münafıkların¹⁰³ öldürülmesine izin vermiş olması nedeniyle Haşhaşinler görev kapsamlarını genişletmişlerdir (Rapoport, 1984: 667). Burada peygamberin Haşhaşinlerin eylemleri konusunda doğrudan bir onayı olmamasına rağmen, tarihsel bir olayın yorumlanarak şiddetin meşru gösterilmesi söz konusudur.

Rabin ve Sedat'ın suikastçıları da eylemlerinden önce dinî liderlerin fikirlerine ve onaylarına ihtiyaç duymuşlardır. Suikastten çok önce, İslambuli'nin bir sorusuna “Allah'ın kurallarına göre yönetim sergilemeyen bir yöneticinin öldürülmesinin yasal olduğu” cevabını veren müftü Ömer Abdülrahman, “Onun [Sedat'ın] kâfirlik sınırını geçtiği konusunda bir şey söyleyemeyeceği” yorumunu getirmiştir¹⁰⁴ (Heikal 1983'ten akt. Alianak, 1998: 167). Rabin'in suikastçılarından Dror Adani de suikast konusunda bir rabbiden onay almaya çalıştıklarını belirtmiştir. Yahudi kanunlarına göre *rodef*¹⁰⁵ olarak nitelendirdiği Rabin'in öldürülebileceğini söyleyen Rabbi, iç savaşa neden olacağı düşüncesiyle suikaste izin vermemiştir. Amir, Yahudi

¹⁰² Bu fetvalarda; düşmanın Müslüman ülkelere zarar vermesi nedeniyle, dünyadaki tüm Müslümanların cihada katılmakla görevli oldukları vurgulanmaktadır (Hoffman, 2006: 93-95).

¹⁰³ Münafik Türkçe'de; “Dinî kurallara inanmadığı hâlde inanmış gibi görünen” kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır (TDK [web], 2011).

¹⁰⁴ Öte yandan, El-Ezher âlimleri ve özellikle baş müftü ile Mısır'ın önemli camilerinin âlimleri Sedat'ı ve Kamp David Antlaşmasını desteklemişlerdir (Alianak, 1998: 171).

¹⁰⁵ Yahudi inancına göre tehdit oluşturan kişiler için kullanılan bir kavramdır.

kanunlarını kendince yorumlayarak eylemi gerçekleştirmiştir. Mahkemede “Yahudi kanunlarını biliyorum, *din rodef* ‘her şeyi denediyseniz ve hiçbirşey işe yaramıyorsa, onu öldürmek zorundasınız’ anlamına gelmektedir.” demiştir (Alianak, 1998: 167). Böylece, eylem konusunda ihtiyaç duyduğu onayı kutsal bir kavrama dayandırmıştır.¹⁰⁶

Terörizmin genel anlamda en önemli özelliklerinden biri sembolik eylemler yoluyla izleyicilere mesaj vermektir. Fakat kutsal terörizm söz konusu olduğunda, mesaj verme ve izleyiciye ihtiyaç duyma özelliği belirli oranda farklılaşmaktadır. Çünkü kutsal terörist için asıl izleyici Tanrı’dır. Bu nedenle kutsal teröristin kamuoyunun eylemine tanıklık etmesini istemediği, hatta buna ihtiyaç duymadığı söylenebilir. Bu konudaki en ilginç örnek *Thug*lardır. Onlara göre önemli olan kurbanların, tanrıça Kali’nin şerefi için terörü yaşamalarıdır (Rapoport, 1984: 660). Dinî söylemle açıklanan terörizmin bu özelliği onun eylem kapasitesini de artırmaktadır. Çünkü terörist uygun izleyici olmadan da istediği yer ve zamanda kendisini seyreden Tanrı’ya ithafen eylem gerçekleştirebilmektedir. *Zealot-Sicariiler* de kitlesel başkaldırıcıyı provoke etmenin ötesinde, kutsal izleyiciye mesaj vermeyi amaçlamışlardır. Çünkü ayaklanma da *messianic* bir müdahaleye işaret etmektedir (Rapoport, 1987: 672).

Terörizmin belirleyici özelliklerinden biri eylemin siyasal bir sâik taşımasıdır. Dinî söylemle açıklanan terörizm söz konusu olduğunda, uygulanan şiddetin dinî gerekçelere bağlanması nedeniyle, sâikin siyasal mi yoksa dinî mi olduğu noktasında bir açıklamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Din temelli ilk terörist gruplardan olan *Thug*ların siyasal bir amaç uğruna şiddete başvurdukları konusunda ciddi bir bulgu yoktur. Fakat *Zealot/Sicariiler*in amaçları yeterince siyasaldır (Rapoport, 1984: 663). Bir genelleme yapmak mümkün olmasa da tecrübe edilen dinî terörist hareketlerin çoğunun amacı dinî esaslara göre bir devlet kurmaktır. Örneğin Bin Ladin’in temel amacı, Osmanlı Devleti’nden sonra kaldırılan halifeliğin yeniden kurulmasıdır. Mısır İslamî Cihat örgütünün kurucusu ve El-Kaide’nin stratejistlerinden Ayman El-Zevahiri bu amacı; “El-Kaide’nin hedefi, tüm Müslümanları birleştirmek ve Halife’nin kurallarını izleyecek bir hükümet kurmaktır” şeklindeki söylemi ile

¹⁰⁶ Terörist bir eylemin dinî bir doktrine dayandırılmasının veya dinî bir liderden onay alınmasının başka sonuçları da olabilir. Doktrin ve onayın şiddetin haklı gösterilmesinde bu denli önemli olması aynı zamanda dinî liderlerin şiddetin veya terörizmin önlenmesinde de önemli rol oynayabileceklerini göstermektedir (Al-Khattar, 2003: 26).

onaylamıştır (Hoffman, 2006: 96). Dolayısıyla dinî söylemle açıklanan terörizmin de siyasal bir ajandası vardır ve sâik dinî bir söyleme oturtulmaya çalışılsa bile siyasaldır.

b. Radikal İslamcı Terörizmin Özellikleri

Radikal İslamcı terörizm, genel anlamda dinî söylemle açıklanan terörizmin yukarıda açıklanan ayırt edici tüm özelliklerini taşımaktadır. Fakat Rapoport (1984: 672-673)'un belirttiği gibi, kutsal terörizmin anlaşılabilmesi için, bir teröristin mensup olduğu dini diğer dinlerden ayıran niteliklerin de incelenmesi gerekmektedir. Böylece referans alınan dinî geleneğin terörist hareketteki yansımalarını görmek de mümkün olacaktır. Örneğin; Müslümanlık ve Yahudilik'te gerçekleştirilmemiş kutsal vaatler radikal saldırılar için potansiyel sağlamaktadır. Hindu inancında ise suç işleyerek Kali'ye hizmet ettiklerine inanan ve belirli suçları meslek edinen grupların etkinliği söz konusu olmuştur. Yahudi terörizminde *messianic* tecrübenin yaşandığı bir yer olarak görüldüğü için, ülkeye atfedilen önem ayırt edici bir özellik olarak ortaya çıkmıştır (Rapoport, 1984: 674).

Bu durumda radikal İslamcı terörizmin diğer din temelli hareketlerden farklılıklarının ortaya konulması gerekmektedir. Bunun için, öncelikle din temelli terörizmin yukarıda sıralanan ortak özelliklerinin radikal İslamcı terörizm açısından yeniden irdelenmesi ve daha sonra ilâve unsurların tespit edilmesi uygun olacaktır:

- Şiddetin kutsal ve zorunlu bir eylem veya görev olarak görülmesi,
- Diğer terörizm türlerine göre daha yıkıcı olması,
- Mevcut düzende köklü değişiklikler aranması,
- Nihai neticelerin önceden kararlaştırılmış olması,
- Hareketin insanüstü bir kaynağa sahip olması ve Allah'ın müdahalesi,
- Şiddetin kendisinin de bir netice olarak görülmesi,
- Şiddetin dinî bir otorite tarafından onaylanması veya teşvik edilmesi,
- Asıl izleyicinin Allah olması.

Bu özelliklerin yanında radikal İslamcı terörizmin en belirgin özelliklerinden birisi Müslümanlar arasında ve özellikle Arap dünyasında var olan Batı düşmanlığının suistimal edilmesidir. Kökü derinlerde olan ve daha çok Müslüman ülkelerde dillendirilen bu olgunun sosyal ve kültürel nedenleri de olabilir. Laqueur (1999: 128)'e göre son iki asırdır durağan bir hayat sürmeyen Arap dünyası Uzak Doğu veya Güney Asya ülkelerinin ulaştığı zenginliğe ve güce ulaşamamıştır. Bu başarısızlık Amerika ve Batı karşısında aşağılık hissi yaratmış ve Batı düşmanlığını körüklemiştir. Bu düşmanlık El-Kaide gibi örgütler tarafından da etkili bir şekilde kullanılmıştır (Hoffman, 2006: 128).

Radikal İslamcı terörizmin sahip olduğu önemli bir özellik olan Batı düşmanlığı hedef seçimiyle paralellik göstermemektedir. Çünkü uygulanan şiddetin çoğunda hedef, Batılılar veya Siyonistler değil Araplar ve Müslümanlardır. Irak, Afganistan ve Cezayir'de bunun örneklerine rastlamak mümkündür. Burada hedef seçimi konusunda bir öncelik olduğundan bahsetmek daha doğru olacaktır. Zira radikaller kendi ülkelerindeki “şeytan”ın dışarıdaki “şeytanlar”dan önce yok edilmesi gerektiğine inanmışlardır (Laqueur, 1999: 128). O hâlde radikal İslamcı teröristler sadece Batı ülkelerini ve Batılıları değil, Batı ile ilişkili her türlü fikir ve değeri de hedef olarak görmektedirler.

Taheri (1987: 6-7) radikal İslamcı terörizmin ayırt edici özelliklerinden birini, çağdaş ideolojilerin hepsini reddetmesi ve bu nedenle sistemi silah yoluyla tamamen kontrol etmek dışında bir seçenek hedeflememesi olarak ifade etmektedir. Kendisini sistem dışı görmesi nedeniyle taktiksel yöntemleri paylaştığı diğer terörist hareketlerle de iletişime geçmeyen radikal İslamcı teröristler, evrensel İslamî bir devlet kurmak ve İslamî kuralları tüm dünyaya yaymak amacıyla terörizmi bir araç olarak görürler.

Radikal İslamcı terörizmi diğerlerinden ayıran başka bir özellik, onun ancak nihai zafere ulaşıldığında sona erecek kutsal savaşın bir türü ya da iyi ve kötü arasında devam eden “kozmetik savaş” olarak kabul edilmesidir. 1992'de İsrail'in helikopter saldırısında öldürülen Lübnan Hizbullahı'nın eski lideri Hüseyin Musavi “Düşman bizi tanıyın ya da bize bir şeyler teklif etsin diye savaşmıyoruz. Düşmanı defetmek için savaşıyoruz...” derken bunu vurgulamıştır. Talep edilen şey, sadece

uzlaşmaya dayalı bir teslimiyet değil, aynı zamanda düşmanın tamamen yok edilmesidir (Taheri, 1987: 8; Juergensmeyer, 2003: 148-150).

Taheri radikal İslamcı terörizmin hem bireysel, hem de devlet politikası bağlamında iki amaca hizmet etme özelliği olduğunu vurgulamaktadır. Birincisi Allah düşmanlarını öldürmek, ikincisi ise inançsızlara İslam dinine geçme veya öldürülme seçeneklerini sunmaktır. Bu yönüyle radikal İslamcı terörizm, anayasal bir görev olmasının yanında inançlı her birey için görev anlamına da gelmektedir (Taheri, 1987: 8).

Radikal İslamcı terörizmin başka bir özelliği de “kendinden zuhur” etme özelliğidir. Bu özelliği, örgüte yakınlık duyan yerel grupların veya örgüte sempati besleyen fakat organik bağı olmayan bireylerin örgüt amaçlarına uygun faaliyette bulunmaları ile açıklanabilir. Söz konusu grup ve kişiler örgütten bağımsız olarak, örgütün yayınlarını takip ederek kendi vardıkları sonuçlar doğrultusunda terör eylemlerine başvurabilmektedirler. Bu tür oluşumlarla mücadele geleneksel terör örgütü yapılanmalarıyla mücadeleden çok daha zordur. Günümüzde birçok ülkede bağımsız gruplar tarafından gerçekleştirilen El-Kaide'nin amaçlarına uygun terörist eylemlerle karşılaşmaktadır (Çağlar, 2009b: 68-69).

Radikal İslamcı terörizmin en önemli özelliği ise şiddeti Teymiyye, El-Mevdûdî, El-Benna ve Kutup gibi ideologların yorumladığı cihat doktrinine dayandırmasıdır. Cihada başvurulacak zaman konusunda farklı fikirler savunulsa da radikal İslamcı teröristlerin genellikle tebliğ, cemaat ve cihat şeklinde üç aşamalı bir strateji izledikleri bilinmektedir (Çağlar, 2006). Cihadı kişinin kendi iç dünyasındaki mücadele ya da savunma cihadı şeklinde ele alan tüm yaklaşımları reddeden radikal İslamcı teröristler, *dâr-ül-İslam* olarak gördükleri dünyada, cihadın her müslümanın yerine getirmesi zorunlu olan kutsal bir görev olarak görürler (Peters, 1979: 11, 118; Martin, 1987: 9; Wiktorowicz ve Kaltner, 2003: 83-84; Laqueur, 1999: 130).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞİDDETİN HAKLI GÖSTERİLMESİ VE TERÖRİZMİN NEDENLERİ

1. ŞİDDET VE MEŞRULUK SORUNU

Tüm siyasal topluluklarda siyasal bir iktidar ile bu iktidarın karar ve emirlerini gerektiğinde zor kullanarak yürütme gücüne sahip olan kişi veya kişiler vardır. Siyasal iktidarı kullananların emretme ve zor kullanma yetkisini nereden aldıkları, yönetilenlerin karar ve emirlere niçin itaat ettikleri konusu siyaset biliminin önemli tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Tarih, sadece kaba kuvvete dayanan iktidarların uğradığı başarısızlık örnekleriyle doludur. Bu nedenle iktidar sahiplerinin yönetilenleri yalnız emretme ve yönetme gücüne değil, aynı zamanda emretme ve yönetme hakkına sahip olduklarına da inandırmaları gerekmektedir. Dolayısıyla bir iktidarın meşruluğu, bir hakka dayandığı fikrinin kabul edilmesi ölçüsünde anlam kazanmaktadır. Ancak bu durumda yönetilenler için meşru bir iktidara itaat görev hâline gelmektedir¹⁰⁷ (Kapani, 2004: 67).

İlk bakışta siyasal iktidarın meşruluğu sadece hukuki bir problem olarak görünse de meşruluk sorunu hukuk alanının ötesine geçmektedir. Bu noktada “yasallık” ile “meşruluk” kavramlarını birbirinden ayırmak faydalı olabilir¹⁰⁸. Yasallık yürürlükteki hukuk kurallarına uygunluğu ifade etmektedir. Fakat konunun sosyopolitik bir boyutu da vardır. Yasal bir yönetim sosyolojik ve politik açıdan her zaman meşru olmayabilir. Dolayısıyla meşruluk, bir iktidara tâbi olan bir toplumda yaygın ve hâkim olan inanca işaret etmektedir (Kapani, 2004: 81; Duverger, 2007: 132).

¹⁰⁷ İktidarın meşruluğunun temeline ilişkin tartışmalar konusunda bkz. (Kapani, 2004: 68-80; Rousseau, 2005: 22-25; Duverger, 2007: 122-143).

¹⁰⁸ Türkçe Sözlük'te “meşru” kelimesi “yasal; yasaya, dine uygun olan” şeklinde; “yasal” kelimesi ise “Yasanın, dinin ve kamu vicdanının doğru bulduğu, yasalara uygun, kanuni, meşru, legal” olarak tanımlanmaktadır (TDK [web], 2010). Bu durumda, iki kavram arasında net bir ayrım yapabilmek zordur. Fakat bazı toplulukların devlet kanunlarından üstün tuttıkları normlara göre tavır takındıkları dikkate alınırsa hukuksallıkla meşruluk kavramlarının karıştırılmaması gerekir (Duverger, 2007: 134). Her ne kadar pozitivist anlayış yasallık ile meşruluğu eş anlamlı görse de siyasal hayattaki örnekler kanuniliğin her zaman iktidarın meşruluğunu sağlamak için yeterli olmadığını göstermektedir. Yasal olan bir iktidarın toplumda meşruluğunu kaybettiği de görülebilir. Benzer şekilde bir diktatörün emirlerinin resmen kanun şekli alabildiği yönetimlerin de halk tarafından meşru görüldüğü söylenemez (Kapani, 2004: 82). Yasal ve meşru kavramlarına ilişkin karışıklığa yabancı literatürde de rastlanmaktadır. Birçok araştırmada “*to legitimate, legitimization*” ve “*to justify, justification*” kavramları eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada “*justify*” kavramına karşılık “meşru gösterme”, “haklı gösterme” ya da “gerekçeleştirme” kavramları anlatım akışına uygun olarak kullanılmıştır.

Bu araştırma açısından meşruluk kavramı, devlet dışında şiddete başvuran diğer aktörler bakımından önem taşımaktadır. Çünkü şiddet, yasal sınırlar içerisinde onu kullanma tekeline sahip olan siyasal iktidar dışındaki aktörler tarafından da kullanılmaktadır. Dolayısıyla şiddete başvuran tüm aktörlerin ortak iddiası uyguladıkları şiddetin yasal ya da meşru olduğudur. Kapani (2004: 82-83)'ye göre bir iktidar meşruluğunu iki şekilde kaybeder: Kendi meşruluğunu oluşturan hukuk kurallarına uymaması ya da toplumda hâkim olan meşruluk anlayışının ve inancının değişmesi suretiyle. O hâlde şiddete başvuran devlet dışı aktörlere düşen görev, iktidarı hukuk kuralları dışına çıkmaya zorlamak ya da kamuyonu iktidarın meşruluğunu kaybettiği fikrine inandırarak onun yerine kendi meşruluğunu yerleştirmeye çalışmaktır.

Meşruluğun objektif bir kriteri yoktur. Hukuki, ideolojik, politik ve ahlâki zeminde kriter arama çabaları da objektif bir kriter oluşturmaktan uzak kalmaktadır. Kısaca evrensel geçerliği olan tek ve mutlak bir meşruluk anlayışı ya da ölçütü yoktur. Meşruluk, somut şartlar çerçevesinde zaman ve mekâna göre değişen bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Belli bir zamanda, belli bir toplumda, o toplumu meydana getiren insanlara hâkim olan meşruluk anlayışını karşılayan iktidar, meşru iktidardır. Bu nedenle, soyut olarak tek bir meşruluktan değil değişik meşruluk tiplerinden bahsetmek daha doğru olur¹⁰⁹ (Kapani, 2004: 84).

Meşruluk yönetimi kolaylaştıran, sağlamlaştıran, onu daha istikrarlı ve etkili kılan bir faktör olduğundan, iktidar sahiplerinin tüm çabası iktidarlarının meşru olduğu inancını halk arasında yaymaktır (Kapani, 2004: 85). Öte yandan muhalif tüm hareketler ise iktidarın meşruluk iddiasını çürütmek ve kendi eylemlerini meşru göstermek için çaba sarf ederler. Çünkü yasadışı şiddet kamuoyu tarafından meşru görülmeye başlanırsa, bu süreç yasallaşmayı da beraberinde getirecektir. Başka bir deyişle yasallığa giden yol meşruiyet kazanmaktan geçmektedir. Bu durumda meşruluk kazanmak için şiddetin nasıl gerekçelendirildiği konusunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

¹⁰⁹ Weber (1947), meşruluk kavramını dar anlamda hukuki geçerlik karşılığında değil sosyolojik anlamda “otoriteye tâbi olanlarca beslenen inanç” karşılığında kullanmaktadır. Ona göre meşruluk üç kaynaktan doğmaktadır. Bu temele göre geleneksel, hukuki ve karizmatik olmak üzere üç otorite türü vardır (Akt. Kapani, 2004: 88-92). Easton (1953)'a göre ise meşruluk üç kaynaktan doğar: İdeolojik, yapısal kaynaklar ve liderin kişisel nitelikleri (Akt. Kapani, 2004: 93-95). Meşruluğun çeşitli kaynakları olabileceğini vurgulayan Kapani, siyasal rejimleri düşük meşruluk ve yüksek meşruluk gösteren sistemler olarak ikiye ayırmaktadır (2004: 96).

2. ŞİDDETİN HAKLI GÖSTERİLMESİ

İster siyasal iktidar olsun isterse muhalif gruplar ya da bireyler olsun, şiddete başvuran her aktör, uyguladığı şiddetin yasal sınırlar içerisinde ya da meşru olduğunu ispatlama konusunda zorunluluk hisseder. Zor kullanma tekelinin siyasal iktidarı kullananlara ait olduğu düşünüldüğünde, iktidara karşı olan muhalif hareketler ile bireylerin uyguladıkları şiddetin gerekçelendirilmesi oldukça zor ve dikkat gerektiren bir uğraştır. Çünkü şiddet uygun bir şekilde gerekçelendirilmedikçe ve açıklanmadıkça, benimsenen strateji periyodik olarak değerlendirilmedikçe, terörist faaliyetler mantıksız ve kişiye hizmet eden bir şiddete doğru bozulma eğilimine girebilirler (Cordes, 2001: 165).

Terörizmin hangi türü olursa olsun, “şiddet” ortak unsurlardan biridir. Bu nedenle, terörizmin farklı türleri bağlamında şiddete başvuranların gerekçeleri arasında benzerlikler olması beklenebilir. Öte yandan terörist hareketin siyasi bir sâik taşıdığı dikkate alındığında, ideolojik, dinî veya sosyal içeriğe göre şiddetin meşru gösterilme şekilleri arasında farklılıklar olması da doğaldır. Teröristin veya terör örgütünün yasadışı şiddeti nasıl gerekçelendirdiği hususu terörizmle mücadelede de en önemli konulardan birini oluşturmaktadır.

Reitan (2002: 445) meşru gösterme (gerekçeleştirme, *justification*) ile mazur görme (*excuse*) arasındaki farklılığa dikkat çekmektedir. Birinci kavram şiddet eyleminin ahlâken izin verilebilirliğiyle, ikinci kavram ise ahlâken onaylanmayan bir eylemi gerçekleştiren aktörün kusuruyla ilgilidir. Normal söylemde meşru gösterme ya da gerekçeleştirme ile mazur görme eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Fakat şiddet eylemlerinin ahlâken meşru görülmesi ile mazur görülmesi arasında bir ayırım yapılmaktadır. Bir eylemin ahlâken meşru olduğunu söylemek, hem eylemin ahlâken izin verilebilir olduğu hem de kişinin eylemin ahlâken doğru olduğuna inanabileceği anlamına gelir. Öte yandan eylemin mazur görüldüğünü söylemek eylemin yarattığı etkinin ahlâken izin verilebilir olduğu anlamına değil, onaylanmayan bir eylemi gerçekleştiren aktörün tamamen veya kısmen mazur görülebileceği anlamına gelmektedir (Reitan, 2002: 456-457).

Şiddetin gerekçeleri, sadece davanın haklı gösterildiğinde değil, teröristin kendisini tamamen haklı gördüğünde güçlendirilir (Rapoport, 1987: 84). Dolayısıyla

şiddetin meşru gösterilmesinde terörist söylemin iki hedefi vardır. Birincisi şiddet uygulayıcıları, diğeri ise izleyiciler ve potansiyel sempatanlardır. Birinci hedefte davanın ve şiddetin haklılığı konusunda teröristin kendisini ikna etmesi amaçlanırken ikincisinde dış aktörlerin ikna edilmesi amaçlanmaktadır.

Bu amacı başarmak isteyen teröristlerce kullanılabilir önemli yöntemlerden birisi sözel propaganda veya uygun bir söylemin benimsenmesidir. Dolayısıyla terörist söylemin analiz edilerek, teröristlerin kendilerini nasıl gördüklerine, ne yaptıklarını düşündüklerine ve eylemlerle neyi başarmayı ümit ettiklerine bakılması önemlidir. Cordes (2001: 151), teröristlerin iletişiminin iki farklı açıdan incelenebileceğini ileri sürmektedir. Birincisi; “propaganda yaklaşımı” (*propaganda aspect*) olarak tanımladığı, diğerlerinin nasıl ikna (veya ikna etmeye niyet) edildiğine ilişkin görüşür. İkincisi ise teröristlerin kendilerini nasıl ikna ettikleriyle ilgili olan “oto-propaganda” (*auto-propaganda aspect*) yaklaşımıdır.

Terörist propaganda ve otopropagandanın içeriği genellikle aynı olmakla birlikte terörist propaganda farklı kesimlerden izleyicilere yöneltilmektedir. Bu nedenle her ikisinin amacı farklı olabilir. Teröristlerin kendilerine yönelttikleri otopropaganda, hareketin nedeni konusundaki bağlılığın sorgulanır olmaktan çıkarılması için düzenlenirken diğer izleyiciler için yürütülen propaganda da bu seviyede bir bağlılığa ulaşmak amaçlanmaz (Cromer, 1991: 164).

Terörist söylem konusunda kolaylıkla yapılabilen bu ikili ayrıma rağmen, söylemin içeriği konusunda pratik bir ayrım yapmak hemen hemen imkânsızdır. Çünkü şiddetin haklı gösterilmesine ilişkin terörist söylem, birbiriyle iç içe geçmiş farklı süreçlerin ve yaklaşımların yer aldığı karışık bir yapıyı ihtiva etmektedir. Konuyla ilgili literatür konunun disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Yasadışı şiddeti meşru gösteren süreçte terörist hareketlerin siyasi, dinî, sosyokültürel, ahlâkî ve hukuki yaklaşımları ve argümanları kendi amaçlarına uyarlayarak kullandıkları görülmektedir.

3. ŞİDDETİN GEREKÇELENDİRİLME ŞEKİLLERİ

Şiddete başvuran aktörlerin şiddeti haklı göstermede kullandıkları yöntemleri birbirinden ayırmak kolay değildir. Çünkü aktörler, içinde buldukları koşullara ya da savundukları siyasi ideoloji ve dinî söyleme uygun olarak meşrulaştırma

sürecinde bir ya da birden çok yöntemi aynı anda ve iç içe kullanabilmektedir. Bu nedenle araştırma kapsamında, dinî söylemle açıklanan terörizm genelinde ya da Radikal İslamcı terörizm özelinde belirleyici meşrulaştırma yöntemlerinin ayrılması çok mantıklı görünmemektedir. Çünkü din temelli terör örgütleri, seküler örgütlerin tüm gerekçelerini kullandıkları gibi, bunlara ilâve olarak kendi dinî söylemlerini de uyarlayarak kullanabilmektedirler. Başka bir deyişle dini söylemle açıklanan terörizm şiddetin meşru gösterilmesinde diğer aktörlere göre daha fazla seçeneğe sahiptir.

Çeşitli şiddet aktörlerince kullanılan gerekçeler incelendiğinde, şiddetin meşrulaştırılması sürecinin siyasal iktidarın yasadışı hâle getirilmesi, ahlâkî çözüme mekanizmaları ile nötrleştirme tekniklerinin kullanılması, sonuç odaklı yaklaşımın (*consequentialist*, netice vasıtayı meşru kılar) benimsenmesi, meşru müdafaa doktrinine başvurulması, uygun bir söylem (dinî ve tarihî) geliştirilmesi başlıkları altında incelenebileceği görülmektedir. Bu başlıklar altındaki hususların birbirinden kesin çizgilerle ayıramayacağının, bunları konunun analitik bir çerçeveden incelenmesine yardımcı olan düzenlemeler olarak kabul etmenin daha uygun olacağı belirtilmelidir.

a. Siyasal İktidarın Yasadışı Hâle Getirilmesi

Otoriteye karşı bir başkaldırı hareketinde ihtiyaç duyulan ilk şey rejimin meşru olmadığı ve yozlaştığı konusunda bir fikir birliği oluşturmaktır. Bu, teröristler ve destekçileri için özellikle başlangıç aşamasında önemli motivasyon sağlayacak ve radikalleşme sürecini şekillendirecektir (Sprinzak, 1998: 77). Demokratik bir rejimin yasadışı hâle getirilerek (*delegitimation*) terörizme geçiş sürecini psiko-politik açıdan inceleyen Sprinzak¹¹⁰ (1998: 79), üç safhadan bahsetmektedir: Güven krizi (*crisis of confidence*), meşruiyet çatışması (*conflict of legitimacy*) ve meşruiyet krizi (*crisis of legitimacy*). Her safha, ideolojik olarak motive olmuş grupların kazandığı müşterek bir psikopolitik kimliği tanımlamaktadır. Radikalleşme boyunca değişen grup kimliği politik-davranışsal unsurları, ideolojik ve sembolik prensipler ile psikolojik

¹¹⁰ Sprinzak (1998: 78), 1960 ve 1970'li yıllarda ABD'de *Weatherman* ya da Avrupa ve Japonya'da Yeni Sol terörizm olarak nitelendirilen terörist gruplara ilişkin verilerden yola çıkarak ideolojik terörizmin politik psikoloji açısından bir analizini yapmış ve bazı genellemelere ulaşmıştır. Rejime karşı olması yönüyle Sprinzak'ın radikalleşmeye giden sürece ilişkin tespitlerin günümüzdeki etnik ayrılıkçı ve dinî motifli terörizm için de geçerli olduğu görülmektedir.

özelliklerden oluşur. Radikalleşme derinleştikçe bireysel kimliğin önüne geçen grup kimliği terörizm safhasında zirveye ulaşır (Knutson, 1980'den akt. Sprinzak, 1998: 79). Bireysel olarak eski kimliğini kaybetmese de teröristin gerçek davranışını anlatabilmek büyük grubun psikolojisini anlamakla mümkün olur (1998: 79).

Siyasi iktidarı yasadışı hâle getirme sürecindeki ilk safha olan “güven krizi”, mevcut yönetimde güveni büyük ölçüde zarar gören bir grubun veya hareketin ulaştığı psiko-politik safhayı anlatmaktadır. Bu safhada mevcut siyasi sistemin kurumları henüz sorgulanır duruma gelmediğinden yapısal bir dönüşüm öngörülmez. Sert eleştirilere hedef olan yöneticiler, sistemdeki köktenci hatalardan değil, kendi davranışlarından ve politikalarından dolayı hatalı görülürler. Bu safhada, gücü elinde bulunduranlarla topyekün bir ideolojik çatışmaya girilmez fakat sıradan siyasi muhalefetin ötesinde kurulu düzenle bir çatışma vardır. Bu durum oyunu, mevcut siyasi kurallara göre oynamayı reddeden öfkeli bir ideolojik grubun veya hareketin ortaya çıkışı ile açıklanabilir. İdeolojik terimlerle eleştiri, temel politikalara muhalefet, protesto, gösteri, direniş gibi eylemler görülebilir. Yasadışı olmasa da davranış, bakış açısı ve söylem sistem karşıtıdır. Otoriteye ve kolluğa karşı küçük çaplı ve plansız şiddet yöneltmesi de muhtemeldir (Sprinzak, 1998: 79-80).

İkinci safhayı oluşturan “meşruiyet çatışması”, güven krizinin radikalleşmiş devamıdır. Daha önce iktidarı eleştiren muhalif grubun tüm sistemin meşruiyetini sorgulamaya hazır olduğunda ortaya çıkar. Muhalifler sistemin manipülasyona açık olduğunu anladıklarında ve yöneticilerin insanları yanlış yönlendirdiklerini keşfettiklerinde, meşruiyet çatışması ortaya çıkar. Baskıcı yöneticileri uzaklaştırmak için sistemi dönüştürmek gerektiğine inanıldığı için alternatif ideolojik ve kültürel bir sistem vurgulanır, mevcut olan daha iyi olan pahasına meşru olmaktan çıkarılır. Meşruiyet çatışması, muhalif grubun büyük hayal kırıklığı ile hızlanır. Eski ılımlı radikaller, eleştiriler karşısında hükûmetin düşmanca tepkisine ve kendi başarısızlıklarına bağlı olarak hayal kırıklığı yaşarlar. Bu hayal kırıklığını daha uç protesto şekillerine kanalize etmek için bir zorunluluk duyarlar. Bunu, mevcut politik sistemde kırılma yaratacak yasadışı hâle getirme ideolojisinin geliştirilmesi izler. Bu safha sadece ideolojik, sembolik ve psikolojik değişikliklerle değil, öfkeli protestolardan rejim karşıtı küçük çaplı şiddete uzanan yoğun siyasi eylemlerle gelişme gösterir (Sprinzak, 1998: 81-82).

Terörizmin oluşum sürecindeki son safha yukarıda özetlenen iki psikopolitik safhanın ürünü olan “meşruiyet krizi”dir. Sistemin yasadışı hâle getirilme süreci sistemle irtibatlı tüm bireylere kadar uzandığından, bu safha ayrı bir öneme sahiptir. Bu safhada bozulmuş sosyal ve siyasal düzenle özdeşleştirilen bireyler, kişiliksizleştirilir ve insanlık dışı hâle getirilirler¹¹¹. Böylece, radikaller için ahlâki kısıtlılıkları kaldırmak ve düşünmeksizin cinayet işlemek mümkün olur. Kurulu düzene bağlı olduğu düşünülen her birey, suikast ve cinayet için potansiyel hedef hâline gelir. Meşruiyet krizinin gelişiminin ilk dış belirtisi söylemsel ve semboliktir. Artık siyasal ve sosyal kavramlarla sınırlandırılmayan ifadeler nesne ve hayvanlara ilişkin terimleri içermeye başlar. Rejim ve taraftarları “şey”, “köpek”, “domuz” veya “terörist” olarak nitelendirilir. Bu söylem sayesinde insanlık dışı yaratıklar olarak görülen kişilerin öldürülüp ortadan kaldırılması daha kolay hâle gelir (Sprinzak, 1998: 82).

Rejime karşı güven krizi ile başlayan ve terörizme kadar ulaşan bu üç safha modern terör örgütlerinin çoğunda görülebilir. Fakat bu safhalar bir zorunluluk değildir. Grubun ve bireylerin aynı anda bu üç safhayı yaşamaları mümkün olmayabilir. Grup bu süreçten geçerken bireyler geçmeyebilir. Modern demokrasilerin çoğu güven krizini yaşayabilirler (Sprinzak, 1998: 83-84). Bu krizi yaşayan her demokrasinin meşruiyetini kaybetmesi de gündeme gelmeyebilir. Bunun yanında farklı terörizm türlerinin bu süreçleri farklı seviyelerde yaşadığı da söylenebilir. Örneğin; şeriatla yönetilmeyen tüm rejimleri yasadışı gören radikal İslamcı terör örgütleri için güven bunalımı gibi bir süreç yaşanmayabilir. Siyasi otoritenin meşruiyetinin sarsılması ya da kaybolması, ona karşı şiddet uygulayanlar için önemli avantaj sağlamaktadır. Çünkü meşru olmayan bir hükümete karşı şiddet kullanmanın en temel gerekçelerden birisi ortaya çıkmış olacaktır. Bu gerekçenin dinî, kültürel ve psikolojik unsurlarla güçlendirilmesi gerekmektedir.

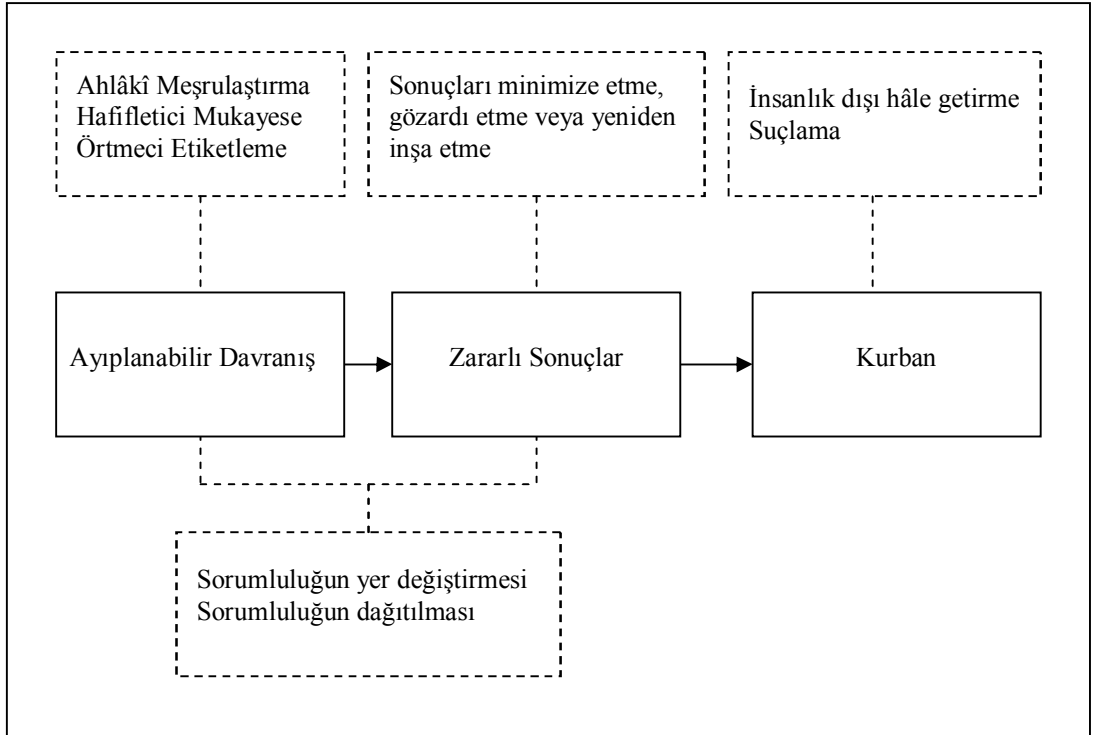
b. Ahlâkî Çözülme Mekanizmaları

Sosyalleşme sürecinde, davranışa rehberlik eden ya da davranıştan vazgeçiren ahlâkî standartları benimseyen insanlarda içsel bir kontrol gelişir ve eylemler kişinin kendisini onaylaması suretiyle düzenlenir. Kendilerini tatmin eden ve benlik hissi

¹¹¹ “İnsanlık dışı hâle getirme” (*dehumanization*) kavramı için bkz. s.129-130.

(*self-worth*) oluşturan şeyleri yapan insanlar, ahlâkî standartlara uymayan, kendilerini kınamalarına yol açacak davranışlardan da kaçınırlar. Fakat davranışların içsel olarak düzenlenmesinde ahlâkî standartların kalıplaşmış bir rolü yoktur. Aynı ahlâkî standartlara sahip kişiler, içsel kontrolün çözülmesi ile farklı davranış sergileyebilirler. İçsel kontrol mekanizmalarına bağlı olarak, kendini düzenleme mekanizması (*self-regulatory*) faaliyete geçmediği ve ahlâkî tepkilerin insanlık dışı davranışlar hâline gelebildiği birçok psikolojik süreç vardır (Bandura, 1998: 161).

İçsel kontrolün düzenlenme sürecine ilişkin psikososyal mekanizmalar Şekil-3'te görülmektedir. İçsel kontrolün çözülmesi süreci; ayıplanabilir bir davranış, bu davranışın zararlı sonuçları (etkileri) ve kurban olmak üzere üç temel nokta üzerinde açıklanabilir. Davranışın yeniden inşası, nedensellik aktörünün gizlenmesi, sonuçların çarpıtılması, hedefin değerinin düşürülmesi ve suçlanması süreçte yer alan önemli unsurlar olarak göze çarpmaktadır (Bandura, 1998: 162).

Şekil-3: İçsel Kontrolün Çözülmesinde Psikososyal Süreçler (Bandura, 1998: 162).

Bandura (1998: 161) davranışlara ilişkin kendini onaylama (*self-sanction*) sürecinin dört şekilde çözülebileceğini ileri sürmektedir:

- Davranışı ahlâkî amaçlara hizmet edecek şekilde yeniden yorumlayarak,

- Zararlı faaliyetlerde kişinin rolünü örtbas ederek,
- Zararlı sonuçları olan eylemleri önemsemeyerek veya saptırarak,
- Kurbanı suçlayarak veya insanlık dışı hâle getirerek.

(1) Hatalı Davranışın Ahlâken Haklı Gösterilmesi

İnsanlar, eylemlerinin ahlâken haklı olduğunu kendilerine göstermedikçe ayıplanabilecek davranış sergilemezler. Bilişsel olarak yeniden yorumlanan kusurlu bir eylemin gurur duyulabilecek bir davranış hâline getirilmesi mümkündür. Bunun için yıkıcı davranış ahlâkî amaçlara hizmet ediyor gibi gösterilerek kişisel ve sosyal olarak kabul edilebilir hâle getirilir. Ahlâken haklı gösterme yoluyla yıkıcı davranıştaki radikal kaymalar en çok askerî davranışta sergilenir. Öldürmeyi ahlâken kınayacak şekilde sosyalleşen insanlar bile başarılı savaşçılara dönüştürülebilirler¹¹². Bu dönüşüm onların kişilik yapılarının, saldırganlık güdülerinin veya ahlâkî değerlerinin değiştirilmesiyle değil, öldürme konusundaki ahlâkî değerlerin yeniden yorumlanmasıyla başlar (Bandura, 1998: 163-165).

Dil, davranışlara temel teşkil eden düşünce kalıplarının şekillendirilmesinde önemli rol oynar. Eylemler nasıl adlandırıldıklarına bağlı olarak farklı görünüm kazanabilirler. Bu nedenle Bandura'nın "örtmecî etiketleme" (*euphemistic labelling*) olarak adlandırdığı bir dil, ayıplanabilir bir faaliyetin maskelenmesinde, hatta o faaliyete saygı atfedilmesinde uygun bir aygıt olabilir (1998: 169-170). Örtmecî dilin kısıtlamaları ortadan kaldırdığı birçok çalışmada görülmektedir. Cambino (1973), davranışı "saldırı" yerine "atletik" terimiyle tanımlanan yetişkinlerin karşıdaki kişiye daha saldırgan bir şekilde hücum ettiklerini tespit etmiştir. Safire (1979) ise hafifletici ifadelerin ayıp olanı saygı duyulur hâle getirebileceğini ileri sürmüştür. Bu yöntemle, adam öldürme konusundaki çelişkileri gidermek de mümkündür. Örneğin; askerî söylemde öldürme yerine etkisiz hâle getirme kavramının tercih edilme nedeni de budur. Teröristler, özgürlük savaşçıları; bombalamalar, temizlik ve cerrahî

¹¹² Modern savaş tarihinin önemli savaşçılarından Çavuş York, öldürmenin ahlâken yeniden yorumlanmasına önemli bir örnek teşkil etmektedir. Derin dinî inançları nedeniyle vicdani retçi olan York, batarya komutanının İncil'a atıfta bulunarak Hristiyanların belirli şartlar altında savaşmak ve öldürmek zorunda olduklarını ifade etmesi üzerine, fedakâr bir savaşçı olarak hem ülkesine hem de Tanrı'ya hizmet edebileceği konusunda ikna olmuştur (Skeyhill'den akt. Bandura, 1998: 164).

müdahale; öldürülen siviller istenmeyen zayıt şeklinde ifade edildiklerinde farklı anlamlar yüklenirler (Akt. Bandura, 1998: 170). Örtmeci etiketleme yöntemiyle kendilerini, eylemlerini, kurbanlarını ve düşmanlarını yeniden adlandıran teröristlerin saygınlık kazanması da mümkün olur (Cordes, 2001: 160).

Yıkıcı eylemi farklı şekilde sunmanın başka bir yönetimi “avantajlı mukayese”dir. Kontrast prensibinin kullanıldığı bu yöntemle bir eyleme ilişkin algı eylemin mukayese edildiği başka bir eylem sayesinde değiştirilebilir. Hatta mukayese ne kadar abartılı olursa, yıkıcı eylem de o ölçüde önemsiz ve iyi görünebilir. Örneğin; eylemlerini baskıya karşı kullanılacak tek savunma yöntemi olarak sunan teröristler, doğacak kötü sonuçları da minimize ederler. Avantajlı mukayesede tarihsel örneklere de yer verilebilir. Örneğin, terörist yöntemleri savunanlar Britanya, Fransa ve ABD’deki demokrasilerin baskıcı yönetimlere karşı şiddet yoluyla oluşturulduğunu vurgularlar (Bandura, 1998: 171). Kendilerini özgürlük savaşçısı veya devrimci olarak tanımlamayı tercih eden teröristler, referanslarını tarihsel olaylarla ve figürlerle ilişkilendirirken de avantajlı mukayese prensibinden yararlanırlar (Cordes, 2001: 160).

(2) Nedenselliğin (Eylem ve Etkilerinin) Gizlenmesi

Ahlâkî çözülmekteki psikososyal süreçte eylem ve sonuç (etki) ilişkisinin bozulması da önemlidir. Bu, “sorumluluğun yer değiştirmesi” ve “sorumluluğun dağıtılması” şeklinde gerçekleşir. Sorumluluğun yer değiştirmesi sonucu, insanlar eylemlerinin kendi istemlerinden değil, otoritenin dikte ettiklerinden kaynaklandığını düşünürler. Hatta işlenen bir cinayet kahramanlık olarak görülebilir. Sorumluluğun üst otoritelere yüklenmesine kitlesel katliamların olduğu olaylarda daha çok rastlanır. Katliamlar gerçekleştiren Nazi üyeleri kendilerini sadece üst makamların emirlerini yerine getiren kişiler olarak görmektedir (Bandura, 1998: 173). Sorumluluğun yer değiştirmesi emir komuta içerisindeki itaat dışında da mümkün olabilir. Örneğin; rehine olaylarında teröristlerin, kurtarma operasyonu yapılması durumunda rehinelere ölümünden yetkililerin sorumlu olacağı şeklindeki uyarıları, sorumluluğun yer değiştirmesinin başka bir türüne örnek teşkil etmektedir (Bandura, 1998: 175).

Sorumluluk dağıtıldığında, suçlu bir davranış konusundaki kendini onaylamanın engelleyici gücü zayıflatılabilir. Sorumluluğun dağıtılması işin bölünmesi, grup kararı ve müşterek eylem olmak üzere üç şekilde olur. İşin bölümlere ayrılması sonucu belirli bir işin sonuç üzerindeki etkisi izole edilmiş olur. Grup kararında ise kişiler kendilerini bireysel olarak sorumlu hissetmezler. Kısaca herkes sorumluyduysa hiç kimse gerçek sorumlu değildir. Müşterek hareket etmek ise kişiyi kısıtlayan hisleri zayıflatmaya hizmet eder (Bandura, 1998: 176).

(3) Eylemin Sonuçlarını Çarpıtma

Kişinin içsel kontrolünü zayıflatmanın başka bir yolu eylemin sonuçlarının yanlış sunulması veya gözardı edilmesidir (Bandura, 1998: 176). Diğer insanlara zarar veren eylemler gerçekleştiren insanlar, neden oldukları zararları yüzleşmemeye ya da zararını minimize etmeye çalışırlar. Genellikle davranışın sağlayacağı potansiyel faydalar kolayca hatırlanırken eylemin verdiği zararlar daha zor hatırlanır (Brock ve Buss, 1962'den akt. Bandura, 1998: 177).

Kurbanın çektiği acı görülmediğinde, fiziksel ve zamansal olarak eylemin yarattığı etkiden uzak olunduğunda, kurbanı zarar vermek daha kolaydır. Gözle görülmeden zarar vermeyi sağlayan modern silah sistemleri ve patlayıcı düzenekleri, eylemi gerçekleştirenlere kolaylık sağlar (Tikler, 1970'ten akt. Bandura, 1998: 177). Bunun aksine, insanlar neden oldukları acıyı gördüklerinde veya duyduklarında, hissettikleri acı ve kendini kınama, bu tür davranışları engelleyici bir etki sağlamaktadır (Bandura, 1998: 177). Milgram (1972) da yaptığı araştırmada mağdurun çektiği acının açıkça görüldüğü, mağdurla empati kurulacak şekilde fiziksel bir yakınlığın olduğu durumlarda, saldırgan emirlere itaatin azaldığını tespit etmiştir (Akt. Sakallı, 2001: 75-77).

Birçok örgütte, planları hazırlayan yöneticilerin, emirleri icra edenlere ulaştırılan aracılardan ve emirleri yerine getirenlerin bulunduğu hiyerarşik bir emir komuta zinciri vardır. Bu hiyerarşik yapı içerisinde araçlar kişisel kontroldeki çözülmenin en kolay olduğu gruptur. Çünkü onlar kararların alınmasında ve yerine getirilmesinde sorumluluk hissetmezler. Araçlar yıkıcı emirlere itaat etme konusunda, bu emirleri yerine getiren ve sonuçlarını görenlere oranla çok daha itaatkârdırlar (Kilham ve Mann, 1974'ten akt. Bandura, 1998: 177).

(4) İnsanlık Dışı Hâle Getirme (*Dehumanization*) ve Kurbanı Suçlama

Ahlâkî çözümlenin son safhası şiddetin yöneldiği hedefte olur. Zarar veren bir davranışa karşı kişinin kendisini kınama gücü (*self-censuring*), davranışı yönelttiği kişiyi nasıl gördüğüne dayanır. Karşıdaki kişiyi “insan” olarak algılamak, benzerliklere sahip olduğu inancıyla empatik ve dolaylı tepkiler geliştirilmesini sağlar. Benzer kişilerin neşe ve kederleri, insani nitelikleri yok edilmiş kişilerin veya yabancıların neşe ve kederlerinden daha etkileyicidir. Dolayısıyla insani yönü ön plana çıkarılmış kişilere zarar verici davranışlarda bulunmak zordur (Bandura, 1998: 180).

Zarar verici davranışlar konusundaki kendini engelleme özelliği (*self-sanction*), insani niteliklerin yok edilmesiyle veya köreltilmesiyle çözülebilir. Potansiyel kurbanlar insanlık dışı hâle getirildiklerinde, duygusuz ve umutsuz kişiler olarak değil, insan altı objeler, akılsız vahşiler, pislikler ve şeytanî yaratıklar olarak görülürler. İnsanlık dışı hâle getirilen kişiler, diğer insanlardan daha fazla cezaya maruz kalırlar. Ayrıca insani terimlerle ifade edilen kişilere yöneltilen şiddet sert bir şekilde reddedilirken insanlık dışı hâle getirilen kişilere yöneltilen ve haklı gösterilen şiddet nadiren kınanır (Bandura, 1998: 181).

Örneğin, Sedat ve Rabin’in suikastçıları İslambuli ve Amir, yöneticilerin şeytan veya insanlık dışı olduğu şeklindeki açıklamalara dayanarak uygulanan şiddetin haklı gösterilmesini kolaylaştırmışlardır. Suikastçılar, içerideki bir dönüğe ya da dışarıdaki bir inançsızlığa karşı verilecek mücadele arasında seçim yapmak durumunda kalmışlardır. Verilecek mücadelenin şeklini onların düşmanla ilgili algısı belirlemektedir (Rapoport, 1988’den akt. Alianak, 1998: 170).

Zimbardo (1972: 4-5)’nin tutuklu veya gardiyan rolü verilen öğrencilerle Stanford Üniversitesinde tasarlanan bir hapishanede gerçekleştirdiği deneyde; gardiyan rolü verilen öğrencilerin tutuklu rolü verilen öğrencilere gardiyanlar gibi aşağılayıcı ve acımasız bir şekilde davrandıkları gözlenmiştir. Öğrenciler belirli bir süre sonra hapishane ortamında olması gerektiğine inandıkları davranışları sergilemeye başlamışlardır. Baskıcı güç kullanımına fırsat veren roller, cezalandırıcı davranışta kişisel karakterin önüne geçebilmektedir.

İnsanleştirmenin ılımlılaştırıcı etkisi büyük şiddet tehdidi içeren durumlarda açığa çıkar. Çoğu insan, kişisel olarak tanımaya başladıkları rehinelere zarar vermenin zor olduğunu söyler. İnsanleştirme iki yönlü bir süreçtir. Rehinelere kendilerini rehin alan kişileri tanıdıkça, onlara sempati duymaları da böyledir. Bu durum, saldırgan ve mağdur yakınlaşmasını anlatan “Stockholm Sendromu”¹¹³ ile açıklanabilir. Banka soyguncuları tarafından altı gün alıkonulan rehinelere, saldırganları tanıdıkça polise karşı onların yanında yer almaları bu yaklaşımı desteklemektedir¹¹⁴ (Lang, 1974’ten akt. Bandura, 1998: 183).

Kendini temize çıkarmanın (*self-exonerative*) başka bir yöntemi, kişinin muhaliflerini suçlamasıdır. Kişi, kendi şiddet davranışını güçlü provokasyon nedeniyle gerçekleştirdiğini ileri sürebilir. Örneğin; otoriteler kötü muamelelere ilişkin şikâyetleri önemsemezlerse, teröristler eylemlerini savunma veya umutsuzluk nedeniyle gerçekleştirdikleri bahanesiyle kendilerini ikna edebilirler. Düzensizliği ve şiddetli protestoları besleyen sosyal şartlar, değişim konusundaki yasal çabaları engelleyecek şekilde politik sistemde yer bulursa, hükümetler terörist faaliyetleri kontrol altına almak için şiddetli karşı tedbirlere başvurmaya hazır olurlar. Çünkü şiddetli protestoculara saldırmak, onları besleyen sosyopolitik şartları değiştirmekten daha kolaydır. Sonuç olarak bu süreç, ötekini suçlamak suretiyle kendini ikna etme ve haklı çıkarma çabasına dayanmaktadır (Bandura, 1998: 184).

MB’nin yayın organı *Al-Dawa*’ya göre, aşırı uçlar İslam’ın dört düşmanı olduğunu düşünürler; Haçlılar, Yahudiler, Marksistler ve Laikler. Bundan dolayı Haçlılarla ve Yahudilerle yakınlık kuran bir devlet başkanının gerçek Müslüman olamayacağına inanılmaktadır. Bu doğrultuda Altı Gün Savaşlarında alınan yenilginin de dinden uzaklaşmanın bir sonucu olduğuna inanılır (Armstrong, 1988’den akt. Alianak, 1998: 169).

¹¹³ Saldırgan ve mağdur arasındaki ilişki “Stockholm Sendromu” ve “Lima Sendromu” ile açıklanmaktadır. Stockholm Sendromu olarak adlandırılan durumda, mağdurun kendisini rehin alan kişiye yaklaşabileceği görülmektedir (Lang, 1974’ten akt. Bandura, 1998: 183). Kaçırıldığı rehinelere yakınlık kurup onları serbest bırakan teröristlerin durumu ise “Lima Sendromu” ile açıklanmaktadır.

¹¹⁴ Bir rehinenin “Benim çocuklarımdan ayrı kalmama neden olan polistir. Beni sadece bacağımdan vurması düşünceli bir davranıştır...” şeklindeki beyanı oldukça dikkat çekicidir (Lang, 1974’ten akt. Bandura, 1998: 182).

c. Nötrleştirme Teknikleri

Terörizm, şiddet içeren suçlu davranışlar içermesine rağmen, terörizm araştırmaları ile suç bilimi arasında yeterli işbirliğinin sağlandığını söylemek zordur. Oysa suç bilimine ilişkin bazı teoriler terörizm araştırmalarına önemli katkı sağlayabilir. Bu teorilerden birisi de “Nötrleştirme Teknikleri”dir.

Matza ve Sykes (1957) tarafından geliştirilen Nötrleştirme Teorisi, Edwin Sutherland (1955)’in “Ayrıcı Birleşimler (*differential association*) Teorisi”nden esinlenerek ortaya atılmıştır (Al-Khattar, 2003: 86). “Ayrıcı birleşimler teorisi” çoğu sosyal davranış gibi, sapmış davranışların da sosyal etkileşim sürecinde öğrenildiği fikri üzerine kuruludur. Bu yaklaşıma göre; suçlu veya sapmış davranış suç işleme teknikleri ile kanun ihlallerini kolaylaştıran motivasyon, rasyonelleştirme ve tutumların öğrenilmesini kapsamaktadır (Sykes ve Matza, 1996: 206).

Suç işlemenin mantığı ile suç işlerken kullanılan tekniklerin beraber öğrenildiği şeklinde bir genel çerçeve çizen Sutherland bu fikri geliştirmemiştir. Matza ve Sykes (1957) ise saldırganların sadece kanunu nasıl ihlal edeceklerini (teknikleri) değil aynı zamanda kanun ihlalinde kullanılan teknikler için kişisel meşrulaştırma sağlayan çeşitli rasyonelleştirmelerin de öğrenilmesi gerektiğini vurgulamışlardır (Akt. Al-Khattar, 2003: 86).

Ceza kanunlarındaki meşru müdafaa, zorunluluk hâli, delilik, sarhoşluk gibi kavramlar suçlara karşı savunma sağlarlar. Eğer birey suç işleme kastının olmadığını kanıtlayabilirse, bu gerekçeleri kullanarak suça karşılık ahlâkî kusurdan ve toplumun negatif yaptırımından kaçınabilir. Sykes ve Matza (1996) ise suçlara karşı savunmanın yasal sistem veya toplum tarafından değil, suçlu tarafından geçerli görülen gerekçeler üzerine bina edildiğini savunurlar. Rasyonelleştirme olarak tanımlanan bu gerekçeler iki yönlü işleyebilir. Hem sapmış davranıştan sonra bireyi diğerlerinin suçlamasından korur hem de sapmış davranışı mümkün kılar. Motivasyon kalıplarını kısıtlayan sosyal kontrolün zayıflaması sonucu birey kendilik imajına ciddi zarar vermeden sapmış davranış gerçekleştirmekte özgür olur. Bu anlamda baskın ahlâkî sisteme bağlı kalan birey, önemli zorunluluklara sahip olduğunu düşünerek yaptığı ihlalleri haklı olmasa da kabul edilebilir görür. Kısaca sapmış birey kanunlara uyan topluma karşı radikal bir muhalefeti değil mazur görülebilir bir başarısızlığı temsil eder (Sykes ve Matza, 1996: 209).

Sykes ve Matza (1996: 209), sapmış davranışın meşru gösterme gerekçelerini “nötrleştirme teknikleri” olarak adlandırır. Ergen davranışından yola çıkarak oluşturulan bu görüşte; ergenlerin baskın topluma karşı duran ahlâkî zorunlulukları, değerleri veya tutumları öğrenmekten çok bu teknikleri öğrenerek sapmış bireyler hâline gelecekleri öngörülmektedir. Bu teknikler; sorumluluğun reddedilmesi, zararın reddedilmesi, mağdurun suçlanması, kınayanın kınanması, yüksek bir otoriteye başvurulması şeklinde beş türe ayrılmaktadır.

(1) Sorumluluğun Reddi

Bu teknikte ergen, sapmış eylemlerindeki sorumluluğunun çok az olduğunu ileri sürer. Modern toplumlarda zarara yol açan eylemde kasıt olup olmaması sorumluluk bağlamında dikkate alınır. Sorumluluğun reddinde ise sapmış eylem kaza iddiasından öteye götürülür. Eylemin sevgisiz anne baba, kötü arkadaşlar ve kenar mahallede dünyaya gelmiş olmak gibi, bireyin kendisinin veya kendi kontrolü dışındaki faktörlere bağlı olduğu da ileri sürülebilir. Kısaca birey bu duruma itildiğini düşünebilir (Sykes ve Matza, 1996: 209). Eylemdeki suçluluğunu kabul eden birey “bunu bana toplum yaptırdı” şeklinde bir rasyonalizasyona girebilir. Bu teknikte saldırganın kurbanına karşı özel bir öfke beslemesi de gerekmez (Al-Khattar, 2003: 87).

“Nötrleştirme Teknikleri”nin terörizmin meşru gösterilmesindeki rolünü ABD’de yaşayan Yahudi, Hristiyan ve Müslüman din adamları ile bu dinlere mensup kişilerle yaptığı mülakatlar yoluyla inceleyen Al-Khattar (2003: 105), sorumluluğun reddi dışındaki tekniklerinden birinin veya birkaçının, doğrudan terörizm için olmasa da şiddetin haklı gösterilmesinde geçerli olduğu sonucuna varmıştır. Bazı terörist örgütlerin şiddet eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmesi, sorumluluğun reddi tekniğini belirli oranda zayıflatmaktadır (2003: 92-93). Bununla birlikte iç faktörler bakımından geçerli olmayan teknik, dış faktörler açısından kullanılabilir. Örneğin; radikal İslamcı teröristler şiddet eylemleri için İsrail ve ABD’yi sorumlu tutmaktadır. Bu ülkelerin tüm Müslümanlara baskı yaptıklarına ve İslam dünyasında çekilen acılardan sorumlu olduklarına inanıldığı için bunlara karşı yapılan eylemler haklı gösterilmektedir. Bu nedenle sorumluluk Müslüman bireylere değil bu iki ülkeye yüklenmektedir (Al-Khattar, 2003: 89-90).

Sorumluluğun reddi konusunda sol ideoloji temelli terörizmle ilgili çarpıcı bir örnek vermek de mümkündür. 1981’de AD tecrübesiz bir örgüt iken Paris’te Lübnan Silahlı Devrimci Fraksiyonu (*LARF-Lebanese Armed Revolutionary Faction*) ile işbirliği yapmıştır. Paris’te Amerikalı diplomat Roderick Grant’ın otomobilinin altına bomba yerleştirilmesinin ortaya çıkarılmasından sonra bomba imha timinde görevli iki personel hayatını kaybetmiştir. Başlangıçta her iki örgüt de olayın sorumluluğunu üstlenmekte iken olayın basına yansımalarından sonra, bu durumun kendi imajına zarar vereceğini anlayan AD eylemde rol oynadıkları iddiasını yalanlamıştır (Cordes, 2001: 161).

(2) Zararın Reddi

Bu teknikte sapmış eylem sonucu oluşan zarar veya yaralanmaya odaklanılmaktadır. Ceza hukukunda yasadışı eylem ile yasadışı olan fakat ahlâk dışı olmayan eylem arasında ayırım yapılır. Bu teknikte de birey benzer bir ayırım yapar. Gerçekleştirilen eylem hatalı da olsa, eylem sonucu kimsenin gerçekten zarar görmediği ileri sürülerek konu yoruma açık bir hâle getirilir. Otomobil hırsızlığı ödünç alma, çeteler arasındaki çatışma toplumu ilgilendirmeyen özel bir tartışma, vandalizm de basit kabahat olarak sunulmaya çalışılabilir. Fakat burada tartışılan konu sadece eylem sonucunda gerçekten kimsenin zarar görmemesi değil aynı zamanda söz konusu eylemin kanuna da aykırı olmasıdır. Sorumluluğun ve zararın reddi teknikleri birlikte değerlendirildiğinde; birey ve eylem arasındaki irtibatın sorumluluğun reddi ile kopartıldığı, eylemin sonucu ile eylem arasındaki ilişkinin de zararın reddi ile yok edildiği görülmektedir (Sykes ve Matza, 1996: 210).

Dinî motivasyonla hareket eden teröristler, zararı reddetme tekniğine başvururken iyi ve kötü arasında bir ayırım yaparlar. İyilik kötülükten üstün olduğu için “nihai iyi”ye odaklanıldığında süreçteki herhangi bir zarar verici eylem göz ardı edilebilmektedir. Aslında bu yaklaşım “netice vasıtayı haklı kılar” görüşüyle de örtüşmektedir. Diğer yandan eylemlerde insanlardan çok diğer eşyaların hedef alındığı ve kasıtlı olarak insanların öldürülmediği inancı da haklılığı güçlendirici rol oynamaktadır (Al-Khattar, 2003: 90).

(3) Mağdurun Suçlanması

Bu tekniğe göre sapmış birey, eylemin sorumluluğunu ve eylemin bir zarara veya yaralanmaya yol açtığını kabul etse bile, verilen zararın mevcut koşullar çerçevesinde yanlış olmadığı şeklinde bir anlayışla kendisine ve diğerlerine karşı duyduğu kızgınlığı nötrleştirebilir. Eylem sonucu ortaya çıkan neticenin gerçek bir zarardan çok haklı bir misilleme veya ceza türü olduğu iddia edilebilir. Kendisini intikamcı gibi gösteren birey mağduru da hatalı kişiye dönüştürür. Homoseksüellere ve çeşitli gruplara yönelik saldırılarda veya adil davranmadığına inanılan kişilere veya onlara ait mallara yönelik eylemlerde ortaya çıkan zararın, saldırganla girilen tartışmanın sonucunda doğduğuna inanılır. Robin Hood ve günümüzdeki türevlerinden olan kanun dışı yollarla adalet sağlayan dedektifler örneğinde görüldüğü gibi, sapkınlar kendi davranışlarını benzer bir rol üzerine oturtabilirler. Bunun yanında kurbanı, zarar görmeyi hak eden bir konuma sokarak yok saymak, sapkını eylem için uygun bir hedef bulmaya itebilir. Mal varlığına karşı işlenen suçlarda kurbanın fiziksel olarak var olmadığı veya bilinmediği şeklinde bir yaklaşımla rasyonalizasyon sağlanmaktadır (Sykes ve Matza, 1996: 210-211).

Teröristler mağduru suçlama tekniğini kullanırken onu insanlık dışı hâle getirirler.¹¹⁵ Ayrıca kurbanın maruz kaldığı şiddeti hak ettiğine inanırlar. Böylece yasadışı faaliyet rasyonel hâle getirilir. Bazı gruplar hükümet görevlilerini öldürmeyi veya bombalamayı haklı görürler çünkü onlar kötü bir sistem için çalışmaktadırlar. Belirli hedeflere saldırı düzenlemenin ders vermek için gerekli olduğunu düşünerek bunların suç olmadığını ileri süren gruplar da vardır (Al-Khattar, 2003: 91).

(4) Kınayanı Kınama

Burada dikkat, sapmış davranışlardan bu davranışları motive eden hususlara kaydırılır. Sapmış birey, kendisini kınayanların ikiyüzlü, kendilerini gizleyen gerçek sapkınlar ve kindar kişiler olduklarını ileri sürer. Polisin yozlaşmış

¹¹⁵ Teknik, bu yönüyle Bandura (1998)'nın "insanlık dışı hâle getirme" olarak adlandırdığı psikolojik süreçle de örtüşmektedir. Bazı Yahudilerin kurbanlarını "yılan", "öteki" ve "şeytan" veya bazı Müslümanların ise kurbanlarını "kâfir", "şeytan", "maymun", "Allah ve İslam düşmanı" ve "masumlara işkence yapan işgalciler" şeklinde tanımlamaları örnek olarak verilebilir (Al-Khattar, 2003: 91).

ve acımasız olduğunu, ebeveynlerinin de sapmış davranışlar sergilediğini belirterek, kendi sapkınlığını haklı göstermeye çalışabilir (Sykes ve Matza, 1996: 211).

Terörist grupların şiddet uyguladıkları toplulukları “kâfir” olarak nitelendirmesi kınayanın kınanmasına işaret etmektedir. Teröristler kendileri yasadışı eylem yaptıklarını kabul edebilirler fakat kurbanların da yanlış faaliyetler içerisinde olduklarını vurgularlar. Teröristlerin odak noktası kendi yasadışı faaliyetlerinden bu davranışları onaylamayanların davranışlarına kaymaktadır (Al-Khattar, 2003: 92).

(5) Yüksek Bir Otoriteye Başvurma

Sapmış bireyin ailesi, ilişkili olduğu çete veya arkadaş grubunun talepleri uğruna, daha büyük bir topluluğun taleplerini gözardı ederek bu teknik doğrultusunda sapmış davranışını nötrleştirebilir. Burada sapkın bireyin baskın ahlâkî sistemin zorunluluklarını reddetmediğini de vurgulamak gerekir. Reddetmek yerine kendisinin çözülmesi gereken bir ikilem içinde olduğuna inanan birey, kanunların öngördüğü ile arkadaşların hakları konusunda bir çatışma yaşayabilir. Bu çatışmada ikilemi, “daima arkadaşına yardım et” şeklinde bir anlayışla çözdüğünde, bu durum onu baskın sosyal düzenle ciddi zorluklarla karşı karşıya getirirse bile seçiminin kanuna uygun olduğuna inanır (Sykes ve Matza, 1996: 211).

Sonuç olarak bireylerin ergenlik döneminden başlayarak “Onu demek istemedim”, “Gerçekte kimseye zarar vermedim”, “Onlar bunu hak etmişlerdi”, “Herkes benimle uğraşıyor”, “Bunu kendim için yapmadım” şeklinde veya buna benzer sloganlarla sapmış davranışlara hazırlandıkları ve davranışlarını bu tekniklerle meşru gösterdikleri söylenebilir (Sykes ve Matza, 1986: 212).

Dinî motivasyonlu teröristlerin başvurduğu üst otorite Tanrı ve dindir. Bazı teröristler şiddet eylemleriyle sadece Tanrı’yı hoşnut etmeyi amaçlarlar. Bazen bu davranış Tanrı ve din adına kendini kurban etme şeklinde de olabilir. Kutsal metinlerden lafzî olarak alınan kelimeler şiddet eylemlerinin haklı gösterilmesi için yorumlanabilir. Cihat, İsrail topraklarının yaşatılması, toplumu korumak veya gelecekteki şiddet eylemlerini engellemek gibi meşru gösterme şekilleri, farklı dinlere mensup teröristlerin üst otoritelere atfettikleri kavramlardır. Kabul edilebilir tek ahlâkî sistem olarak görülen dinin terörist eylemleri rasyonelleştirmede önemli rolü vardır (Al-Khattar, 2003: 92).

ç. Meşru Müdafaa Doktrinine Başvurulması

Çok eski dönemlerden beri hemen hemen tüm ceza adalet sistemlerince kabul edilen bir hukuka uygunluk nedeni olan meşru müdafaa, aslında insanda var olan kendini koruma içgüdüsünün hukuken tanınmasından ibarettir (Toroslu, 2005: 103). Meşru müdafaa yoluyla, hukuk düzeni içerisinde, saldırıya uğrayanın menfaati kanuna karşı çıkanın menfaatine tercih edilmektedir (Mantovani, 1979'den akt. Toroslu, 2005: 103).

Meşru müdafaa, haksız bir saldırıyı ve meşru bir tepkiyi veya savunmayı içerir. Failin kendini meşru biçimde savunabilmesinin ön şartı, onun haksız bir saldırıya uğramış olmasıdır. Haksız saldırının ise bir saldırının varlığı, bir hakka yönelmiş olması ve bu saldırının haksız olması gibi şartları taşıması beklenir¹¹⁶. Buna karşılık savunmanın veya tepkinin meşru sayılması için de savunmanın zorunlu olması, saldırı ile orantılı olması şartları aranır (Toroslu, 2005: 104-108). Sadece genel esasları verilen meşru müdafaa kavramına ilişkin daha kapsamlı tartışmalar yapmak mümkündür. Fakat bu araştırma açısından önemli olan meşru müdafaa kavramının terörizme başvuranlarca nasıl istismar edildiğidir. Aslında burada meşru müdafaadan çok meşru müdafaa iddiasından bahsetmek daha doğrudur.

En ilkel yasal sistemlerde bile suçların bireysel sorumluluğu vardır. Teröristlerin de suçun sorumluluğundan muaf olmaları düşünülemez. Çok az istisna dışında, öldürme eylemi tüm devletlerin yasalarında cezalandırılmaktadır¹¹⁷. Sistemik öldürme olaylarını da kapsayan terörizm sadece İslam'da değil, Yahudi ve Hristiyan öğretilerde de kabul görmemektedir (Wilkinson, 1989: 13-14).

¹¹⁶ Uluslararası Hukuk bakımından meşru müdafaa ve saldırının varlığı konuları farklı boyutlarda tartışılmaktadır. Özellikle BM Antlaşması'nın 51'inci maddesindeki meşru müdafaa kavramının "önleyici meşru müdafaa"yı kapsayıp kapsamadığı konusundaki tartışmalar dikkat çekmektedir. Saldırının varlığını, vukuu muhakkak olmasını ya da potansiyel tehdit ve risk durumlarını 51'inci maddenin geniş ve dar yorumlanmasına bağlı olarak ele alan akademisyenler, önleyici meşru müdafaa konusunda farklı sonuçlara ulaşmaktadırlar. Maddenin dar yorumlanmasını gerektiğini savunanlar önleyici meşru müdafaanın orantılılık ilkesine aykırı olduğuna işaret ederken, maddeye geniş yorum getirenler ise gerçekleşme ihtimali olan saldırılara karşı da meşru müdafaanın mümkün olabileceğini ileri sürmektedirler. Bu konudaki tartışmalarla ilgili detaylı bilgi için bkz. (Başeren, 2003b: 109-111; Taşdemir, 2006: 228-234).

¹¹⁷ Yahudi ve Hristiyan öğretinin bazı yorumlarında, öldürmeye dört özel durumda izin verilmektedir: Bir ülke adına yapılan adil savaşta, öldürme ve ihanet suçlarına karşılık verilen idam cezalarının infazında, yabancı işgaline ya da tiranlık yönetimine karşı başlatılan bir ayaklanmada ve şiddetli bir saldırı karşısındaki meşru müdafaa esnasında (Wilkinson, 1989: 14). El-Mevdûdî (2009: 22-31) ise İslam'da "Allah'ın haram kıldığı canı öldürmeyin" şeklindeki emrin "hak" ile olmasının müstesna bırakıldığını belirterek, "hak" ile öldürmenin sadece uygun değil aynı zamanda farz olabileceği sonucuna varmaktadır. Bu yaklaşıma göre "kisas yasası", haksızlığa uğrayanlar adına, toplumsal ve ferdi fitneye karşı öldürmeyi zorunlu kılmaktadır.

Belirli öldürme olaylarının meşru görülmesi ile siyasal bir amaç için hedef gözetmeden sistematik bir şekilde öldürme olaylarının meşru gösterilmesi arasında fark vardır. Genellikle klasik dinî söylemi kullanarak adil bir savaş ya da ayaklanma gerçekleştirdiklerini iddia eden teröristlerin, kasıtlı ve rastgele işledikleri cinayetleri meşru göstermede başarılı oldukları söylenemez. Çünkü terörizmin insan hayatının kutsallığı üzerine kurulu ahlâki temellere göre meşrulaştırılması imkânsızdır. Bundan dolayı teröristler daha yüksek devrimci bir ahlâka göre hareket ettiklerini iddia ederler (Wilkinson, 1989: 14).

Meşru müdafaa doktrini, farklı tür ve özelliklerdeki terör örgütlerinin şiddeti gerekçelendirmede kullandıkları ortak bir argümandır. Örneğin; Lübnan Hizbullahı'nın ruhanî lideri Şeyh Muhammed Hüseyin Fadallah (1986)'ın bazı açıklamaları, grubun son çare olarak meşru müdafaya başvurduğu yönünde bir algıya sahip olduğuna işaret etmektedir (Akt. Hoffman, 2006: 90, 314):

“Şiddetin her tür problemin çözümü olduğu yönünde bir İslamî inanca sahip değiliz. Şiddetin daha çok, kişinin tüm yollar denendikten sonra ve sadece kendi hayatını tehlike altında gördüğü zaman kullanması gereken tıbbî bir operasyon türü olarak görüyoruz...”

“Kendimizi terörist olarak görmüyoruz, çünkü terörizme inanmıyoruz ... İşgalciye direnmeyi de terörist bir eylem olarak görmüyoruz. Kendimizi insanlar için kutsal savaş yapan mücahitler olarak görüyoruz ... Teröristler veya terörizm destekçileri için cinayet özgürlüğün savunulmasının bir ifadesi olabilir; sivillerin ölümüne neden olan bombalı araç eylemi özgürlük savaşındaki kayıplar olabilir; rehin alma ya da öldürme adaletle doğru atılmış bir adım olabilir...”

“İslamda cihat, şiddet uygulayanlara karşı bir savunma hareketidir.” diyen Fadallah, Radikal İslamcı terörizmi meşru müdafaa temelinde haklı göstermekte tereddüt etmemektedir (Hoffman, 2006: 91).

İsrail hapishanelerindeki 35 tutuklu teröristle yapılan mülakatlara dayanan bir araştırmada, seküler gruplara mensup teröristlerin eylemlerini savaşın bir zorunluluğu olarak meşrulaştırdıkları sonucuna varılmıştır. İslamcı gruplara mensup teröristlerin ise eylemlerini inançlarını savunma uğruna gerçekleştirdikleri, eylemlerini inançlarına göre yönlendirdikleri ve dinî zorunlulukları dikkate aldıkları sonucuna ulaşılmıştır (Post v.d., 2003: 175).

Terörist söylem içerisinde meşru müdafaa doktrinine başvuranlar genellikle şiddete “son çare” olarak başvurduklarını vurgularlar. Örneğin; Yigal Amir şiddet dışı seçeneklerin sonuçlarını beklediğini fakat onların işlemediğini gördükten sonra Rabin’i öldürmeyi seçtiğini ifade etmiştir (Alianak, 1998: 164). Fakat şiddet dışı seçeneğin ilk baştan reddedildiği örnekler de vardır. Faraj, şiddet içermeyen seçeneklerden hiçbirinin, İslamî bir devletin ve halifeliğin yeniden kurulması için gerekli olan mesihsel amaçlara hizmet etmeyeceğini savunmaktadır (Akt. Alianak, 1998: 164).

ABC televizyonundan John Miller tarafından gerçekleştirilen bir mülakatta¹¹⁸, Usame Bin Ladin’in aşağıdaki sözleri, El-Kaide açısından terörizmin meşru müdafaa temelindeki gerekçelerini ortaya koymaktadır (Miller [web], 2010):

“Her devlet, her medeniyet ve kültür, tiranlık ve yozlaşmayı yok etmek için belirli şartlar altında terörizme başvurmak zorundadır... Bizim uyguladığımız terörizm övgüye layık bir türdür çünkü o tiranlara, hainlere ve Allah düşmanlarına yöneltilmiştir; ... Bazı şeyleri düzeltmek ve doğru yola getirmek için onları terörize etmek ve cezalandırmak zorunlu tedbirlerdir. Tiranlar ve baskıcı yönetimler ... cezalandırılmalıdır ... ABD, Müslümanlara saldıranlar listesinin en başındadır. Müslümanlara karşı her yerde yükselen saldırılar yeterli kanıtı sağlamaktadır. Yarım asırdan fazla bir süredir, Filistin’deki Müslümanlar saldırıya uğradı, katledildi ve malları çalınarak onurlarıyla oynandı. Evleri yıkıldı, mahsülleri yok edildi ... Dinimiz saldırı altındadır. Onlar kardeşlerimizi katlettiler ... onurumuzla ve itibarımızla oynadılar ve adaletsizliği protesto etmemiz nedeniyle bizi terörist olarak adlandırdılar. Bu adaletsizliktir...”

Terörizmin ilk ve önde gelen savunucularından Karl Heinzen 1853 yılında yayımladığı broşürde¹¹⁹ şiddetin haklı gösterilmesi konusunda oldukça ilgi çekici bir söylem geliştirmiştir (Bessner ve Stauch, 2010: 155). Ona göre, öldürmek herkes için

¹¹⁸ Bu mülakat, Afganistan’ın güneyindeki bir kampta, Doğu Afrika’daki Amerikan elçiliklerine düzenlenen bombalı araç eyleminden iki ay önce gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında kendi kamerasıyla kayıt yapan Bin Ladin kaydın bir kopyasını muhabire vermiştir.

¹¹⁹ Karl Heinzen’in 1853’te yazdığı “Cinayet ve Özgürlük” (*Murder and Liberty, Mord und Freiheit*) isimli metin, terörist düşünce tarihinde önemli bir yere sahiptir. Birçok araştırmacının atıfta bulunduğu makalenin ilk tercümesinin eksik olduğunu belirten Bessner ve Stauch (2010: 143), yaptıkları yeni tercümeyle, 1881 yılında yapılan tercümede bulunmayan bazı noktaları açığa çıkarmışlardır. Bunlar; Heinzen’in terörizmi uluslararası bir olgu olarak kabul etmesi; terörist taktikleri problem çözümünde maliyeti düşük bir yöntem olarak sunması; devrimci hedeflere ulaşılmasında terörizmi geçmişin barbar şiddetinden daha etkili ve daha az insanlık dışı bir araç olarak görmesi ve terörizmin ilk modern taktiğini (sivillerin ayırım gözetmeden bombalanması) övmesidir (2010: 144).

yasak ya da herkes için serbesttir. Başka bir deyişe devlet öldürürse insanlar da öldürebilirler (Heinzen, 2010: 155):

“...Eğer öldürmek için herhangi bir kişiye izin verilmişse, herkese, özellikle de bu izni profesyonel katillerin [gücü elinde bulunduranların] yok edilmesi için kullananlara izin verilmiş demektir...”

İnsanlık tarihi boyunca siyasi ya da kutsal gerekçelerle yapılan savaşlarda verilen korkunç insan zayıyatını ortaya koyan Heinzen (2010: 156-158), adaletin ve doğruluğun temsilcisi olan prenslere, aristokratlara ve din adamlarına karşı yürütülen muhalif hareketlerin neden olduğu ölümlerin savaşlara oranla çok daha az olduğuna dikkat çekmektedir. Heinzen (2010), devletin uyguladığı şiddetin yasal olmadığı fikrini savunurken, bir bakıma Max Weber’den yıllarca önce devletin gücünün yasal şiddet tekelinde yattığı şeklindeki yaklaşımın da farkında olduğunu göstermektedir (Bessner ve Stauch, 2010: 145).

Gücü elinde bulunduranların işledikleri cinayetlere ilişkin “...Şu ana kadar öldürdük, öldürüyoruz ve mümkün olduğu kadar da öldüreceğiz ... Söyleyeceğiniz şeyi söyleyin ve yapabileceğiniz şeyi yapın. Kazanan haklıdır...” tarzında bir söyleme sahip olduğunu belirten Heinzen (2010: 161-163), insanlığı bu konuda tepki vermeye davet etmektedir:

“İnsanlık, hem vicdanınızı hem de aklınızı kaybetmişsiniz. Bunu anlayın: Kazanan haklıdır demek, katil haklıdır demektir. Vicdanlarınızı ve aklınızı ancak katilleri ortadan kaldırarak kurtarabilirsiniz...”

“Dünyadaki tüm aptallıkların en büyüğü despotlara ve onların işbirlikçilerine karşı suç işlemenin mümkün olduğu fikridir. Kesinlikle bu fikir [Despotların öldürülebileceği fikri] suçtur. Bir kişinin, savunmasız insanların olduğu bir toplumda tehdit oluşturan bir kaplanı vurma imkânı varken onun hayatını bağışlaması suç olacaktır. Despotlar kaplanlar gibi kanun dışıdır ... Evet, onlara karşı ‘suç’ işlemek sadece bir hak değil, aynı zamanda bunu gerçekleştirme fırsatına sahip olan herkes için bir görevdir ...”

“...Meşru müdafaa hâlinde öldürme sadece müsaade edilen bir şey değildir; o profesyonel katillere [yöneticilere] yöneltildiğinde, topluluk için bir görevdir...saldıran bir haydutun silahsızlandırılarak yaşamasına izin veren bir gezgin böyle yaparak başka bir zaman bu haydutun kendi yakınlarını öldürdüğüne şahit olacaktır...”

Heinzen’in geliştirdiği bu anlayış, özellikle sol örgütler için esin kaynağı olmuştur. Devleti yıkmak ve sosyalist bir devlet kurmaktan çok eylem yaparak

devletin kendisine ve diğer sol gruplara karşı sert tedbirler almaya zorlayarak provoke etmeyi amaçlayan RAF, 1971 yılında yayımlanan ve Ulrike Meinhof'a atfedilen bir bildiri; "...sistemin muhalifleri yok etmek için seçtiği vasıtaların aynılarını kullanarak onlara karşı mücadele etmeye hazır olmak..." şeklinde bir yöntem vurgulanmaktadır. Polisin rastgele silah kullandığına ve ayrımcılık yaptığına inanıldığı için, şiddetle karşılık vermek için ihtiyaç duyulan gerekçe hazırdır (O'Boyle, 2002: 33).

Bu yaklaşım çerçevesinde genellikle otoritenin meşruiyetini küçümseyen bir eğilim de vardır. Örneğin; davanın adaletini reddeden ve teröristlere tepki gösteren hükûmetin itaat ve saygı görme hakkını kaybettiğine inanılmaktadır. Artık otoritesine ve söylemine inanılması gereken ve meşru olan hükûmet değil, terör örgütleridir. Ayrıca şiddeti başlatanın kendileri değil devlet olduğu, devrimci şiddetin sıkça vurguladığı bir temadır. Kendi şiddetleri düşmanın uyguladığı şiddete karşı meşru bir reaksiyon olarak görüldüğü için insanların çektikleri acıların nedeni de kendileri değildir (Wilkinson, 1989: 11-12).

Radikal sağ hareketlerin söylemi de benzer doğrultudadır. Amerikan radikal sağ hareketlerin 1970'lerden itibaren başvurduğu şiddetin gerekçelerini üç önemli metinde¹²⁰ arayan Barkun (2000: 193); devlet karşıtlığı, meşruluk iddiası, büyük çoğunluktan ayrı bir *elitism*, dinî ve siyasi köktencilikğin ön plana çıktığını belirtmektedir (2000: 200). Hristiyan Kimlik Hareketi, *Aryan Nations, The Order* gibi radikal sağcı grupların temel referansları olan bu metinler kendilerine has özellikler taşımakla birlikte, bazı önemli özellikleri paylaşmaktadırlar. Metinlerde mevcut siyasi birimlere karşı duyulan memnuniyetsizlik vurgulanırken, gruplar kendi meşrulukları üzerine odaklanmaktadırlar. Federal hükûmet çeşitli yanlış davranışlar yoluyla meşruluğunu kaybetmiştir. Bundan dolayı ona karşı gelenler herhangi bir temel kanunu ihlal etmiş sayılmazlar. Bunun ötesinde bu kavramlar kutsal metinlere ve mitsel geçmişe de dayandırılmaktadır. İki önemli kurucu mitem birincisi Anglo-Amerikan geçmişinden türetilen yeniden inşa, ikincisi ise Aryan ırkının üstünlüğüne dayanmaktadır (Barkun, 2000: 202).

Meşruluk arayışının iki sonucu vardır. Öncelikle muhaliflerin kullandığı şiddet yasadışı hâle getirilirken kendi kullandıkları hafif gösterilir. Hükûmetin kullandığı

¹²⁰ *The Charter of the United States Christian Posse Association (1972), the Nehemiah Township Charter and Common Law Contract (1982) ve Louis Beam's Revolutionary Majorities.*

yaptırımlar yasadışı, hükûmete karşı şiddet ise anayasal ve yasal değerlerin savunulması olarak kabul edilir. İkinci olarak, meşruluk arayışı siyasi aşırı uçlara farklı bir kendilik imajı verir. Onlar tek gerçek Amerikalılardır, Cumhuriyetin temel inançlarını sadece onlar anlarlar ve materyalizmle yolsuzlaşmayan sadece onlardır. Bu imaj çoğunluktan ayrı bir elit grubun varlığının savunulmasına yol açmaktadır. Toplumda azınlıkta kalmalarının sebebi de bu elit yaklaşımla açıklanmaktadır (Barkun, 2000: 203).

ABD’de *Defensive Action* isimli grup, kürtaj yaptığı gerekçesiyle Dr. David Gunn’u Mart 1993’te öldürülmekle suçlanan Michael Griffin davasından önce yaptığı “*Defensive Action Statement*” başlıklı açıklama (Army of God [web], 2010) ile uyguladıkları şiddeti meşru müdafaa temelinde gerekçelendirmeye çalışmıştır:

“Masum insanların hayatını (doğmuş veya doğmamış) savunmak için gerekli olan, güç kullanımı dâhil, ilahî tüm eylemlerin gerçekleştirilmesinin âdil olduğunu beyan ediyoruz ... doğmuş bir çocuğun hayatının savunulması ne kadar yasal ise doğmamış çocuğun hayatını savunmak da yasaldir. Bizim değerlendirmemize göre, Michael Griffin eğer gerçekten David Gunn’u öldürdüyse, onun öldürücü güç kullanması, doğmamış çocukların hayatlarını savunma amacıyla gerçekleştirmiş olması durumunda, meşru görülebilir. Bundan dolayı, onun üzerine atılı olan suçlamaların kaldırılması gerekir.”

O’Boyle (2002: 35)’e göre, açıklamadaki “İlahi eylem” tâbiri, bu tür eylemlerin Tanrı’nın isteği olduğunu ve onaylandığını vurgulamaktadır. Masum insanların savunulması ise suçlu ile masum arasındaki ahlâkî farklılığa işaret etmektedir. Doğmamış ceninle doğmuş bir çocuğun eşitlenmesi de çağdaş Hristiyan teolojisine dayanmaktadır. Son olarak, doğmamış bir hayatın savunulması uğruna kullanılan ölümcül şiddet meşru gösterilmektedir.

Geçici İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu (*PIRA-Provisional Irish Republican Army*)’nun şiddete ilişkin söylemi; tek bir dil ve kültür doğrultusunda tarihî bir İrlanda ulusunun yaratılması, 800 yıllık işgal ve süregelen direniş ve çatışmanın çağdaş bir cumhuriyetçi analiz üzerine oturtulmasına dayanmaktadır. Örgütün metinlerde bağımsızlık, self determinasyon ve dış saldırılara karşı direnme hakkı ön plandadır. Şiddetin gerekçeleri İrlanda halkının meşru müdafaa ve self determinasyon hakkına sahip olduğu şeklindeki klasik senaryoya dayanmaktadır (O’Boyle, 2002: 29-31; MacFarlane, 1990: 48). “Biz ulusal self determinasyon, sosyal demokrasi, barış ve adaleti korumak için son çare olarak silahları elimize

aldık” şeklindeki bir söylem vurgulansa da teolojik unsurlara da rastlanmaktadır. Bununla birlikte her İrlandalının açıkça İngiliz yönetimine direnmek gibi bir görevi de bulunmaktadır (O’Boyle, 2002: 32).

d. Sonuç Odaklı Yaklaşım: Netice Aracı Meşru Kılar

Eylemlerin veya eylemsizliklerin meşru gösterilmesi ahlâk felsefesi (*ethical theory*)¹²¹ bağlamında, “sonuç odaklı” (*consequentialism*, eylemi sonuç bağlamında ele alan) ve “eylem odaklı” (*deontological*, eylemi kendi içinde değerlendiren) olmak üzere iki temel yaklaşım çerçevesinde incelenmektedir (O’Boyle, 2002: 24). “Sonuç Odaklı Yaklaşım” yaygın olarak “netice vasıtayı haklı kılar” şeklindeki ifadenin yeniden formüle edilmiş şeklidir. Bu yaklaşım belirli bir durumdaki haklı eylemin tanımlanmış bir netice bağlamında en iyi sonucu üretecek eylem olduğunu ileri sürmektedir. Belirli şartlarda temel ahlâkî sezgiyi açıkça ihlal eden bu yaklaşıma göre; gerçekleştirilecek eylem ilgili netice bağlamında en iyi sonucu üretebileceği gibi eylemi gerçekleştiren aktörü korkunç eylemler işlemeye de yöneltebilir (O’Boyle, 2002: 25).

Eylem odaklı ahlâk felsefesi; hayatın nasıl yaşanması gerektiğine ilişkin görüşlerin çiğnenmemesi gereken ahlâk kuralları tarafından yönetildiğini savunmaktadır. Bu ahlâk kuralları, kişisel arzuları engelleyen özel davranışsal kısıtlılıkların kabulünü içermektedir. Bu durum cazip ya da gerekli görülen neticeler için bile olsa, ahlâken kabul edilemez vasıtaların varlığına işaret etmektedir. Bu yaklaşıma göre; daha iyi sonuçlara götürse bile özünde iyi olan belirli davranış kalıplarını ve kuralları çiğnemek doğru değildir. Masum bir kişiyi öldürmenin birçok insanın hayatını kurtarabileceği şeklindeki tipik örnek bu konuda oldukça açıklayıcıdır. Öldürme eyleminin dolaylı sonucunu dikkate almayan katı eylem odaklı kısıtlamalar bu eylemi doğrudan kural dışı hâle getirmektedir (O’Boyle, 2002: 24). Öte yandan zararı minimize eden eylemin engellenmesinin rasyonel olamayacağını ileri süren görüşler de vardır¹²² (Scheffler, 1988’den akt. O’Boyle, 2002: 24).

¹²¹ *Ethical Theory* Türkçe’de etik, ahlâk felsefesi veya ahlâk bilimi olarak da kullanılmaktadır.

¹²² Bu durumda ortaya çıkan ikilemi gidermek isteyen eylem odaklı ahlâk felsefecileri; olumlu eylem ile ihmal (örneğin öldürmek ve ölümüne izin vermek) ve kasıt kavramları arasında ayırım

Eylemin yaratacağı faydalı sonuçlar yerine, eylemin ahlâken yasaklanmış olmasına odaklanan eylem odaklı ahlâk felsefesi, kesin olarak binlerce masum insanın hayatını kurtarma pahasına da olsa bir insanın öldürülmesine izin verilemeyeceğini savunur. Çünkü en basit şekliyle eylemin kendisi yanlış olarak görülür. Eylem sonuç ilişkisini sadece sonuç bağlamında muhakeme eden sonuç odaklı yaklaşımı savunanlar ise diğer insanların yaşama hakkını koruma adına bir insanın öldürülmesini reddetmenin mantıksız ve ahlâken de uygun olmadığına inanırlar (O'Boyle, 2002: 26-27).

Ignatieff (2004: 8)'in “daha az şeytanîlik” (*the lesser evil*) olarak adlandırdığı doktrin de sonuç odaklı bir yaklaşım içermektedir. Demokrasilerde terörist bir eylem konusunda bilgi almak üzere işkenceye başvurmak yanlıştır. Fakat bu doktrin içerisinde temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi, binlerce insanın ölmesine göz yummaktan daha az şeytanî görünebilir. Öte yandan, haklı bir dava ya da özgürlük için mücadele ettikleri iddiasında olan zayıf gruplar, şiddet dışı seçeneklerin işe yaramadığını anladıklarında, güçlüye karşı son çare olarak şiddete başvurduklarını ileri sürerek ahlâkî bir meşru gösterme arayışına girebilirler. Ayrıca silahlı çatışma hukuku açısından hedef olmaktan muaf tutulan sivil hedeflere yönetilen saldırılar da asil bir siyasi amaç uğruna adaletsizliğe karşı verilen mücadele içerisindeki olaylar şeklinde meşru gösterilebilmektedir (2004: 91-92).

Farklı terörist gruplar tarafından kullanılan meşrulaştırma argümanlarını inceleyen O'Boyle (2002: 23-28) şiddete ilişkin gerekçelerin sonuç odaklı veya eylem odaklı yaklaşımlardan en az birini içereceğini ileri sürmektedir. Altı farklı şiddet grubu tanımlayan araştırmacı bu grupların meşru gösterme şekillerinin Tablo-3'deki gibi olacağını belirtmektedir.

yapmışlardır. Fakat bireysel meşru müdafaa hakkı düşünüldüğünde, eylem odaklı yaklaşımların bazı zayıflıklar içerdiği görülmektedir (O'Boyle, 2002: 24-25).

Tablo-3: Farklı Terörist Grupların Şiddeti Meşru Gösterme Şekilleri
(O’Boyle, 2002: 23-28).

Örgüt/Şiddet Grubu	Şiddetin Meşru Gösterilme Şekli
Devrimci Sol Örgütler	Sonuç odaklıdır.
Radikal Çevreci Gruplar	Büyük oranda sonuç odaklı, kısmen eylem odaklıdır. Hayvan yarışlarının yıkıcı olduğuna inanan bu gruplar ekolojik doğal kanunlara uyum gösterilmesi gerektiğini savunurlar.
Ulusal Özgürlük Hareketleri	Temelde sonuç odaklıdır. Meşru müdafaa ve self determinasyon kavramlarına bağlı olarak eylem odaklı meşrulaştırma elemanlarını da taşıyabilirler.
Hristiyan Sağ Gruplar	Sonuç odaklı ve eylem odaklıdır. Kürtaj yapanlara karşı uygulanan şiddet sonucunda daha az kürtaj olmasını sağladıkları için sonuç odaklıdır. Kürtaj yapanlar şeytanî insanlar oldukları için Tanrı’nın isteği doğrultusunda cezalandırılmaları gerekir. Bu anlamda da eylem odaklıdır.
Laik Sağ Gruplar (Faşist ve Irkçı Gruplar)	Eylem odaklıdır. Şiddet işgalcinin ülke dışına çıkarılmasına veya kendi ülkelerinde kalmalarına yardım eder ve beyazlar/Aryan ırkı üstündür.
İslamcı Aşırı Uçlar	Eylem odaklıdır. Kâfirlere karşı cihat Allah’ın emridir.

İleri sürdüğü meşru gösterme şekillerini test etmek için Tablo-3’te tanımlanan grupları temsilen dört terör örgütünün açıklamalarını inceleyen O’Boyle (2002: 23-24), devrimci sol hareketler için Batı Almanya’da 1978-1998 yıllarında faaliyet gösteren RAF’ı; ulusal kurtuluş hareketleri için 1969 yılından beri faaliyette olan PIRA’yı, Hristiyan sağ hareketler için kürtaj uygulayanlara karşı korkutma, suikast ve taciz eylemleri gerçekleştiren grupları ve İslamcı aşırı uç gruplar için El-Kaide örgütünü ele almıştır. İnceleme sonucunda söz konusu terör örgütlerinin ileri sürülen yöntemlere uygun hareket ettikleri sonucuna varmıştır (2002: 43).

e. Dinî ve Tarihsel Bir Söylem Kullanılması

Modern terörizmin ilk temsilcilerince benimsenen “eylem yoluyla propaganda” günümüzde yalnız başına yeterli değildir. Daha büyük bir stratejinin parçası olarak kullanıldığı iddia edilen terörizmin yararlı olduğunun gösterilmesi gerektiğinden, şiddet stratejisi kadar sözel bir stratejiye de ihtiyaç duyulmaktadır. Kamuoyundaki

tepkinin azaltılması için şiddetin rasyonelleştirilmesi, yasal ve haklı gösterilmesi için yazılı veya sözel bir dilin kullanılması gerekir. Terör eyleminin verdiği mesaj her zaman açık olmadığından, çoğu eylemin tamamlayıcı kısmı daha sonra yapılan yazılı veya şifahi açıklamalardan oluşmaktadır (Cordes, 2001: 164). Ayrıca terörist şiddetin sadece izleyici veya potansiyel sempatizan için değil, terörist için de rasyonel ve haklı gösterilmesi için kapsamlı açıklamalar gerekmektedir (2001: 150). Rapoport (1971)'un belirttiği gibi, diğerlerini ikna etmek için önce teröristlerin ikna olması gerekmektedir (Akt. Cordes, 2001: 150).

Teröristlerin söyleminin hedefi; hükümet, kamuoyu, rekabet veya işbirliği hâlinde bulunan diğer gruplar ile teröristlerin kendisi olarak sıralanabilir. En önemli izleyici teröristlerin kendisidir. Moralin yüksek tutulabilmesi için üyelere kendilerini iyi hissettirecek mesajlar gereklidir. Teröristlerin onaylanması ve övülmesi, sonraki eylemler için motivasyon sağlanması, ahlâki kısıtlılıkların kaldırılması, eylemlerin haklı gösterilmesi veya eleştirilmesi mesajlardaki temel unsurlardır (Cordes, 2001: 153-154). Mesajlardaki oto propagandanın amacı düşmanın gerçek, davanın haklı ve teröristin varlığının sadece haklı değil durumun aciliyeti nedeniyle gerekli olduğu konusunda teröristi ikna etmektir (2001: 156).

Oto propaganda grubun gerçeklikle temasını kaybettiği ölçüde çok güçlü ve baskın olabilir¹²³. Adalet ve özgürlük sembolü olamayan bir grubun kamuoyu desteğini kazanması çok zordur. Gerçeklikle temas başladığında oto propaganda zayıflamaktadır. 1980-1984 yılları arasında, polisten ve tutukluluktan kaçmama kararı alan ve bombalama eylemlerine yönelik Avrupalı teröristler, gerçeklikle yüzyüze gelmeye başladıktan sonra sahip oldukları kamuoyu desteğini kaybetmişlerdir (Cordes, 2001: 157). Bu yüzden teröristlerce şiddetin haklı gösterilmesini sağlayacak uygun bir söylemin geliştirilmesi oldukça hassas ve karışık bir konudur.

Terörist söylemin analizi, birbirinden kesin sınırlarla ayrılamasa da söylemin dinî ve tarihsel yönünü ortaya çıkarmaktadır. Hem dinî hem de tarihî söylemin, aynı

¹²³ Terör eylemlerinin çoğunda, teröristler gerçekleştirilen eylemin etkilerinden uzaklaştırılmaya çalışılır. Eylemlerin çoğu, gerçek zararın, yıkımın ve ölümlerin ilk elden şahit olunmadığı vur kaç saldırıdır. Kendilerini eylemin sonuçlarından soyutlamak için olay yerini terk eden teröristler, ölüm ve yaralanmalar konusunda basında çıkan haberlerle ilgilenmedikleri ve daha çok otoritelerin tepkileriyle ilgilendikleri için, kendi ahlâki sıkıntılarından kaçınabilirler (Cordes, 2001: 163).

anda dinî söylemi referans alan terör örgütleri ile seküler gruplar tarafından kullanıldığı görülmektedir. Bir taraftan kutsal metinler, çeşitli yorumlarla şiddete uyarlanırken diğer yandan tarihsel olay, sembol ve kahramanlar terörizme hizmet edecek şekilde düzenlenebilmektedir.

(1) Dinî Söylem

Bazı terörist gruplar için din, kutsal metinler veya kutsal adına konuştuğunu iddia eden dinî otoriteler tarafından yayılan meşrulaştırıcı bir güç olarak hizmet eder (Hoffman, 1995: 272). Hatta bazı araştırmacılar terörizmi haklı göstermek için din dışında ahlâki veya bireysel bir gerekçeye ihtiyaç olmadığını vurgularlar (Kelly ve Cook, 1995: 13). Fakat şiddetin dinî açıdan meşru gösterilmesine ilişkin çoğu araştırma, dinî retoriğin genellikle şiddete kılıf hazırlamak için kullanıldığını göstermektedir. Kurtuluş ve ilâhî istek gibi nihai amaçlar için kutsal hâle getirilen şiddetin önündeki toplumsal engeller dinî değerler sayesinde kaldırılabilir şiddeti kabul edilemez şiddetten ayıran sınırları oluşturmak için dinî değerler kullanılmaktadır. Din, baskı için kullanılan fiziksel gücü doğal, uygun ve kaçınılmaz kılma sürecine dâhil edilmektedir (Ellison ve Bartkowski, 1997: 47).

ABD’de kendilerine terörizm ve şiddetin nasıl meşru olabileceği sorulan Hristiyan, Yahudi ve Müslüman dinî liderler, kendi dinlerine göre terörizmin meşru olamayacağını ifade etmişlerdir. Öte yandan adil savaşta yer almak, meşru müdafaa, başkalarının hayatını kurtarmak, işgale veya yozlaşmış bir hükûmete direnmek veya gelecekteki şiddeti engellemek gibi özel koşullarda şiddete başvurulabileceği, fakat bu şartlar altındaki şiddetin terörizm olarak algılanmadığı görülmüştür. Bununla birlikte sivil veya masum hedeflere yöneltilen şiddetin kabul edilemeyeceği konusunda tüm katılımcılar aynı fikirleri paylaşmaktadırlar. Sonuç olarak; şiddet olgusuna bakışta, kişilerin benimsediği terörizm kavramı belirleyici olmaktadır. Genellikle terörizm reddedildiği için meşru görülmesi de zordur. Bununla birlikte, haklı görülen şiddet eylemleri ise terörizm kapsamı dışında tutulmakta ve meşru şiddet olarak görülmektedir (Al-Khattar, 2003: 45).

Sedat’ın suikastçısı İslambuli cezaevinde ziyarete gelen ve gerçekleştirdiği eylemin ailesi üzerindeki etkilerini dikkate alıp almadığını soran halasına “Sadece

Allah'ı düşündüğünü” söylemiştir. Kız kardeşine yazdığı mektupta da “Ben herhangi bir suç işlemedim. Ne yaptırısam Allah için yaptım...” demiştir (Heikal, 1983'ten akt. Alianak, 1998: 174).

11 Eylül Saldırıları, özellikle masum insanları hedef aldığı gerekçesiyle birçok İslamî kesimden de tepki almıştır¹²⁴. Bu tepkilere rağmen El-Kaide örgütü olaydan ancak bir yıl sonra 24 Nisan 2002 tarihinde yayımladığı açıklama¹²⁵ ile eylemlerin haklılığını savunmuştur (Wiktorowicz ve Kaltner, 2003: 76-77). El-Kaide'nin bildirisinde üç önemli tartışma vardır. Bunlar; ABD'ye karşı şiddet dışı yöntemleri savunanların yozlaşmış, cahil ve ikiyüzlü oldukları için güvenilir olmadıkları; ABD'ye karşı uygulanan şiddetin savunma cihadı olduğu ve tüm Müslümanlar için zorunluluk taşıdığı; İslam'da sivillerin öldürülmesi konusunda koşulsuz bir kısıtlamanın olmadığı, belirli şartlarda sivillerin de hedef alınabileceği hususlarıdır (2003: 77-80).

ABD'nin, Filistinlilere karşı İsrail'e sağladığı destek, Sırpların Bosnalı Müslümanlara yaptığı soykırıma ve Keşmir konusunda Hindistan'a verdiği destek, Afganistan'a yaptığı saldırı, Doğu Timor'daki eylemler ile Filipinler'de Müslümanlara karşı düzenlenen saldırılara verdiği desteğe vurgu yapan El-Kaide, bunları Müslümanların yok edilmesi için Siyonist-Haçlı zihniyetinin bir işareti olarak ortaya koymaktadır. “Bu aşağılanmalardan kurtuluşun tek yolu, düşmanın vazgeçeceği ve anlayacağı tek dil olan kılıçtır” ifadesiyle saldırılar karşısında şiddet son seçenek olarak görülmektedir. Böylece 11 Eylül ABD'nin Müslümanlara karşı yaptığı saldırıları bertaraf etmek için gerekli bir savunma tepkisi olarak gösterilmektedir (Wiktorowicz ve Kaltner, 2003: 85).

El-Kaide, sivillere yönelik şiddeti meşru gösterirken yedi koşul ortaya koymuştur: Karşılıklılık ilkesi, sivillerin ve savaşılanların ayırt edilememesi, sivillerin davranış, söz ya da düşünce yoluyla savaşılanlara yardımcı olması, savaşta

¹²⁴ Suudi Arabistan müftüsü Abdülaziz Bin Abdullah El-Aşayk, El-Ezher Üniversitesi Rektörü Muhammed Seyyid El-Tantavi, Katar'lı ünlü İslamî araştırmacı Şeyh Yusuf El-Karadavi gibi isimler sayılabilir. Radikal İslamcı grupların sert açıklamaları da dikkat çekmektedir. Aralarında Mısır Müslüman Kardeşler Örgütü ve Pakistan İslamî Cemaat Örgütü (*Jamaat-i İslami*) ile HAMAS'ın kurucusu Ahmet Yasin'in de bulunduğu 46 lider saldırıları kınayan bir açıklama yapmışlardır (Wiktorowicz ve Kaltner, 2003: 76-77).

¹²⁵ El-Kaide tarafından yapılan bu açıklama “ New York ve Washington'daki Operasyonların Yasallığı ve Kahramanların İtaati Konusunda El-Kaide'den Bir Açıklama” (*A Statement from Qaidat al-Jihad Regarding the Mandates of the Heroes and the Legality of the Operations in New York and Washington*) başlığıyla yayımlanmıştır (Triceratops [web], 2004).

zorunluluklar, ağır silahların kullanılması, insanların kalkan olarak kullanılması ve bir antlaşmanın ihlal edilmesi. Özellikle sivillerin davranış, söz ya da düşünceler yoluyla yardım sağlaması yönündeki gerekçe dikkate alınır, bu koşulların hemen her durumda sivillerin öldürülmesinin dinî gerekçelere dayandırıldığı görülecektir (Wiktorowicz ve Kaltner, 2003: 86-90).

11 Eylül Saldırılarından sonra radikal İslamcı teröristler tarafından gerçekleştirilen en yıkıcı olay Bali Bombalamalarıdır¹²⁶. *Dar-ül-İslam* hareketinin kolu olan *Jemaah Islamiyah* örgütüne mensup olan İmam Samudra, olayla ilgili olarak yargılandığı mahkemece suçlu bulunarak 10 Ekim 2003 tarihinde ölüm cezasına çarptırılmıştır. Samudra'nın saldırılara ilişkin meşrulaştırma gerekçeleri¹²⁷ genel olarak cihat doktrini, ABD'ye karşı yapılan misillemeler ve sivillerin saldırılarda hedef olabileceği konularına ilişkindir (Bin Hassan, 2007: 1033-1035).

Samudra, cihat doktriniyle açıkladığı saldırıların gerekçelerinin anlaşılabilmesi için cihadın aşamalarının bilinmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bunlar; Müslümanların inançsızların uyguladığı fiziksel saldırı ve işkencelere katlandıkları sabır aşaması; fiziksel saldırılarla yetinmeyen kâfirlerin Müslümanları yurtlarından kovmaya başlamaları sonucunda savaşa izin verildiği ve daha sonra da cihadın zorunlu kılındığı aşamadır. Son aşamada insanlara İslamı kabul etmek ya da savaşmak şeklinde iki seçenek bırakılmaktadır (Bin Hassan, 2007: 1035-1036).

Samudra'ya göre; saldırılardaki asıl hedefler olan ABD ve müttefikleri, 2001 yılında Afganistan'da masum insanları öldürdükleri için saldırıları hak etmişlerdir. Bu nedenle onlara karşı savaş misilleme olarak yapılmalı ve aynı oranda karşılık verilmedir. Samudra, İslam'ın savaş konusundaki kısıtlılıklarının da bu olaylarda dikkate alınamayacağını belirtmektedir. Çünkü İslam'ın kadınlar, yaşlılar ve çocukların öldürülmesi konusundaki kısıtlamaları sınırı aşmayanlar için geçerlidir. Dolayısıyla Bali Saldırılarında ölen siviller için bu kısıtlamalar geçersizdir. Ayrıca sivillerin Endonezya'da bulunmasının ziyaret ya da tesadüf olmadığı, başka örtülü

¹²⁶ Endonezya'nın Bali Adası'nda yabancı turistlerin bulunduğu bir gece kulübünde 12 Ekim 2002 günü gerçekleştirilen saldırılar, 20 farklı ülkeden 202 kişinin ölümü ve 300 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanmıştır (Bin Hassan, 2007: 1033-1034).

¹²⁷ İmam Samudra, 26 Kasım 2002 tarihinde yakalandıktan sonra tutuklu bulunduğu süre içerisinde yazdığı ve 2004 yılında yayımlanarak en çok satan kitaplar listesine giren *Aku Melawan Teroris* isimli kitabında Bali Bombalamalarına ilişkin gerekçelere yer vermiştir (Bin Hassan, 2007: 1033-1035).

amaçlar içerdiğine inanılmaktadır. Saldırıların hedefindeki *Paddy's Bar* ve *Sari Club*, İslam dinince yasaklanan alkollü içki bulundurmaları nedeniyle yok edilebilecek yerler olarak görülmektedir (Bin Hassan, 2007: 1038-1040).

Şiddetin dinî bir söyleme uyarlanması konusundaki en dikkat çekici örneklerden birisi, günümüz radikal İslamcı terör örgütlerinin sıklıkla kullandığı “intihar bombacılığı” kavramıdır. Kişinin kendi canına kıyması anlamına gelen “intihar”ın İslam dinince yasaklanması intihar eylemlerinin uygun bir dinî söylemle kutsallaştırılmasını gerektirmiştir. İntihar kelimesinin kullanılmasına karşı çıkan İmam Samudra onun yerine “şehitlik operasyonu” (*amaliyat istisyhadiyah*) kavramını tercih etmektedir. Bu eylemler şehitlik arayışındaki samimi Müslümanlarca gerçekleştirilen cihat olarak görülmektedir (Bin Hassan, 2007: 1041). “İntihar saldırısı” yerine *istishhadi* kavramını kullanmayı tercih eden HAMAS’ın kurucularından Dr. Abdül Aziz Rantisi de bu kavramın “kişinin kendisinin seçtiği bir şehitlik” (*self-chosen martyrdom*) türü anlamına geldiğini belirtmektedir. Her Müslümanın şehitlik arayışında olduğunu söyleyen Rantisi, kendilerinin insanlara şehit olmaları için emir vermediklerini, sadece bu yolu seçenlere izin verdiklerini vurgulamaktadır (Juergensmeyer, 2003: 73-74).

Yahudilik’te de şiddetin gerekçelendirilmesinde kutsal metinlere atıfta bulunmaktadır. Bunun en dikkat çekici örneklerinden biri Müslümanlarla yapılan Oslo Antlaşması’na muhalif olan İsrail Ülkesi ve Halkı için Rabbiler Birliği (*Union of Rabbis for the People and Land of Israel*)’nin dinî siyonizmin temel prensiplerini gerekçe göstererek laik hükûmetin yaptığı antlaşmayı reddettiği açıklamada görülmüştür. Kutsal kitaplardan *Torah*’a göre; İsrail topraklarına göç edip yerleşmek ve ona sahip olmak emredildiği için bu emre karşı gelmek sadece günah değil, aynı zamanda başarıyı engelleyen yanlış bir hareket olarak görülür. Yahudi varlığını tehdit eden bu durum nedeniyle topraklar için savaşmak gerekmektedir. Ayrıca kutsal kitaplardan *Talmud*’un kurallarına (*halakah*) göre “*pikuach nefesh*” olarak nitelendirilen, tüm kanunların askıya alınabileceği ve her türlü eyleme başvurulabileceği bir durum olduğu iddia edilmektedir. Birlik, Kasım 1993’te *Halakah*’a dayandırılan bir bildiriyle; ahlâkî ve yasal güce sahip olmayan Oslo Antlaşması’nın iptal edildiğini ve yok hükmünde olduğunu; *Torah*’a göre bağımsızlık hakkının ve İsrail topraklarının bir kısmının başka bir otoriteye teslim

edilmesinin yasaklandığını; hükûmetin politikalarının Yahudi kimliğinin kaybına ve asimilasyona yol açtığını duyurmuştur (Appleby, 2000: 81-83). Gerilimi artırmaya çalışan bazı muhalif rabbiler ve öğrencileri, topraklardan çekilmenin hayatlarını ciddi tehlike altına atacağını ve kararları uygulayanların, *rodef* veya *moyser*¹²⁸ olarak tanımlanacağını vurgulamışlardır (Appleby, 2000: 84-85).

Siyonist yaşlıların Oslo Antlaşması'nı İsrail'in varlığını tehdit ettiği gerekçesiyle *pikuach nefesh* olarak göstermeleri; Ayetullah Humeyni'nin İran İslam Cumhuriyeti'nin varlığının devamı için yüksek mahkemenin kararları karşısında İslamî kuralların kısmen askıya alınabileceği şeklindeki düzenlemesi; aşırı uç Sih lider Jarnail Singh Bhindranwale'nin Sih inancının tehdit altında olduğu gerekçesiyle motosiklet ve tabancayı geleneksel Sih sembolü hâline getirmesi dinin nasıl şekillendirildiğine verilebilecek örneklerdir. Bhindranwale, Sih öğretisinin şiddet dışı söylemlerine rağmen, istisnai zamanlarda uç tedbirlerin gerektiğini vurgulayarak şiddeti meşru göstermeye çalışmıştır (Appleby, 2000: 89).

(2) Tarihsel Söylem

Ellul (1971: 15) söylemin propagandasıyla eylemin propagandasının tamamlayıcı doğasına dikkat çekmektedir. Konuşmanın görünen bir şeye ilişkin olması gerektiğini, görünür aktif bir elemanın konuşmayla açıklanması gerektiğini ileri sürmektedir. Bunun yanında konuşmanın başarılı olması için anlık olaylarla ilgili olması gerektiğini savunan Ellul, söylemin tarihsel olanlara atfedilmesinin çok az etki yaratacağını ya da hiç etkiye sahip olmayabileceğini belirtmektedir (1971: 44). Bu yaklaşımın geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki ilişkinin yanlış anlaşılmasına dayandığını belirten (Cromer, 1991: 176) ikisinin arasındaki ayrımın çok nadir olduğunu ve şimdiki zamanın geçmişten bağımsız düşünülemediğini savunmaktadır. Bu, terörist propagandanın şimdi kavramından bağışık olduğu anlamına gelmez bilakis, geçmişe sadece şimdiki etkilemek için başvurulur. Geleceğe ilişkin yorumlarda ise iki amaç vardır: Geçmiş kahramanlara özenmeyi teşvik etmek ve onların yaptıklarını meşru göstermek. Başka bir deyişle onların meşruluk mücadelesi iki cephede olur. Biri geçmişin yeniden inşasıyla ilgilenirken diğeri onun şimdiki zamanda yeniden sahnelenmesiyle ilişkilidir. Sadece teröristlerin

¹²⁸ Yahudi kanununa göre, doğrudan ya da eylem yoluyla bir Yahudi'nin hayatını tehdit eden kişiye *rodef*, Yahudileri düşmana teslim eden kişiye *moyser* denir (Appleby, 2000: 84-85).

her iki açıklamada da haklı oldukları ileri sürülür. Sadece onlar geçmişin gerçek mirasçılarıdır.

Dinî doktrin ya da gelenekler, dinî motivasyonlu terörist hareketler dışında da kullanılmaktadır. Fakat burada din ve din dışındaki tarih iç içe geçmiştir. ASALA örneğinde, kendilerini tamamen laik, milliyetçi ve solcu gören, eylemleri ve dünya görüşleri ile din arasında dolaylı bir ilişkiyi dahi kabul etmeyen, motivasyonlarında ve ajandalarında dinî inançlara atıfta bulunmayan Ermeni teröristlerin Kilise'nin söylemini kullandıkları görülmektedir. Terörizmi onaylamayan ve çoğu Hristiyan kilisesinden daha fazla millî olan Ermeni Apostolik Kilisesi, Ermenilerin MS 301'de Hristiyanlığa geçmesinden sonra Ermeni ulusunun kendini tanımlamasında merkezî bir rol oynamıştır. Ermeni ulusal ve siyasi kültüründe önemli bir güce sahip olan kilise hemen hemen Ermeni tarihindeki tüm olayları etkilemiştir (Tololyan, 1987: 89-90).

Ermeni Kilisesi kurulduktan sonra “savaşçı” kavramı “şehitliği” ima etmeye ya da onun yerini almaya başlamıştır. Ermeni teröristleri kutsal teröristler sınıfına koymak çok mümkün olmasa da dinî motivasyonlu terörizmin birçok kavramını küçük düzenlemelerle Ermeni terörizmine uygulamak mümkündür (Tololyan, 1987: 91). Ermeni terörizminin söylemindeki tarihsel atıfların¹²⁹ çoğunun Kilise geleneği ve diliyle ilişkisi vardır (1987: 93-95). Ermeni teröristler, kendilerine mal ettikleri kilisenin şehitlik söylemini hayatlarını düzenledikleri hikâyelerde temel aparat olarak kullanmışlardır. Üyelerini Ermeni davasının gerçek çağdaş şehitleri gibi sergilemek için kilisenin söylemini ödünç almışlardır. Şehitliğin böyle sunulması aslında Ermeni Diasporası için meşruiyet iddiasını güçlendirmektedir. Tololyan (1987: 100) tarihî söylemin “projektif anlatım” (*projective narrative*) ve “düzenleyici biyografi” (*regulative biography*) şeklinde iki özel anlatım türüyle yeniden kurgulandığını belirtmektedir. “Projektif anlatım”, sadece geçmişin hikâyesini anlatmaz gelecek eylemleri de ayrıntılı olarak planlar. Bireylere geleceğe katkı sağlamak için ideal olarak nasıl yaşamaları ve ölmeleri gerektiğini anlatır. Yaşadığımız hayata ilişkin statik roller değil dinamik şekiller sunmaktadır (Tololyan, 2001: 218).

¹²⁹ ASALA'nın kaynaklarını inceleyen Tololyan; 1915 olayları, Aziz Vartan'ın hikâyesi ve *Avarary* Savaşında onunla birlikte şehit olanlar ile *Khrmian Hyrig* hakkındaki tarihî atıfların dikkat çekici olduğunu belirtmektedir (1987: 93-95).

Devrimci propagandanın terörizmin meşru gösterilmesinde nasıl kullanıldığını araştıran Tugwell (1978) varolan düzendeki yasal ve ahlâkî değerlerin nasıl yok edildiğine ilişkin önemli tespitlerde bulunmaktadır. Teröristlerin kendilerini haklı göstermek için kullandıkları propaganda, temel olarak davanın mutlak adil ve haklı olduğu tezi üzerine oturtulmuştur. Adalet iddiası genellikle seküler bir ideolojiyi çağrıştırmaya rağmen, günümüzde dinî gerekçelerin ön planda olduğunu dikkate almak gerekir. Dinen meşru göstermede şiddet Tanrı'nın emri olarak görülürken inançsızlara karşı verilecek mücadelede şehit olanların cennete gideceği vurgulanır. Bu muhalifler için daha güçlü bir tehdit yaratmaktadır. Sonuç olarak ister dinî ister seküler bir temele dayansın, davanın mutlak adaleti konusundaki inanç, tüm terörist örgütlerin propagandasının özelliklerini yansıtmaktadır (Akt. Wilkinson, 1989: 10-11).

Thugwell (1978)'in bazı tespitleri şöyledir. Birincisi; teröristler uyguladıkları şiddetin adil bir dava içinde olduğu gerekçesiyle, özgürlük savaşçıları olduklarını ve adil savaş içerisinde mücadele ettiklerini iddia ederler. Bundan dolayı eylemlerinin cinayet veya suç olarak tanımlanmasına karşı çıkarlar. İkincisi, kendi haklılıkları konusundaki inançları yüzünden, muhaliflerini sadece yanlış yola sapmış kişiler olarak değil tamamen şeytanî ve yozlaşmış baskı unsurları olarak sunabilirler. Bu durumda adil savaşa karşı gelen herkesin öldürülmesi her teröristin görevi olmaktadır. Üçüncüsü terörist örgüt baskıcı güçlere karşı dinî bir mücadele verdiğine inandığı için, herhangi bir tarafsızlık söz konusu olamaz. “Bizimle ya da bize karşı olmak zorundasınız. Bizimle beraber iseniz davamıza katılın ve düşmana karşı savaşın. Bizimle değilseniz hain olduğunuzu kabul eder ve sizi öldürebiliriz” şeklinde bir söylem benimsenir (Akt. Wilkinson, 1989: 11).

Suriye’de Esat rejimine karşı 1982’de başlatılan ayaklanmadaki başarısızlık, İslamcı militanlara mücahit devrimci teorinin ve amaçlarının ideolojik bir temelde anlatılması konusundaki ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. İslamcı militanlığın radikalleşmesine ve eleman teminine ilişkin retoriğin temel elemanlarını araştıran Ryan (2007: 985-986), günümüz militanlarının radikalleşme ve eleman temini retoriğindeki hatayı telafi ettiklerini ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre “Dört P” olarak nitelendirilen zulüm (*persecution*), emsal (*precedent*), dindarlık (*piety*) ve

sebat (*perseverence*) kavramları, İslam tarihi boyunca sempatizanları kendinden geçiren bir karışım görevi görmüşlerdir.

Günümüzdeki radikal İslamcılar, tarih boyunca İslam'ın savunulmasında kullanılan adil savaşı emsal olarak görmektedirler. İslamî perspektiften geçmiştekiler ebedî bir savaş vermişlerdir ve bu söylemde tarih önemli bir rol oynamaktadır. Geçmişî bugüne eşitleme İslam düşmanları ile dindarlar arasındaki ayrımı kolaylaştırmaktadır. Geçmişte Allah için verilen savaşlar meşru görüldüğünde, yapılan tarihsel analogiyle günümüzde aynı amaç için savaşanların eylemleri Peygamber'in ve İslam'ın ilk kahramanlarının eylemleri gibi meşru gösterilebilmektedir. 11 Eylül Saldırılarıyla irtibatlı oldukları iddia edilen Halit Şeyh Muhammed, Remzi Bin El Shibh, Aka Remzi Ömer El Cezire muhabiri Yosri Fouda'yla yaptıkları görüşmede;

“Washington ve New York'taki kutsal Salı operasyonları ... Müslümanların en önemli günlerinden biriydi... Bu operasyonlar Bedir, Hittin, Kadisiye, Yarmuk ve Ayn Calut savaşlarının anılarını akla getirmiştir...”

diyerek eylemlerle İslam tarihi arasında bir bağ kurmaya çalışmışlardır. İslamcı militanlar aynı zamanda kendilerini geçmiş kahramanların erdemleri ve dindarlıklarıyla özdeşleştirmeye ve onlara benzemeye çalışmaktadırlar. 11 Eylül Saldırılarında yer alan eylemcilerin İslam tarihinin önemli isimlerini kullanmaları tarihî kahramanlarla paralellik kurma çabasına işaret etmektedir (Ryan, 2007: 986-987). Teröristlerin vurguladığı diğer bir husus verilen mücadelede sebat etmenin ve azmin değeridir. Filistin ve Suriye'de iki asır devam eden cihattan sonra bölgeyi terk eden Haçlıları, Mısır'ı 70 yıl işgal eden İngilizleri ve Cezayir'i 120 yıl işgal eden Fransızları hatırlatan El Zevahiri, sebatın önemine işaret etmektedir (Ryan, 2007: 989).

Tarihî söylemin kullanılması sadece İslamcı radikallerin ya da Ermeni teröristlerin tekelinde değildir. Farklı kültürel ve dinî içeriğe sahip olan, kampanyalarının doğası ve kapsamı nedeniyle oldukça farklı olan IRA ve radikal İslamcı teröristler, şiddetin meşru gösterilme noktasında oldukça fazla şey paylaşırlar. Cumhuriyetçiler de İslamcılar gibi, mevcut kampanyalarını beslemek için tarihî adaletsizlikleri ve geçmiş kahramanlıkları kullanırlar. Statükoyu şiddetli

şekilde devirme ihtiyacı, sıkı bir şekilde kontrol edilmiş tarihten ödünç alınmış ütopyik amaçlar ve tarihî referanslarla ifade edilir (Ryan, 2007: 999).

Bazı toplumları, baskı altında terörist olarak tanımlanan çeşitli şiddet eylemleri gerçekleştirmeye yönlendiren özel faktörlerin incelenmesi gerektiğini vurgulayan Tololyan (2001: 217), kültürel faktörler üzerine odaklanmaktadır. Terörizmin sadece siyasi analizler veya o tür analizlere ilişkin standart yöntemlerle anlaşılamayacağını vurgulayan araştırmacı, siyasi ideoloji ve siyasi kültürün daha geniş bir kültür içerisinde ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Terörizmin ortaya çıktığı siyasi kültür ile yenilenme ya da dönüşüm arayışına yol açan eylemlerin dikkate alınması gerekir (2001: 232).

Tarihsel açıdan bakıldığında; bazı siyasi olayların hem politik hem de patolojik terörist eylemlerin nedeni olarak sunulduğu bir model önerilmektedir. Tololyan (2001: 219)'a göre, bu modeldeki önemli bir eksiklik *mediation* konseptidir. Geçmiş olaylar sadece politik olarak dikkate alınır oysa bu olaylar tarihî gerçekleri ahlâkî veya ahlâk dışı eylemlere dönüştüren anlatımlar olarak da ortaya çıkabilir. Bu ihtimal genellikle gözardı edilmektedir. Bu tür olaylar içselleştirildiklerinde semboller, modeller ve davranış paradigmatları hâline gelirler. Bir genelleme yapılacak olursa terörizmin asla saf bir siyasi olgu olmadığı söylenebilir (Tololyan, 2001: 219).

Tololyan (2001: 227) terörist eylemlerin siyasi gerçeklere verilen politik tepkiler olarak düşünülmesinin yetersiz ve indirgemeci bir yaklaşım olduğunu savunmaktadır. Siyasi olayların yorumlanmasında ve yeni olaylar yaratmasında kültürel çevrenin sağladığı kolaylıkları ne siyasi ne de psikolojik açıklamalar sağlayabilir. Ermeni kültürü gibi kültürlerde, terörizm bireyin yabancılaşmasının bir ürünü değildir. Daha çok kişinin toplumun gözünde merkezî bir simge olma uğruna hayatını feda etme arayışının sergilenmesine dayanmaktadır. Bu nedenle terörizmin bu türüne ilişkin bir analizde öykü incelemesi temel kategori olarak ele alınabilir. Bu bağlamda öyküler ile teröristler ve onların diasporadaki izleyicileri arasındaki irtibatın ortaya konulması gerekmektedir (Tololyan, 2001: 227).

Bu maksatla ASALA ve Taşnaksütyun Hareketi¹³⁰ tarafından yayımlanan dokümanları inceleyen Tololyan (2001: 227), önemli tarihî referanslar bulmuştur. Dokümanlarda; terör eylemlerinin ölen teröristler ve Anadolu'daki bazı yerleşim birimleriyle adlandırıldığı; MS 410'da Sasanilere karşı gerçekleştirilen başarılı "Vartan" ayaklanmasına ilişkin hikâyedeki kavramların kullanıldığı; başarılı eylemcilerin hayat hikâyelerinin efsaneleşecek şekilde yeniden düzenlendiği görülmektedir (2001: 229-230).

LEHI Örgütünün propagandası da tarihsel bir kurguya işaret etmektedir. Örgüt liderleri, ateş ve kan içeren dış cephe ile propaganda ve iknaya ilişkin iç cephede aynı anda mücadele vermek zorunda olduklarının farkındadır. LEHI Örgütüne göre zaman ve düşmanlar değişmesine rağmen genel kalıplar aynı kalmıştır. Bu nedenle günümüzdeki olayları en doğru şekilde anlayabilmek için tarihsel perspektiften bakabilmek gerekir. Bu süreç sadece entelektüel bir çalışma değildir. Geçmiş, şimdiki davranış şekline karar vermek amacıyla hatırlanmaktadır. Tarihsel olaylar projektif bir yorumun temelini oluşturmaktadır. Mesajı yaymak için günümüzdeki olaylarla geçmiştekiler benzeştirilir; her kahraman geçmiş figürlerle mukayese edilir. Örneğin; İngilizlerle Esau, Firavun, Amalek, Yunanlılar ve Romalılar gibi tarihteki düşmanlar karşılaştırılır (Cromer, 1991: 166):

"...İngilizler şimdi, tarihte Romalılar gibi, vatanımızı elimizden alıyorlar ... bundan dolayı atalarımızı Romalılardan nefret ettiği gibi İngilizlerden nefret edeceğiz ve onların Romalılarla savaştıkları gibi İngilizlerle savaşacağız..."

Tarihsel olaylar içerideki düşmanlara saldırı için de kullanılmıştır. İsrail devletinin kuruluşundan önceki liderler (*Yishuv*) Nazi Almanyası zamanında işgal edilen topraklardaki *Judenrat*'a¹³¹ benzetilmektedir. Kendisini Yahudi halkının kahramanlar zincirinin son halkası olarak gören LEHI örgütünün söyleminde, nihai zaferden çok kahramanlıklara vurgu yapılmaktadır. Özgürlük savaşçılarının daima zafer kazanacağına inanılmaktadır çünkü bir muharebe kaybedilse bile özgürlük

¹³⁰ Taşnaksütyun Hareketi (*ARF-Federation of Armenian Revolutionaries, The Hye Hedhapokhaganneri Dashnagtzoosun*) 1890 yılında yılında Çarist İmparatorluk zamanında Narodniki hareketinin etkisi altında radikal öğrenci gruplar tarafından kurulan bir federasyondur. Bu hareket kısa süren Bağımsız Ermeni Cumhuriyeti'nin Sovyetleştirilmesinden beri verdiği mücadelelerle Lübnan, Suriye ve İran'da 1920'lerde dikkat çekici seviyeye yükselmiş, daha sonra 1948-1967 döneminde etkili olmuştur. Diasporada çok az üyesi olan hareketin birçok taraftarı vardır (Tololyan, 2001: 226).

¹³¹ İkinci Dünya Savaşında Yahudi cemaatle ilgili işleri yürüten Yahudi heyetine verilen isimdir.

sevgisi gelecek nesillere taşınacaktır (Cromer, 1991: 167-168). Yakın Doğu’da İngiliz İkamet Bakanı olan Lord Moyne’u öldürdüğü için idamla cezalandırılan ve darağacına götürülürken gülümseyen Eliahu Hakim, cellada “gelecek nesillere gülümsemekte olduğunu” söylemiştir (1991: 170).

4. TERÖRİZMİN NEDENLERİ VE MOTİVASYON KAYNAKLARI

Terörizmin nedenlerinin nasıl analiz edileceği önemli bir sorundur. Çeşitli hipotezler ortaya koyup onları test etmek pek mümkün görünmemektedir (Crenshaw, 2003: 93). Oldukça farklı ve geniş bir akademik çalışma alanında yer alan terörizmin nedenlerine ilişkin analizler, farklı problemlere işaret etmektedir. Öncelikle birçok muhtemel değişken arasından hangisinin kullanılacağı hangisinin dışarıda bırakılacağı belirsizdir. Terörizmin hangi koşullar altında ortaya çıktığı sorusu da eşitliğin yalnızca bir yönüne işaret etmektedir. Çünkü terörizm stratejik aktörlerin fayda maliyet analizine göre aldıkları siyasi bir kararın sonucu da olabilir (Crenshaw, 2001: 13-14).

Öte yandan terörizmin farklı türlerinin değişik faktörlere bağlı farklı nedenleri de olabilir (Cronin, 2004: 21). Richardson (2006b: 2)’a göre terörizmin nedenlerinin açıklanmasındaki en önemli güçlüklerden biri terörizmin mikro bir olgu olmasıdır. Bu bakış açısına göre makro yaklaşımların mikro olguları başarılı bir şekilde açıklaması beklenmez. Bu yüzden terörizmin bütün türlerini kapsayacak nedenlerin tanımlanması mümkün görünmemektedir (Björge, 2005: 1). Siyasi bir içeriğe sahip olan terörist hareketi, kamuoyundaki siyasi ya da ideolojik tutkuların soyutlamak da kolay değildir. Her ne kadar subjektif yaklaşımlar bilimsel açıdan değer taşımasa da çoğu araştırmacının siyasi görüşünün terörizmin nedenleri konusundaki analizlere yansması ayrı bir problemdir (Cronin, 2004: 21-22).

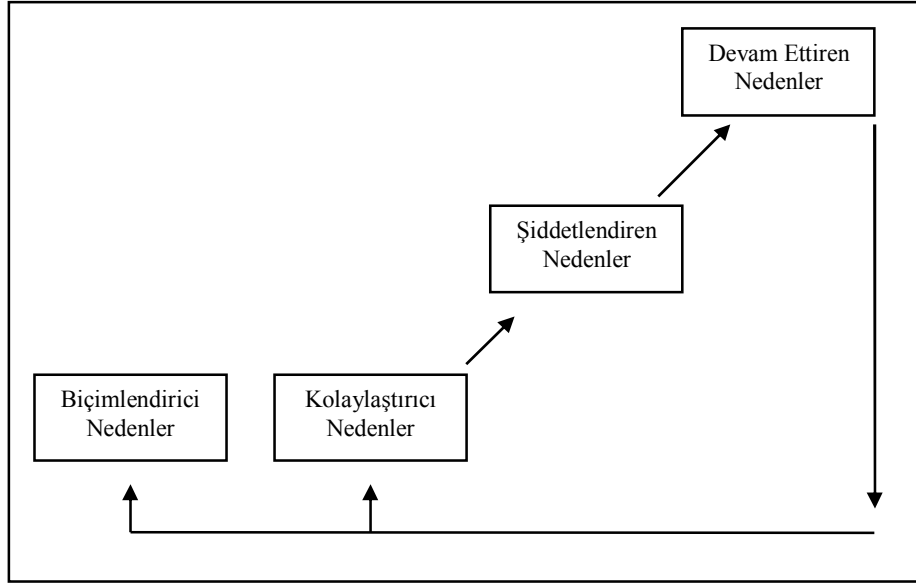
Terörizmin nedenleri konusunda kapsamlı ilk çalışmalardan birini yapan Crenshaw (2003: 93) konunun akademik açıdan taşıdığı zorluklara rağmen tarihsel örneklere bakılarak bazı genellemelere varılabileceğini belirtmektedir. Terörizm araştırmalarının nedenler, süreçler ve yaratılan etkiler bağlamında gerçekleştirilebileceğini ileri sürerek terörizmin nedenleri konusunda analizini çevresel koşullar, terörizm stratejileri ve bireysel katılım olmak üzere üç kategoriye

dayandırmıştır (Crenshaw, 2003: 92-93). Terörizmin nedenleri konusunda aşağıda özetlenen çoğu çalışma benzer olguların farklı şekillerde açıklamalarını içermektedir.

Bjørge (2005: 3-4) terörizmin nedenlerinin yapısal, kolaylaştırıcı, motive edici ve tetikleyici nedenler olmak üzere dört kategoride incelenmesini önermektedir. Yapısal nedenler; küreselleşme, hızlı modernleşme, geçiş toplumu olma, artan bireyselleşme, göreceli yoksunluk ve sınıf yapısı gibi makro seviyedeki nedenleri ifade eder. Modern kitle iletişim araçlarında, ulaşım ve silah teknolojisindeki yükseliş ile devletlerin kontrolünün zayıflaması gibi terörizmi çekici kılan faktörler ise hızlandırıcı faktörlerdir. Motive edici faktörler; insanları harekete geçiren bireysel anlamda yaşanmış gerçek acılardır. İdeolog ve siyasetçilerin yapısal nedenleri bireysel motivasyona dönüştürmeleri de söz konusu olabilir. Terörist eylemi doğrudan kolaylaştıran eylemler tetikleyici faktörler olarak nitelendirilir. Bunlar düşmanın gerçekleştirdiği çok ciddi ve provakatif olaylar, büyük bir siyasi kriz veya intikam duygusunu çağrıştıran olaylar olabileceği gibi bir grubun onaylamadığı bir barış görüşmesi bile olabilir.

Lia ve Katja (2000: 8) terörizmin nedenleri konusundaki araştırmalarını, birey ve grup seviyesinde (psiko-patolojik, psiko-sosyal yaklaşımlar), toplum seviyesinde (modernleşme, siyasi rejimin rolü, sosyal normlar ve gelenekler) ve uluslararası sistem düzeyindeki (devlet desteği, hegemonya ve tek kutuplu dünya politikası, zayıf ve parçalanmış devletler) açıklamalara dayandırmışlardır.

Nefretin ve kinin köklerinin tarihte ve kültürde bulunduğunu belirten Marsella (2004: 37-38), onların kolaylaştırıcı nedenlerinin ise uzun süren acıları tetikleyen güncel olaylarda olabileceğini vurgulamaktadır. Kolaylaştırıcı nedenlere verilen tepkiler şiddetin artırılmasına ve devam ettirilmesine hizmet etmektedir. Marsella'nın "gelişimsel ve etkileşimli nedensellik modeli" adını verdiği bu dinamikler Şekil-4'te görülmektedir. Bu modelde terörizm, biçimlendirici ve kolaylaştırıcı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan ve daha sonra şiddeti artıran ve devam ettiren nedenlere bağlı olarak varlığını sürdüren dinamik bir süreç olarak ele alınır. Problemi anlamak için doğrusal değil dinamik ve döngüsel bir süreç söz konusudur. Çünkü nedenler karışıktır ve birbirleriyle etkileşim içindedir.

Şekil-4: Gelişmeci ve Etkileşimci Nedensellik Modeli (Marsella, 2004: 38).

Crenshaw (2007: 14)'un terörizmin nedenlerini başka şekillerde incelediği çalışmalar da vardır. Terörizme neden olan kesin koşullardan bahsedilemeyeceğini savunan araştırmacı, terörizm kavramının tarihsel koşullarına, terörizm ile siyasi, sosyal ve ekonomik çevresel koşullar arasındaki nedensellik ilişkisine ve terörizmin yarattığı etkiye dikkat çekmektedir. Bu çerçevede tarihsel olarak sosyal, siyasi ve ekonomik şartlar dikkate alındığında, terörizmin arkasındaki motivasyonlara ilişkin faktörler ileri sürülebilecektir. Terörist olan bireylerin sosyalleşme süreci ele alındığında; örgütün bireye sunduğu imkânlar (rol, yetki, sosyal destek gibi), şiddet dışı seçenekler içinde bireyin yaşadığı hayal kırıklıkları, hükûmetlerin uygulamaları, şiddetin meşru ve rasyonel olduğuna ilişkin ideolojiler gibi faktörlerden bahsedilebilir. Terörizm içinde bulunduğu rejim konusunda bir grubun (milliyetçi, etnik, dinî) desteklediği bir hareketten de kaynaklanabilir. Terörizm baskıcı bir rejime karşı olabileceği gibi gelişmiş endüstriyel toplumlarda da ortaya çıkabilmektedir (Crenshaw, 2007: 14-15).

Terörist hareketler uzun süren çatışmaların, ayrımcılığın ve eşitsizliğin olduğu bölünmüş toplumlarda, çekilen acılara bağlı olarak gelişen koşullarda topluluğu temsil iddiasıyla ortaya çıkabilir. Bunun yanında, İtalya ve Almanya'da görüldüğü gibi, ait olmadıkları toplulukları savunma iddiasıyla ortaya çıkan terör hareketleri de olabilir (Crenshaw, 2007: 16). Terörizm şiddetin yönlendirilerek istenilen neticelere ulaşılmasının amaçlandığı bir fırsat olarak da ortaya çıkabilir. Ayrıca terörizm,

şiddetin bir türü olarak sağladığı fayda bakımından da dikkate alınmalıdır. Farklı kitlelerin davranışlarını yönlendirerek doğrudan hükûmeti etkilemeye çalışan şiddet dışı seçeneklere oranla daha etkilidir (Crenshaw, 2007: 18).

Cronin (2004: 19), terörizmin nedenlerini birey, örgüt, devlet ve uluslararası sistem şeklinde dört analiz seviyesinde incelemektedir. Avrupa’da etnik ayrılıkçı terörizmi analiz eden Demir (2010: 4)’in PIRA, ETA (*Euskadi ‘ta Askatasuna*, Bask Ülkesi ve Özgürlük) ve PKK terör örgütünü mukayeseli olarak incelediği araştırmada birey ve grup, örgüt, devlet ve uluslararası ortam düzeyleri dikkate alınmıştır. Literatürde birey, grup, örgüt, devlet veya uluslararası sistem gibi sistemik değişkenlere ya da analiz düzeylerine göre yapılan analizlerin yanında (Katman, 2010) terörizmin farklı boyutlarına dikkat çeken psikolojik, sosyokültürel, ekonomik, siyasi ve ekonomik açıdan terörizmin nedenlerinin incelendiği örneklerle rastlamak da mümkündür (Richardson, 2006b; Kellecioğlu, 2006).

Devletlerin terörizme başvurmaları da başlı başına terörizmin bir nedenini oluşturabilir (Björge, 2005: 2); fakat aşağıdan yukarıya terörizm kapsamına giren bu çalışmada devlet terörizmi incelenmemiştir. Crenshaw (2003: 92-93)’un daha çok Fransız İhtilali’ni takip eden süreçte etkin olan seküler örgütler için yaptığı terörizmin nedenlerine ilişkin analiz bu çalışmanın amacına uygun olduğu düşünüldüğünden bu kısımda terörizmin nedenleri konusunda literatürde yer alan hususlar çevresel koşullar, stratejik ve bireysel sebepler başlıkları altında sunulacaktır.

a. Çevresel Koşullar

Terörizmin muhtemel nedenlerine ilişkin çevresel koşulların analizinde öncelikle farklı faktörlerin ayrılmasına ihtiyaç vardır. Eckstein (1965) bu koşulları incelerken, “önkoşullar” (*preconditions*) ve “hızlandırıcı koşullar” (*precipitants*) şeklinde ikili bir ayrıma gitmektedir. “Önkoşullar” uzun vadede terörizmin beslediği ortamı hazırlayan faktörlerdir. Terörizmin gerçekleşmesi için fırsat sağlayan bu faktörler, bir yandan hoşgörü ve kolaylık sağlarken diğer yandan terörist kampanyayı doğrudan motive eden unsurlara da sahip olabilirler. Terörizmin ortaya çıkışından önce aniden gerçekleşen ve terörist hareket üzerinde etkili olan özel olaylar ise “hızlandırıcı koşullar” olarak nitelendirilebilir (Akt. Crenshaw, 2003: 93).

Önkoşullar modernleşme, kentleşme ve sosyal alışkanlıklar ile hükûmetin terörizmi önleme konusundaki isteksizliği ve yetersizliği olarak sıralanabilir. Modernleşmenin çağrıştırdığı ilk anlam olumlu mesajlar içerirken terörizm bağlamında durum farklı olabilir. Sosyal ve ekonomik anlamda toplumun her seviyesinde fırsat ve kırılmalıklar yaratan modernleşme terörizme önemli katkı sağlayan birbiriyle ilişkili faktörler oluşturmaktadır. Örneğin; modern ulaşım ve iletişim ağı teröristlere hareketlilik ve tanınma imkânı sunarken patlayıcılardaki gelişim tehdit ve risk seviyesini artırmaktadır. Modernleşme eğiliminin bir parçası olan kentleşme ise yarattığı kalabalık ve karışıklık sonucu, teröristlere daha çok hedefe ulaşma ve daha fazla yöntem geliştirme imkânı sağlamaktadır (Crenshaw, 2003: 93; Guelke, 1995: 40). Kent yaşamı sağladığı iletişim ağı ve barındırdığı çok sayıda izleyici nedeniyle de terörist hareketler için önemli fırsatlar sunmaktadır. Bunun yanında kentlerde politize olmuş geçici nüfus, örgütlere eleman temini için uygun zemini oluşturmaktadırlar (Grabosky, 1965'ten akt. Crenshaw, 2003: 94; Marighella [web], 2003).

Sosyal alışkanlık ve gelenekler de hükûmete karşı şiddetin onaylanmasında rol alabilir. Ahlâken veya siyaseten şiddeti haklı gösterme potansiyeline sahip olan bu alışkanlık ve gelenekler gösteri, ihtilal ve terörizm gibi direnişin uygun türlerini dikte edebilirler. Terörizmin ortaya çıkışında hükûmetlerin terörizmi önleme konusundaki isteksizliği ve yetersizliğinin de rolü olduğu söylenebilir. Yeterli önlemin alınmaması komplonun yayılmasını sağlarken örgütlerin küçük ve gizli olması önlemeyi son derece zor hâle getirir. Yetersizlik ve isteksizlik hem diktatörlüklerde hem de modern liberal demokrasilerde olabilir (Crenshaw, 2003: 94).

Terörizmin çevresel koşulları içerisinde “hızlandırıcı” (*precipitant*)¹³² ya da “doğrudan nedenler” olarak ifade edilen koşullar ayrıca irdelenmelidir. Burada devlete karşı gelme konusunda cesaret veren arka plandaki koşullara odaklanmak gerekir. Bu koşullar terörizmin ortaya çıktığı çevrenin yaratılmasının ötesinde terörist hareket için yönlendirme ve motivasyon sağlarlar. Dolayısıyla burada fırsatlar değil sebepler söz konusudur. Bu nedenler küçük grubun mağduriyet hissi, siyasi katılım için fırsatların yetersiz oluşu, elit memnuniyetsizliği ve tepki yaratan bazı hükûmet eylemleri olarak sıralanabilir (Crenshaw, 2003: 94-96).

¹³² Hızlandırıcı koşullar (*precipitants*), tetikleyici veya kolaylaştırıcı koşullar olarak da ifade edilebilir.

Doğrudan nedenlerden birincisi, büyük bir grup içerisinde ayrımcılığa uğramış alt gruplardaki mağduriyetin varlığıdır. Ayrımcılığa uğramış dinî veya etnik azınlıklar örnek olarak verilebilir. Bu mağduriyeti gidermek, eşit haklar ve otonomi kazanmak için sosyal bir hareket gelişir; bu durumda terörizm daha kapsamlı bir hareket içinde azınlığın başvurduğu olgu olarak ortaya çıkar. Fakat tatminsizliğin terörizm için yeterli ve gerekli bir neden olduğu da söylenemez. Çünkü ayrımcılığa uğrayan herkesin terörizme başvurmadığı terörizm her zaman yoksunluğu yansıtmamaktadır (Crenshaw, 2003: 94). Bazı çalışmalarda, gerçek yoksunluğun nedeninin, yoksun bırakılan kişinin layık olduğu şeyin veya beklentisinin değil, kişinin o konudaki algısının neden olduğu ileri sürülmüştür. Örneğin; Blumenthal v.d. (1975), şiddete yönelik davranışların, yoksunluk hissinden çok adalet ve dürüstlük fikriyle ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır. Yani öfkenin ve hayal kırıklığının yükselişini sağlayan yoksunluğun temelinde adaletsizlik algısı yatmaktadır (Akt. Crenshaw, 2003: 95).

Psikoloji ve sosyoloji alanındaki araştırmalar terörizmin sebepleri konusunda algıya dayalı bu yaklaşımları “görelî yoksunluk” (*relative deprivation*) teorisi ile açıklamaya çalışmaktadır (Lia ve Skjølberg, 2000: 11-12). Görelî yoksunluk, beklenen değer ile sahip olunan potansiyel arasındaki çelişkinin kişide yarattığı algı olarak tanımlanabilir (Gurr, 1970: 24). Memnuniyetsizliğin mutlak değil görelî yoksunluğun bir ürünü olduğunu belirten Lea ve Young (1996: 136, 140) ise kavramı fırsatlar karşısındaki beklentilerin fazlalığı olarak tanımlamışlardır. Bu yaklaşıma göre, görelî yoksunluk ile siyasi marjinallik arasındaki ilişki ayaklanma ve kolektif şiddetin anlaşılmasında oldukça önem taşımaktadır. Teori siyasi veya ekonomik marjinalliğin kendisinin değil, bu konuda görelî yoksunluktan kaynaklanan hayal kırıklıklarının şiddete neden olabileceğini ileri sürmektedir.

Ted Hoderich (1980’den akt. Crick, 2006: 435) Eşitlik İçin Şiddet (*Violence for Equality*) isimli kitabında, isyanın sadece devletin vatandaşlarını keyfî olarak öldürmesi durumunda değil, elitler ve halk arasında yaşam beklentisinin çok farklı olduğu yoksunluk, yetersiz beslenme ve büyük ekonomik farklılıklar yoluyla yavaş yavaş öldürmesi durumunda da meşru gösterilebileceğini ileri sürmektedir. Crick (2006: 435) ise diğer toplumlarla yapılacak mukayeselerin de devletin sıkıntılara çare

olabileceği yönünde bir beklenti oluşturduğunu, aksi hâlde devletin meşru görülen bir isyanla karşılaşabileceğini belirtmektedir.

Hoşnutsuzluğun kendisinin her zaman değişiklik isteği yaratmadığını belirten Hoffer (2005: 34-35), hoşnutsuzluğun muhalif harekete dönüşmesi için başka etkenlerin de gerekli olduğunu savunmaktadır. Örneğin; kendini güçlü hissetmek böyle bir etkidir. Çevreden korkan kişiler durumları ne kadar kötü olursa olsun değişiklik düşünmezler. Çevreye egemen olamayacağını bilen kişi kendini kanıtlamış güçlere sıkı sıkıya tutunur. Aslında yoksul kişiler ile zengin ve imtiyazlık kişiler muhafazakârlık noktasında aynı rolü paylaşırlar. Her ikisi de sosyal düzenin değişmeden devamını arzu ederler. Oysa Fransız İhtilali gibi hareketleri başlatanlar, bu grupların aksine, büyük değişim hamlelerine ve bunun için gerekli güce sahip olduklarını inanmışlardır.

Yoksul olan herkesin hayal kırıklığına uğradığını varsaymak da doğru değildir. Kendi dingin hayatından memnun olan yoksullar için, yaşanılan çukur dışında bir hayat düşüncesi katlanılmazdır. Düzenin değişebileceğinin anlaşılması için işgal, salgın hastalık ya da çeşitli afetler gereklidir. Hayal kırıklığına uğrayanlar genellikle sonradan yoksul olan gruptur. Kaybedilenlerin anısı onların kitle hareketlerine olumlu bakmasını sağlamaktadır (Hoffer, 2005: 58):

“Birçok şeye sahip olduğumuz halde, daha fazlasını istediğimiz zamanki hayal kırıklığımız, hiçbir şeye sahip olmayıp bazı şeyler istediğimiz zamanki hayal kırıklığından daha büyüktür. Birçok şeyin yokluğunu çektiğimiz zaman duyduğumuz huzursuzluk tek bir şeyin yokluğunu çektiğimiz zaman duyduğumuz hoşnutsuzluktan daha hafiftir.”

Teröristi motive eden başka bir sebep, siyasal katılım için fırsatın yetersiz oluşudur. Burada sosyal ve ekonomik değil siyasal bir mağduriyet söz konusudur. Bu konudaki ayrımcılık belirli bir alt gruba yöneltilmez. Terörist örgüt de daha geniş bir sosyal hareketin parçası değildir; aslında toplum olaylar karşısında kayıtsız da olabilir. Muhalefetin kendisini ifade etmesine imkân sağlayan yasal yolların kapandığı fakat rejimin ihtiyaç duyduğu baskıyı kuramadığı yerlerde 1870’lerde Rusya’da olduğu gibi terörist hareketler yükselebilir (Crenshaw, 2003: 95). Mısır’da Sedat’ın öldürülmesine giden süreçte, demokratik seçeneklerdeki yetersizliğin teröristler üzerinde etkili olduğu söylenmektedir (Alianak, 1998: 166).

Terörizmin doğrudan nedenleri arasında sosyokültürel özelliklere de yer verilmektedir. Terörizmin nedenlerini “dinî temalı terörizm” bağlamında inceleyen Biçer ve Dalkılıç (2010: 109-115), özellikle Arap ve Orta Doğu kültürüne has olan Bedevîliğin¹³³ terörizm ve bozgunculuk için gerekçe oluşturduğunu ileri sürmektedirler. Bu çerçevede tarihî ve teolojik arka planları incelendiğinde Haşhaşinler, Haricîlik ve Vehhabîlik hareketlerinde Bedevîliğin bütün özelliklerine rastlamak mümkündür (2010: 114-115).

Terörizm elit memnuniyetsizliğinin bir sonucu olarak da ortaya çıkabilir. Bu yönüyle terörizm, geniş bir halk kitlesi adına hareket ettiğine inanan bir azınlığın stratejisini temsil etmektedir. Terörizmin gerçekleşmesinde mevcut durumdan hoşnut olmayan elitlerin pasif halk kitleleri ile bir araya gelmesinin rolü büyüktür. Toplumun çoğunluğunu rejime karşı kıskırtmak için kargaşanın gerekliliği konusunda bir genelleme yapmak zordur. Fakat hükûmeti devirmek için gerekli kaynaklara erişim imkânı olmayan küçük bir azınlığın, ihtilal yoluyla radikal değişimler araması mümkündür (Crenshaw, 2003: 95).

Terörizmin ortaya çıkışından önce bazı tetikleyici olaylar da görülebilir. Bu tür olaylar genellikle tahmin edilmez fakat hükûmetin belirli eylemleri hızlandırıcı rol oynayabilir. Reform veya protestoya tepki amacıyla beklenmedik veya sıra dışı güç kullanımına başvurmak, genellikle misillemeye yol açar. Etki-tepki sendromunun gelişimi rejim ve ona meydan okuyanlar arasında bir çatışma zemini oluşturur. Tarihte bir hükûmetin aşırı güç kullanımından kaynaklanan birçok terör eylemi örneği görülmüştür. Çarist rejimin yaklaşımlarının Naradnoya Volya'nın gelişiminde, Fransız hükûmetinin anarşistleri öldürmesinin 1890'lardaki anarşist terörizmin yükselişinde, İngiliz hükûmetinin bazı kahramanları öldürmesinin IRA için gerekli ortamın hazırlanmasında, İran'daki Şah rejimine karşı gösteri yapan Beno Ohnesorg'un polisin elinde ölmesinin RAF'ın ortaya çıkışında önemli rolleri olmuştur (Crenshaw, 2003: 95-96).

¹³³ Kişisel anlamda cesaret, dürüstlük, yardımseverlik, vefa gibi erdemlere işaret eden “bedevîlik” kavramı, şehirleşmenin (hadarîlik) karşısında yer alan uygar yaşam biçiminin dışında, haşinlik, sertlik, barbarlık gibi olumsuz anlamlar da taşımaktadır (Biçer ve Dalkılıç, 2010: 109-110).

b. Stratejik Sebepler

Siyasi bir tercihe dayanan terörizm kampanyası planlı bir örgüt kararına dayanmaktadır. Bu yüzden terörist davranışın rasyonel bir seçim olarak ele alınması gerektiği ileri sürülür. Bu fikir, terör örgütlerin içselleştirilmiş değerler ile düzenli karar alma süreçleri üzerine kurulduğu varsayımına dayanmaktadır. Dolayısıyla terörizm arzu edilen neticeye ulaşmak için mantıklı bir vasıta olarak görülmektedir. Fakat aşırı uç grupların siyasi bir etki yaratmak için terörizme başvurması tüm grupların gerçekçi amaçlara sahip olduğu anlamına da gelmemektedir. Örneğin; Naradnoya Volya'nın Çar'ı öldürmesi, gelecek liderin özgürlükler için ne yapacağı konusundaki belirsizlikleri gidermemiştir (Crenshaw, 2003: 96).

Temel amacı siyasi davranışı etkilemek olan terörizmin ilk hedeflerinden biri hareketin tanıtılmasıdır (Thornton, 1964: 82; Jenkins, 1975: 16). Dolayısıyla tanınmak ve dikkat çekmek terörizmin sebepleri arasında sayılabilir (Crenshaw, 2003: 96). Tanınma bazı grupların en önemli amaçlarından biri olabilir. Günümüzde uluslararası düzeyde tanınma ihtiyacı, daha yıkıcı ve dikkat çekici olayları içeren ulus ötesi terörist faaliyetleri teşvik etmektedir. İzleyiciler çoğaldıkça, farklılaştıkça ve terör eylemleri sıradan bir hâl aldıkça, şok etkisi yaratmak isteyen teröristlerin daha uç eylemlere başvurması gerekmektedir (2003: 96-97). Aslında bu durum terörizmin neden “şiddet gösterisi”ne (Juergensmeyer, 2003: 123-125) dönüştüğünü de açıklamaktadır.

Terörizm aynı zamanda hükûmetin itibarını sarsmayı da amaçlamaktadır. Rejime yapılan doğrudan saldırılar güvensizlik ve moral bozukluğu oluşturmaktadır. Bu saldırıların aslında iç içe geçmiş iki fonksiyonu vardır. Bir yandan potansiyel taraftarda sempati yaratılmaya çalışılırken öte yandan düşman olarak tanımlanan izleyicide korku ve düşmanlık yaratmak amaçlanmaktadır (Crenshaw, 2003: 97; Jenkins, 1975: 17).

Terörizm, hükûmetin karşı tepkisini provoke etmek, davanın tanınırlığını artırmak ve rejim konusundaki eleştirilerin haklı olduğunu göstermek için de gerçekleştirilir. Devleti baskıcı yüzünü göstermeye zorlayan teröristler, insanları muhaliflerin kollarına iterler (Crenshaw, 2003: 97). Brezilya'da Marighella ([web], 2003) kamuoyu desteği kazanmanın yolunun rejimi provoke ederek onu daha çok baskı ve zulüm göstermeye zorlamak olduğunu ileri sürmüştür. Bu yaklaşımın çoğu

örnekte işe yaradığı görülmektedir. Örneğin; Mısır'da Radikal İslamcı terörizmin yayılmasında hükûmetin tepkisinin ve beceriksizliğinin önemli rolü olmuştur. İlk yıllarda teröristlere karşı sert tedbirler alan Mısır hükûmeti sadece suçluları değil onların destekçileri ile masum kişileri de yakalamıştır. Bazılarının işkence gördüğü bazıların öldürüldüğü cezaevleri, radikalleşme için okul görevi görmüştür. Laqueur (2003: 45) bazıların cezaevinde yaşadıkları yüzünden terörist olduklarına inanmak için yeterli sebep olduğunu ileri sürmektedir.

Muhafif hareketlerin uç düzeyde ve hükûmetin onlara karşı kullandığı güç oranının yüksek olduğu zamanlarda, terörizm mantıklı bir seçimdir. Terörizmin zayıfın silahı olduğu (Crozier, 1962: 159) şeklindeki sıradan söylem doğrudur. Terörizm, başlangıçta kendi iradesiyle diğer vasıtaları kullanmaktan yoksun olan azınlığın stratejisidir. Kendi seçeneklerini kısıtlı gören grup için terörizm çekicidir. Çünkü görece olarak ucuz ve basit olan terörizmin potansiyel getirisi oldukça yüksektir (Crenshaw, 2003: 97).

Terörizmin diğer önemli bir nedeni sabırsızlıktır. Bazı tarihî fırsatların değerlendirilmesi gerektiği düşünüldüğünden, devlete meydan okumanın gelecek dönemlere ertelenmesi riskli görülmektedir. Örneğin; IRA'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan, IRGUN'un İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Britanya'ya karşı direnişe geçmesi, FLN'nin Hindicini Savaşı'ndan sonra Fransa'ya karşı harekete geçmesi tesadüf değildir. Savaş sonrası kırılma dönemi örgütler tarafından kullanılmıştır. Terörizmin “bulaşıcı etkisi”¹³⁴ de harekete geçme konusunda acele davranılması gerektiği fikrini desteklemektedir. Örneğin; Cezayir'de FLN'nin 1956 yılında bağımsızlıklarını kazanan Tunus ve Fas'taki milliyetçi gruplarla iletişime geçmesi, 1968'den sonra devrimci grupların mücadelelerini takip eden süreçte terörizmin Latin Amerika'da hızla yayılması bu etkiyle ilişkilidir (Crenshaw, 2003: 98).

Alternatif hareketlerin dramatik olarak başarısızlığa uğraması da terörizmi teşvik edebilir. Arapların 1967'de İsrail'e karşı kaybetmesi Filistinlilerin amaçlarını gerçekleştirmek için Arap devletlerine bel bağlayamayacakları gerçeğini anlamalarını sağlamıştır. İleri düzeyde zayıflık, şiddet geleneği ve statükoya

¹³⁴ Terörizmin bulaşıcı etkisi (*contagion effect*) değişim arayan grupların başarılı terörizm örneklerini model almalarına işaret etmektedir (Crenshaw, 2003: 98).

tahammül edememe militan milliyetçilerin terörizme dönmesine yol açmıştır (Crenshaw, 2003: 98).

Sonuç olarak terörizm, devlete meydan okuyan çeşitli ideolojik gruplar için çekici bir stratejidir. Bir davayı dramatize etmek, hükûmeti demoralize etmek, kamuoyu desteği kazanmak, rejimin uyguladığı şiddeti provoke etmek, takipçilerini cesaretlendirmek veya daha yaygın bir direniş hareketi oluşturmak isteyen gruplar, rejime göre daha zayıf ve eylem için sabırsız olanlar terörizmi mantıklı bir seçenek olarak görürler (Crenshaw, 2003: 98-99). Terörü rasyonel kılma arayışı ilk modern terörist söylem olan “*Revolutionary Catechism*”de baskın bir şekilde görülmektedir. Hükûmeti provoke etmek için insanları harekete geçirmek amacıyla gerekli olan teknikleri içeren bu metinde, temel amacın bozuk sosyal düzenin süratle yıkılması olduğu vurgulanmaktadır (Nechayev [web], 2008; Rapoport, 1987: 674).

c. Bireysel Sebepler

Terörizmi çevresel koşullara verilen otomatik bir tepki ya da hesaplı bir strateji olarak görmek yeterli değildir. Bireysel motivasyonların da terörizmle ilişkisi incelenmelidir. Fakat çevresel koşullar ile bireysel sebepler arasında kesin çizgiler çizmenin de mümkün olmadığı söylenebilir. Teröristler benzer geçmişe ve tecrübeye sahip olan ve şiddet yoluyla benzer sonuçlara ulaşmayı hayal eden küçük bir azınlığı oluştururlar. Hangi psikolojik faktörlerin teröristleri motive ettiğini ya da algılarını etkilediğini tespit etmek zordur. Teröristlerin bireysel özellikleri konusundaki kısıtlı bilgi, ortak özelliğin normallik olduğunu göstermektedir¹³⁵. Terör örgütlerinin farklı kişilik özelliklerine sahip olan şahısları bir araya getirdiği söylenebilir. Venturi (1960)’ye göre; çok farkı karakter ve bakış açılarına sahip olan Narodnaya Volya üyelerini bir arada tutanın terörizme başvurma konusundaki uzlaşma olduğunu ileri sürmüştür (Akt. Crenshaw, 2003: 99).

Kişilerin yaşadıkları tecrübelerle ilgili analizler yaparak kesin sonuçlara varmak oldukça zordur. Bazı tutumların terörist davranışa yol açacağını öngörmek ya da teröristlere motivasyon kaynaklarını sorarak neticeye ulaşmak mümkün değildir.

¹³⁵ Batı Almanya’da, duruşma öncesi RAF’ın dört üyesiyle görüşme yapan bir psikiyatrist, teröristlerin zeki ve esprili olduklarını, nörolojik ve psikolojik bir soruna veya farklı kişilik özelliklerine sahip olmadıklarını rapor etmiştir (Crenshaw, 2003: 99).

Fakat terörist grupların heyecan veya tehlike arayışında olan potansiyel adayları kabul etmedikleri veya onları bu tür fikirlerden vazgeçirmeye çalıştıkları bilinmektedir. Bu yaklaşımdan yola çıkarak terör örgütlerinin güvenlik riski taşıyan kişilerden çok davaya zarar vermeyecek rasyonel kişileri tercih ettikleri sonucuna varılabilir (Crenshaw, 2003: 99-100; Post, 2006: 18; Richardson, 2006a: 32-33).

Teröristin psikolojisine ilişkin analizler birçok güçlük taşımaktadır. Bununla birlikte bazı genellemeler yapmak mümkündür. Terör eylemleri konusunda en çok üzerinde durulan konulardan biri faaliyetin ileri düzeyde tehlike içermesidir. Bu nedenle teröristin risk konusundaki farkındalığı maksimum düzeydedir. Teröristler riski seven ya da önemsemeyen kişiler olabilirler. Buna rağmen, davaya olan yüksek sadakatları nedeniyle ciddi riskleri tolere edebilirler (Crenshaw, 2003: 101). Bu nedenle teröristlerin risk alırken rasyonel davranışları terk etmedikleri söylenebilir.

Terör örgütlerini insanlar için çekici hâle getiren kaynakların neler olduğu sorusu bireysel sebepler bağlamında önemlidir. Bu konuda militan profilleri de kesin ipuçlarını vermekten uzaktır. Örneğin; Mısır'da Cemaat örgütü Kahire'deki fakir kentliler arasında destek ararken, kitle desteği aramayan ve elitist bir örgüt olan Cihat örgütü öğrencileri, genç profesyonelleri, ordu ve polis görevlilerini kazanmaya çalışmıştır. Örgütün duruşmalarında yer alan 326 kişinin en az yarısı üniversite mezunudur. Ayrıca bunlar İslamî teoloji değil, bilim ve mühendislik eğitimi almış öğrencilerdir. Cemaat örgütünde ise lider ve üyelerin çoğu eğitimli, orta ve üst sınıf kişilerden oluşmaktadır. MB'nin üçte ikisi de üniversite eğitimli genç kişilerden oluşmaktadır. Tekfir ve Hicret örgütü örneğinde bu oran % 85'tir (Sivan, 1990: 118-119).

Robert K. Merton (1957)'in suç bilimi alanında geliştirdiği “gerilim teorisi” de terörizmin bireysel sebepleri konusunda açıklamalar sunmaktadır. Teorisini arzular, hedefler ve amaçlar ile bunlara ulaşmak için izlenecek yollar üzerine kuran Merton, sınıflı toplumlarda bu amaçlara ulaşma imkânları eşit olarak dağıtılmadığından, amaç ve yollar arasındaki uyumsuzluğun gerilime yol açan bir hayal kırıklığına neden olacağını ileri sürmektedir. Bu hayal kırıklıklarının mutlaka suça yöneltmeyeceğini vurgulayan araştırmacı uyum (*conformity*), yenilikçilik (*innovation*), şekilcilik (*ritualism*), geri çekilme (*retreatism*) ve isyan (*rebellion*) şeklinde beşli bir uyum

modeli önermiştir. Bu model içerisinde, kültürel amaçlar ile kurumsallaşmış yollar arasındaki çelişkinin sapmış davranışa yol açabileceği iddia edilmektedir. Başka bir deyişle, yasal yollarla hedefine ulaşamayan kişinin gerilim yaşayarak yeni amaç ve yeni yollar yaratmak amacıyla devrimci faaliyetler içine girebileceği öngörülmektedir (Akt. İçli, 2007: 75)

Terörizm küçük sayıda insan arasında karşılıklı ilişkileri içeren bir grup faaliyetidir. Davranışın belirlenmesinde grup üyeleri arasındaki etkileşim bireylerin psikolojik yatkınlığından daha önemli olabilir. Kapalı bir toplulukta tecrit edilmiş bir şekilde yaşayan teröristler sadece birbirlerine güvenirlir. Bu tecrit ve dış dünyaya karşı besledikleri düşmanca algı paylaşılan inançları güçlendirir, karşılıklı güveni, dayanışmayı ve arkadaşlığı geliştirir. Paylaşılan suç ve sıkıntılar da terörist grubun üyelerini birbirine bağlar. Bu ortak payda grubun karşılıklı bağımlılığını ve adanmışlığını artırırken takipçileri de lidere daha bağımlı hâle getirir. Böylece teröristler daha tehlikeli eylemler konusunda da istekli olurlar. Teröristlerin ideolojik bir bağlılık yoluyla kişisel bütünleşme ya da aidiyet arayışında kişiler olmaları çok gerekli değildir. Fakat bir kez terörizm yoluna girdiklerinde gruba mutlaka ihtiyaç duyarlar. Bireyi veya grubu terörizme iten ortak unsurlardan bir diğeri intikam duygusudur. Şehitler üreten hükümet terörizmi de cesaretlendirdiği konusunda sayısız örnek bulunabilir (Crenshaw, 2003: 101-102).

Terörizmin bireysel sebeplerini radikalleşme sürecini inceleyerek ele alan çalışmalar da bu konuya önemli katkı sağlamışlardır. Siyasi radikalleşmeyi grup içi çatışma ve şiddetin desteğinde inançlarda, hislerde ve davranışlardaki aşırılaşmayla kavramsallaştıran McCauley ve Moskalenko (2008: 417–418), radikalleşmenin birey, grup ve kitle (*mass-public*) olmak üzere üç seviyede gerçekleştiğini ileri sürmüşlerdir. Araştırmacılar bireyi terörizme götüren süreci Tablo-4’te görülen üç seviyede 12 mekanizma ile açıklamaya çalışmışlardır.

Önerdikleri mekanizmaların radikalleşme konusunda mutlak noktalara işaret etmeyebileceğini belirten McCauley ve Moskalenko (2008: 429-430), bireysel seviyede “radikal gruba katılım-aşamalı geçiş” (*slippery slope*) ile grup seviyesinde “hemfikir grupların uç fikirlere kayması”nın diğer on mekanizma ile kıyaslandığında görece olarak daha otonom özellikler sergilediği, diğer mekanizmaların ise daha çok tepkisel olduğu sonucuna varmışlardır.

Tablo-4: Birey, Grup ve Kitle Seviyesinde Siyasi Radikalleşme Mekanizmaları (McCauley ve Moskalenko, 2008: 418).

Radikalleşme Seviyesi	Mekanizmalar
Birey	1. Kişisel mağduriyet
	2. Siyasi haksızlıklar
	3. Radikal bir gruba katılım-aşamalı geçiş
	4. Radikal bir gruba katılım-sevginin gücü
Grup	5. Hemfikir grupların uç fikirlere kayması
	6. İzolasyon ve tehdit altında bağlanma
	7. Aynı davaya destek konusundaki rekabet
	8. Devlet gücüyle rekabet-yoğunlaşma
	9. Grup içi rekabet-parçalanma
Kitle	10. Grup dışı çatışma- <i>Jujitsu politics</i>
	11. Grup dışı çatışma kaynaklı nefret
	12. Şehitlik

Radikalleşme sürecinin fikrî ve eylem bazında olabileceğini ileri süren Turcan ve McCauley (2010: 14-31), Afganistan'ın Khost vilayetinde 30 Aralık 2009 tarihinde gerçekleştirdiği intihar eyleminde yedi Merkezî Haber Alma Teşkilatı (CIA-Central Intelligence Agency) ve bir Ürdün gizli servis elemanının ölümüne neden olan Humam Halil Ebu-Mulal El-Balavi'nin radikalleşme sürecini incelemişlerdir. El-Balavi'nin Türkiye'de yaşayan gazeteci eşi Defne Bayrak ile yapılan mülakata dayanan araştırmada; fikri bağlamda radikalleşme mekanizmasının kişisel ve grup haksızlıkları ile radikal bir gruba bağlılığın artması yoluyla aşamalı geçiş (*slippery slope*) ile açıklanabileceği belirtilmiş, fikrî radikalleşme sürecinde Balavi'nin internetteki sohbet sitelerinde yaptığı yazışmaların da rolü olduğu vurgulanmıştır. Eylem bağlamındaki radikalleşmenin ise araç ve fırsatlarla mümkün olduğu; bunun da Ürdün İstihbarat teşkilatınca sağlandığı sonucuna varılmıştır (Turcan ve McCauley, 2010: 19-24).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE HİZBULLAHI

Türkiye Hizbullahı, Türkiye'nin mücadele ettiği ilk din temelli terörist örgüt değildir. Fakat Türkiye'de dinî referans alan bir örgütün bu boyutta teşkilatlanmasına ve bu yoğunlukta bir şiddete başvurmasına ilk kez Hizbullah ile şahit olunmuştur. Bununla birlikte tarihsel olarak Hizbullah'tan önce dine dayanan farklı şiddet hareketleri de görülmüştür. Özellikle laik Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra kendini gösteren bu hareketler kimi zaman plansız ve ani kalkışma şeklinde, kimi zaman da modern anlamda örgütlenerek ortaya çıkmıştır. 1925'te Şeyh Sait İsyanı, 1930'da Menemen Olayı, 1997'de Sivas'ta Madımak Olayı'nın yanında, daha örgütlü ve sistematik olan 1983'te deşifre edilen İrfan Çağırıcı Grubu ya da Kasımpaşa Hizbullahı ve 1975'te kurulan İBDA-C ilk akla gelen hareketlerdir. Bu olaylar ve örgütler, Türkiye'de yaşanan şiddet hareketleri kapsamında dinin istismarına açık sosyokültürel bir altyapının varlığına işaret etmektedir.

İstanbul'un Beykoz İlçesi'nde, 17 Ocak 2000 tarihinde güvenlik kuvvetlerince yapılan operasyon¹³⁶ sonrasında yaşananlar, Türkiye Hizbullahı'nın diğer radikal İslamcı terörist örgütlerden farklı bir yere konulması gerektiğini ortaya koymuştur. Kendisini "Hizbullah" veya "Cemaat" olarak tanımlayan (Bagasi [web], 2004) terör örgütünün literatürde genel kabul görmüş bir ismi yoktur. Örgütün organik bir ilişkisinin bulunmadığı Lübnan Hizbullahı ile karıştırılmaması amacıyla, farklı çalışmalarda Türk Hizbullahı, Kürt Hizbullahı, Güneydoğu Hizbullahı, Hizbullah İlim/Menzil Grubu olarak tanımlandığı görülmektedir (EGM, 1996; Uslu, 2007; Cinoğlu, 2008; Gürtekin, 2008; Özören ve Voorde [web], 2007; Yavuz ve Özcan, 2006; Çakır, 2001; Çitlioğlu, 2001; Faraç, 2002; Çiçek, 2000; Akyol, 2000). Bu çalışmada, hem kavram karışıklığına meydan vermemek için hem de etniklik vurgusuna işaret eden Türk ve Kürt kelimelerinin örgütün niteliğini tam olarak

¹³⁶ Bu operasyonun planlı olmadığı, kayıp bir işadamına ait kredi kartının kullanımı konusunda araştırma yapmak için Beykoz'da bir eve giden polis birimlerinin hazırlıksız olarak çatışmaya girdikleri ileri sürülmektedir (Aydıntaşbaş [web], 2000: 15). Operasyondan sonra İstanbul Emniyet Müdürü'nün, ele geçen üç teröristin Türkiye Hizbullahı üyesi olup olmadıkları yönünde kesin bilgi bulunmadığı yönündeki ilk açıklamasına da dikkat çekilmektedir (Aras ve Bacık, 2002: 149). Örgüt de operasyonun istisnai bir şekilde gündüz saatlerinde yapılmış olması, çatışmanın çıktığı anda sadece üç kişilik bir polis biriminin görevli olması ve operasyon bölgesine yakın diğer örgüt evlerinde arama yapılmaması gibi nedenlerle, planlı bir faaliyetten bahsetmenin mümkün olmadığını savunmaktadır (Bagasi [web], 2004: 247-254).

yansıtmadığı değerlendirildiğinden, “Türkiye Hizbullahı” kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Son yıllarda yapılan az sayıda akademik çalışma (Özören ve Voorde, 2007, Uslu, 2007; Cinoğlu, 2008; Gürtekin, 2008; Özören v.d., 2010) bir tarafa bırakılırsa, 2000 yılında tamamen deşifre olmasından sonra Türkiye Hizbullahı konusunda yazılanlar çoğunlukla kamu kurum ve kuruluşlarınca yayımlanan raporlar, savcılık iddianameleri ve mahkeme kararları ile terörist veya itirafçı ifadelerinde yer alan bilgilere dayandırılmıştır (Çitlioğlu, 2001; Çakır, 2001; Faraç, 2002, Çiçek, 2000). Aslında bu durum, örgütün gizlilik prensibi konusundaki başarısının ve 2004 yılına kadar herhangi bir açıklama yapmamasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Örnek olay incelemesinin yer aldığı araştırmanın bu bölümünde, bir şiddet aktörü olarak Türkiye Hizbullahı ile örgütün şiddet konusundaki söylemi üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede öncelikle örgütün özellikleri ortaya konulmuş, daha sonra örgütün şiddete ilişkin söylemi analiz edilerek terörizmin nasıl meşru gösterilmeye çalışıldığı sorusuna odaklanılmıştır.

1. TÜRKİYE HİZBULLAHI’NIN TARİHİ ARKA PLANI

a. Örgütün Kuruluşu

Türkçe’ye Arapça’daki “*Hizb*” kökünden geçen “hizip” kelimesi “Bölük, kısım; bir siyasi partinin içinde, partinin izlemekte olduğu ana siyasi çizgiye karşı olan, ayrı bir teşkilat merkezi bulunan ve partinin çoğunlukla aldığı kararlara karşı savaştan parti içi grup, fraksiyon, klik” anlamlarına gelmektedir (TDK [web], 2011). “*Hizb-ul Allah*” ise “Allah’ın partisi, Allah’ın taraftarı” anlamında kullanılmaktadır (DDGMCB, 2000: 15). Hizbullah kavramı ilk olarak 1973 yılında İran’da bir cezaevinde işkenceden ölen Ayetullah Mahmud Gaffari tarafından kullanılmıştır. Altı yıl sonra İran İslam Devrimi’nde önemli rol oynayacak olan, klasik anlamda siyasi bir parti olmayan Hizbullah’ı ya da “Allah’ın Partisi”ni Gaffari şöyle anlatmıştır (Akt. Taheri, 1987: 77-78):

“Bir tek parti vardır. Allah Partisi... Hizbullah ruh gibi bir örgüttür. Her yeredir ve hiçbir yerde değildir. Hiçbir yerde olmadığı için her yeredir ... Telefonu kaldırdığım anda yarım milyon insanı bir saatten az bir süre içinde sokaklara dökebilirim...”

İran polisinin kayıtlarına göre kuruluşunda Gaffari'den başka bir üyesi olmayan Hizbullah, günümüzde birçok radikal İslamcı harekete esin kaynağı olmuş, sayıları milyonlarla ifade edilen militan ve taraftar yaratmıştır (Taheri, 1987: 78).

İran'da doğarak İslam Devrimi'ni yaratan Hizbullahî felsefenin, çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'deki İslamî akımları etkilememesi düşünülemezdi. Bu araştırmaya konu olan Türkiye Hizbullahı'nın ortaya çıkışının, İran Devrimi'ni takip etmesi de tesadüf değildir. Buna rağmen, Türkiye Hizbullahı'nın kuruluşu konusunda kesin bir tarih ortaya koyabilmek mümkün olmamıştır. Çünkü "Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler" (Bagasi [web], 2004) isimli kitabın¹³⁷ yayımlanmasına kadar geçen süreçte, örgüt hakkında yazılanlar çoğunlukla resmî söyleme dayandırılmıştır. Bu kaynaklara göre örgüt, 1970'lerin sonu veya 1980'lerin başlarında kurulmuştur (DDGMCB, 2000; Faraç, 2002: 15-19; Çakır, 2001: 46; Çitlioğlu, 2001: 71).

Bu kaynaklarda, Türkiye Hizbullahı'nın temellerinin 1980 ve 1981 yıllarında Diyarbakır, Batman ve İstanbul'da yapılan üç toplantıda atıldığı ileri sürülmektedir. İslamcı gruplar o yıllardaki yoğun siyasi çatışmalar ile dernek ve partilerin kapatıldığı süreçten sonra Millî Türk Talebe Birliği¹³⁸ (MTTB) ve Akıncılar Derneği bünyesinde faaliyet göstermeye başlamışlardır. Bu gruplardan bazılarının 1980 yılı ortalarında Diyarbakır'da Abdülvahap Ekinci'nin Vahdet Kitabevi'nde bir araya gelerek ilk toplantıyı gerçekleştirdikleri¹³⁹; ikinci toplantının 1981'de Batman'da Ekrem Baytap'ın Cem Kitabevi'nde, üçüncü toplantının ise Akıncılar Derneği'nden sekiz kişinin katılımı ile İstanbul'un Kasımpaşa İlçesi'nde gerçekleştirildiği ileri sürülmektedir¹⁴⁰ (Faraç, 2002: 15-16). Bu toplantıların birbirini takip eden planlı bir stratejinin parçası mı yoksa farklı yerlerde düzenlenen, benzer amaçları olan

¹³⁷ "İ.Bagasi" ismiyle yayımlanan bu kitabın Almanya'ya kaçtığı tahmin edilen örgütün yeni lideri İsa Altsoy tarafından yazıldığı ileri sürülmektedir. İsa Altsoy'un yakın çevresinde ve doğduğu köy olan Batman ili Gercüş ilçesi Boğazköy'de, halk arasında "Bagasi" ismiyle anılıyor olması bu iddiayı güçlendirmektedir (Gürtekin, 2008: 62, 69).

¹³⁸ Bazı görüşlere göre, Türkiye'de 1950'den sonra görülen şeriatçı faaliyetler *Sıratı Müstakim* (Doğru Yol), *Sebilürreşat* ve *Büyük Doğu* gibi dergiler etrafında gelişmiştir. Bu süreçten sonra kurulan ve 28 şube açan İlim Yayma Cemiyeti muhafazakâr ve sağ kesimlerde etkili olmuştur. MTTB de İlim Yayma Cemiyeti'nin maddi desteğiyle kurulmuştur (Çiçek, 2000: 30-32).

¹³⁹ İslamcı hareketlerin yeniden toparlanma süreci için bir başlangıç olan bu toplantıya Fidan Güngör, Hüseyin Velioğlu, Mansur Güzelsoy, İhsan Yeşilirmak, Abdullah Yiğit (Mehmet Ali Bilici) ve Ubeydullah Dalar'ın katıldığı ileri sürülmektedir (Çakır, 2001: 46).

¹⁴⁰ Bu toplantı, 1983 yılında İstanbul'da bir kuyumcu soygununda deşifre edilen "İslamî Hareket" olarak da nitelendirilen İrfan Çağırıcı Grubu ile ilgilidir. Bu grup "Kasımpaşa Hizbullahı" olarak da bilinmektedir (Faraç, 2002: 16-18).

grupların gerçekleştirdiği faaliyetler mi oldukları belirsizdir. Çünkü kökleri Diyarbakır'da yapılan toplantıya dayandırılan Türkiye Hizbullahı, Menzil'i kendinden kopan bir grup olarak değil, bir dönem bütünleşerek birlikte faaliyet gösterdikleri bir grup olarak tanımlamaktadır (Bagasi [web], 2004: 33). Örgütün açıklamasından Hüseyin Velioğlu'nun da aralarında bulunduğu öncü bir grubun 1979 sonlarında örgütü kurdukları anlaşılmaktadır (2004: 26). Hizbullah konusundaki çoğu rapor ve yayında adı geçen Abdülvahap Ekinci¹⁴¹, örgütün Vahdet Kitabevi çatısı altında kurulduğu iddialarını reddetmektedir. Vahdet Kitabevi'nin Menzil ve İlim kitabevelerinden sonra açıldığını ifade eden Ekinci, kitabevi çevresinde örgütlü dinî hareketlerin de olmadığını belirtmektedir¹⁴² (Haber Cumhuriyeti [web], 2011; Tutar [web], 2011: 29-30).

Kuruluş yıllarındaki bölgesel ve çevresel koşullara bakıldığında, örgütün oldukça karışık bir ortamda doğduğu görülmektedir. Örgütü ortaya çıkaran koşullar incelenirken, İran İslam Devrimi'nin, PKK terörizminin ve devletin terörle mücadele politikasının doğru anlaşılması gerekmektedir. İran Devrimi'nin Türkiye Hizbullahı'nın doğuşundaki etkisini kabul eden Çitlioğlu, radikal İslamcı hareketlerin siyasi platformda seçim malzemesi yapılması, dinî konuların kutsal içeriklerinin dışına çıkarılması gibi hususların kolaylaştırıcı rolüne dikkat çekmektedir. Din istismarının yanında, PKK terör örgütünün açıkça sergilediği Marksist-Leninist kimliğin de Hizbullah'ın ortaya çıkışında rolü olmuştur. Çünkü Marksist ve Leninist ideolojiler konusunda halkın sahip olduğu olumsuz düşünceler, Türkiye Hizbullahı'na eleman temininde önemli avantaj sağlamıştır. Öte yandan devletin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki kasaba ve köylerde, terörle mücadele için dinî mesajları ön plana çıkaran bazı uygulamaları da dini referans alan örgütün önünü açmış ve örgütle organik bir ilişkisi olmayan devletin günümüzdeki eleştiriler

¹⁴¹ 1992 yılında Diyarbakır'dan İstanbul'a göç eden Abdülvahap Ekinci, Hizbullah soruşturmasında hiçbir zaman ifadesine başvurulmadığını belirtmektedir (Haber Cumhuriyeti [web], 2011). Bu bilgiler ışığında örgütün kurucularından biri olduğu iddia edilen Abdülvahap Ekinci ile Hizbullah davasında yargılanan ve on yıl hapis cezası alan Abdülvahap Ekinci (1971 doğumlu) isimli sanığın (D6ACM, 2009: 45, 1144) aynı kişi olmadıkları söylenebilir.

¹⁴² Fidan Güngör'e yakın isimlerden Zeki Savaş ([web], 2010)'a göre Menzil Kitabevi 1978'de, İlim Kitabevi 1984'te açılmıştır. Vahdet Kitabevi'nin ise daha sonra açıldığını belirterek Abdülvahap Ekinci'nin beyanlarını doğrulayan Savaş, Vahdet ve İlim grupları arasında bir anlaşmazlık olduğuna da dikkat çekmektedir.

konusunda ikna edici açıklamalar yapmasını zorlaştırmıştır¹⁴³ (Çitlioğlu, 2001: 92-93).

Çitlioğlu'na göre Türkiye'deki dinî hareketlerin örgütlenmesinde ve radikalleşmesinde 1979-1980'li yıllarda dinî içerikli yayınlar satan kitabevlerinin önemli rolü bulunmaktadır. Yayın satma örtüsü altında, dinî duyguları güçlü kişi ve kesimleri bir araya getirerek kaynaşmalarını sağlayan, sohbet ve tartışma ortamı yaratarak bir tür "öncü tebliğ" çalışması yapan bu kitabevleri, bilgi açlığındaki kişileri kendi görüşleri doğrultusunda aşırılığa hazır hâle getirmişlerdir (2001: 69-70).

Kuruluş yıllarında Türkiye'de yaşanan gelişmeleri kendi ideolojisi çerçevesinde analiz eden örgütün ulaştığı sonuç ise oldukça farklıdır. "Rehber" olarak nitelendirilen örgüt lideri ve öncü grup, 1980'li yıllarda Türkiye'deki ideolojik ve siyasi çatışmalarda yer alan İslamî grupların faaliyetlerine eleştirel bakmaktadır. Bagasi (2004: 23), lider ve öncü grubun kendilerinden önce İslamî mücadele şeklinde nitelendirilen faaliyetlere katılanlar hakkındaki düşüncelerini şöyle özetlemiştir:

"...Legal yollarla, rejimin kontrolünde ve rejimin tayin ettiği sınırlar içerisinde kalınarak verilen mücadele ile İslamî hedeflere ulaşamayacaklarını, o zamana kadar mücadelede takip edilen yol ve yöntemlerin yanlış ve gayr-ı İslamî olduğu... yol ve yöntemlerin İslamî olması gerektiği, gayr-ı İslamî yol ve yöntemlerle verilecek mücadelenin İslamî mücadele olamayacağı gibi, bu yol ve yöntemlerle İslamî hedeflere ulaşamayacağına inanmışlardı."

Bazı fert ve gruplarca daha önce yapılan cemaatleşme girişimlerinin başarısız olduğu görüşünde olan örgütün kurucu kadroları, cemaatsiz İslamî bir mücadele verilemeyeceğine inandıkları için, Müslümanların sorunlarına çözüm olabilecek, sağlıklı bir İslamî mücadele ortamı yaratmak amacıyla, yeni bir cemaatleşme zemini aramışlardır. Bu noktada örgütün, cemaatleşme sürecini başlatmadan önce planlı bir strateji izlediği, tarihteki ve günümüzdeki İslamî hareket ve gruplarla ilgili araştırma ve incelemeler yaptığı belirtilmektedir (Bagasi [web], 2004: 23-25). Örgütün Beykoz

¹⁴³ O dönemde bölgede, üzerinde Türk Bayrağı ve cami resmi olan "Bu vatan haini eşkiyanın getirmek istediği küfür düzenidir, onlarda din, namus, ahlâkî değerler yoktur... Yüce İslam size ne emrediyor : 'Sizinle savaşımlarla Allah yolunda siz de savaşın.' Bakara Suresi 190. Ayet" yazılı bildiriler dağıtıldığı söylenmektedir (Çitlioğlu, 2001: 93; Çiçek, 2000: 21).

Operasyonu'nda yakalanan üst düzey yöneticilerinden Cemal Tutar, örgütün ortaya çıkışını tarihî nedenler ve İslamî yükümlülüklerle ilişkilendirmektedir. Ona göre hilafet kurumunun kaldırılması, şapka kanununun kabulü, harf devriminin yapılması, tevhid-i tedrisat kanununun kabulü, tatil günlerinin Cuma'dan Pazar'a alınması, Kur'an'ın ve ezanın Türkçeleştirilmesi gibi uygulamalar Hizbullahi hareketin kuruluşunda rolü olan tarihî nedenlerdir (Tutar [web], 2011: 4-9).

Geçmişteki ve günümüzdeki diğer İslamî hareketlerden hem etkilendiğini hem de faydalandığını belirten örgüt “ne yerel ne de ümmet düzeyinde kendisinden önce mücadele veren veya şu anda mücadele sahnesinde olan hiçbir hareketin aynısı, uzantısı ve devamı olmadığını” ve “mirasına da konmadığını” vurgulamaktadır. Bunun yanında İslamî hareketlerin kendilerinden önceki hareketlerin devamı olamamaları Müslamanlar için bir kayıp olarak değerlendirilmektedir (Bagasi [web], 2004: 27). Bu nedenle aynı amaç uğruna mücadele eden, temel konularda ayrılık içinde olmayan İslamî grup ve cemaatlerin İslamî kardeşlik hukuku içerisinde bir çatı altında kuvvetlerini birleştirmeleri zorunluluk olarak görülmektedir. Fakat sağlıklı ve kalıcı olması gereken bu birliğin bilinçli ve gönüllü birlikteliğe dayanması gerektiği, bunun iç içe geçmiş, aynı yapı içerisinde erimiş, hiçbir ayrılık düşüncesinin olmadığı bir birliktelik olması gerektiği belirtilmektedir (Bagasi [web], 2004: 31).

b. Örgütün Amacı ve Stratejisi

DDGMCB'ce hazırlanan iddianameye göre Türkiye Hizbullahı'nın amacı; “ülkede mevcut anayasayı nizamı cihad (silahlı mücadele) yolu ile yıkarak yerine şeriat düzenine dayalı bir İslam devleti kurmaktır.” (2000: 35). Örgüt ise kendi kaynaklarında bu amacı “Varlık sebebimiz, gayr-ı İslamî laik Kemalist zulüm rejimine karşı mücadeledir.” şeklinde ifade ederken (Bagasi [web], 2004: 37), “şeriatçı bir cemaat” olduğunu özellikle vurgulamaktadır (Tutar [web], 2011: 24). Örgüt'ün amacına ulaşmak için bütün İslamî grup ve cemaatlerle, hatta diğer aktörlerle işbirliğine hazır olduğu şu ifadelerden anlaşılmaktadır (Bagasi [web], 2004: 38):

“...İsmi, ideolojisi ve siyasi eğilimi ne olursa olsun, aynı coğrafyada mücadele eden, ortak sorunlarla boğuşan ve ortak düşmanla yüz yüze bulunan bütün grup, cemaat ve hareketlerin, gerekirse düşünsel ayrılıklarını ve ihtilaflarını bir kenara bırakıp asgari müştereklerde anlaşarak, birbirleri ile çatışmadan uzak, ortak düşmanları olan zulüm rejimine karşı mücadele etmeyi kendilerine prensip edinmeleri ve bu anlayışla birbirlerine yaklaşımda bulunmaları gerektiğine inanıyoruz.”

Dünyanın değişik coğrafyalarında İslam dinini referans alan terör hareketlerinin ortak özelliklerinden birisi tebliğ, cemaat ve cihat kavramlarının terörizme uyarlanmasıdır¹⁴⁴ (Çağlar, 2006; Çitlioğlu, 2002: 97; Harp Akademileri Komutanlığı, 1998: 180). Genel olarak bu stratejiyi benimseyen Türkiye Hizbullahı, yöntemlerini ortaya çıktığı bölgenin ve toplumun özelliklerine göre düzenlemiştir. Tebliğ, davet, cemaat ve cihat şeklinde birbirini izleyen aşamalardan oluşan süreç (Bagasi [web], 2004: 41) cihat aşamasına ulaşmadan kesintiye uğramıştır.

Bu strateji oldukça uzun ve sabır gerektiren bir süreç gerektirir. Eleman temin etmek, halk desteği kazanmak ve taban oluşturmak için aşamalı olarak silahlı mücadeleye geçişi öngören örgüt, bölgedeki güç mücadelesi söz konusu olduğunda sabır gösterememiştir. Her ne kadar İslamî bir devletin kurulması için her türlü işbirliğine hazır olduğu mesajını verilmiş olsa da Velioğlu'nun benzer İslamcı hareketlere tahammülü olmadığı anlaşılmaktadır. O dönemde bölgedeki kontrolü ele geçirmek için izlediği stratejinin ilk safhası diğer dinî grupları kendisine bağlı kılmak ya da onları yok etmeye çalışmak olmuştur. Çünkü rejime karşı alternatif tek bir kitle hareketi arayışındadır. Devletin doğrudan hedef alınmamasının bir nedeni de budur (Aras ve Bacık, 2002: 151). Örgüt bu stratejisini zamanla, PKK başta olmak üzere, bütün örgütleri ve İslamcı grupları saf dışı bırakıp, Batı illerine göç ederek hareketi ülke geneline yaymak şeklinde geliştirmiştir. Gerekli güce ulaştığına inandığında ise devletle çatışmayı planlamıştır.

Örgüt stratejisinin bir başka özelliği ise gizlilik (Bulut ve Faraç, 1999: 66-67). Örgüt 2004 yılına kadar kitap, broşür veya doküman yayımlamamıştır. Gizli

¹⁴⁴ Burada bir noktanın açıklanması gerekir. Tebliğ, cemaat ve cihat Kur'an'da yer alan kavramlardır. Bunları radikalleşme sürecinin safhaları olarak ifade etmek, İslam dini ile terörizmin eşit görülmesi anlamına da gelebilir. Bu nedenle teröristlerin bu kavramlara ne tür anlamlar yükledikleri önemlidir. Dolayısıyla terörist örgütlerin, eleman temini ve radikalleşme sürecinde, İslam dininin önemli kavramlarını kendi amaçlarına uygun olarak istismar ettiklerinden bahsetmek daha uygun olacaktır. Örgütün eleman temini sürecinde tebliğ ve daveti kabul eden kişi, sıradan bir dinî cemaate dâhil olduğunu düşünecek, fakat örgütün planlı stratejisi sonunda şiddette sınır tanımayan bir teröriste dönüşebilecektir.

dokümanlar da ancak 1998-1999 yıllarında Diyarbakır, Mardin ve Batman'da güvenlik güçlerince yapılan operasyonlarda ele geçirilebilmiştir (Aras ve Bacık, 2002: 153). 1999 yılında Diyarbakır'da güvenlik güçlerine teslim olarak Hizbullah'la ilgili önemli bilgiler veren itirafçı Abdülaziz Tunç, örgütün birçok sırrının deşifre edilemediğini belirtmiştir. Uzun yıllar Velioğlu'yla birlikte faaliyette bulunan Tunç, onun birçok sırda sahip olduğu için Beykoz'da çatışmadan kaçmayarak ölmeyi tercih ettiğini ileri sürmüştür (Çakır, 2001: 162).

c. Kuruluşundan Günümüze Türkiye Hizbullahı

Türkiye Hizbullahı'nın kuruluşundan günümüze geçirdiği süreç üç farklı dönemde incelenebilir. Örgüt kendi tarihini, kuruluşu olan 1979'dan 1991'e kadar olan birinci dönem ve 1991'den 2000'e kadar olan ikinci dönem şeklinde ikiye ayırmaktadır (Bagasi [web], 2004: 40-41). Bunlara 2000 yılındaki operasyondan sonraki süreç de üçüncü bir dönem olarak ilâve edilebilir. Önceki iki dönemin bazı özelliklerini taşıyan bu son dönem, Dünyadaki ve Türkiye'deki gelişmeler nedeniyle kendine has özellikler de yaratmıştır.

(1) Birinci Dönem: Tebliğ, Davet, Cemaat ve Eğitim

Birinci dönem silahlı mücadelenin olmadığı, tamamen tebliğ, davet, cemaatleşme ve eğitim ağırlıklı dönemdir (Bagasi [web], 2004: 40-41). Örgütün temel stratejisinin hazırlık safhası olarak nitelendirilecek bu süreçteki her faaliyet, İslamiyetin ilk dönemlerindeki olaylarla ilişkilendirilerek kurgulanmaktadır. Tebliğ ve davet aşaması, Hz. Muhammed'e "En yakın akrabalarımı uyar" (Şuara Suresi, 214'üncü Ayet) ve "Ey Muhammed! Artık emrolunanı açıkça ortaya koy. Puta tapanlara aldırış etme" (Hicr Suresi, 94'üncü Ayet) ayetlerinin gelmesiyle başlayan sürece atfedilmektedir. Örgüt tebliğ ve davet ile "insanları ikna etmek, kalpleri ıslah etmek, ruhlara hidayet yolunu göstermek" şeklindeki birincil amaca ulaşmaya çalışmaktadır (DDGMCB, 2000: 20). Bu süreçte koşullara göre gizli cemaatleşme-gizli davet veya gizli cemaatleşme-açık davet şeklinde bir yöntem izlenebilmektedir (Bagasi [web], 2004: 41). Bu safhadaki asıl amaç ileride öncü görevi üstlenecek kadroların oluşturulması ve eğitilmesidir. Genel bir tebliğden çok, tanınan ve güvenilen kişilere fert bazında yapılan tebliğler yoluyla davet götürülmektedir.

Tebliğ ve davet, her dönemde sürdürülmesi gereken önemli faaliyetlerdir (DDGMCB, 2000: 21).

Radikal İslamcı terörizmde cemaat kavramı, camide ibadet için tesadüfen bir araya gelen topluluktan daha öte bir anlama sahiptir. Tebliğ yolu ile örgüte katılanların oluşturduğu topluluk “cemaat” olarak adlandırılır. Bu süreç davetin daha açıktan ve yavaş yavaş topluluklara ulaştırıldığı bir süreçtir (DDGMCB, 2000: 21). Türkiye Hizbullahı bu aşamada Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki çoğu il, ilçe, köy ve mezraya tebliğ götürerek yoğun bir cemaatleşme çalışması yürütmüştür. Cami, “medrese”¹⁴⁵ ve okullar başta olmak üzere toplumun birçok kesimi çalışma kapsamına dâhil edilmiştir (Bagasi [web], 2004: 40-41; Tutar [web], 2011: 31-37). İslam toplumuna geçişte önemli bir merhale olarak görülen cemaatleşme aşamasına katılanların eğitimlerine ve kadrolaşmalarına da ayrıca devam edilmiştir (DDGMCB, 2000: 21).

Örgüt 1979-1991 yıllarında çalışmalarını daha çok cami, medrese ve okullarda yürütmüştür. Öncelikle eğitilmiş, dindar ve İslam dinine meyilli insanların kazanılması planlanmış, böylece cemaatleşme çalışmalarının hızlandırılması amaçlanmıştır. Bu çalışmalarda dinî konular dışında kültürel, siyasi, ahlâkî ve diğer eğitim konularına da yer verilmiştir. Devleti “okuma yazma öğretmekten aciz” olmakla suçlayan örgüt, bölgenin düşük öğrenim düzeyini fırsat bilerek okuma yazma kursları verdiğini iddia etmektedir. Ayrıca eğitim, tebliğ ve davet içerikli kitapların satılmasını sağlamıştır. Bölgede hâlâ varlığını sürdüren medreselerle de ilgilenen örgütün, onların öğretim programlarının geliştirilerek yeni kitaplarla desteklenmesi için çalışmalar yaptığı; medreselerde yürütülen program çerçevesinde, çoğu kişinin davetlere olumlu yanıt vererek cemaate katıldığı, bir kısmının da sempatican olarak kaldığı ileri sürülmektedir. Cemaatle organik bağı olmayanların, hatta ihtilaf nedeniyle örgütten ayrılanların dahi örgütten öğrendikleri ile kendi

¹⁴⁵ Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, eğitim ve öğretimde birliğin sağlanarak çağdaş bir eğitim sistemi kurmak amacıyla, 03 Mart 1924 yılında kabul edilen 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu ile medreseler kaldırılmış ve bütün eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı (MEB)’na bağlanmıştır (MEB [web], 2011). Medreseler kurumsal olarak kaldırılmış ise de medrese geleneğinin çeşitli vakıf, dernek ve cemaatler bünyesinde yürütülen faaliyetlerde devam ettiği görülmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM)’nün hazırladığı “İslam’da Mezhepler, Tarikatlar ve Dinî Akımlar” isimli raporda, kurs ve okul talebelerine yardım amacıyla kurulan derneklerin yurt ve pansiyonlarında medrese usulünde “iptidai kurslar, tekâmül altına hazırlık, tekâmül altı ve tekâmül” aşamalarından oluşan eğitimler verildiği; bu eğitimlerde Arapça, fıkıh, usûl, tefsir, hadis ve mantık gibi dersler okutulduğu belirtilmektedir (Akt. Öztürk [web], 1997).

medreselerinde yeni düzenlemelere gittikleri, öğrendikleri bilgileri kullandıkları belirtilmektedir (Bagasi [web], 2004: 43-45).

Öte yandan örgüt kendi fertlerinin yetiştirilmesi için de özel eğitim programları uygulamıştır. Genel davet ve tebliğ çalışmaları sonucunda cemaate ilgi duyan ve cemaat faaliyetlerine katılmaya uygun hâle gelenler eğitim programlarına alınmışlardır. Örgütün yoğun cemaatleşme çalışmaları nedeniyle güç kazanmaya başlaması, onu PKK terör örgütü ile karşı karşıya getirmiş ve sıkıntılı bir aşamaya gelinmiştir (Bagasi [web], 2004: 44-45).

(2) İkinci Dönem: Güç Mücadelesi, Şiddet ve Göç

1991'den 2000 yılına kadar devam eden ikinci dönem PKK terör örgütü, "Nifak Grubu" olarak nitelendirilen Menzil Grubu ve devletin güvenlik kuvvetleriyle çatışmaların yaşandığı dönemdir. Bunun yanında ilk dönem başlatılan cami ve okul ağırlıklı tebliğ, davet ve eğitim çalışmalarına da ara verilmeden devam edilmiştir (Bagasi [web], 2004: 45).

Örgüt bu sıkıntılı sürecin, bölgede kendisi dışında hiç kimsenin örgütlü çalışma yapmasına ve varlık göstermesine tahammül etmeyen PKK tarafından dayatıldığını ileri sürmektedir (Bagasi [web], 2004: 45; Tutar [web], 2011: 47-48). Oysa kuruluş safhalarında PKK kamplarında Hizbullah üyelerine eğitim verildiği ileri sürülmektedir. Çok sürmeyen bu birliktelikten sonra, kendisini PKK karşıtı ve Müslüman bir örgüt olarak tanıtmaya başlayan Hizbullah, PKK'yı Ermenilerle işbirliği yaparak Müslümanları öldürmek, komünizme hizmet etmek ve Müslüman toplumu bölmekle suçlamış (Aras ve Bacık, 2002: 150), hatta PKK'yı "*Partiyi Kâfirin Kürdistan*" (Kürdistan Kâfirler Partisi) olarak adlandırmıştır (Çakır, 2001: 58).

İki grup arasındaki çekişme, PKK'nın 17 Mayıs 1991'de Türkiye Hizbullahı'nın yöneticilerinden Şerif Karaaslan'ın İdil'deki evine saldırarak babasını ve annesini öldürmesiyle su yüzüne çıkmıştır¹⁴⁶ (Çakır, 2001: 55). Bagasi ([web], 2004: 93), bu olayın bardağı taşıran son damla olduğunu, oysa PKK'nın bu olaydan

¹⁴⁶ Şerif Karaaslan da 28 Aralık 1991'de İdil'de otomobilinin içinde ölü bulunmuştur (Çakır, 2001: 55).

önce de örgüt üyelerine yönelik saldırılarının bulunduğunu belirtmektedir. İdil'deki olaydan sonra Hizbullah ile PKK çatışması şiddetlenmiştir. Bu olaydan sonra misilleme olarak PKK yanlısı Süryani asıllı Mihail Bayro (Bayru) öldürülmüştür (Faraç, 2002: 54; Tutar [web], 2011: 66). PKK'nın 25 Haziran 1992'de, Hizbullah'ın önemli üslerinden olan Diyarbakır'ın Silvan İlçesi Yolaç (Susa) Köyü'nde camiye basarak, köy imamı ve cemaatten bir grubu cami dışına çıkarıp tarayarak öldürmesi, PKK'ya yönelik eylemlerin artmasına neden olmuştur¹⁴⁷ (2002: 57).

Türkiye Hizbullahı PKK ile başladığı şiddete dayalı mücadeleyi “meşru savunma” temelinde gerçekleştirmektedir (Bagasi [web], 2004: 45):

“...Cemaat, ya o güne kadar büyük emek vererek elde ettiği bütün başarı ve kazanımlarını, ulaştığı teşkilatî güç ve potansiyeli ile tüm İslamî faaliyetlerini terk edip yok olmasına göz yumacaktı veya bunları korumak için savunma savaşına girecekti. İslamî sorumluluğunun gereğini yerine getirip teslimiyeti kabul etmeyerek, varlığını, onurunu ve davasını korumak için meşru savunma hakkını kullandı ve direnmeyi tercih etti...”

Örgüt bu dönemde silahlı çatışmalar nedeniyle kendisine geniş bir askerî faaliyet alanı yaratmıştır. Önceki döneme oranla daha gelişmiş, güçlü ve daha aktif bir silahlı kanada sahip olurken, gizlilik prensibi daha da önem kazanmaya başlamıştır (Bagasi [web], 2004: 45-46). PKK ve Hizbullah çatışmasında her iki taraftan toplam 700 kadar terörist ve sempatzanın öldüğü, kayıplardan 500 kadarının PKK'ya 200 kadarının da Hizbullah'a ait olduğu tahmin edilmektedir (Çakır, 2001: 58). Örgütün değerlendirmelerine göre, PKK ile yaşanan çatışmanın gerçek kazananı devlet olmuştur (Bagasi [web], 2004: 108). PKK saldırılarının örgütü yer altına inmeye zorladığını belirten Uslu (2007: 126)'ya göre bu zorlama örgütün bölgede ve daha sonra Türkiye'nin batıdaki illerinde taban bulmasına ve genişlemesine de imkân sağlamıştır.

PKK ile çatışmaların başlamasından sonra Türkiye Hizbullahı'nı devletle ilişkilendiren iddialar gündeme gelmiştir. “Hizbulkontra” tâbiri de o dönemde ortaya çıkmıştır. Güvenlik güçlerince 1990'lı yıllardan başlayıp günümüze dek sürdürülen

¹⁴⁷ Bu eylem Türkiye Hizbullahı tarihi açısından önemli görüldüğünden mit hâline getirilmiş, “Susanın Gülleri” ismiyle internet sitesi açılmış, “Susa Katliamı” adıyla marş bestelenmiştir (Susanın Gülleri [web], 2011). Güvenlik güçlerince gerçekleştirilen operasyonlarda, çatışmalarda hayatını kaybedenlere ithafen örgüt tarafından hazırlanan ve propaganda amacıyla üyelere dağıtılan “Şehitler Kervanı” isimli kasetler ele geçirilmiştir (Gürtekin, 2008: 36).

örgüte yönelik yoğun operasyonlara rağmen, bu iddialar gündemde kalmaya devam etmiştir. Bazı görüşler bu iddiaları, 1980'lerden sonra etnik ayrılıkçı PKK terörizmine karşı devletin din unsurunu ön plana çıkarmasıyla ilişkilendirirken (Çitlioğlu, 2001: 92-93), devletle örgütün doğrudan bir ilişkisi olduğunu ileri süren görüşler de vardır (Bulut ve Faraç, 1999; Gorvett, 2000; Avcı, 2008; Güney [web], 2011). Bu iddialara rağmen, devletin örgütle organik bir ilişkisi olduğu konusunda somut bir delil ortaya çıkmamıştır. Örgüt ise iddiaların bölgede güç kaybeden PKK tarafından, etkinliği artan Hizbullah'ı karalamak amacıyla ortaya atıldığını ileri sürmektedir¹⁴⁸ (Bagasi [web], 2004: 94, 156).

PKK ile çatışma devam ederken 1993-1994 yıllarında Menzil grubuyla da bir çatışma sürecine girilmiştir. Bagasi ([web], 2004: 46)'ye göre; örgütün Menzil'le çatışması PKK ile çatışmasından daha pahalıya mal olmuştur. Çünkü PKK ile çatışma döneminde devletin örgüt hakkında bildikleri çok fazla değil iken Menzil'in doğrudan devlete ya da propaganda amacıyla basına verdiği bilgiler sayesinde, yoğun operasyonlara başlanmıştır. Birçok üyesi deşifre olan ve yakalanan örgütün, PKK ve Menzil'le yaşanan çatışma sürecini başarıyla atlatarak bölgedeki etkinliğini artırdığı ileri sürülmüştür¹⁴⁹ (Bagasi [web], 2004: 46).

Türkiye Hizbullahı'nın PKK ile çatışmasının nedenlerini anlamak çok zor değildir. Çünkü her ikisi de aynı tabana farklı ideolojilerle hitap etmektedir ve ortada güç mücadelesi vardır. "Türkiye'de İslamî bir devlet kurmak" gibi nihai bir ortak amaca sahip olan İlim ve Menzil gruplarının zaman içerisinde birbirlerine nasıl düşman olduklarını anlamak ise daha zordur. Aradaki düşmanlık, Hizbullah içerisinde o dönemde homojen bir yapı olmadığını göstermektedir. Grupların temelde ayrıldıkları konu, nihai amaca ulaşmak için benimsenecek strateji ve yöntemlere ilişkindir. Silahlı mücadeleyi savunan İlimciler ile bunun için uygun

¹⁴⁸ Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesinin 26 Mayıs 1994 tarihli iddianemesinde; İslamî Kürt Devleti kurma idealinde olan örgütün güvenlik güçlerinin sempatisini kazanmak için devletin yanında görünerek PKK'yı hedef aldığı belirtilmiştir. O dönemde örgüt tarafından, PKK'ya karşı devletin kullanıldığı şeklinde bir yaklaşım sergilendiği de görülmektedir (Akt. Bulut ve Faraç, 1999: 81).

¹⁴⁹ Örgüt, 2004 yılındaki açıklamalarında Menzil çatışmasına geniş bir yer ayırmasına rağmen, Cemal Tutar savunmasında bu konuya sadece birkaç cümleyle yer vermiştir. Tutar'ın "yaraları deşmenin faydası olmayacağı", "Rabbimizden dileğimiz ve duamız; ... birbirlerinin kanlarını dökmüş olan Müslümanların arasına sulh koyması..." şeklinde ifadeleri iki grup arasında yeni bir çatışmaya sıcak bakılmadığına işaret etmektedir (Tutar [web], 2011: 58).

zamanın gelmediğine inanan Menzilciler bu noktada yol ayrımına gelmişlerdir¹⁵⁰. Bu çerçevede şekillenen gruplaşma, tarafların birbirlerini yok etme düşüncesini benimsemeleri noktasına ulaşmıştır (Aras ve Bacık, 2002: 150). İki grup arasındaki fikir ayrılıkları aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Dâr-ül-harp (savaş ülkesi)¹⁵¹ olarak gördükleri Türkiye’de mevcut cami faaliyetlerinin günah olduğunu belirten Menzilciler, faaliyetlerin cami dışına taşınmasını istemişlerdir. Henüz cihat aşamasına gelinmediği, tebliğ ve davet çalışmalarına devam edilmesi gerektiği, kadrolaşma tamamlanmadan yapılacak askerî kanat faaliyetlerinin davaya zarar vereceği fikrini savunmuşlardır. Cami faaliyetlerine engel bir durum olduğuna inanmayan İlimciler, silahlı mücadeleye ağırlık verilerek kurtarılmış bölgelerin oluşturulması ve cihat ilan edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Sahip oldukları eğitimli ve güçlü kadro sayesinde başarılı olacaklarına inanmaktadırlar. Halk ayaklanması (kıyam)¹⁵² başlayana kadar devlete karşı eylem yapmamayı prensip edinen grup devlet içi istihbarata önem vermekte; “Cemaat”in bölgede tek güç hâline gelmesinin zorunluluğuna dikkat çekmektedir (Çakır, 2001: 62; DDGMCB, 2000: 30-31).

İlim-Menzil çatışmasının şiddeti 1993 yılı Ağustos ayında yoğunlaşmıştır. Saldırılarda üyeleri yaralanan Menzilciler, bölgede ve özellikle Diyarbakır’da İlimcilerin politikaları aleyhine broşürler dağıtmıştır. Bu broşürlerde; İlimcilerin gerçek Hizbullah olmadığı, çünkü onların Müslümanları öldürdükleri vurgulanmış ve bu grupların arkasında karanlık güçlerin olduğu ileri sürülmüştür (Aras ve Bacık, 2002: 150-151).

¹⁵⁰ Aslında bu noktada örgütün kurulması konusundaki bazı bilgileri gözden geçirmekte fayda vardır. Örgütün kuruluşunun anlatıldığı bölümde görüleceği gibi, Türkiye Hizbullahı’nın Diyarbakır’da Abdülvahap Ekinci’nin Vahdet Kitabevi çatısı altında birleşen İslamcı gruplardan doğduğu fikri oldukça yaygındır. Bu gruplardaki şahıslardan Fidan Güngör’ün Menzil Kitabevini açarak Molla Mansur Güzeysoy ile “Menzilciler olarak bilinen kanadı, Hüseyin Velioğlu’nun ise İlim Kitabevini açarak İlimciler olarak anılan hareketi oluşturduğu söylenir (Çakır, 2001, Faraç, 2002, Çitlioğlu, 2001). Örgütün açıklamaları ise bu bilgilerle çelişmektedir. Bagasi ([web], 2004)’ye göre örgüt ya da kendi deyimleriyle “Cemaat” Batman’da kurulmuş ve bir süre sonra merkezi Diyarbakır’a taşınmıştır. Velioğlu taraftarları Diyarbakır’daki diğer İslamcı gruplar gibi, Menzil Kitabevi çevresinde bulunmuş hatta bir süre Menzil grubuyla birlikte hareket etmiş fakat daha sonra ayrılmıştır. “Menzil grubunu “Nifak grubu” olarak tanımlayan örgüt, kendisi için İli adını değil “Cemaat” adını kullanmıştır (Bagasi [web], 2004).

¹⁵¹ Müslümanların yönetmediği ve şeriatın uygulanmadığı ülkeler *dâr-ül-harp* ya da savaş ülkesi olarak nitelendirilir. Cihat ve savaş ülkesi kavramlarıyla ilgili açıklamalar için bkz. s.103-104.

¹⁵² Örgüt “ayaklanma, başkaldırma, karşı gelme” anlamındaki “kıyam” kavramını kullanmaktadır.

Uyguladıkları strateji dışında gruplar arasındaki diğer önemli fark İran ve mezhep konusundaki fikir ayrılığıdır. Sünnî İslam geleneğini referans alan İlimciler İran Devrimi'ni desteklemekle birlikte, hem mezhep kaygısı hem de yükselen Acem Milliyetçiliği nedeniyle İran konusunda mesafeli bir duruş sergilemişlerdir. Bu doğrultuda Sünnî gelenekten gelen MB ile onun Suriye'deki uzantısı olan Said Havva'nın hareketine yakın olmuşlardır¹⁵³ (Çakır, 2001: 62). Açıkça İran yanlısı bir duruş sergileyen Menzilciler Ayetullah Humeyni'nin tek İslam önderi olarak tanınması ve Şiilerle Sünnîlerin birleşmesi (*dâr-ül-takrib*) görüşünü savunmuşlardır (DDGMCB, 2000: 30-32).

Gruplar, PKK konusunda da uzlaşma zemininden uzaktır. Bu konudaki ilk tartışma 1991 yılında PKK'nın İdil'de gerçekleştirdiği saldırı sonrasında çıkmıştır. Savunma şartları oluşup oluşmadığı ve PKK'ya karşılık verilip verilmeyeceği konusunda uzlaşmaya varılamamıştır (DDGMCB, 2000: 30). İlimciler bölgedeki PKK varlığını örgüte katılım açısından bir fırsat olarak görmüşlerdir. Bu fikre katılmakla birlikte Menzilciler, PKK ile silahlı mücadeleye girmenin yarar değil zarar getireceğine inanmışlardır (Çakır, 2001: 62-63). İlim Menzil çatışmasında yurtdışından gelen ve kaynağı tespit edilemeyen paranın paylaşılması konusundaki anlaşmazlıkların da rol oynadığı ileri sürülmektedir (Bulut ve Faraç, 1999: 124).

İlim ve Menzil grupları arasındaki çatışmanın Hüseyin Velioğlu ile Fidan Güngör arasındaki liderlik mücadelesine dayandığı da ileri sürülmektedir. Menzil grubunun liderleri Fidan Güngör ile Mansur Güzelsoy'un derin dinî bilgisi karşısında Velioğlu'nun yetersiz görüldüğü tartışılmaktadır (Çitlioğlu, 2001: 81). Bunun yanında itirafçı Abdülaziz Tunç ise Risale-i Nur Külliyyatı'na çok iyi hâkim olan Velioğlu'nun güçlü bir ikna yeteneği olduğunu ve bunu sohbet toplantılarında sergilediğini söylemektedir (Çakır, 2001: 147).

Gruplar arasındaki ayrılığın ve çatışmanın nedenlerine ilişkin tartışmaları örgütün yıpratılması için ortaya atılan mantıksız iddialar olarak nitelendiren Bagasi ([web], 2004: 191) bunları dört başlıkta ele almaktadır. Bunlar; "Cemaat"le beraber olmaya zorlanan ve baskı yapılan Menzilcilerin bunu kabul etmemesi üzerine

¹⁵³ Velioğlu'nun faaliyetlerinde, 1982 yılında Suriye'nin Hama kentindeki ayaklanmada yer alan ve Baas rejiminin ayaklanmayı bastırması sonucu Türkiye'ye kaçarak Kızıltepe ilçesine yerleşen Molla Ahmet'in rolü olduğu ileri sürülmektedir (Çakır, 2001: 61; Uslu, 2007: 129). Molla Ahmet 1986 yılında Suriye Gizli Servis elamanları tarafından öldürülmüştür (Çakır, 2001: 61).

çatışmaların başlaması, taktik ve stratejiler konusunda fikir ayrılığına düşülmesi, PKK'ya karşı mücadelede destek vermesi istenen Menzil grubunun bunu kabul etmemesi nedeniyle şiddete maruz kalması ve PKK ile silahlı çatışmaya girmek istemeyen Menzil grubunun “Cemaat”ten ayrılması şeklindedir. İki grup arasındaki ayrılığın PKK ile çatışmaların başlamasından önce gerçekleştiğine işaret eden Bagasi (2004: 192-195); iddiaların zamansal açıdan da tutarsız olduğunu, ayrılığın Menzilcilerin en başından beri “münafıkça” basit grup çıkarlarını gözetmelerine ve birlikteliği baltalamalarına dayandığını ileri sürmektedir.

İlim ve Menzil çatışmasının durması konusundaki arabuluculuk girişimlerine karşın, 24 Kasım 1993 günü İlimciler hem Menzil Kitabevi'ni hem de Fidan Güngör'ün işyerini silahla taramışlardır. İşyerinde Güngör'ün iki oğlu yaralanmış, bir işçi ölmüştür. 06 Aralık'taki ikinci saldırıda da iki kişi ölmüş dört kişi yaralanmıştır. Menzil lideri Fidan Güngör'ü barış talebi ile İstanbul'da bir hücre evine davet eden İlimciler, 11 Eylül 1994'te Güngör ile koruması Sabahattin Talayhan'ı kaçırmışlardır. Talayhan'ın cesedi Kocaeli'nde bir yerde gömülü vaziyette bulunmuş, Fidan Güngör'ün cesedine ulaşamamıştır (Çakır, 2001: 63-64).

İki grup arasındaki çatışmalarda 100'den fazla kişinin öldüğü tahmin edilmektedir (Laçiner [web], 2007: 5). Sonuçta Menzil grubu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde etkinliğini kaybetmiş ve 1996 yılında dinî lideri Mansur Güzeysoy'un tedavi amacıyla gittiği İran'da ölmesiyle dağılma sürecine girmiştir. Lider kadrosu tek tek yok edilen Menzil'in bazı üyeleri İlim grubuna katılmaya başlamışlardır (Çakır, 2001: 64).

İkinci dönemde örgüt güvenlik güçleriyle de çatışmaya girmiştir. Devlete karşı ilk silahlı saldırı 1996 yılında operasyon için Diyarbakır Pirinçlik Beldesi Hatuni Köyü'ne giden özel tim elemanlarına yapılmıştır (Faraç, 2002: 55-56). Devletin 1995-1996 yıllarında, örgütün PKK ve Menzil ile girdiği çatışmalardan istifade ettiğini ve örgüte yönelik operasyonları artırdığını belirten Bagasi ([web], 2004: 48) bu süreçte devletle “derinden, sessiz ve şiddetli bir çatışma süreci yaşandığını” vurgulamaktadır. Özellikle bölgede devlet için çalışan kişilerin yakalanarak sorgulandığını ve devlet hakkında önemli bilgilere ulaşıldığını belirtmektedir.

Türkiye Hizbullahı PKK, Menzil ve güvenlik güçleriyle girdiği çatışmalar konusunda, Bagasi ([web], 2004)'nin anlatımlarında “cihat” kavramına yer vermemiştir. Bu çatışmaları genel anlamda son çare olarak başvurduğu meşru müdafaa eylemleri olarak sunmaktadır. Bu durum örgütün cihadı amaçlamadığı gibi bir sonuca işaret etmemektedir, çünkü cihat radikal İslamcı tüm örgütlerin en temel özelliklerindedir. Nitekim örgütün ne tür bir cihat yaklaşımını benimsediği Tutar ([web], 2011: 20-21)'in aşağıda yer verilen açıklamalarından anlaşılmaktadır:

“...Cihad, esas itibariyle zulmün ortadan kaldırılması gibi yüce bir amacın gerçekleşmesi için yapılır... Hizbullah cemaatinin bu konulara olan yaklaşımı ve düşüncesini merak edenler, muteber fıkıh kitaplarına müracaat edebilirler. Genel olarak tüm Müslümanların muteber kabul ettiği eserlerde bu konular nasıl anlatılıyorsa, bizim düşüncemiz de bundan farklı değildir... cihad ancak şu iki halde caiz olur

1- Canın, malın, ırzın ve düşmanlara karşı vatanın müdafaası

2-Allah'ın dinine yapılan davetin önündeki engellerin kaldırılması.

Bu iki durumdan herhangi biri ortaya çıktığında buna karşı ... cihad yapmak, gücü yeten her Müslüman'a farzdır. Bunu yapmak -hâşa- zulüm olamaz, bilakis zulmü ortadan kaldırmak~olur. Yani günümüz kavramlarıyla bunu şöyle formüle edebiliriz: Cana, mala, ırza, vatana yapılan her türlü tecavüz ile Allah dinine yapılan daveti engelleme terörizmdir. Bu teröristlerle mücadele ise cihattır ve Müslümanlar bu teröristlerle mücadele ile emrolunmuşlardır... Hizbullah Cemaati ancak bu iki durumdan dolayı şiddete başvurmuştur...”

Örgüt'ün cihat anlayışının *dâr-ül-harp* ve *dâr-ül-İslam* yorumunda farklılaştığı söylenebilir. “Savaş ülkesi”ndeki camilerde ibadet yapılamayacağını öngören radikal İslamcı anlayışa rağmen, Türkiye Hizbullahı hem cemaatleşme ve eğitim faaliyetlerinde hem de ibadetlerde camileri kullanmakta tereddüt etmemiştir.

PKK, Menzil ve özellikle güvenlik güçleriyle girdiği çatışmalardan sonra örgütün İstanbul ve diğer Batı illerine göç safhası da bu dönemde başlamıştır. Yeni üs olarak İstanbul seçilmiş ve 1999 yılı ortalarında harekete geçilmiştir. Önce Gaziantep'e, sonra Adana ve Mersin'e, daha sonra da Bursa merkezli olarak Marmara Bölgesi'ne açılmışlardır. Hüseyin Velioğlu ile şûra üyeleri Cemal Tutar ve Edip Gümüş öncü olarak gitmişlerdir. Askerî faaliyet alanları olarak Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Adana ve çevresine yerleşmesi talimatı verilmiştir. Göç süreci de örgütün gizlilik prensibine uygun yürütülmüş, hiçbir ekip diğerinin nereye yerleştiği konusunda bilgilendirilmemiştir (Faraç, 2002: 87-90).

Örgütü göçe zorlayan nedenlerden birisi PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonra, örgütün etkin olduğu bölgelerde güvenlik güçlerinin kontrolü sağlama konusundaki başarısıdır. Bu zorunlu durumun yanında, örgütün Batı illerine göç etmesinde PKK'nın batı illerinde etkin olduğu noktalardaki kontrolü ele geçirme amacı da etkili olmuştur. Beykoz Operasyonu örgütün bu amaç konusunda belirli bir yol katettiğini ortaya koymuştur. Büyük şehirlerdeki gecekondu bölgeleri, kendisini Türkiye'nin doğusuyla sınırlandırmak istemeyen örgüte sosyal bir taban sağlamış, insan ve finans kaynakları açısından da yeni imkânlar sunmuştur (Aras ve Bacık, 2002: 151-152).

Hizbullah şiddetinin hedefi sadece PKK, Menzil ya da güvenlik güçleriyle sınırlı kalmamıştır. Örgüt zamanla ötekileştirdiği ve kendisi için tehdit olarak gördüğü her fikirden, cemaatten veya gruptan kişilere yönelik eylemler gerçekleştirmiştir. Zehra Vakfı Başkanı İzzettin Yıldırım'ın kaçırılarak öldürülmesi en dikkat çekici olaylardan biridir. Nur Cemaati'ne yakın olan Yıldırım'ın öldürülmesinin bölgede yarattığı tepki, örgütün açıklamalarında bu konuya yer vermesine neden olmuştur. Açıklamada, İzzettin Yıldırım'ın devletle işbirliği yaparak "Cemaat"e karşı bir oluşum içinde bulunduğu tespit edildiği vurgulanarak, kendisiyle Beykoz'da Velioğlu'nun bulunduğu evle irtibatlı bir yerde görüşme yapıldığı belirtilmiştir. Görüşme esnasında güvenlik kuvvetlerinin örgüt liderinin bulunduğu eve yönelik operasyona başlamaları üzerine, örgüt üyelerinin Yıldırım'ı orada bırakarak evi terk ettikleri, daha sonra da eve dönemedikleri belirtilmektedir (Bagasi [web], 2004: 235-236). Fakat 2009 yılında Elazığ'da yapılan bir operasyonda ele geçirilen 05 Ocak 2000 tarihli video kaydında ve dokümanlarda, 29 Aralık 1999'de iki örgüt üyesi tarafından ikna edilerek evinden götürülen İzzettin Yıldırım'ın İstanbul Kartal'da bir evde sorgulandığı ve daha sonra "domuz bağı" ile boğularak öldürüldüğü ortaya çıkmıştır (Haber Aktüel [web], 2011).

Örgütün hedef aldığı bir başka önemli figür Konca Kuriş'tir. Gençliğinde sol görüşleri benimseyen Kuriş, evlendikten sonra ilk olarak Adıyaman'daki Nakşibendî tarikatına daha sonra da Türkiye Hizbullahı'na katılmıştır. Fakat silahlı mücadele taraftarı olmadığından örgütle ilişkisini kesmiştir. Kendini yetiştirmiş bir kişi olan Kuriş, Türkçe ibadet ve feminist söylemleri nedeniyle İslamcı çevrelerin ve örgütün tepkisini çekmiş ve örgüt tarafından kaçırılmıştır (Bulut ve Faraç, 1999: 154-155).

Kuriş'in 35 saat süren işkence ve sorgu sonucunda öldürüldüğü, soruşturmalarda ele geçen video kayıtlarından öğrenilmiştir¹⁵⁴ (Aydıntaşbaş [web], 2000: 1).

Türkiye Hizbullahı'nın, 1991-2000 yılları arasındaki dönemde, bir yandan tebliğ, davet ve cemaatleşme çalışmalarına devam ederken diğer yandan kazandığı tabanı kullanarak bölgedeki diğer aktörlerle güç mücadelesine girdiği, silahlı mücadelede tecrübe kazanarak hareketi Türkiye'nin diğer bölgelerine yayma çabasına giriştiği söylenebilir. Bu dönem, 17 Ocak 2000 tarihinde İstanbul-Beykoz'daki operasyonla sona ermiştir.

(3) Üçüncü Dönem: Soruşturmalar ve Yeniden Toparlanma

Bu dönem, güvenlik güçlerinin operasyonları ve adli makamların soruşturmalarının yanında, örgütün kısmen şiddete başvurma, gizlenme, mevcut tabanı koruma ve güçlendirme, Avrupa'ya açılma, yasal sivil toplum faaliyetlerinde bulunma ve siyasal destek arayışı sürecini kapsamaktadır. Beykoz Operasyonu'nu müteakiben başlatılan operasyonların Türkiye'nin neredeyse tamamını kapsayan geniş bir alana yayılması, Türkiye Hizbullahı'nı fiokr anlamda olmasa da örgütsel anlamda yok olmanın eşiğine getirmiştir. Özellikle liderinin öldürülmesi ve yönetici kadronun da hemen hemen tamamının yakalanması kısa sürede bir yeniden toparlanmayı mümkün kılmamıştır.

Operasyonlar devam ederken örgüt mensupları güvenlik güçleri ile iki kez silahlı çatışmaya girmişlerdir. 14 Şubat 2000 tarihinde Van'da iki hücre evine düzenlenen operasyonda beş polis memuru hayatını kaybetmiş, altı polis memuru yaralanmış, beş terörist öldürülmüş, biri ise yaralı olarak yakalanmıştır. 01 Nisan 2000 tarihinde Şanlıurfa'nın Birecik ilçesindeki bir hücre evine yapılan operasyonda ise bir komiser hayatını kaybederken iki terörist yaralı olarak ele geçirilmiştir (Faraç, 2002: 136, 140).

Örgütün operasyonlara verdiği ilk tepki, adli makamlarca gözaltına alınan ya da tutuklanan ve daha sonra serbest bırakılan örgüt üyelerini sorgulayarak, devlete bilgi verdiklerine inandıkları şahıslar ile itirafçı olanları öldürmek olmuştur. İtirafçı

¹⁵⁴ 16 Temmuz 1998 tarihinde Mersin'de kaçırılan Konca Kuriş'in cesedi, Konya'da bir evin bodrumunda gömülü olarak bulunmuştur (Aydıntaşbaş [web], 2000: 1).

Şaban Elaltunterin'i öldürmek suçundan tutuklu bulunan üç sanık, Hizbullah Ana Davası sonucunda, eylemleri sabit görülerek cezalandırılmışlardır (D6ACM, 2009: 693, 1105-1107, 1110, 1136-1138).

Güvenlik güçlerince operasyonlara devam edilirken, Türkiye Hizbullahı'na ilişkin ana davanın Diyarbakır'da görülmesi kararlaştırılmıştır. DDGMCB'ce 24 Mayıs 2000 tarihinde tamamlanarak mahkemeye sunulan iddianamede; dört müşteki ile isimleri belirli 148 maktül ve 80 mağdura yer verilerek, tutuklu bulunan 15 sanık hakkında "ülkede mevcut anayasal düzeni silah zoru ile yıkarak yerine şeri esaslara dayalı İslam devleti kurmaya kalkışmak ve yasadışı Hizbullah örgütünün sair efradı olmak" suçlarından dava açılmıştır¹⁵⁵ (DDGMCB, 2000: 1-13). EGM kayıtlarına göre; 31 Aralık 2000 tarihi itibarıyla Türkiye genelinde 3.258 kişi yakalanarak gözaltına alınmış, bu şahıslardan 2.091'i tutuklanmış, 1.187'si ise serbest bırakılmıştır (Akt. Gürtekin, 2008: 56).

Beykoz Operasyonu'nun yıldönümünden kısa bir süre sonra Diyarbakır İl Emniyet Müdürü Ali Gaffar Okkan, beş korumasıyla birlikte, 24 Ocak 2001'de uğradığı silahlı saldırıda hayatını kaybetmiştir. Suikastın oldukça profesyonel bir ekip tarafından gerçekleştirilmiş olduğu yorumları yapılırken, Diyarbakır'da vatandaşlar olaya büyük tepki göstermişlerdir. Olaydan sonra birçok ili kapsayan yoğun operasyonlara rağmen, saldırganlardan biri olaydan bir ay sonra İstanbul'da yakalanabilmiştir (Faraç, 2002: 149-155).

Suikastten sonra örgütün herhangi bir silahlı eyleme karıştığına ilişkin bir bilgi yoktur. Fakat 2003'te İstanbul'da iki sinagoga, İngiliz Başkonsolosluğuna ve HSBC Bankasına yönelik olarak gerçekleştirilen El-Kaide örgütü bağlantılı bombalama olayları sonrasında, Türkiye Hizbullahı'nın uluslararasılaştığı iddiaları gündeme gelmiştir (Uslu, 2007: 125, 136). Beykoz Operasyonu'ndan sonra Türkiye Hizbullahı'nın birçok üyesinin İran'a ve Irak'ın kuzeyine kaçtıkları ve orada Ensar El-İslam gibi İslamcı yerel örgütlerle ve El-Kaide ile irtibata geçtikleri ileri sürülmüştür (Levitsky [web], 2003; Yavuz ve Özcan, 2006: 107). Faraç ([web], 2008)'a göre Türkiye Hizbullahı ile El-Kaide arasında, militan devşirmeden çok rejim düşmanlığı gibi ortak bir paydadan söz etmek daha mantıklı görünmektedir.

¹⁵⁵ 1997-2000 yılları arasında, yakalanan 2.387 kişiden 1.867'si hakkında DDGMCB'ce dava açılmış, 241 kişi hakkında takipsizlik ve 9 kişi hakkında yetkisizlik kararı verilmiştir. 17 Ocak 2000'deki operasyon sonrası gözaltına alınan şahıs sayısı ise 1.769'dur (DDGMCB, 2000: 69-70).

Beykoz Operasyonu'ndan sonra dağılma riski yaşayan ve iletişim ağı sekteye uğrayan örgüt, şûra üyelerinden İsa Altsoy'un Almanya'ya kaçarak liderliği almasıyla yeniden örgütlenme ve eleman kazanma sürecine başlamıştır¹⁵⁶. Benimsenen iki temel stratejiden ilki, yeniden propaganda sürecine dönmek ve Türkiye'de sadece yasal aktivitelerde bulunmak, kitap ve dergi yayımlamak, internet siteleri kurmaktır. Diğer ise örgüt karargâhını Avrupa'da konuşlandırarak hem Avrupa ülkelerinde tutuklamanın zor olması avantajını kullanmak hem de büyük bir kısmı terör ve ekonomik nedenlerle Almanya'ya göç etmiş Kürtlerin de aralarında bulunduğu Türk nüfusun varlığından yararlanmaktır (Uslu, 2007: 136).

Yargılamalar sürerken, operasyonlar neticesinde, tahliye olanlar da dâhil olmak üzere Hizbullah Ana Davası'ndaki sanık sayısı 31'e, müşteki sayısı 50'ye, mağdur sayısı 68'e ve maktül sayısı 181'e yükselmiştir (D6ACM, 2009: 23-48). 31 sanıktan 18'i işlemiş oldukları "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın bir kısmını tağyir, tebdil ve ilgaya teşebbüs suçu" nedeniyle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılmışlardır (2009: 1129-1140).

Hizbullah Ana Davası sonucunda ceza alan örgüt üyeleri, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yapılan, tutukluluk süresine kısıtlama getiren düzenlemeye bağlı olarak, temyiz aşamasındaki mahkeme kararı Yargıtay'ca onaylanmadığı için 04 Ocak 2011 tarihinde tahliye edilmişlerdir¹⁵⁷. Örgütün lider kadrosundan Edip Gümüş, Hacı İnan ve Cemal Tutar'ın da aralarında bulunduğu tutukluların, tahliye sonrası kalabalık bir grup tarafından sloganlarla karşılanması (Milliyet [web], 2011; Emir ve Sunar [web], 2011), örgütün muhafaza ettiği anlaşılabilir tabanıyla yeni faaliyetler içine girebileceği konusunda önemli ipuçları vermektedir¹⁵⁸. Örgütün askerî kanat sorumlularından Hacı İnan'ın tahliye sonrası kendisine "pişman

¹⁵⁶ Cami örgütlenmelerinde önemli rolü bulunan ve Velioglu'ndan sonra yeni lider olarak lanse edilen Mehmet Sudan, 27 Ekim 2000'de İstanbul Kartal'da düzenlenen bir operasyonda yakalanmıştır (Faraç, 2002: 184). Bazı kaynaklara göre, İran pasaportuna sahip olan İsa Altsoy 1999 yılında Ağrı Doğubeyazıt'tan İran'a geçiş yapmıştır (Şardan [web], 2011).

¹⁵⁷ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 102'nci maddesinde, 2006 yılında yapılan ve 31 Aralık 2010 tarihinde yürürlüğe giren değişikliğe göre "...Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hâllerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yılı geçemez...". Bu madde gereğince, belirtilen süreleri aşan yargılamalar tutuksuz olarak yapılmaktadır. Madde yürürlüğe girene kadar bu düzenlemeden yararlanamayan örgüt üyeleri, maddenin yürürlüğe girmesi ile birlikte tutuksuz yargılanmak üzere tahliye edilmişlerdir.

¹⁵⁸ Davayı takip eden ve davanın 10 yılda tamamlanmaması nedeniyle cezaevindeki yöneticilerinin tahliye edileceğini bilen örgütün, tahliye sonrası Diyarbakır'da planlı bir karşılama yapılarak sempatanlara mesaj verilmesinin amaçlandığı ileri sürülmüştür (Kırmızıtaş [web], 2011b).

mısınız?” diye soran gazetecilere “Neden pişman olalım. İslam’da pişmanlık olmaz.” (Habertürk [web], 2011) şeklinde verdiği cevap, örgütün geçmişte sergilediği şiddeti İslam dininin bir gereği olarak gördüğünü ve gelecek dönemde izlenecek stratejinin de şiddet içerebileceğini işaret etmektedir.

Tahliye edildikten sonra, adli kontrol tedbiri gereğince, ikamet ettikleri yerlerdeki kolluk kuvvetlerine bildirimde bulunması gereken örgüt üyelerinden bazılarının bu yükümlülüklerini yerine getirmedikleri tespit edilmiştir (Arslan [web], 2011). Bir süre sonra firar ettikleri anlaşılan ve haklarında yeniden tutuklama kararı verilen örgüt üyelerinin yakalanmaları için ülke genelinde aramalara başlanmış (Gürel [web], 2011), İstanbul İl Emniyet Müdürü lider kadrodan Hacı İnan’ın İstanbul’da yakalandığını açıklamıştır (Haberler [web], 2011a). Diğer firarî örgüt üyelerinin Suriye, İran ve Lübnan’a kaçmış olabileceklerine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır (Kırmızıtaş [web], 2011a; Demir [web], 2011). Örgütün firarî liderlerinden Edip Gümüş ise bir internet sitesinde yayımlanan mektubunda teslim olmayacağını belirterek örgüt tabanına da mücadeleye devam edilmesi yönünde çağrı yapmıştır (Hüseyini Sevda [web], 2011)¹⁵⁹:

“...Şartlar ve oluşturulan hava gereği kimseye haber vermeden ortalıktan çekilmek zorunda kaldık. Elhamdulillah selametteyim. Hakınızı helal edin. Biz yakalanmamak için uğraşacağız, onlar yakalamak için uğraşacak ... Bizim zindandan çıkış tarihimiz, hepimiz için yeni bir milad olsun. ‘Mücadele safhası içinde bugüne kadar ne yaptım, bundan sonra daha fazlasını ne kadar yapabilirim’ muhasebesi içine girelim ve yapmak için gayret gösterelim.”

Üçüncü dönemde örgütün yasal alanda, özellikle sivil toplum faaliyetleri içerisinde yer alma çabasında olduğu ileri sürülmektedir (Faraç [web], 2006, 2009; Demir, 2009: 43-44). 2011 yılı Ocak ayında firarî tutukluların yakalanması amacıyla Şanlıurfa, Batman, Mardin, Şırnak, Siirt, Diyarbakır, İstanbul, Elazığ ve İzmit’te, aralarında çeşitli sivil toplum kuruluşlarının da bulunduğu adreslerde güvenlik güçlerince yapılan aramalar sonucunda birçok şahsın gözaltına alınması (Haber73 [web], 2011) güvenlik güçlerinin Hizbullah’ın sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkileri konusunda çalışmalar yaptığını göstermektedir. Batman’da Sivil Toplum

¹⁵⁹ Yapılan teknik inceleme ve hukuksal değerlendirme sonucunda, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı’nın 28 Ocak 2011 tarih ve 421.02.00.2011-039734 nolu kararı gereğince, söz konusu internet sitesine idarî tedbir uygulanarak internet erişimi engellenmiştir.

Kuruluşları (STK)'nca düzenlenen bir panelde konuşan Hizbullah Davası'nın avukatı Hüseyin Yılmaz, Hizbullah'ın terör örgütü değil bir cemaat olduğunu, geçmişte savunma amaçlı eylemler gerçekleştirdiğini, fakat 10 yıldır kimseye şiddet uygulamadığını, bu nedenle örgütün terör örgütü listesinden çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir (Hürriyet [web], 2011).

Son dönemde örgütün sivil toplum faaliyetlerindeki etkinliğini ve tabanda bulunduğu desteği birçok örnekte görmek mümkündür. Örneğin; Danimarka'daki Hz. Muhammed karikatürlerini protesto etmek için 2006 yılında düzenlenen gösteriye 100.000 kişiden fazla bir katılım olduğu tahmin edilmektedir. Katılanların çoğu örgüt üyesi ya da sempaticisi değildir, fakat gösteriyi düzenleyenler Türkiye Hizbullahı'nın legal yapılanmasıdır. Bu yapılanmalar içerisinde tutuklu örgüt üyelerinin haklarını savunan insan hakları örgütleri de yer almaktadır. Yine Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yapılan bir araştırma, köylerdeki yetişkin nüfusun Hizbullah'a sempati duyduklarını ortaya koymaktadır (Göktaş, 2006'dan akt. Uslu, 2007: 128).

2000 yılındaki operasyondan sonra ortaya çıkarılan “mezar evler” konusunda, örgütün kamuoyundan oldukça sert tepkiler aldığı bilinmektedir. Fakat bu tepkilerin bazı noktalarda farklılaşabildiği görülmektedir. Çağlar (2001: 35)'in Beykoz'daki operasyonu takip eden süreçte ulusal gazetelerin Hizbullah ve diğer din temelli örgütler konusundaki haberlerine dayanarak yaptığı içerik analizi bu durumu ortaya koymaktadır. İncelediği 13 ulusal gazeteyi siyasi yelpazedeki konumlarına göre Merkez, İslamcı, Sol, Sağ ve Sosyalist olarak sınıflandıran Çağlar, 2000 yılının Nisan ayında bu gazetelerde yer alan haberleri analiz etmiştir.

Araştırmada, merkezdeki gazetelerin resmî söyleme uygun paralel bir dil kullanırken İslamcı olarak sınıflandırılan gazetelerin din temelli örgütler konusunda daha ılımlı bir yaklaşım benimsedikleri; konuya ilişkin en çok haberin yer aldığı sol basının laik rejim bağlamında önemli tehdit olarak gördükleri örgüte ilişkin olumsuz bir dil kullandıkları; resmî söyleme yakın bir dil kullanan sağ basının sergiledikleri genel olumsuz bakışa ilâve olarak, din ve terör/İslam arasında bağlantı kurulmaması gerektiğini vurguladıkları; din temelli örgütlere ilişkin çok az habere yer veren sosyalist basının ise resmî söylemden uzak bir retorikle örgütü devlet kaynaklı olarak tanımladıkları sonucuna varılmıştır (Çağlar, 2001: 68-70). Kısaca “her gazetenin

yaşanan gerçeklikleri yeniden ve kendi ideolojik süzgecinden geçirerek okuyucusuna aktarma yoluna gittiği” söylenebilir (2001: 73). Bu araştırma olaylardan kısa bir süre sonra yapılmasına rağmen, o dönemde bile örgüte olumlu bir bakış açısı olduğuna işaret etmektedir.

Liderlerinin tahliyelerinden sonra Türkiye Hizbullahı'nın bir strateji değişikliğine gidip gitmeyeceği ya da nasıl bir strateji izleyeceği belirsizdir. Burada örgütün eski rakibi PKK'nın yaklaşımı da belirleyici olacaktır. Başlangıçta, tahliyeleri PKK ve Diyarbakır'a yönelik bir tehdit olarak yorumlayıp “Bu katilleri, canileri, vahşice cinayet işleyenleri ... bırakıyorlar... Bu adamlar sıradan suçlular değildir. Bu katilleri öyle sıradan suçlularmış gibi bırakamazlar...” (Durukan [web], 2011) diyerek tepki gösteren PKK lideri, daha sonra, bölgede yürütülen çalışmalara Hizbullah üyelerinin de dâhil edilmesi yönünde çağrı yapmıştır (Haberler [web], 2011b). Türkiye Hizbullahı'nın “Kürt Kimliği” konusundaki artan vurgusu ve bölgedeki tüm gruplarla işbirliğine açık olduğu yönündeki açıklamaları (Bagasi [web], 2004), PKK liderinin bu çağrısıyla birlikte değerlendirildiğinde, farklı ideolojileri savunan iki örgütün gelecekte işbirliğine gidebileceklerinin bir işareti olarak ifade edilebilir.

ç. Lider ve Üye Profili

Diyarbakır İl Emniyet Müdürlüğünce hazırlanan Hizbullah Raporları'na göre; örgüt lideri Hüseyin Velioğlu 1955 yılında Batman ili Gercüş ilçesi Bağözü Köyü'nde doğmuştur¹⁶⁰ (Akt. Çitlioğlu, 2001: 70). İlk ve orta öğrenimini Batman ve Mardin'de tamamlayan Velioğlu başarılı bir öğrencidir (Çakır, 2001: 49). Öğrencilik yıllarından başlayarak Millî Selamet Partisi gençlik kollarından Akıncılar Örgütünde (1977-1980) ve MTTB'de (1977-1980) görev almış; 1980 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun olmuştur (Akt. Çitlioğlu, 2001: 70). Çevresinde “Abi” olarak tanınan Velioğlu, 1978 yılında üniversitedeyken soyadını değiştirmeden önce, İngilizce olarak basılan İslamcı dergi “*The Ummah*” (Ümmet)'in hem sahibi hem de sorumlu yazı işleri müdürü olarak kayıtlara

¹⁶⁰ Hüseyin Velioğlu, Batman Asliye Hukuk Mahkemesinin 09 Mayıs 1978 gün ve esas 1978/27-1978/61 sayılı kararları ile 1952 olan doğum tarihini 1955 olarak, 07 Mayıs 1981'de de Gercüş Asliye Hukuk Mahkemesinin 1981/65-1981/78 sayılı kararları ile “Durmaz” olan soyadını “Velioğlu” olarak değiştirmiştir (Akt. Çitlioğlu, 2001: 70).

girmiştir¹⁶¹ İngilizce bilmeyen Velioğlu'nun böyle bir faaliyette yer alması göstermelidir. Çünkü derginin asıl sahibi 1970'lerde Türkiye'ye yerleşerek çeşitli gazetelerde yazarlık yapan Pakistan asıllı ve Cemaat-i İslamî örgütü çizgisinde olan Muhammed Han Kayani'dir (Çakır, 2001: 50-51).

Aras ve Bacık (2002: 151), Velioğlu'nun "dinî görevi"ne başlamadan önce siyasi alanda faaliyet gösterme girişiminde iki başarısızlık yaşadığını belirtmektedirler. Birincisi, mülkî idare amirliği sınavındaki başarısızlığıdır. İkinci başarısızlığını ise Batman'da Petrol-İş Sendikası Başkanlığı seçimlerinde yaşamıştır. Bu başarısızlıkların, başlangıçta sosyal değişim için şiddeti savunmayan Velioğlu'nu şiddet içeren yöntemlere ittiği ileri sürülmektedir. Çakır (2001: 52)'a göre sendika seçimlerinde 1.600 oy alan sol blok adayına karşı aldığı 1.100 oy Velioğlu'nun sağ kesim içinde tanınan bir isim olmasına yetmiştir. Batman'da güçlü bir grup oluşturan Velioğlu ve arkadaşları¹⁶², 1980 yılında aldıkları karar doğrultusunda örgüt merkezini Diyarbakır'a taşımışlardır. 1987 yılında açıkça faaliyet göstermeye başlayana kadar gizli ev toplantıları düzenleyen örgüt, Diyarbakır'da açılan "İlim Kitabevi" nedeniyle İlimciler olarak da anılmaya başlanmıştır (Çakır, 2001: 453).

Birçok kaynakta, Mardin'de yapılan operasyonda ele geçirilen Hizbullah arşivindeki¹⁶³ verilere atfen örgüte destek veren 20.000 civarında şahıs olduğu belirtilmektedir (Çitlioğlu, 2002: 93; Faraç, 2002: 106). Fakat dönemin Diyarbakır Valisi, belgelerde isimleri bulunan şahısların örgütün sempatzanı ya da militanı olarak nitelendirmenin mümkün olmadığını, bunların örgütün kazanmak için tespit ettiği isimler de olabileceğini ifade etmiştir (Akt. Çakır, 2001: 115).

¹⁶¹ Velioğlu'nun bunun dışında, yasal veya yasadışı hiçbir yayın çıkarmaması oldukça ilginçtir (Çakır, 2001: 51).

¹⁶² O dönemde İsa Altsoy, Edip Gümüş, İhsan Yeşilirmak, Süleyman Direk, Hasan Dalgıç ve Burhan Başçı Hüseyin Velioğlu'nun yakınındaki isimlerdir (Çakır, 2001: 52).

¹⁶³ Yapılan operasyonlarda, 1998 yılında Diyarbakır'da, 1999 yılında Mardin ve Batman'da çok sayıda doküman ve son olarak 2000 yılında İstanbul'da örgütün tüm arşivi ele geçirilmiştir.

Örgüt üyelerince yazılan 1.500 özgeçmiş raporundan¹⁶⁴ 500'ünü rastgele seçerek analiz eden Özeren v.d. (2010: 156), üye profilini silahlı kanat ve eleman kazanım sürecindeki dinamikler altında tasnif etmişlerdir. Silahlı kanada ilişkin veriler örgüte katılım yaşı, eğitim seviyesi, meslek, örgüte katılmadan önceki dindarlık, örgüte katılmadan önce dinî bilinçli yaşam; eleman kazanım sürecindeki dinamikler ise yetersiz din bilgisi ve PKK'dan mağdur olma başlıkları altında verilmiştir. Örnekleme göre düzenlenen veriler Ek-C'dedir.

Ortaya çıkan profil çerçevesinde yapılan değerlendirmelere göre; silahlı kanatta yer alan örgüt mensuplarının büyük çoğunluğunun (% 81) 14-21 yaş aralığında olması, örgütün daha çok gençleri hedef aldığını göstermektedir. Bu durum örgütün etkili olduğu yerleşim birimlerinde, ailelerdeki çocuk sayısının fazlalığına bağlı olarak yetersiz aile kontrolü ve 14-21 yaş aralığındaki grubun psikolojik olarak örgüt tarafından ikna edilmelerinin daha kolay olması ile ilişkilendirilmiştir. Teröristlerin çoğunlukla lise ve üniversite mezunu olmaları (% 80) ise örgütün eleman temini çalışmalarında kırsaldan çok kent merkezlerini ve eğitim öğretim kurumlarını hedef almaları ile açıklanmakta; ayrıca ilgili yaş aralığının kriminoloji açısından da suç ve sapma davranışına daha uygun olduğu belirtilmektedir (Özeren v.d., 2010: 157-159).

Silahlı kanat mensuplarının % 62 oranında işsiz olmaları, yüksek eğitim oranı ile birlikte değerlendirildiğinde, işsizliğin örgüte katılımında önemli bir etken olduğu görülmektedir. Üyelerin örgüte katılmadan önceki dindarlık durumu ve bilinçli dinî yaşam konusundaki beyanları da ilginç bir durumu ortaya koymaktadır. Silahlı kanat mensuplarının sadece % 5'i çok dindar olduklarını (dinî ibadetlerini aksatmadan yapanlar) beyan ederken, % 19'u orta derecede (dinî ibadetlerinin çoğunu aksatan ve bazı kusurları olanlar), % 30'u az derecede dindar olduklarını (dinî ibadetlerini sıkça aksatanlar) kaydetmişlerdir. Büyük çoğunluğun (% 46) ise dinî yönden herhangi bir faaliyeti olmadığı ve bu konuda sorumluluk hissetmedikleri tespit edilmiştir. Bunun yanında silahlı kanat mensuplarının % 95'i örgüte katılmadan önce bilinçli bir dinî

¹⁶⁴ Özgeçmiş raporları, cami ve evlerde kendisine örgüt tarafından ders verilen şahısların kendi el yazıları ile düzenlemiş oldukları raporlardır. Bu raporlarda şahsın adı, soyadı, yaşı, nüfusa kayıtlı olduğu yer, okuduğu okullar, oturduğu semtler, cemaate girmeden önceki yaşamı, becerileri, başarılı olduğu dersler, cemaatten önce başka gruplara girip girmediği, çalışma yaptığı camiler, emniyetle olan sorunu, aile fertlerinin siyasi düşünceleri hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. 2000 yılında İstanbul ili Beykoz ilçesinde, güvenlik güçlerince yapılan operasyonda, örgüte ait evdeki bilgisayar disketlerinde binlerce şahsa ait özgeçmiş raporlarının kayıtlı olduğu tespit edilmiştir (DDGMCB, 2000: 48).

yaşamlarının olmadığını beyan etmektedirler. Kendilerini orta ve çok dindar olarak tanımlayan % 24'lük gruptan sadece % 5'inin bilinçli bir dinî yaşamları olduğuna inanması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum örgütün, üyelerin kendilerini nasıl tanımladıklarına bakmaksızın dini istismar edebilme kapasitesine sahip olduğuna işaret etmektedir. Özgeçmiş raporlarının içerik analizi sonucunda ulaşılan, örgüte katılımdan önceki inançların “İslam’a girmeden önce, Müslüman olmadan önce, cahiliye döneminde” şeklindeki ifade biçimleri de bu durumu desteklemektedir (Özeren v.d., 2010: 159-163).

Özgeçmiş raporlarının analizi ile uzmanlarla yapılan mülakat sonuçlarında ise silahlı kanadın eleman temininde yetersiz din bilgisi ve PKK'nın şiddetinden mağdur olma şeklinde iki önemli hususun ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Özellikle yüksek dinî hassasiyete rağmen din bilgisinin düşük olması, örgüte katılanların her türlü dinî propagandaya açık olduklarını göstermektedir. Bu noktada devletin din görevlisi atayamadığı yerlerdeki boşluğun “melle”¹⁶⁵ olarak tâbir edilen şahısların geleneksel din öğretileri ile doldurulduğu görülmektedir. Böylece örgüte uygun bir dinî kimlik inşa edilmeye çalışıldığı ve bunun radikalleşmede rol oynadığı söylenebilir. Öte yandan Hizbullah'ın ortaya çıktığı bölgelerde PKK'nın baskı, yıldırma ve şiddet politikaları nedeniyle güvenlik ihtiyacı duyanlar ile yakınlarını PKK eylemlerinde kaybeden intikam arayışındaki şahısların aradığı adres de devlet değil, örgüt olmuştur. Bu durum formel anlamda tam olarak sağlanamayan güvenliğin de yine Hizbullah tarafından doldurulduğunu göstermektedir (Özeren v.d., 2010: 163-166).

d. Eleman Temini, Örgütsel Yapılanma ve Teşkilatlanma

Dinî kurumlar (kilise, cami, sinagog, vb.) iletişim, eleman temini, lojistik ve barınma gibi konularda sağladıkları destekle dinî hareketlerin radikalleşmesinde ve örgütlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Pearce, 2006: 118-119). Bu konudaki en dikkat çekici örneklerden biri bazı camiler ile El-Ezher Üniversitesinin Mısır'daki

¹⁶⁵ Coğrafi olarak hem İran hem de Arap ülkeleriyle kuşatılmış olan Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgede medreselerin önemli bir rolü olmuştur. Kürtler İslamiyete geçtikten sonra, Nakşibendilik ve Kadirîliğin de etki alanını genişletmesi sonucu varolan dinsel vurgu “seyyid, melle, şeyh” gibi isimlerle anılan güçlü bir din adamları grubu türetmiştir. Arap olmayanların, peygamber soyundan gelenlere atfedilen “seyyid” kavramıyla ilişkilendirmesi mantıksız olsa da seyidlik iddiasına sahip Kürtler de bulunmaktadır. Sonuç olarak kendilerini nasıl tanımlarlarsa tanımlasınlar bu din adamlarının, Hizbullah'ın ortaya çıktığı bölgede önemli etkileri olmuştur (Çakır, 2001: 47).

radikal İslamcı örgütler üzerindeki etkisidir (Kepel, 2003). Mısır'daki örgütlenme dünyanın başka yerlerindeki radikal İslamcı örgütlere de model olmuştur.

Türkiye Hizbullahı'nın yapılanmasında da MB örneği ile İran istihbaratının teşkilat yapısının izleri görülmektedir. Fakat Mısır ve İran'dan ithal edilen bu örgütlenme modellerine ilâve olarak, örgüte kaynak sağlayan İslamî kitabeveleri Türkiye Hizbullahı'na has eklektik bir yapı yaratmıştır. Örgüt yapılanma aşamasının başlangıcında, dinî harekette Seyyid Kutup (2006: 12-13)'un zorunlu gördüğü “öncü bir cemaat”i hedeflemiştir. Bu nedenle örgütsel yapılanma aşamasında öncü bir kadro oluşturulurken kitlesel yapılanma anlamında bir cemaatin oluşturulması amaçlanmıştır. Cemaat oluşturulması günümüz koşullarında bir Müslüman'ın kimliğini koruması için İslamî bir yükümlülük olarak görülmüştür (Tutar [web], 2011: 9-10). Örgütsel yapılanmada hareketin geleceğine yön verecek, insanları yönlendirecek dinî doktrine hâkim bir “ulema” grubu amaçlanırken İslam toplumuna geçişte önemli bir merhale olarak görülen cemaatin ise tebliğ, davet, taban oluşturma ve katılanların eğitilmesi gibi görevleri üstlenmesi beklenmektedir (DDGMCB, 2000: 36-37).

Başlangıçta çeşitli kitabeveleri çevresinde ve evlerde, Kur'an okuma ve sohbet toplantıları yoluyla örgütlenme, Hüseyin Velioğlu'nun İran'da almış olduğu siyasi ve askerî eğitimden sonra, 1989 yılından itibaren camiler etrafında şekillenmeye başlamıştır. Bu maksatla bir yandan imamı olmayan camilere kendi düşüncelerine uygun kişileri yerleştiren örgüt, öte yandan resmî görevli olan imamları da baskı ya da ikna yoluyla kendi yanına çekerek kontrol sağlamaya çalışmıştır¹⁶⁶ (DDGMCB, 2000: 36-37). İmamlar, özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde Türkiye'nin diğer bölgelerine nazaran insanlar üzerinde sahip oldukları güçlü etki nedeniyle, hem Hizbullah'ın hem de PKK'nın önemli hedefleri olmuşlardır. 1990-1993 yılları arasında örgütün fetvalarını anlatmayı kabul etmeyen 22 imamın örgüt tarafından öldürüldükleri ileri sürülmektedir (Aras ve Bacık, 2002: 151-152).

Örgüt, birçok camideki kontrolü sağlamayı müteakip bu yerleri teşkilatlanma ve siyasi eğitim dışında irtibat, buluşma ve gizlenme yeri olarak da kullanmaya başlamıştır (DDGMCB, 2000: 36-37). Örgütün temel yapı taşı olan cami

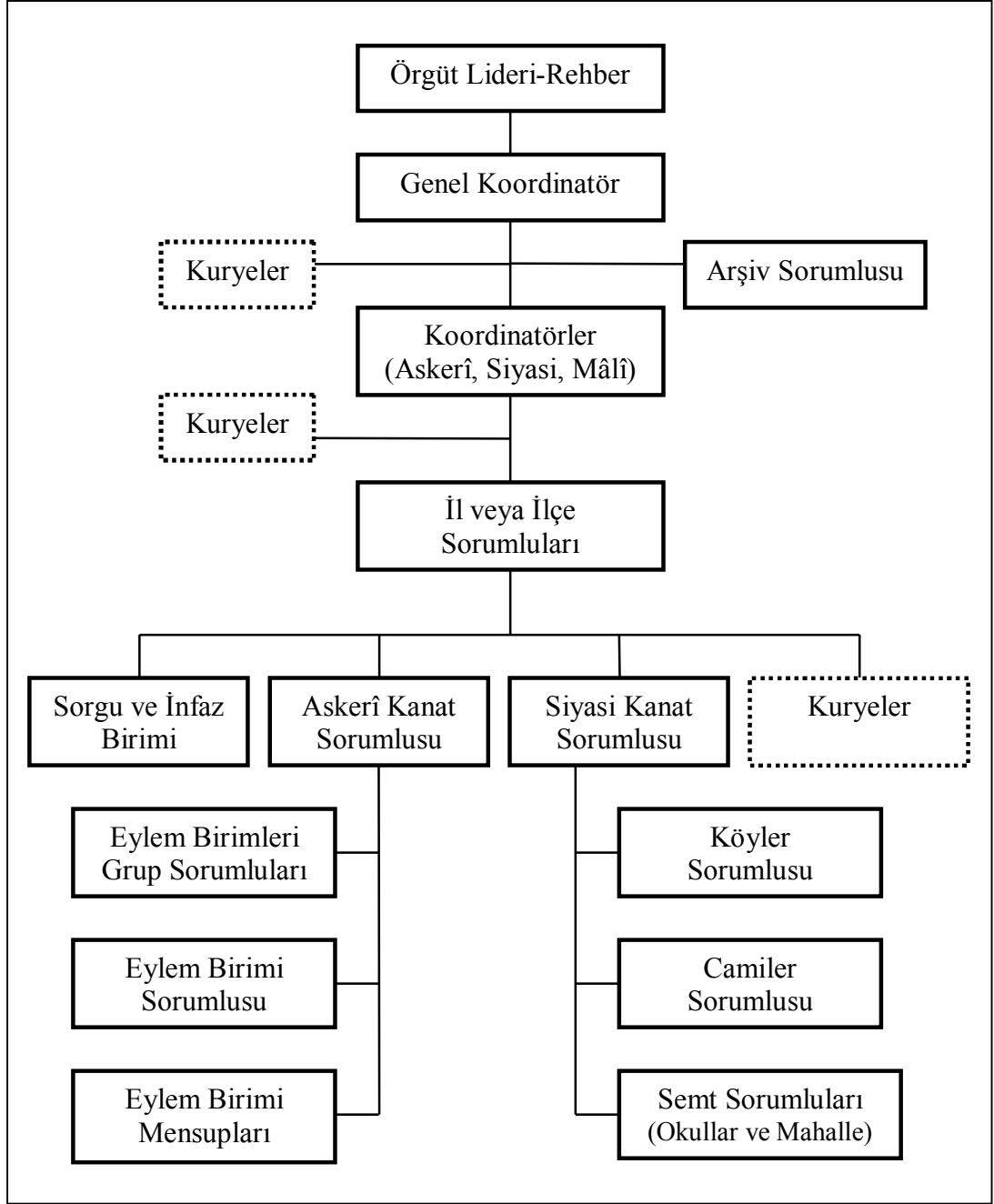
¹⁶⁶ Diyarbakır İskenderpaşa Camisinde 1989 yılında başlayan ilk örgütlenme, 1994 yılına gelindiğinde il merkezindeki 162 cami ve mescitten 90'ının kontrol altına alındığı bir yapıya ulaşmıştır (DDGMCB, 2000: 38).

yapılanması, cami sorumlusuna bağlı faaliyet gösteren ziyaret ve zekât¹⁶⁷ ekipleri, muhasebe, ders ve kültür elemanlarından oluşmaktadır. Camilerde başlayarak hücre evlerine kadar devam eden eğitim çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. İlk aşamada dinî konularda verilen dersleri takiben, hazırlanan raporlar ve özgeçmiş yazımlarının değerlendirilmesinden sonra ikinci aşamaya geçecek öğrencilere tebliğ ve davette bulunmaktadır. Daveti kabul edenler ikinci aşama eğitime alınmakta; örgütün siyasi kanadından kişilere de bu eğitimlerde görev verilmektedir. Bu süreçte dinî ve siyasi konularda toplantılar yapılmakta, tebliğ ve davetin yöntemleri anlatılmaktadır. Askerî kanatta silahlı eylemlere katılacak olanlar da bu grup içerisinde seçilmektedir. Askerî eğitimde ise Hizbullahi harekete katılmayanların “Hizbulşeytanlar”¹⁶⁸ olduğu fikri aşılaraq silahlı mücadelenin kutsallığı konusunda bir anlayış birliği oluşturulmaktadır (2000: 38-40).

Türkiye Hizbullahi'nin örgütsel yapılanmasında üç seviyeli bir hiyerarşi vardır. Bunlar; liderlik, şûra ve şehir komiteleridir. Bu yapılanma günümüzdeki çoğu radikal İslamcı terör örgütünde benzerlik göstermektedir. Liderlik; dinî ve siyasi olarak ikiye ayrılır. Hüseyin Velioğlu her iki liderliği uhdesinde bulduran istisnai bir liderdir. Karar alma ve operasyonel faaliyetler konusunda bir etkisi olmayan dinî liderin asıl rolü, üyelerin dinî motivasyon yönünden desteklenmesidir. Şûra; üst düzeydeki siyasi ve askerî üyelerin oluşturduğu, çok önemli konuların tartışılarak kararların alındığı bir komitedir. Şehir komitesi ise şûraya benzer bir yapılanma içinde, aynı zamanda şûra üyesi de olabilen askerî ve siyasi kanat sorumlusunun olduğu yerel bir oluşumdur (Özeren ve Voorde [web], 2007: 6-7). Standart bir örgütlenme şemasının olmadığı söylenen Türkiye Hizbullahi'nin 2000 yılında tespit edilen yapılanması Şekil-5'te görüldüğü gibidir.

¹⁶⁷ Kelime olarak “artma, çoğalma, temizlik, bereket, iyi hal ve övgü” anlamlarına gelen zekât, dinî terim olarak İslam'ın beş temel esasından biridir. Bu yönüyle zekât “belirli bir malın bir kısmının Allah rızası için muayyen kişilere verilmesi”ni ifade etmektedir. İslam dinine göre; hür, akıllı, ergenlik çağını aşmış, borcundan ve temel ihtiyaçlarından fazla kazanca ve zenginliğe sahip her Müslüman zekât vermekle yükümlüdür (DİB [web], 2011). İslam'ın bu temel esaslarından birini kendi amaçları için suistimal eden örgüt, “zekât ekibi” adıyla oluşturduğu gruplarla tespit ettiği kişilerden para toplamaya çalışmıştır (DDGMCB, 2000: 41).

¹⁶⁸ “Hizbulşeytan”; “şeytan partisi, şeytan yandaşı, Hizbullah karşıtı herkes” için kullanılan bir kavramdır (Bulut ve Faraç, 1999: 219).

Şekil-5: Türkiye Hizbullahı'nın Örgütlenme Şeması (DDGMCB, 2000: 43-44).

e. Örgütün Finans Kaynakları

Türkiye Hizbullahı'nın finans kaynakları konusunda kesin tespitlere ulaşıldığını söylemek zordur. Fakat örgütün gelir kaynaklarını bağışlar, ticarî gelirler, suç gelirleri ve dış destek olarak sıralamak mümkündür. Örgütün zekât, fitre ve aidat adı altında topladığı paralar bir tür bağış olarak ele alınabilir. Özellikle Ramazan aylarında yoksullara maddi yardım amacıyla verilen zekât ve fitreleri toplayarak

örgütün ihtiyaç duyduğu kaynaklar için kullanan örgüt, bunun yanında düzenli olarak örgüte bağlılığı ifade eden ve “infak” adı verilen bir aidat da toplamaktadır. Bu aidatların miktarı, örgüt üyelerinin maddi durumlarına göre belirlenmektedir. Örgüte sağlanan başka bir gelir kaynağı, yurtdışındaki örgüt mensuplarının düzenledikleri çeşitli programlar yoluyla dinî hassasiyetleri kullanarak toplanan paralardan oluşmaktadır. Örgütün bir diğer kaynağını ise Kurban Bayramlarında örgüte yakın kişilerden toplanan deriler oluşturmaktadır (Bulut ve Faraç, 1999: 175; Gürtekin, 2008: 27; DDGMCB, 2000: 68).

Örgüt kendi mensuplarınca yürütülen ticarî faaliyetlerden de gelir elde etmektedir. Bu kişilerin işyerlerinden düzenli olarak örgüte para aktarılmaktadır (Gürtekin, 2008: 27). Örgüt adına açılan kitabeveleri ve tarlalardan elde edilen mahsüllerin gelirleri de bu grup içinde sayılabilir. Ayrıca örgüt propagandasının yapıldığı vaaz ve marş içeren kaset satışlarından da gelir elde edilmektedir (DDGMCB, 2000: 69).

Örgütün suç gelirlerinin başında fidye ve gasp yoluyla elde edilen kazançlar gelmektedir. Bu yolla, kaçırılan şahısların ailelerinden fidye alındığı veya kaçırılan şahıslardan gasp yapıldığı bilinmektedir (Gürtekin, 2008: 28). Örgütün 1991-1994 yılları arasında İstanbul-Batman hattında çalıntı arabaları pazarlamak suretiyle de maddi kaynak sağladığı ileri sürülmektedir (Bulut ve Faraç, 1999: 175). Somut bulgulara ulaşılmış olmasa da örgütün İran’dan maddi destek aldığı da ileri sürülen iddialar arasındadır (DDGMCB, 2000: 68-69).

f. Türkiye Hizbullahı ve İran İslam Cumhuriyeti

Türkiye Hizbullahı’nın ülke dışında bir eylem yapmaması onun daha çok yerel bir terörist örgüt olarak algılanmasına yol açmıştır. Fakat eylemleri Türkiye ile sınırlı kalması, dış destek ve yardımdan yoksun olduğu anlamına gelmemektedir. Lübnan Hizbullahı ya da onun Orta Doğu’daki uzantılarıyla organik bir bağı olmayan Türkiye Hizbullahı, mezhep farklılığı bir yana bırakılırsa; ideoloji, yöntem ve amaçlar bakımından o gruplara benzer özellikler taşımaktadır. Ayrıca güvenlik güçleri tarafından ele geçirilen kitap ve dokümanlar, örgütün İran rejimine karşı sempati duyduğunu ortaya koymaktadır (Aras ve Bacık, 2002: 149).

Günümüzde, ABD başta olmak üzere, birçok batılı ülke İran'ı teröristlere destek veren bir ülke olarak görmektedir. İran İslam Devrimi ile başlayan bu tehdit algısının en temel nedeni devrim sonrası İran dış politikasının temel unsurlarından birisi olan devrim ihracı ya da ezilenlerin/Müslümanların dayanışması politikasıdır. Bu politika İran Anayasası'ndaki düzenlemelerle de somutlaştırılmıştır¹⁶⁹ (Sinkaya, 2005: 6). Humeyni amaçlarını "Devrim İslamî'dir, sadece İran'a özgü değildir, tüm insanlık için kurtuluş yoludur. Bu yüzden İslamî bir hareket kendisini belli bir ülke ile sınırlayamaz ... Devrimimizi ihraç etmek istiyoruz dediğimizde, maksat, İran'da gördüğümüz ruhaniyet coşkusu dışarıya taşımamızdır..." sözleriyle ifade etmiştir (Akt. Çitlioğlu, 2001: 249). İran'ın devrim ihraç politikası, laik batı normlarını benimseyen sınır komşusu Türkiye için de önemli bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Fakat İran ile Türkiye'deki radikal İslamcı terör örgütleri arasında organik bir ilişki olup olmadığı kesin olarak ortaya konulamamıştır. Bununla birlikte, terörist beyanları ile bazı raporların böyle bir ilişki konusunda yeterli veriyi sağladığı düşünülmektedir.

İran'ın Türkiye'deki terörizme sağladığı destek, ilk kez 1982-1984 yıllarında resmî kayıtlara girmiştir. Kasımpaşa Hizbullahı¹⁷⁰ olarak bilinen grubun yargılanmasına ilişkin mahkeme kayıtlarında; grubun liderlerinden İrfan Çağırıcı ile iki örgüt üyesinin İran'a giderek, Ahmet Sacoî isimli şahsın yardımıyla silah temin edip askerî eğitim aldıkları; 1986 yılında üç örgüt üyesine Mako ve Kum şehrinde şeriat devlet sistemi konusunda, 1988 ve 1989 yıllarında Tahran'a yakın bir yerde askerî konularda eğitim verildiği; 1988'de bir üyenin İran'da *Hizb-ül-Dava* isimli örgüt elemanlarıyla görüştüğü bilgileri yer almıştır (Akt. Faraç, 2002: 161-162).

¹⁶⁹ İran Anayasası'nın başlangıç kısmındaki ifade; "...Kanun-u Esasi bütün mustazafların [ezilmişlerin] müstekbirine karşı zaferini hedef alan bir hareket demek olan İran İslam İnkılâbı'nın muhtevasını nazara alarak bu inkılâbın ülke içinde ve dışında sürdürülmesi ortamını sağlar ve özellikler diğer halk ve İslam hareketleriyle milletlerarası alanda ilişkiler geliştirmeye çalışır ki, tek dünya ümmeti yolunu hazırlasın... ve bütün yeryüzünde yoksun ve zulüm altında olan milletlerin kurtuluş savaşımının sürdürülmesi gereken düzeye erişsin" şeklindedir. Yine Anayasa'nın 3/16'ncı maddesinde; "Ülkenin dış siyasetinin İslam ölçülerine dayanılarak düzenlenmesi, bütün Müslümanlara karşı kardeşlik ödevlerinin üstlenilmesi ve yeryüzü mustazaflarının elden gelen esirgenmeksizin korunması" hükmüne yer verilmiştir. Dış siyaset başlıklı X. Fesil, 154'üncü maddede "İİC [İran İslam Cumhuriyeti], bütün insanlık düzeyinde insanın mutluluğunu ülkü bilir ve hürriyeti, hak ve adalet yönetimini bütün insanlığın hakkı olarak tanır. Şu halde, başka milletlerin işlerine karışmaktan tamamen sakınmakla birlikte, mustazafların müstekbirlere karşı hak arama savaşımını yeryüzünün her noktasında destekler." (Hatemi, 1980'den akt. Sinkaya, 2005: 3-4).

¹⁷⁰ TBMM Faili Meçhul Cinayetleri Araştırma Komisyonu Raporu (1985)'na göre; adı geçen grup 1993 yılında İslamî Hareket olarak tekrar ortaya çıkmış ve 19 üyesi yakalanmıştır (Akt. Çakır, 2001: 42).

Genelkurmay Başkanlığının 1997 yılındaki basın bilgilendirme toplantısında da İran'ın radikal hareketlere sağladığı desteğe vurgu yapılmıştır. Toplantıda, İran Büyükelçiliği ve Başkonsolosluğu kanalıyla, Türkiye'deki radikal İslamcı gruplara maddi destek, pasaport ve İran'da barınma imkânı sağlandığı belirtilmiştir (Akt. Çitlioğlu, 2001: 246).

Türkiye Hizbullahı'nın teşkilat şemasının İran İstihbarat Servisi'ne bağlı Devrim Muhafızlarıyla (Pasdar) benzerlik göstermesi de (D6ACM, 2009: 72) kuruluş aşamasında İran'dan destek alındığına işaret etmektedir. İran'da örgüt üyelerine verilen siyasi ve askerî eğitimde Pasdar'dan bir personelin görevlendirildiği de ileri sürülmektedir (Faraç, 2002: 22). Millî Güvenlik Kurulu'na sunulan bir raporda; sorgulamalarda üst düzey örgüt mensuplarının İran'a gittikleri, burada askerî ve siyasi eğitim aldıkları, doğu illerinde kılavuzlar eşliğinde yaya olarak veya yasal yollardan pasaportla sınırı geçtikleri, orada lüks bir villada kaldıkları, Tahran yakınlarında bir dağda 1,5 ay süreyle askerî eğitim aldıkları, Kum kentinde örgütü Silvanlı Melle Enver'in temsil ettiğinin öğrenildiği bilgilerine yer verilmiştir (Akt. Faraç, 2002: 42-43).

İran'ın sağladığı destek dışında, terör örgütlerini kendi amaçları için Türkiye'de kullandığı da iddia edilmektedir. 04 Haziran 1992'de İstanbul'dan kaçırılarak öldürülen ve Yalova'da ormanlık alana gömülen Humeyni karşıtı Ali Akbar Gorbani'ye yönelik eylemi gerçekleştirenlerden Cengiz Sarıkaya, Temmuz 1993'te Bursa'da yakalanmıştır. Şahsın İran'da Badigan kampında askerî eğitim gördüğü ve İslamî Hareket'in en önemli tetikçilerinden biri olduğu anlaşılmıştır (Faraç, 2002: 22). İran'a ve Humeyni'ye yakın olan Menzil'in dinî lideri Mansur Güzelsoy başından beri İran devrimini desteklemiş ve Sünnî çevrelerden yapılan mezhepçi eleştirilere karşı durmuştur. Menzilciler İran'daki Amerikan karşıtı Ayetullah Ali Hamaney'in çizgisini benimserken, İlimciler reformcu olarak bilinen Haşim Rafsancani ve Muhammed Hatemi çizgisini izlemişlerdir (2002: 64).

İtiraflarında İran konusunda açıklamalar yapan Abdülaziz Tunç, 1998 Mayıs ayında Edip Gümüş'le birlikte Van'a gittiklerini, oradan bir örgüt mensubu kılavuzluğunda yaya olarak İran'a geçtiklerini ve Tahran'a ulaştıklarını belirtmiştir. Tahran'da Türk Büyükelçiliğine yakın bir villada kalarak Hüseyin Velioğlu'nun da

kendilerine katılması üzerine İranlı yetkililerden askerî ve siyasi eğitim aldıklarını beyan etmiştir. Derslerde cemaatleşmede dikkat edilecek hususlar, cemaat içerisinde sır gizleme, itaat, takip ve karşı takip, silah kullanılması, el bombası ve patlayıcı maddelerin yapımı ve kullanılması konularında bilgi aldıklarını ifade eden Tunç, Velioğlu'nun İran'dan sonra Irak'ın kuzeyindeki Şeyh Osman olarak bilinen Kürt Hizbullah liderinin koruması altında kaldığı ve 1998 yılı içerisinde yurda döndüğü öne sürülmektedir (Faraç, 2002: 89, 101, 118, 160). İran'a yasal yollardan üç kez gittiğini, ilk gidişinde Velioğlu ile birlikte Makû'den Tahran'a seyahat ettiklerini beyan eden Edip Gümüş, siyasi ve askerî eğitim verilen bir villada kaldığı iddialarını reddetmektedir (Faraç, 2002: 141).

Türkiye Hizbullahı'nın kuruluşu, gelişimi ve mücadele seyrinde İran'ın hiç bir fiilî girişimi, maddî etkisi veya müdahalesinin söz konusu olmadığını vurgulayan Bagasi, yöntemleri ve mücadele tarzıyla İslam'ın özüne ve aslî kaynaklarına dayandığını söylediği İslam İnkılâbı'nın¹⁷¹ ise kendilerinde büyük sevinç yarattığını belirtmektedir (Bagasi [web], 2004: 240-241). Mezhepsel ve millî kaygılarla İran Devrimi'ne duyarsız kalınmadığı, İmam Humeyni'nin fikirlerinin esas alındığı, İran Devleti inkılâbî çizgiden sapsa bile kendilerinin Humeyni'nin çizgisine bağlı kalacakları vurgulanmaktadır ([web], 2004: 242).

2. TÜRKİYE HİZBULLAHI VE ŞİDDET

a. Örgütün Şiddet Yöntemleri

DDGMCB'ce hazırlanan iddianamede; örgütün gerçekleştirdiği eylem türleri silahlı saldırı, kundaklama, satırlama, adam kaçırma, darp, kezzap atma, tehdit, yol kesip silahla tarama, sorgulama, gasp, iple boğma şeklinde sıralanmaktadır. Çoğu diğer terör örgütleri ya da suç gruplarınca kullanılan bu şiddet yöntemleri içerisinde satırlama¹⁷², kezzap atma¹⁷³, sorgulama¹⁷⁴ ve iple boğma¹⁷⁵ özellikle dikkat

¹⁷¹ Örgüt sol ideolojilerle özdeşleştiği “devrim” yerine “inkılâp” kelimesini kullanmaktadır.

¹⁷² Satır denilen kasap ve döner bıçaklarının kullanıldığı bu yöntemde başta Menzil grubu mensupları olmak üzere, hayat kadınları, İslamî tarzda giyinmeyen kadınlar, okullarda erkeklerle konuşan kız öğrenciler ile Ramazan ayında hizmet veren lokanta sahipleri ile oruç tutmayan kişiler hedef alınmıştır. 1993 ve 1994 yıllarında adli mercilere 120 civarında satırlama olayı intikal etmiştir (DDGMCB, 2000: 60).

¹⁷³ Sadece Türkiye'de değil, İran ve Orta Doğu'daki diğer Hizbullah grupları tarafından kullanılan bu yöntemde, kıyafetleri İslamî kurallara aykırı görülen kadınlar hedef alınmaktadır (DDGMCB, 2000: 60).

çekmektedir (2000: 59-64). Saldırgan ile mağdur arasında fizikî bir yakınlık gerektiren bu eylemler, Türkiye Hizbullahı'nın şiddet konusunda ayrı bir yere konulması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Radikal İslamcı terörizmin bütün özelliklerini sergileyen Türkiye Hizbullahı, hem Şii geleneğe bağlı İran'ın, hem de Sünnî gelenekten gelen Mısır'daki İslamcı hareketlerin etkisinde kalmıştır. Eklektik bir görüntü sergileyen örgütün şiddet konusunda kendine has bazı özellikler geliştirdiği görülmektedir. Eylemlerinde hançer kullanan Haşhaşinler ile kurbanlarını iple boğan *Thuglar* (Rapoport, 1984) ya da Haricîler (Akyol, 2000) dışında, terör eylemlerinde terörist ile kurbanın yakın ilişkisine nadiren rastlanılmaktadır. Saldırgan ve mağdur arasındaki yakın ilişkinin terörist eylemlere zarar verebileceği fikrine rağmen¹⁷⁶, Türkiye Hizbullahı'nın kullandığı eylem yöntemleri (iple boğma, işkence ve sorgu, domuz bağı) mağdurla terörist arasında fiziken çok yakın ve uzun süreli bir ilişkiye dayanmaktadır. Bu iki şekilde açıklanabilir: Teröristin kurbanı “insanlık dışı hâle getirme”deki (Bandura, 1998: 180) başarısı ve “kutsal eylemi”ni “Allah'ın izlediğine” (Rapoport, 1984: 660) inanmasıdır. Terörist kurbanını “şeytan”, “tağut”, “İslam ve Allah düşmanı” olarak nitelendirdiğinde, ona karşı uyguladığı şiddet karşısındaki ahlâki engellemelerden kolaylıkla kurtulabilmektedir. Eylemi “Allah rızası” için yapıyor olduğu inancı ise bu eylemi kutsallaştırmakta ve şiddeti adeta ibadetle eşdeğer gösterebilmektedir.

Beykoz'daki operasyonda teslim olan örgüt yöneticilerinden Cemal Tutar'ın mahkemedeki beyanı oldukça dikkat çekicidir (Akt. Faraç, 2002: 148) :

¹⁷⁴ Özellikle muhaliflere ve örgüt içinde ajan olarak gördükleri şahıslara karşı tüm terör örgütlerinin kullanığı bu yöntemde Türkiye Hizbullahı'nın oldukça ileri gittikleri görülmektedir. Sorgulama bu iş oluşturulmuş “sorgu ve infaz” birimlerince toprak altında özel olarak inşa edilmiş sığınaklarda gerçekleştirilmekte ve sorguda yapılan görüntü kayıtları üst düzey sorumlulara ulaştırılarak, itiraf noktasına kadar devam etme şeklinde yapılmaktadır. Diyarbakır ili Silvan İlçesi Yolaç (Susa) Köyü ve Çınar İlçesi Karabudak Köyü kırsalındaki sığınaklarda yapılan sorgulamalar sonucunda birçok insanın öldürüldüğü ortaya çıkmıştır (DDGMCB, 2000: 61-62; Aydıntaşbaş [web], 2000: 15-22).

¹⁷⁵ Sorgulamalarda kullanılan bu yöntemde şahıslar, “domuz bağı” tâbir edilen şekilde elleri ve ayakları aynı noktadan bağlanarak sığınaklarda bekletilmekte ve infaz emri geldiğinde boğularak öldürülmektedirler. 2000 yılında Türkiye genelinde aynı yöntemle infaz edilen 100'e yakın insan cesedi bulunmuştur (DDGMCB, 2000: 63).

¹⁷⁶ “Stockholm” ve “Lima Sendromu” konusunda bkz. s.130.

“Gerçek amacımız devamlı şiddet, cinayet, korku ve sabotaj olsaydı, çok değil yalnızca 20-30 kişilik bir yapılanma ile Türkiye’yi kan gölüne çevirebilirdik. Ortaya çıkan cesetleri gömmek yerine bazı örgütlerin yaptığı gibi cesetlerin ağzına para koyarak asabilirdik. Böylece toplumu daha iyi ipnotize edebilirdik. Hedef göstermeksizin intihar saldırıları gerçekleştirerek sadece toplumu değil devleti de ipnotize edebilirdik. Şimdi bile istersek yapabiliriz. Ancak bizim inancımızda hedefe götüren her yol mübah değildir.”

Bu açıklama, örgütün şiddet konusunda modern terör örgütlerinden farklı bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Örgütün, modern terörizmin önemli özelliklerinden olan şiddet eylemi yoluyla izleyicilere mesaj verme kaygısı taşımadığı anlaşılmaktadır. “Netice sonucu haklı kılar” şeklinde “sonuç odaklı” bir yaklaşım (O’Boyle, 2002: 25) benimsenmediğinin vurgulanması da eylemin kendisinin “kutsal” görüldüğüne (Rapoport, 1984: 674) işaret etmektedir.

b. Örgütün Şiddet Konusundaki Söyleminin Analizi

Türkiye Hizbullahı’nın gerçekleştirdiği eylem türlerinden ve terörist açıklamalarından yola çıkarak, şiddetin nasıl meşru gösterildiği konusunda çeşitli genellemeler yapmak mümkündür. Fakat örgütün şiddet konusunda kendi üyelerine ve kamuoyuna verdiği mesajlar da oldukça önemlidir. Bu nedenle araştırmanın bu bölümünde Türkiye Hizbullahı’nın 2004 yılında yayımladığı “Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler” isimli kitap analiz edilmiştir¹⁷⁷. Araştırmanın giriş bölümünde detaylı olarak açıklandığı gibi, adı geçen kitapta yer alan anahtar kelimeler tespit edilerek ilişki durumuna göre temalara indirgenmiş ve daha sonra gruplandırılarak kodlamalar oluşturulmuştur. Tablo-5’te örgütün şiddetin gereçlendirilmesi konusundaki vurgu ve açıklamalarına ilişkin tespit edilen beş kavramsal kodlama görülmektedir. Bu kodlamaların birbirleri ile yakından ilişkili olduğunu; bu nedenle bazı temaların ya da anahtar kelimelerin hangi kategori altından kodlanacağı konusunda kesin çizgiler çizilemeyeceğini belirtmek gerekir.

¹⁷⁷ Adı geçen kitaba, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığına erişimi engellenen “<http://huseyni.sevda.net>” isimli internet sitesi dışında “<http://www.susaningulleri.biz>” ve “<http://beykozyolcusu.tr.gg/kd-hizbullah.htm>” isimli sitelerden ulaşmak da mümkündür.

Tablo-5: Türkiye Hizbullahı'nın Şiddete İlişkin Söyleminin Kodlandırılması.

S.Nu.	Kavramsal Kodlamalar	Temalar
1	Aşamalı Strateji	Tebliğ, davet, cemaat ¹⁷⁸ , eğitim, kıyam
2	Örgütün Kendini Tanımlaması	Cemaat, Hizbullah, Hizbullahi Cemaat, Hizbullahi Hareket
3	Şiddetin Nedeni	Mağduriyet
4	Şiddetin Hedefleri	PKK, Menzil Grubu, devletin güvenlik güçleri ve diğer hedefler
5	Hedeflerin Tanımlanması	PKK; Zalim, işbirlikçi, teslimiyetçi, taşeron, gerilla, Kemalist rejimin milis gücü, militan, ispiyoncu, kontra hareketi, materyalist ilhadi ideoloji, Menzil Grubu; Nifak Grubu, Nifak Grupçuğu, Münafık, fitne ve bozguncu, Devlet ve güvenlik güçleri; TC, Tağuti zulüm rejimi, Gayr-ı İslamî Laik Kemalist zulüm rejimi, Laik şovenist Kemalist rejim, Diğer hedefler; işbirlikçi ve ajanlar.

Analizde tespit edilen kodlamalardan hedeflere ilişkin olanlar, örgütle ilgili yapılan bir araştırmadaki bulgularla kısmen örtüşmektedir. Hizbullahi öğretinin Müslümanlara; Allah'ın askeri olarak O'nun davasına hizmet etmek ya da şeytanın hizmetkârı olmak şeklinde iki seçenek sunduğunu belirten Uslu (2007: 134-136), örgütün hedeflerinin tağutlar, zalimler ve münafıklar olduğu sonucuna varmıştır. Bu unsurlar, bu araştırmadaki analizde hedeflerin tanımlanmasında kullanılan temalar arasında yer almaktadır. Aşağıda kavramsal kodlamalara ilişkin analizler ile bu kavramlar arasındaki ilişkilere yer verilmiştir.

(1) Aşamalı Strateji

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, örgütün öncelikle tebliğ yoluyla başlayan ve “kıyam”a kadar uzanan “aşamalı bir strateji” benimsediği görülmektedir. Bu strateji, siyasi radikalleşmede “radikal gruba katılım-aşamalı geçiş” (*slippery slope*) olarak ifade edilen süreçle de uyumludur (McCauley ve Moskalenko, 2008:

¹⁷⁸ Burada cemaatleşme anlamında kullanılmaktadır.

429-430). Radikal İslamcı terörizmin ortak özelliklerinden olan “tebliğ, cemaat ve cihat” şeklindeki aşamalı stratejiye rağmen kitapta “cihat” kavramına doğrudan yer verilmemiştir. Bunun bazı nedenleri olabilir. Birincisi; örgüt 17 Ocak 2000 yılındaki operasyon sonrasında yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığında henüz cihat aşamasına geçmemiştir. İkinci olarak, 11 Eylül 2001’den sonra cihat konusunda artan ve cihada olumsuz bir anlam yükleyen tartışmalar nedeniyle, kavramın kendisinin doğrudan kullanılmasından kaçınılmış olabilir.

Örgütün bu kitapta açıkça vurgulanmamasına rağmen “cihat” kavramını kullandığı ve benimsediği başka kaynaklarda yer alan açıklamalarda görülmektedir Cemal Tutar ([web], 2011: 20-21) “Canın, malın, ırzın ve düşmanlara karşı vatanın müdafaası” ve “Allah’ın dinine yapılan davetin önündeki engellerin kaldırılması” şeklinde iki durumda cihada başvurduklarını belirtmektedir. Bununla birlikte örgütün “aşamalı strateji” konusundaki söylemi daha çok okul, cami, “medrese” ve köylerdeki tebliğ ve davet çalışmalarını içermektedir. Bu çalışmalar neticesinde istikrarlı bir şekilde büyüyerek taban bulduğunu ileri süren örgüt, sosyal alanlarda da faaliyette bulunduğunu belirtmektedir. Halkın “her konuda cemaatin hakemliğine başvurduğunu” söyleyen Bagasi ([web], 2004), yıllardır halledilemeyen, mahkemelerce çözüme kavuşturulamayan arazi ve kan davaları gibi ailevi ve toplumsal anlaşmazlıkların İslamî kurallar çerçevesinde “Cemaat” tarafından çözüldüğünü ileri sürmektedir.

Devletle çatışacak güce erişene kadar sürmesi beklenen tebliğ, davet, eğitim ve sosyal alandaki faaliyetleri cihat için “ön hazırlık” safhası olarak görmek de mümkündür. Nihai amaç ise laik rejimi ortadan kaldırmaktır. Bagasi ([web], 2004: 242) diğer selefleri gibi, İmam Humeyni’nin hareketinin İslam dünyasına kazandırdıklarına daima sahip çıkılacağını vurgulamaktadır. Jurgensmeyer (2003: 148-150)’in iyi ile kötü arasındaki “kozmetik savaş” olarak nitelendirdiği bu mücadelenin sonsuza kadar sürdürüleceği anlaşılmaktadır. Bagasi ([web], 2004: 255-256)’nin kitabında “Son Söz” başlığı altında yer alan şu açıklamalar bunu doğrular niteliktedir:

“...Allah’ın kelamı en üstün olsun, yeryüzünde şirk ve zulüm olmasın dediğimiz için Tağutların hışmına ve saldırılarına maruz kalıyoruz. Zalimler, bu zulümleriyle dünya hayatımızı karartabilir, bizi esir alabilir veya öldürebilirler, ancak inancımızı, düşüncemizi ve haklı davamızı hiçbir zaman ortadan kaldıramayacaklardır. Bize

zulmeden zalimler şunu çok iyi bilsinler ki, eğer bu işten el çekmezlerse ... hayatlarını zehir edip cehenneme çevireceğiz. Bize zulmeden zalimler hiçbir zaman bu dünyada rahat bir hayat sürdüremeyecektir. Adaletsizlik, zulüm, küfür ve şirk var oldukça, Müslümanlar kendi topraklarında insanlık dışı baskı ve muameleye tabi tutulup esaret ve zillet içinde bir hayat yaşamaya mahkûm edildikçe, İslamî inançlarını öğrenme, yaşama ve tebliğ etme hakkından mahrum bırakıldıkça İslami mücadele var olacak ve devam edecektir. Cemaatın mevcut varlığı son bulsa veya yok edilse dahi, bu mücadeleyi onların çocukları ve onlardan sonra gelen nesiller devralıp bu yolu devam ettirecek ve zulüm rejimi hiçbir zaman rahat yüzü görmeyecektir...”

(2) Örgütün Kendini Tanımlaması

Örgütün kendisini tanımlamak için kullandığı kavramlar, terör örgütlerince sıklıkla kullanılan “mücahit”, “savaşçı” “özgürlük savaşçısı”, “komando”, “gerilla” ya da “terörist”, “örgüt” gibi kavramlar değil, “Cemaat”, “Hizbullah”, “Hizbullahi Cemaat” ya da “Hizbullahi Hareket” şeklindedir. Genel olarak bu kavramların kullanılma sıklığına bakıldığında (Ek-Ç), örgütü klasik anlamda radikal İslamcı bir örgüt olarak tanımlamak uygun olacaktır. Fakat örgütü sadece “cemaatsel kimlik”le tanımlamak yeterli değildir. Örgütün kendi tanımlamak için kullandığı “Hizbullahi Cemaat, Kürdistan çıkışlı, Kürdistan merkezli ve mensuplarının büyük çoğunluğunu Kürtlerin teşkil ettiği İslamî bir harekettir.” şeklindeki ifade (Bagasi [web], 2004: 55), bu konuda ciddi ipuçları vermektedir. Bu tanımlamada ve kitabın genelinde etnik kimliğe yapılan güçlü vurgu (Ek-Ç), radikal İslamcı hareketlerin genel yaklaşımından ayrılmaktadır.

“Etnik kimlik” vurgusunun İslamî anlayışla bağdaşmaması nedeniyle, yukarıdaki çok açık tanımlamaya rağmen, örgüt tüm Müslümanları kapsayan İslam’ın evrensel ilke ve ideallerine uygun bir örgüt olduğunu vurgulama ihtiyacı duymaktadır. Fakat bu çekince bile, satır aralarında “Kürdistan” idealinin yer almasına engel teşkil etmemektedir (Bagasi [web], 2004: 56):

“... Hem Kürdistan’da ve hem de Türkiye genelinde ... Müslümanları içinde barındırmaktadır... [İ]steyen her Müslüman’ın içinde yer alıp mücadele verebileceği bir harekettir. Çünkü İslami bir hareket, İslam’ın evrensel ilke ve ideallerine uygun bir dünya görüşüne sahip olmak ve her hususta İslami ölçülere uygun hareket etmek mecburiyetindedir... İslami bir hareket, İslam’ın evrenselliğine aykırı olan ve İslami naslarla çelişen hiçbir hedef ve amaç peşinde olamaz... İslami hareketin evrensel olması,

bölgeci veya ulusçu olmaması, onun mücadele verdiği coğrafyada bulunan insanların ve özellikle içinde doğup, büyüüp geliştiği toplumun ve mensubu bulunduğu ulusun sorunlarına duyarsız kalması anlamında değildir... İslam, her Müslüman ferdin veya İslami hareketin içinde doğup büyüdüğü, mücadelesini içinde yürüttüğü toplumun ve halkın dertleriyle ilgilenmeye ve sorunlarını çözüme kavuşturmaya öncelik vermektedir. Bunun için, hedefi zulmü, adaletsizliği, ayrımcılığı ve sömürüyü yok etmek olan İslam dinini yeryüzüne hâkim kılmak için mücadele eden ve bu mücadelesinde bu dinin temel ilkelerini esas alan İslami bir Cemaatın, kendi halkının ve içinde yaşadığı toplumun sorunlarına duyarsız kalması düşünülemez...”

İtirafçı Abdülaziz Tunç, örgütün ideolojisinin temelinde milliyetçilik olmadığını; örgüte Kürtler dışında Malatya’dan Kayseri’den, Akdeniz’den gelen Türklerin olduğunu; bölgedeki Arapların da örgüte olumsuz bakmadıklarını söylemiştir. Bununla birlikte, 1990’lardan itibaren Hüseyin Velioglu’nun Kürtlere ve Kürdistan’a bakış konusunda bir kitap yazmaya başladığını da ifade etmektedir (Çakır, 2001: 154). Bugün olduğu gibi, ilk dönemlerde de “İslamcı kimliği” ön planda olan örgütün, o dönemlerde “etnik kimliğe” nasıl baktığına ilişkin yeterli bilgi bulunmamaktadır. Fakat 2004 yılındaki açıklamalarda yer alan etnik kimlik vurgusu, İslamî bir hareket olarak bilinen örgüt için oldukça dikkat çekicidir (Ek-Ç). Kürt kimliği konusundaki bu bulgu, başka araştırmalardaki bulgularla da örtüşmektedir. Türkiye Hizbullahı liderlerinin örgüt üyelerinden ne tür kimlik özellikleri beklediklerini araştıran Cinoğlu (2008: 130)’nun bulguları arasında “Kürt Milliyetçiliği” de yer almaktadır¹⁷⁹. Son dönemde Kürt kimliğinin ön plana çıkarıldığını söyleyen Gareth Jenkins, örgütün Kürt milliyetçiliği ve Said-i Nursi’yi sembolleştirmeye çalıştığını, devlete ve PKK’ya karşı HAMAS modelini benimseyebileceğini ileri sürmektedir (Akt. Yıldız [web], 2011).

¹⁷⁹ Cinoğlu (2008) araştırmasına, “Kendi Dilinden Hizbullah...” isimli kitaba ilâve olarak Menzil grubu liderlerinden Mansur Güzeysoy, Fidan Güngör ve Zeki Savaş’ın yazdığı üç kitabı da dâhil etmiştir. Araştırmada İlim Grubu açısından bulunan diğer kimlik özellikleri; cihat konusundaki güçlü bir inanç, askerî, siyasi, dinî ve kolektif direniş konusunda güçlü bir inanç, şehitlik isteği, dünyayı günahkârlardan arındırma isteği, Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı savaşıma arzusu, günde beş vakit namaz kılmak, oruç tutmak, haccin kutsallığına inanmak, zekât vermek, hiyerarşi, örgütsel yapıyı sahiplenmek, dünya nimetlerine heves etmemek, Allah düşmanlarına nefret beslemek, dini eğitimin önemine inanmak, aşamalı gelişime inanmak, sabırlı olmak, daha büyük Müslümanların daha çok işbirliği yapmasına inanmak, mahalli ve ulusal politikada yer almak, cemaat kimliğinin en büyük güç olduğuna inanmak şeklinde sıralanabilir.

(3) Şiddetin Nedenleri

Örgütün yasadışı şiddeti meşru göstermede kullandığı en önemli gerekçe “mağduriyet”tir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti devletinin “zulmü”, “baskı ve işkencesi”, “haksızlığı”, “saldırıları”, “ayrımcılığı”, “sindirme politikası”, “imha amaçlı uygulamaları”, “tehditleri” ve “provokasyonları” şiddet gerekçesi olarak sıkça vurgulanan temalar (Ek-D) olarak ortaya çıkmaktadır. Rejimin saldırılarının genel olarak İslam’ı ve Müslümanları hedef aldığı vurgulanmaktadır (Bagasi [web], 2004: 49):

“Laik Kemalist rejim, ... İslamı toplumsal alan dışına itmek ve etkisizleştirmek amacıyla İslam’a ve Müslümanlara karşı genel bir sindirme politikası izlemiştir ... kendisine düşman ve tehlike olarak gördüğü İslamı sadece yönetimden uzaklaştırmakla kalmamış, İslam’ın kültürel varlığına ve toplumda bireysel olarak yaşanmasına dahi tahammül etmemiştir. İslam ve Müslümanlara karşı olan kin ve nefretinden dolayı, İslam’ın fert ve toplum hayatından uzaklaştırılması doğrultusunda sürekli ve aralıksız bir mücadele yürütmüştür ... Müslüman halk, büyük acılar çekmiş ve mağdur edilmiştir...”

Müslümanların uğradığı ileri sürülen baskı ve zulüm dışında, Kürtlerin etnik kimliklerinde dolayı da ayrıca zulme uğradığı sıkça vurgulanan bir temadır. Bu “mağduriyet”in giderilmesi için “kendisini büyük bir kitlenin temsilcisi olarak gören, halkın büyük bir kesiminin destek ve sempatisini kazanarak geniş bir kitleyi temsil gücüne kavuştuğunu” iddia eden örgüt kendisini “Kürdistan merkezli ve mensuplarının çoğunu Müslüman Kürtlerin oluşturduğu İslamî bir hareket olarak Kürdistan ve Kürtlerle ilgili her türlü sorun ve gelişmeyle direkt ilgili” olarak görmektedir (Bagasi [web], 2004: 70).

“Özellikle Kürdistan ve Müslüman Kürt halkı söz konusu olunca, faşist, ırkçı, inkârcı ve asimilasyoncu karakterinden dolayı Kemalist rejimin zulmü daha da katmerleşmiştir. TC, Kürdistan’da genel olarak bütün halka karşı sistemli zulüm politikaları yürütmekle beraber, özel olarak da baş gösteren İslami kıyam ve halk hareketlerine karşı imha amaçlı saldırı ve operasyonlar gerçekleştirmiştir. Hatta rejime karşı örgütlü bir faaliyet yürütmedikleri ve fiili bir kıyam teşebbüsü içinde olmadıkları halde, sadece İslamî tebliğ ve toplumu irşat amaçlı bireysel faaliyet yürüten bir çok İslam âlimi ve önemli şahsiyet, acımasız bir şekilde baskı ve işkencelere tabi tutulmuştur. Bunların çoğu zindanlara atılmış, bir kısmı şehid edilmiş ve çok sayıda insan da sürgüne gönderilmiştir.

“...TC, sürekli olarak Müslüman Kürtlere hem İslami ve hem de Kürt kimliklerinden dolayı zulmetmiştir. Aynı şekilde, diğer rejim muhalifi Kürtler de hem ideolojik kimliklerinden ve hem de Kürt kimliklerinden dolayı zulüm görmüşlerdir. Ancak Müslüman Türkler ile diğer rejim karşıtı Türkler ise, ya sadece İslami kimliklerinden veya sahip oldukları ideolojik düşüncelerinden dolayı haksızlık ve zulme uğramışlardır. Böylece, bu ırkçı ve ayrımcı tutum nedeniyle rejim muhalifi Kürtler, laik şovenist Kemalist rejim tarafından sürekli olarak her iki kimliklerinden dolayı iki yönden zulme uğramış ve mağdur edilmişlerdir...”

Devletin Türkiye’deki tüm Müslümanlara ve özellikle de Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki Kürt kökenli insanlara uygulandığını iddia ettiği zulüm ve baskı şiddetin en önemli gerekçesi olarak gösterilmektedir.

Örgütün PKK ve Menzil grubuna karşı uyguladığı şiddet de benzer gerekçelere dayandırılmaktadır. PKK ile girilen çatışmanın nedeni, PKK’ya karşı bir direniş olarak ifade edilmektedir. “Yılların birikimi olan İslamî mücadelesini, Marksist, Leninist ideolojinin Kürdistan’daki taşeronu, İslam düşmanlarının Kürdistan’daki piyonu mülhi[t]¹⁸⁰ ve zalim PKK’nin keyfi arzuları için terk etmeme” adına böyle bir çatışmaya girmek durumunda kaldığını belirten örgüt (Bagasi [web], 2004: 92), bu çatışmaları “PKK’nin başka bir alternatif bırakmaması sonucu Cemaatin zorunlu olarak içine girdiği ... dayatma ve imhaya karşı bir savunma savaşı” (2004: 107) olarak tanımlamıştır. Örgütün PKK’ya karşı yönelttiği şiddeti haklı göstermek için kullandığı temalar ise “ahlâki ilke ve kural tanımaması”, “tahammülsüzlük”, “karalama kampanyası”, “korku ve baskı”, “sindirme politikası”, “propaganda ve psikolojik savaş”, “zulüm ve adaletsizlik”, “tehdit”, “baskı ve şantaj”, “düşmanca tutum” gibi kavramlardan oluşmaktadır.

Örgüt, Menzil grubu ile olan çatışmanın nedenlerini ise birliktelik sürecinde “Cemaat”in gösterdiği samimi tavır ve fedakârlıklara karşılık, kendisine sunulan fırsatları münafıkça ve sinsice kendi çıkarları doğrultusunda “Cemaat”in aleyhine kullanmasıyla açıklamaktadır (Bagasi [web], 2004: 177-178):

“...Cemaatin ... sunduğu bu ortam ve imkânları ganimet bilip, kendilerine bırakılan sorumluluk alanlarında her türlü fitne, bozgunculuk, tahrip ve nifak çalışması yaptıkları net olarak ortaya çıktı... İslam’a hizmet etsinler diye kendilerine bırakılan faaliyet alanlarında muhatap oldukları insanlara, sanki var olan ve gelişen bu mücadele ve imkanlar kendi grupçuklarının ... çalışmasının devamı ve semeresiymiş şeklinde bir

¹⁸⁰ “Mülhit” kelimesi “dinsiz, imansız, doğru yoldan çıkmış” anlamında kullanılmaktadır (TDK [web], 2011).

görüntü vererek, ... yaklaştıkları ve ilgilendikleri insanlara davayı ve mücadeleyi değil, kendilerini anlatıp, kabullendirip sevdirmeye ve etkinlik kurmaya çalışmışlar... davaya hizmet anlayışından uzak bir şekilde hareket edip, ... insanları Cemaatten koparmak için münafıkça yaklaşarak bozgunculuk yapmışlar... kendi grupçuklarına kazandırabileceklerine inandıkları herkese münafıkça yaklaşıp; ‘Gerçek anlamda biz farklı ve birbirinden ayrı iki cemaatiz. Varolan bu çalışma ve faaliyetler bizim eskiden beri devam eden grubumuzun çalışmasıdır. Durumunuzun ve geleceğinizin netlik kazanması ve çalışmaların çakışmaması için bu iki Cemaatten birisiyle beraber olma hususunda kararınızı vermeniz ve tercihinizi yapmanız gerekir’ diyerek bu insanları iki seçenekten birini tercihe zorlamışlardı...”

Menzil grubuna yöneltilen şiddetin gerekçeleri ise “fitne, bozgunculuk, tahrip ve nifak çalışması”, “fedakârlık ve dürüstlüğe ihanet”, “grup çıkarlarını gözetme”, “silahlı, satırlı ve sopalı saldırılar”, “iftira ve ithamlar”, “mülhid ve zalimlerle aynı safta yer alma”, “karalama ve yıpratma”, “Cemaat aleyhinde propaganda” gibi temalarla açıklanmaya çalışılmaktadır.

(4) Şiddetin Hedefleri

Türkiye Hizbullahı’nın şiddet kullandığı dört farklı hedef vardır: PKK terör örgütü, Menzil Grubu, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve diğer şahıslar. Örgütün strateji ve tarihî gelişimine ilişkin kısımda anlatıldığı gibi, sırasıyla PKK, Menzil Grubu ve güvenlik güçleriyle çatışmaya giren örgüt, çıkarları doğrultusunda kendi görüşlerine muhalif olan şahıslara karşı da şiddete başvurmuştur. Nihai hedef Türkiye Cumhuriyeti devletini ortadan kaldırmaktır; bu nedenle PKK ve Menzil Grubu ile girilen çatışmaların hedefe giderken karşısına çıkan engellerden kurtulmak amacıyla yapıldığını ifade etmek mümkündür. Bunun yanında örgüt çatıştığı üç aktör dışında İzzettin Yıldırım ve Konca Kuriş gibi şahıslara karşı da şiddet kullanmıştır. Burada dikkat çekici olan, Nur Cemaati’ne mensup olan Zehra Vakfı Başkanı İzzettin Yıldırım’ın öldürülmesi konusunda uzun açıklamalar yapan örgütün (Bagasi [web], 2004: 231-235) Konca Kuriş konusunda herhangi bir açıklama yapmamış olmasıdır. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde oldukça etkin olan vakıf üyelerinin İzzettin Yıldırım’ın öldürülmesine gösterdikleri sert tepki, örgütü şahsın ölümünden sorumlu olunmadığı yönünde bir açıklamaya yapmaya zorlarken, dinî pratikler konusundaki fikirleri nedeniyle kamuoyunda marjinal görülen ve yeterli desteğe sahip olmayan feminist yazar Konca Kuriş açıklama yapmaya degecek bir figür olarak görülmemektedir.

(5) Hedeflerin Tanımlanması

Bandura (1998: 181) potansiyel kurbanların “insanlık dışı” hâle getirildiklerinde, bu hedeflere yöneltilen şiddetin meşru görülebileceğini ileri sürmektedir. Buna göre insanlık dışı hâle getirilen kişiler daha kolay hedef hâline gelmektedir. Türkiye Hizbullahı’nın muhaliflerini “Hizbulşeytan”, “Tağut”, “zalim”, “münafık”, “gayr-ı İslamî” gibi kavramlarla tanımlaması da şiddet kullanımını karşısındaki ahlâki kısıtlılıkları kaldırmasına yönelik bir çabadır. Örgütün mücadeleye girdiği tüm aktörler için kullandığı kavram ve temalara Ek-E’de görülmektedir. Örgüt her bir hedef için, şiddet gerekçesine uygun ve farklı olan aşağılayıcı kavramları tercih etmektedir. Örneğin, devlet için “TC”, “Tağuti zulüm rejimi”, “Gayr-ı İslamî Laik Kemalist zulüm rejimi”, “Laik şovenist Kemalist rejim”, “Faşist” ve “ırkçı” gibi kavramlar kullanılmaktadır.

Örgüt, PKK için “zalim”, “işbirlikçi”, “teslimiyetçi”, “taşeron”, “Kemalist rejimin milis gücü”, “ispiyoncu”, “kontra hareketi”, “işbirlikçi”, “Marksist-Leninist”, “Şeytani” gibi aşağılayıcı ifadeler kullanmaktadır. Bagasi ([web], 2004: 107) PKK’yı şu şekilde tanımlamaktadır:

“PKK, hiçbir ahlaki kurala riayet etmeyen, güvenilirliği olmayan, kaypak, fırsatçı ve sözüne sadık kalmayan, her zaman ihanet eden, şantaj ve komplolara başvuran, iftira ve yalan ile karalamayı ahlak edinen, günü kurtarma peşinde koşan ve istikrarlı bir çizgisi olmayan tutarsız bir harekettir.”

Aşağılayıcı kavramların tek istisnası ise PKK’nın dağ kadrosunda bulunanlar için kullanılan “gerilla” kavramıdır. Terörizm literatüründe gerilla kavramı genellikle teröristler lehine hukuksal bir avantaj yaratmak amacıyla kullanılmaktadır. Fakat Hizbullah’ın PKK için “gerilla” kavramını kullanması, onların devlet ile olan çatışmaları konusunda yaptığı bir övgü olarak görülebilir.

Örgüt, Menzil Grubu için “geçimsiz ve arabozucu” anlamına gelen “Nifak Grubu”, “arabozan, dinî kurallara inanmadığı hâlde inanmış gibi görünen” anlamındaki “Münafık” kavramı ile “fitne ve bozguna” kavramlarını kullanmaktadır. Ayrıca kendisine kıyasla yetersiz bir tabanı ve teşkilatı olduğunu ileri sürerek Menzil grubu için “Nifak Grupçuğu” kavramını da sıkça kullanmaktadır. Örgütün hedef aldığı diğer şahıslar ise “işbirlikçi” ve “ajan” olarak etiketlenmektedir.

c. Örgütün Şiddeti Gereçlendirme Şeklinin Analizi

Türkiye Hizbullahı'nın şiddet konusundaki söylemi, araştırmanın dördüncü bölümünde yer verilen şiddetin gereçlendirilme şekilleri açısından incelendiğinde; söylemin tek bir yonteme bağı kalmadığını, fakat yöntemlerin çoğunda yer alan özellikleri yansıttığı görülmektedir. Aşağıda bu konudaki analizlere yer verilmiştir.

(1) Siyasi İktidarın Yasadışı Hâle Getirilmesi

Türkiye Hizbullahı'nın Sprinzak (1998)'in siyasal iktidarın yasadışı hâle getirilmesi için öngördüğü üç safhayı (güven krizi, meşruiyet çatışması, meşruiyet krizi) iç içe geçmiş olarak yaşadığı söylenebilir. Türkiye'de “şariat düzenine dayalı bir İslam devleti” hayal eden örgüt, başlangıçtan itibaren meşru görmediği bir rejimle karşı karşıyadır. Dolayısıyla en başından “meşruiyet krizi” söz konusudur. Fakat tebliğ, cemaat, cihat gibi aşamalı bir strateji izleyen örgüt, bu safhada yaygın olarak görülen şiddeti, devletten önce, güç mücadelesi verdiği PKK ve Menzil grubuna yöneltmiştir. Örgüt, Türkiye Cumhuriyeti devleti için Türkiye'deki çoğu terör örgütünün kullandığı ortak bir kavram olan “TC” kısaltmasını kullanmaktadır. Burada rejimin basitleştirilerek ona yüklenen demokratik değerlerden soyutlamanın amaçlandığı düşünülmektedir. Bunun yanında rejim ve taraftarları için “gayr-ı İslamî laik Kemalist zulüm rejimi”, “emperyalizmin jandarması ve ileri karakolu” ve “tağut rejimi” gibi kavramları kullanarak söylemini güçlendirmeye çalışmaktadır.

(2) Ahlâki Çözülme Mekanizmaları

Türkiye Hizbullahı'nın şiddete ilişkin söylemi, ahlâkî kısıtlamaların kaldırılmasında Bandura (1998)'nin öngördüğü birçok süreci doğrulamaktadır. Birincisi örgüt “örtmecî etiketleme” yoluyla kendisini İslamî bir “cemaat” olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla İslamî bir sosyal oluşum fikri işlenmektedir. İkincisi “sorumluluğun yer değıştirmesi” prensibine uygun olarak, şiddetin yöneltildiği hedeflerin çatışmaları başlatan taraf oldukları, “cemaat”in ise sabır göstererek son çare olarak şiddete başvurduğu vurgulanmaktadır. Yani öldürülenlerin gerçek sorumluları cemaat değil devletin güvenlik güçleri, PKK ve “Nifak Grubu” olarak sunulmaktadır. “Sorumluluğun dağıtılması” örneği ise örgütün eylemlerini küçük

gruplar hâlinde gerçekleştirmesinde ve şûra sistemine göre alınan karar mekanizmasında görülmektedir (D6ACM, 2009). Eylem emrini veren, kararı uygulayan, gözcülük yapan, cesedi yok edenin farklı kişiler olması örgüt üyelerini bireysel sorumluluktan kurtarmaktadır. Başka bir deyişle “herkesin sorumlu olduğu yerde kimse sorumlu olmamaktadır.”

Şiddet karşısındaki ahlâkî kısıtlılıkların kaldırılmasında örgütün en çok başvurduğu teknik hedefi “insanlık dışı hâle getirme”dir. Örgütün hedeflerini insanlık dışı hâle getirmede kullandığı retorik PKK, Menzil ve devlet için farklılıklar içermektedir (Ek-E).

(3) Nötrleştirme Teknikleri

Türkiye Hizbullahı şiddetin gerekçelendirilmesinde nötrleştirme tekniklerinin tümünden yararlanmaktadır. Girdiği çatışmaların gerçek sorumlusunun kendisi değil “TC”, “PKK” ve “Nifak Grubu” olduğunu söyleyerek sorumluluğu reddeden örgüt Zehra Vakfı Başkanı İzzetin Yıldırım’ın öldürülmesi olayında da şahsın ölümünü güvenlik güçlerinin düzenlediği operasyonlarla ilişkilendirmeye çalışarak “sorumluluğun reddi” yoluna gitmektedir.

Çatışmalar sonucunda ortaya çıkan zararları reddetmeyen örgüt bu zararları da diğer aktörlere yükleme yolunu seçerek en azından kendi açısından zararı reddetmeye çalışmaktadır. Bunu yaparken de özellikle PKK ve Menzil ile girilen çatışmanın durması için çok çaba sarfettiğini vurgulayarak, şiddet mağduru olanları suçlamayı tercih etmektedir. Menzil’in hem PKK ile hem devlet ile işbirliği yaparak İslamî harekete zarar verdiğini, PKK’nın ise “Kürt Davası”na zarar verdiğini belirterek kendisini suçlayan bu örgütleri de kınamaktadır.

(4) Meşru Müdafaa Doktrinine Başvurulması

Örgütün uyguladığı şiddeti gerekçelendirirken kullandığı en önemli teknik “meşru müdafaa” iddiasında bulunmasıdır. Öncelikle kendisini “mazlum”, “zulme uğramış”, “baskı altında tutulan” gibi kavramlarla tanımlayan örgüt, gerçekleştirdiği tüm eylemleri karşı tarafın başlatması karşısında, son çare olarak gerçekleştirdiğini vurgulamaktadır (Bagasi [web], 2004: 45):

“...Cemaat, bu minval üzere Kürdistan ağırlıklı, Türkiye genelinde gizli cemaatleşme açık davet esasına göre çok yoğun bir İslami faaliyet yürütüyorken, PKK tarafından kendisine dayatılan, kaçınılmaz ve zorunlu bir savaşın içine itildi. PKK, Kürdistan’da kendisi dışında hiç kimsenin örgütlü çalışma yapmasına ve varlık göstermesine tahammül etmiyordu. Bu anlayış ve tutumunun sonucu olarak, Cemaate imha amaçlı bir savaş dayattı. Cemaat, ya o güne kadar büyük emek vererek elde ettiği bütün başarı ve kazanımlarını, ulaştığı teşkilati güç ve potansiyeli ile tüm İslami faaliyetlerini terk edip yok olmasına göz yumacaktı veya bunları korumak için savunma savaşına girecekti. İslami sorumluluğunun gereğini yerine getirip teslimiyeti kabul etmeyerek, varlığını, onurunu ve davasını korumak için meşru savunma hakkını kullandı ve direnmeyi tercih etti...”

Bagasi ([web], 2004: 88-90) örgüt ile PKK arasındaki sürtüşmenin büyük kapsamlı bir çatışmaya dönüşmesini engellemek adına, yapılan eylemlere karşılık verilmediğini, yerel düzeyde sağlanan irtibatlar vasıtasıyla çatışmanın durdurulması için her türlü imkânın zorlandığını, fakat PKK saldırılarının devam ettiğini ve son olarak aşağıdaki mesajın gönderildiğini belirtmektedir.

“...Cemaat, bir elçisi vasıtasıyla PKK’nin bölgedeki sorumlularına gönderdiği mesajda; ‘Bağımsız İslami bir hareket olarak bölgede sürdürdüğümüz İslami mücadelemizin esas hedefinin zulüm rejimi olduğunu, PKK’ye yönelik özel bir düşmanlık ve faaliyetimizin olmadığını, ... sürtüşme ve gerginliklerin PKK’nin baskı ve saldırılarından kaynaklandığını, Cemaatın PKK ile çatışmak istemediğini, patlak verecek bir çatışmanın lokal olmaktan çıkıp bütün bölgeyi kapsayan bir savaşa dönüşeceğini, ... uzun süre devam edeceğini ve maliyetinin ağır olacağını, bunun her iki tarafın da zararına olacağını, özellikle şu anda fiili bir çatışma ortamı içinde olan PKK’nin kendisine yeni bir cephe açmakla daha fazla zarar eden taraf olacağını, ... bu savaştan TC’nin kazançlı çıkacağını, Cemaate yönelik saldırılarını durdurmalarını, aksi takdirde bizim de kendimizi savunmak zorunda kalacağımızı, bu mesajımızı iyi değerlendirmelerini, böyle bir çatışma başlarsa bunun sorumlusunun kendileri olacağını’ ... PKK tarafına ilettili.”

PKK ile anlaşma zemini aranmasına rağmen, olumlu bir cevap alamadığı PKK’nin bu fırsatı iyi değerlendiremediğini söyleyen örgüt mesajı götüren “Cemaat” mensubunun da yaralandığını belirtmektedir. PKK’nin “Cemaat’e verdiği mesaj ise ikna edici bulunmamıştır (Bagasi [web], 2004: 89):

‘Biz, neyin çıkarımıza ve neyin zararımıza olduğunu sizden daha iyi biliyoruz. Bunları siz bize öğretemezsiniz. Sizin nasihatlarımıza ihtiyacımız yoktur. Eğer gerçekten devlete muhalifseniz gelin [1] PKK’ye katılın ve PKK’nin önderliğinde bu mücadeleyi

sürdürün. Eğer bunu yapmıyorsanız [2] bu işi bırakın ve bölgeyi terk edin. Eğer bunu da yapmıyorsanız, [3] size yönelir ve sizi imha ederiz. Buna göre hangisini istiyorsanız kendinize tercih edin” diyerek, bizi üç seçenekten birini tercihle başbaşa bıraktılar.”

Bu açıklamadaki üç seçeneği de “Cemaati” yok etme ve mücadele sahnesinden silme olarak gören ve kabul edilir bulmayan örgüt, PKK ile zorunlu olarak bir savunma savaşı içerisine girdiğini aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir (Bagasi [web], 2004: 91-93, 107).

“Müslüman, muttaki, gayretli, onurlu, sabırlı, çilekeş ve mustaz’af insanların yıllarca emek vererek, alinteri ve gözyaşı dökerek, kanlarıyla yoğurup, bir usta hassasiyetiyle örerek bina edip bu günlere kadar getirdikleri Hizbullahi hareketin, bu aşağılık baskılara boyun eğip böyle bir zilleti kabul etmesi elbette düşünülemezdi... Bir kanser tümörü gibi daha fazla büyüüp gelişsin, Müslüman Kürt toplumunu içeriden kemirip ifsada sürüklesin ve şimdiye kadar yaptığı gibi zulümlerine yenilerini eklesin diye cemaatsel İslami çalışmalarından vazgeçemez ve tatil edemezdi. Nitekim böyle bir onursuzluğu kabul etmeyip Allah’a tevekkül ederek, şereflice direnmeyi seçti.

“...Cemaat, o dönemde süreç olarak içinde bulunduğu cemaatleşme şekli ve yapısı, takip ettiği program ve stratejisi, ulaştığı merhale, sahip olduğu maddi imkânlar, bu iş için gerekli olan eğitilmiş insan gücü ve askeri teçhizat açısından böyle bir silahlı çatışmaya hazırlıklı değildi. Ancak, varlığını korumak amacıyla direnmekten başka seçeneği de yoktu. PKK’nin dayatması sonucu, varlığını korumak ve kendisini savunmak amacıyla istemediği ve karşı olduğu bu savaşın içine kaçınılmaz bir şekilde girmek zorunda kaldı...”

“... PKK’nin başka bir alternatif bırakmaması sonucu Cemaatın zorunlu olarak içine girdiği bu savaş, dayatma ve imhaya karşı savunma savaşıydı. Cemaat, başka hiçbir seçeneği ve alternatifi olmadığından, varlığını koruyabilmek için uzun süre devam eden bu ağır savaşa katlanmak zorunda kaldı...”

(5) Dinî ve Tarihsel Bir Söylem Kullanılması

Türkiye Hizbullahı, radikal İslamcı terörizm söyleminde sıklıkla kullanılan tebliğ, cemaat, cihat, hicret, şehid gibi kavramları kendi davasına uygun olarak kullanmaktadır. Kendisini sıradan bir dinî cemaat gibi tanımlayan örgüt dinî kavramlara yüklenen anlamlar sayesinde hem tabanını genişletmeye hem de şiddeti meşru göstermeye gayret etmektedir. Örgütün faaliyetlerini Batı illerine yayma konusundaki çabalarının Hz. Muhammed’in Mekke’den Medine’ye hicret etmesiyle

ilişkilendirilmesi, dinî söylemin nasıl uyarlandığı konusunda önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Türkiye Hizbullahı, Tololyan (1987: 100)'nın "projektif anlatım" ve "düzenleyici biyografi" olarak adlandırdığı özel anlatım türüyle yaşanan olayları tarihsel atıflarla yeniden kurgulayarak gelecek için de uygun altyapıyı hazırlamaya çalışmaktadır. "Projektif anlatım", sadece geçmişin hikâyesini anlatmaz gelecek eylemleri de ayrıntılı olarak planlar. Bireylere geleceğe katkı sağlamak için ideal olarak nasıl yaşamaları ve ölmeleri gerektiğini anlatmaktadır (Tololyan, 2001: 218). Bu bağlamda bugünkü yaşamakta oldukları coğrafyada 3500 yıldır kesintisiz olarak var olduklarını belirttiği "Kürt ulusu"nun İslam dinine verdiği hizmetler konusuna özel vurgu yapan örgüt, Kudüs'ü Haçlılardan geri alan Selahattin Eyyûbi'yi Müslüman Kürtler için özel bir gurur kaynağı olarak sunmaktadır (Bagasi [web], 2004: 59-60). Mücadele sürecinde "korkusuzca ölüme giden şehidlerin kanı"nın kutsallığına sıkça vurgu yapan örgüt, Yolaç Köyü başta olmak üzere, PKK ve Menzil saldırılarında hayatını kaybeden örgüt üyeleri ile "şehid rehber" olarak nitelendirilen örgüt lideri Hüseyin Velioğlu'nun anısını yaşatmak için şarkı ve marşlar bestelemiş, "şehitlikler" düzenlemiş, açtığı internet sitelerinde onların resimlerine ve kahramanlık hikâyelerine yer vermiştir. Bu çabalar, tarihsel olaylara yapılan atıflarla geleceğin inşasına yönelik çalışmalardır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Günümüzün en önemli güvenlik tehdidi olan terörizm, uluslararası güvenlik araştırmalarının en çok tartışılan kavramlarından biridir. Ortaya çıktığı dönemdeki olumlu anlama rağmen, zaman içerisinde kendisine yüklenen aşağılayıcı anlam, terörizm konusunda kavramsal bir uzlaşa ya da makro bir kuram geliştirmenin pek mümkün olamayacağını göstermektedir. Farklı şekillerde sınıflandırılan terörizme başvuranların sahip olduğu siyasal sâik, kavramın evrensel bir tanım konusunda uzlaşılması karşısındaki en önemli engeli oluşturmaktadır. Kavramı kısır tartışmalardan kurtarmak ve bu önemli güvenlik problemini akademik alana taşımak için, tek bir terörizm tanımı ya da kuramı geliştirmekten çok, terörizmin şiddetin diğer türlerinden farklı olan özelliklerini ortaya koyarak işe başlamak, en mantıklı yol olarak görünmektedir.

Terörizmin siyasal bir içeriğe sahip olması, şiddet ve şiddet tehdidi içermesi, sembolik, öngörülemez ve keyfi eylemlerden oluşması, ahlâkî kısıtlılıklardan muaf olması gibi özellikleri onu şiddetin diğer türlerinden ayıran temel özellikler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu özellikler, terörizmin şiddet kavramıyla olan yakın ilişkisi incelenerek tespit edilebilir. Bu yönüyle terörizm şiddetin bir türü olarak nitelendirilebileceği gibi, şiddetin terörizmin bir unsuru ya da olmazsa olmaz koşulu olarak ele alınması da mümkündür.

Şiddet kendisini kullanan aktöre göre farklı niteliklere bürünebilir. Şiddet meşru bir siyasal iktidarın elinde, yukarıdan aşağıya kullanılan “yasal şiddet” ya da “zor kullanma” olarak nitelendirilirken, iktidar karşısındaki muhalif bir grup tarafından aşağıdan yukarıya kullanıldığında “yasadışı” bir niteliğe bürünebilir. Her iki durumda da şiddet bazı sınırlara tâbidir. Bu sınırların belirlenmesinde şiddetin sadece fiziksel değil psikolojik yönünün de dikkate alınması gerekir. Demokratik bir rejimde aşağıdan yukarıya yöneltilen şiddetin siyasal bir çerçevede hak arama, tepki gösterme ve protesto etme gibi şekillerde sergilenmesi durumunda yasal sınırları aşmadığı varsayılır. Yukarıdan aşağıya şiddetin sınırları ise algılanan tehdit ya da maruz kalınan şiddet karşısında “zorunluluk” ve “orantılılık” gibi kriterlere göre

belirlenir. Burada ortaya çıkan konu şiddet ve meşruiyet sorunudur. Kısaca kullanan aktör kim olursa olsun şiddet daima meşru olduğunu ispatlamak durumundadır.

Terörizm ve şiddet ilişkisindeki muğlâk durumu açıklığa kavuşturan ise terörist eylemin içerdiği “siyasal sâik”tir. Failin harekete geçmeden önce aklında var olan düşünceyi anlatan “sâik”in siyasal olması geniş anlamda yorumlanmalıdır. Çünkü “sâik” siyasal olabileceği gibi dinî, ekonomik, sosyal ya da kişisel bir motivasyona dayalı da olabilir. Ekonomik veya kişisel motivasyon şiddet bağlamında klasik suçlar ile organize suçlara işaret ederken, dinî ve sosyal motivasyonlar siyasal bir değişimi öngörebilirler. Dolayısıyla dine dayalı bir siyasi ajanda da sâikin siyasal olduğuna işaret eder. Örneğin radikal İslamcı terörizm bağlamında, şer-i hükümlere dayalı bir İslam devleti kurma ideali, dinî bir içerikten çok siyasal bir içeriğe ilişkindir. Terörizmin meşruluk iddiası da genel anlamda bu siyasi sâike dayandırılır.

Meşruluk iddiası iki yönlü işlemektedir. Birincisi şiddete başvuran aktörün kendisinin, başvurduğu şiddetin haklı olduğu konusunda ikna olması veya ikna edilmesidir. İkincisi ise saldırgan ve hedef dışındaki üçüncü aktörün, yani izleyicinin ikna edilmesidir. Bu nedenle meşrulaştırma çabası farklı boyutlarda iç içe geçmiş karışık süreçleri içerebilir. Nihai olarak terörizmde, öldürme gibi en uç düzeyde şiddeti uygulayan bireyin, psikolojik bazı süreçleri ve ahlâkî kısıtlılıkları aşması gerekmektedir. Bu süreçte, bireyin ahlâkî kısıtlamalardan kurtulabilmesi için kendisini, şiddet eylemini, hedefi ve eylemin sonuçlarını yeniden yorumlaması veya çarpıtması gerekir. “Örtmecî etiketleme”, “sorumluluğun yer değiştirmesi ya da dağıtılması”, “zararı küçümseme ya da reddetme”, “kurbanı insanlık dışı hâle getirme”, “kurbanı suçlama”, “sorumluluğu reddetme”, “kınayanı kınama”, “yüksek bir otoriteden onay alma” şeklinde sıralanabilen bu süreç ve teknikler, bireyi uyguladığı şiddetin meşru olduğu konusunda ikna etmeye hizmet etmektedir.

Meşruluk iddiasının ikinci hedefi ise izleyicilerdir. İzleyicilere verilen mesajda terörizmin sembolik doğası da yer almaktadır. Sembolik hedeflere yapılan saldırıların masum insanlar ve kamuoyu üzerinde yarattığı korku ve baskı terörist söylemin desteklenmesi için gerekli altyapıyı hazırlamaktadır. Kamuoyunun dikkatini çekmeyi başaran teröristler için bundan sonraki meşruiyet söylemi, uyguladıkların şiddetin zalim, adil olmayan, ayrımcı, ırkçı, Faşist, Emperyalist, sömürgeci, baskıcı, dinsiz ya da din düşmanı rejimlerin uyguladıkları haksız

yönetimlere karşı verilen meşru müdafaaadan başka bir şey olmadığı şeklindedir. Dolayısıyla verilen bu haklı mücadele veya dava uğruna “neticeye ulaşmak için her türlü aracın meşru” olabileceği inancı da yaygın olarak kullanılabilir. Şiddetin meşruluğu konusundaki söylemin kutsal metinlerle ve tarihsel kahramanlıklarla ilişkilendirilmesi de bu süreci daha güçlü kılmaktadır.

Terörizm ve şiddetin meşru gösterilmesinde dinin çok özel ve kolaylaştırıcı bir rolü vardır. Terörizmin tarihsel örnekleri de dinin en eski ve en güçlü meşrulaştırma aracı olduğunu göstermektedir. Çünkü “şiddet” ve “kutsal” yan yana geldiklerinde daha az tartışılmaktadır. Öte yandan din temelli terörist hareketler konusunda yapılan mukayeseli çalışmalar terörizmin İslamiyet’in tekelinde olmadığını; dünyanın başlıca din ve inançlarında da dinî gerekçelerle terörizme başvurulduğunu göstermektedir. Din ve terörizm konusundaki çalışmalar, dinî söylemle açıklanan terörizm ya da radikal İslamcı terörizm olarak nitelendirilen terörizm türlerinin kendilerine has bazı özellikler sergilediklerini de ortaya koymaktadır. Bu yönüyle terörizmin genel özelliklerini taşıyan din temelli terörizmde; şiddetin kutsal ve zorunlu bir görev olarak görülmesi, mevcut düzende köklü değişiklikler aranması, “kozmetik bir savaş”ın sürdürülmesi, insanüstü bir kaynağın varlığı ve Tanrı’nın müdahalesi, şiddetin dinî bir otorite tarafından onaylanması veya teşvik edilmesi, asıl izleyicinin Tanrı olması gibi bazı ayırt edici özellikler ortaya çıkmaktadır. Seküler terörist gruplarda görülmeyen bu özellikler, dinî söyleme dayandırılan terörizmin ya da radikal İslamcı terörizmin daha yıkıcı bir potansiyele sahip olduğuna da dikkat çekmektedir.

Din ve terörizm ilişkisi İslam dini bağlamında incelediğinde; günümüzde radikal İslamcı terör örgütlerinin sergilediği şiddetin boyutu, özellikle Batı’da İslam dininin terörizmi teşvik ettiği yönünde bir algı yaratmaktadır. Bununla birlikte şiddete başvurmayan ve şiddeti onaylamayan milyonlarca Müslümanın varlığı, İslam dini ile terörizmi eşit görenlerin subjektif bakış açısını yansıtmaktadır. Çünkü terörizm için motivasyon sağlayan kutsal metinler değil o metinleri istismar eden radikal İslamcı teröristlerdir. İslam dininin kendisinin terörizm için bir kaynak olmaması, günümüzde radikal İslamcı terörizmle mücadele etmek için yeterli değildir. Bu nedenle kökü derinlerde olan radikal İslamcı terörizm gerçeğinin anlaşılması gerekmektedir.

Batı ülkeleri ile Batı kaynaklı tüm fikir ve doktrinlere karşı beslenen düşmanlık, “tebliğ, cemaat ve cihat” şeklindeki aşamalı radikalleşme stratejisi ve “cihat” kavramının geniş bir yorumlamayla terörizm için gerekçe olarak kullanılması radikal İslamcı terörizmi din temelli diğer hareketlerden farklı kılan özelliklerdir. Radikal İslamcı terörizmin anlaşılması tarihsel bir sürecin incelenmesini de zorunlu kılmaktadır. Hz. Muhammed’in hayatta olduğu “asr-ı saadet” olarak adlandırılan refah dönemine duyulan özlemle başlayan İslam dinindeki köktenci arayışlar, sırasıyla Haricîlik, Selefilik ve Vehhabîlik akımlarında uygulamaya geçmiş; cihadı içerideki ve dışarıdaki düşmanlara karşı uygulanacak sınırsız şiddet için dayanak gösteren İbn Teymiyye, Ebu’l-A’lâ El-Mevdûdî, Hasan El-Benna ve Seyyid Kutup gibi ideologların yorumlarıyla teorik bir çerçeve kazanmıştır. Özellikle İngiliz işgalindeki Hindistan ve Mısır’da emperyalizme ve hilafetin kaldırılmasına tepki olarak ortaya çıkan İslamcı hareketler zamanla radikalleşerek diğer Müslüman ülkelere de ihraç edilmiştir. İran’da laik rejimi devirerek, Afganistan’da emperyal güce meydan okuyarak uygulama alanı bulan ve başarı kazanan radikal İslam, dünyadaki gelişmelere ve ortaya çıktığı bölgenin özelliğine göre şekillenerek radikal İslamcı terörizme dönüşmüştür.

Bu tezde incelenen Türkiye Hizbullahı’na yukarıda genel hatları ve özellikleri belirtilen radikal İslamcı terörizm perspektifinden bakmak bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kuramsal çerçeveden bakıldığında radikal İslamcı bir terör örgütünün tüm özelliklerini taşıyan Türkiye Hizbullahı’nın kendine has bazı özellikler de geliştirdiği görülmektedir. 1979 yılında İran İslam Devrimi’nden kısa bir süre sonra kurulan örgütün ideolojisi sadece Hizbullahi çizgiye bağlı değildir. Sünnî geleneğe bağlı olan örgüt, başarılı bir model olarak gördüğü Şii İran hareketine beslediği sempatiye rağmen belirli bir mesafeyi daima korumuştur. Mısır’daki MB Örgütü ile Hasan El-Benna ve Seyyid Kutup’un Türkiye Hizbullahı üzerindeki etkisinin daha çok olduğu söylenebilir. Bu yönüyle örgütün İran ve Mısır’dan ithal edilen karma bir İslamî doktrin ile ortaya çıktığı bölgenin koşullarına bağlı olarak eklektik bir yapı oluşturduğunu söylemek gerekir. Tebliğ, davet, cemaat ve cihat şeklindeki aşamalı bir radikalleşme stratejisi benimsenmesi, kendisini “cemaat” olarak tanımlaması, cami ve okul çevresinde örgütlenmesi, İslam devleti kurma amacı, Batı düşmanlığı ve laik rejim karşıtlığı gibi özellikler Türkiye Hizbullahı’nı klasik bir radikal İslamcı terör örgütü sınıfına sokacak türden özelliklerdir. Fakat bu

araştırmadaki bazı bulgular örgütün radikal İslamcı terörizm içerisinde özel bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Türkiye Hizbullahı'nın ayırt edici özellikleri yukarıda belirtilen dış aktörlerden çok iç aktörlerle ilgilidir. Bunun için örgütün ortaya çıktığı dönem, etkili olduğu bölge ve verdiği mücadeleye daha yakından bakmak gerekir. Örgüt, Türkiye'de siyasi çatışmaların en yoğun olduğu dönemlerde Kürt nüfusun yoğun olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kurulmuştur. 1979-1991 döneminde şiddete başvurmadan tebliğ, davet, cemaatleşme ve eğitim faaliyetlerini sürdüren örgütün ilk çatışması aynı dönemlerde o bölgede kurulmuş olan ve devlete karşı yoğun bir şiddet kampanyası yürüten etnik ayrılıkçı PKK terör örgütüyle olmuştur. Devletle ilişki içerisinde olduğu iddialarının ortaya çıktığı o dönemde, bir süre işbirliği yaptığı "Menzil" grubuyla da çatışan örgütün asıl hedefi olan devlet güçleriyle ilk çatışması ise 1996 yılında olmuştur. 1991-2000 döneminde PKK, Menzil ve güvenlik güçleriyle girdiği yoğun silahlı mücadeleye devam ederken 1999 yılında Batı illerine göç safhasına geçerek hareketi Türkiye geneline yaymaya çalışmıştır. 17 Ocak 2000 tarihinde İstanbul'un Beykoz İlçesi'nde güvenlik güçlerince gerçekleştirilen bir operasyonda örgüt lideri Hüseyin Velioğlu'nun öldürülmesi ve önde gelen isimlerin yakalanmasından sonra örgütün dağılma sürecine girdiği ileri sürülmüştür. 2001 yılında Diyarbakır'da İl Emniyet Müdürü Gaffar Okkan'a düzenlediği suikast dışında İstanbul'da El-Kaide bağlantılı saldırılarla irtibatlı olduğu iddia edilen örgütün başka bir silahlı eyleme karıştığı tespit edilmemiştir. Günümüzde propaganda faaliyetlerine devam eden, sadece kitap ve dergi yayımlamak, internet siteleri kurmak gibi yasal faaliyetler içerisinde yer alan örgüt özellikle göçmen nüfus nedeniyle kolay taban bulduğu Almanya vasıtasıyla Avrupa'ya da açılmıştır.

Mücadele tarihine kısa bir bakış, örgütün bazı özellikleri ile yaygın olan radikal İslamcı terörizm anlayışının dışına çıktığını göstermektedir. Bunlardan birincisi örgütün uyguladığı gizlilik prensibidir. Cemaatleşme, eğitim ve haberleşme gibi her faaliyette görülen bu prensip nedeniyle örgüt 2004 yılında yayımladığı "Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler" isimli kitap ve bazı internet sitelerindeki açıklamalar dışında yazılı bir doküman yayımlamamıştır. Gizlilik prensibi şiddet uygulamalarında da görülmektedir. Terörizmin "eylem yoluyla propaganda" fikrinden ayrılan örgüt kendine has işkence, sorgu, domuz bağı

gibi yöntemlerle gizli bir şekilde öldürülen kurbanları da örgüte ait evlerin bahçelerine gömerek saklamıştır. Faillerle kurbanların fiziksel ve uzun süreli yakınlığını gerektiren bu eylem türleri, teröristlerin psikolojik olarak oldukça iyi hazırlandıklarını ve eylemlerini kutsal olarak gördüklerini anlatmaktadır.

Örgütün radikal İslamcı terörizmden ayrıldığı diğer önemli nokta ise “Kürt Kimliği”ne yaptığı yoğun vurgudur. Örgütün söyleminde İslamî kaygılar nedeniyle “etnik kimlik” “cemaatsel kimlik”ten sonra gelmektedir. Fakat “Kürt Sorunu”nun etnik ayrılıkçı PKK tarafından değil, İslamcı bir çizgide olan Hizbullah tarafından çözülebileceği iddiası, “Güney ve Kuzey Kürdistan” şeklinde ifadeler kullanması Türkiye Hizbullahı’nı radikal İslamcı terörizm çizgisinden “etnik ayrılıkçı-radikal İslamcı” bir örgüt çizgisine yaklaştırmaktadır. Radikal İslamcı terörizm perspektifinden çelişkili görülen bu durum, örgütün etkin olduğu bölgelerin Kürt nüfusun yoğun yaşadığı yerler olduğu dikkate alındığında, taban desteği bulma anlamında rasyonel bir strateji olarak görülebilir.

Türkiye Hizbullahı’nın yasadışı şiddeti meşru gösterme şekli genel olarak meşru müdafaa doktrinine dayanmaktadır. Örgütün yayımladığı tek doküman olan “Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler” isimli kitabın analizinde elde edilen bulgular, kendisini laik Kemalist rejimin “zulmüne”, “baskısına” ve “işkencesine” maruz kalan Müslümanların bir temsilcisi olarak gören örgütün, başvurduğu şiddeti son çare olarak meşru müdafaa temelinde haklı gösterdiğini ortaya koymaktadır. Araştırmanın temel varsayımını doğrulayan bu bulgulara, örgütün kendisi ve şiddeti yönelttiği hedefleri tanımlarken kullandığı kavramların ifade ettiği özel anlamları da eklemek uygun olacaktır. Kendisini “Cemaat” olarak tanımlayarak dinî bir topluluk olduğunu vurgulayan Türkiye Hizbullahı, hedeflerini de “Hizbulşeytan, Tağut, münafık, zalim, gayr-i İslamî rejim” gibi sıfatlarla tanımlamak suretiyle şiddet karşısındaki ahlâkî kısıtlılıkları kaldırmaya çalışmıştır.

2011 yılı Ocak ayında örgütün tutuksuz yargılanmak üzere tahliye edilen lider kadrosunun kalabalık gruplar tarafından coşkulu kutlamalarla karşılanması, örgütün devam eden taban desteği konusunda önemli ipuçları vermektedir. Örgütle irtibatlı olduğu ileri sürülen bazı sivil toplum kuruluşlarının, örgüt üyesi olsun ya da olmasın onbinlerce Müslümanın katıldığı etkinlikler düzenleyebilmesi, örgütün gelecekte

etkinliğini artırabileceğini göstermektedir. Operasyonlar süresince yakalanan, tutuklanan veya hüküm giyen onlarca militan, sempatizan ya da onların yakınlarının gelecekte nasıl bir duruş sergileyecekleri belirsizdir. Bu grupların rejime ve devlete karşı besledikleri muhtemel kin ve intikam duygusunun şiddete dönüşmesi de mümkündür.

Araştırma sonucunda ulaşılan ve tezin temel varsayımını destekleyen bu bulgular, Türkiye’de radikal İslamcı terörizmle mücadelede izlenecek politikalar için de ipucu niteliğindedir. İslam dini adına şiddete başvuranların, ezilmiş ve zulme uğramış oldukları yönündeki algılarında bir değişim yaratılmadıkça, mücadelenin terörist ve terör örgütü ile sınırlı kalacağı, terörizm olgusuyla mücadelede istenen etkinliğin sağlanamayacağı düşünülmektedir. Bu tezde araştırılan radikal İslamcı terörizmde şiddetin nasıl meşru gösterildiği sorusu gelecekte yapılacak akademik çalışmalara da ışık tutabilir. Şiddeti bizzat uygulayan örgüt mensupları ile şiddet söyleminin yöneltildiği kamuoyunun, terörizm ve şiddetin meşruiyeti konusundaki fikir ve düşüncelerinin esas alınacağı araştırmaların bu çalışmadaki bulguları daha da ileriye taşıyacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

AÇIKGENÇ, Alparslan. “İnsan Fitratında Şiddetin Kökeni: Felsefî Bir Yaklaşım”, Mümtaz’er TÜRKÖNE (Ed.), **Siyasi, Tarihî, Dinî ve Kültürel Boyutlarıyla İslam ve Şiddet**, İstanbul, Ufuk Kitap, 2007, 255-289.

ADAMS, Charles J. “Mevdûdî ve İslam Devleti”, John L. ESPOSITO (Ed.), **Güçlenen İslamın Yankıları**, (Çev. Erol ÇATALBAŞ), İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1989, 119-155.

ADLER, Freda, Gerhard O. William MUELLER ve William S. LAUFER. **Criminology**, New York, Mc Graw-Hill Inc., 1991.

AKTURAN, Ulun, Bilal DOLMAÇ, Yasemin SEMİZ, Fatih TOSUN, Erçin TAHMİNCİLER ve Ferit BAĞCI. “Söylem Analizi”, Türker BAŞ ve Ulun AKTURAN (Eds.). **Nitel Araştırma Yöntemleri: Nvivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2008, 25-40.

AKYOL, Taha. **Haricîler ve Hizbullah: İslam Topluluklarında Terörizmin Sosyal Kökleri**, İstanbul, Doğan Yayıncılık, 2000.

AL-KHATTAR, Aref M. **Religion and Terrorism: An Interfaith Perspective**, London, Praeger Publishers, 2003.

ALIANAK, Sonia L. “Religion, Politics and Assasination in the Middle East”, **World Affairs**, Cilt 160, Sayı 3, Kış 1998, 163-175.

ALTUNOK, Taner ve Engin AVCI. “Siber Tehditlerin Geleceği ve Alınması Gereken Önlemler”, Taner ALTUNOK ve Haydar ÇAKMAK (Eds.), **Suç, Terör ve Savaş Üçgeninde Siber Dünya**, Ankara, Barış Platin Kitabevi, 2009, 209-230.

APPLEBY, R. Scott. **The Ambivalence of The Sacred: Religion, Violence and Reconciliation**, Lanham, Rowman and Littlefield Publishers, 2000.

ARAS, Bülent ve Gökhan BACIK, “The Mistery of Turkish Hizballah”, **Middle East Policy**, Cilt 9, Sayı 2, Haziran 2002, 147-160.

ARENDDT, Hannah. **Şiddet Üzerine**, (Çev. Bülent PEKER), İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

Army of God İnternet Sitesi. “Defensive Action Statement”, <<http://www.armyofgod.com/defense.html>>, 05 Kasım 2010.

ARSLAN, Arif. “Tahliye Olan Hizbullahçılar Henüz İmza Vermedi”, **Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesi**, 05 Ocak 2011, <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=16689263>>, 29 Mart 2011.

AVCI, Gültekin. **Entrikalar Ağında Kürt Buhranı: Öcalan-PKK-Hizbullah-Devlet-ABD**, İstanbul, Metropol Yayınları, 2008.

AYDIN, Mustafa ve Sinem AÇIKMEŞE, “İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditler”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, 197-214.

AYDINTAŞBAŞ, Aslı. “Murder on the Bosphorus”, **Middle East Quarterly**, Haziran 2000, 15-22, <<http://www.meforum.org/57/murder-on-the-bosphorus>>, 26 Ağustos 2010.

BAGASI, İ. **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, 2004, <<http://www.huseynisevda.net>>, 15 Ağustos 2010.

BANDURA, Albert. “Mechanisms of Moral Disengagement”, Walter REICH (Ed.), **Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind**, Washington, Woodrow Wilson Center Press, 1998, 161-191.

Bakara Suresi, 191’inci Ayet. **Kur’an-ı Kerim Türkçe Meali**, (Çev. Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR), <<http://www.kuranikerim.com/melmalili/maide.htm>>, 05 Aralık 2010.

BARDAKOĞLU, Ali. “Terörü Fetvaya Bağlamak Yanlış”, **Milliyet Gazetesi İnternet Sitesi**, 02 Nisan 2010, <<http://www.milliyet.com.tr/teroru-fetvaya-baglamak-yanlis/guncel/haberdetay/02.04.2010/1219539/default.htm>>, 03 Nisan 2010.

BARKUN, Michael. “Violence in the Name of Democracy: Justifications for Seperatism on the Radical Right”, **Terrorism and Political Violence**, Cilt 12, Sayı 3-4, 2000, 193-208.

BAŞEREN, Sertaç Hami. “Terörizm ve Uluslararası İlişkiler”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 1, Şubat 2003a, 51-58.

BAŞEREN, Sertaç Hami. **Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003b.

BAŞEREN, Sertaç Hami. “Kavramsal Özellikleri ile Terörizm”, **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu**, Ankara, 23-24 Mart 2006a, 7-18.

BAŞEREN, Sertaç Hami. **Uluslararası Terörizm ve Şiddet Dersi Yayınlanmamış Ders Notları**, Ankara, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2006b.

BAYRAKTAR, Köksal. **Siyasal Suç**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1982.

BESSNER, Daniel ve Michael STAUNCH. “Karl Heinzen and the Intellectual Origins of Modern Terror”, **Terrorism and Political Violence**, Sayı 22, 2010, 143-176.

BIN HASSAN, Muhammed Haniff. “Imam Samudra’s Justification for Bali Bombing”, **Studies in Conflict and Terrorism**, Cilt 30, 2007, 1033-1056.

BİÇER, Ramazan ve Mehmet DALKILIÇ. “Dinî Temalı Terör Hareketlerinin Ana Nedenleri”, Murat SEVER, Hüseyin CİNOĞLU, Oğuzhan BAŞIBÜYÜK (Eds.), **Terörün Sosyal Psikolojisi**, Ankara, Polis Akademisi Yayınları, 2010, 91-115.

BİLGİN, Nuri. **Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi: Teknikler ve Örnek Çalışmalar**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006.

BJØRGO, Tore. “Introduction”, Tore BJØRGO (Ed.), **Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward**, London, Routledge, 2005, 54-69.

BOZDAĞLIOĞLU, Yücel ve Çınar ÖZEN, “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 4, Kış 2004, 59-79.

BULUT, Faik ve Mehmet FARAÇ. **Kod Adı Hizbullah: Türkiye Hizbullahı'nın Anatomisi**, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 1999.

Ceza Muhakemesi Kanunu, 04.12.2004, 5271, Madde 102, Resmî Gazete, 17.12.2004, 25673.

CIALDINI, Robert B. **İnsanları Etkileme Yolları**, (Çev. Ali DÖNMEZ), Ankara, İmge Kitabevi, 2001.

CİNOĞLU, Hüseyin. **An Analysis of Established Terrorist Identity in Political and Military Wings of Turkish Hizbullah** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Texas, 2008.

CORDES, Bonnie. “When Terrorists Do the Talking: Reflections on Terrorist Literature”, David C. RAPOPORT (Ed.), **Inside Terrorist Organizations**, London, Frank Cass Publishers, 2001, 150-171.

CRENSHAW, Martha. “Theories of Terrorism: Instrumental and Organizational Approaches”, David C. RAPOPORT (Ed.), **Inside Terrorist Organizations**, London, Frank Cass Publishers, 2001, 12-31.

CRENSHAW, Martha. “The Causes of Terrorism”, Charles W. KEGLEY (Ed.), **The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls**, New Jersey, Prentice Hall, 2003, 92-105.

CRENSHAW, Martha. “Thoughts on Relating Terrorism to Historical Context”, Martha CRENSHAW (Ed.), **Terrorism in Context**, Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, 2007, 3-24.

CRICK, Bernard. “Justifications of Violence”, **The Political Quarterly**, Cilt 77, Sayı 4, Ekim-Aralık 2006, 433-438.

CROMER, Gerald. “In the Mirror of the Past: The Use of History in the Justification of Terrorism”, **Terrorism and Political Violence**, Cilt 3, Sayı 4, Kış 1991, 164-178.

CRONIN, Audrey Kurth. “Sources of Contemporary Terrorism”, Audrey Kurth CRONIN ve James M. LUEDS (Eds.), **Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy**, Washington, Georgetown University Press, 2004, 19-45.

CROZIER, Brian. **The Rebels: A Study of Post-War Insurrections**, Boston, Beacon Press, 1962.

ÇAĞLAR, Ali. “Terör ve Örgütlenme”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 30, Sayı 3, Kış 1997, 119-133.

ÇAĞLAR, Ali. “Türk Ulusal Basınında Hizbullah: Bir İçerik Analizi”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Kış 2001, 35-76.

ÇAĞLAR, Ali. “Religion-Based Terrorism in Turkey”, Robert W. ORTTUNG and Andrey MAKARYCHEV (Eds.), **National Counter Terrorist Strategies: Legal, Institutional and Public Dimensions in the US, UK, France, Turkey and Russia**, Washington, IOS Press, 2006, 145-154.

ÇAĞLAR, Ali. “Terör ve Terörizm: Kavramsal Analiz”, Ali ÇAĞLAR (Ed.). **Terör ve Türkiye**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009a, 5-36.

ÇAĞLAR, Ali. “Türkiye’de Terör: Genel Bir Değerlendirme”, Ali ÇAĞLAR (Ed.). **Terör ve Türkiye**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009b, 37-88.

ÇAĞLAYAN, Selin. **Müslüman Kardeşler’den Yeni Osmanlılar’a İslamcılık**, Ankara, İmge Kitabevi, 2010.

ÇAKIR, Ruşen. **Derin Hizbullah: İslamcı Şiddetin Geleceği**, İstanbul, Metis Yayınları, 2001.

ÇİÇEK, Hikmet. **Hangi Hizbullah**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000.

ÇİTLİOĞLU, Ercan. **Tahran-Ankara Hattında Hizbullah**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2001.

ÇİTLİOĞLU, Ercan. “Türkiye’de Dinî Terörizm ve Hizbullah”, Ali TARHAN (Ed.), **Dünyada ve Türkiye’de Terör**, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Banknot Matbaası, 2002, 89-97.

D6ACM. **Hizbullah Ana Davası Gerekçeli Kararı**, Esas Nu.: 2000/171, Karar Nu.: 2009/727, 31 Aralık 2009.

DAFTARY, Farhad. **Alamut Efsaneleri**, (Çev. Özgür ÇELEBİ), Ankara, Yurt Kitap-Yayın, 2008.

DDGMCB. **Hizbullah Terör Örgütü İddianamesi**, Hazırlık Nu.: 2000/143, 24 Mayıs 2000.

DEMİR, Adem. “Kürt HAMAS’ı mı?”, **Newsweek Türkiye**, Sayı 27, 03 Mayıs 2009, 40-44.

DEMİR, Cenker Korhan. **Sebeplerinden Mücadele Yöntemlerine Avrupa’da, Etnik Ayrılıkçı Terörizmin Analizi; PIRA, ETA, PKK** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2010.

DEMİR, Ferit. “Kaçak Hizbullahçılardan Cemal Tutar Lübnan’da İddiası”, **Milliyet Gazetesi İnternet Sitesi**, 25 Şubat 2011, <<http://www.milliyet.com.tr/kacak-hizbullahcılardan-cemal-tutar-lubnan-da-iddiasi/turkiye/sondakikaarsiv/25.02.2011/1357061/default.htm>>, 30 Mart 2011.

Diyanet İşleri Başkanlığı Resmî İnternet Sitesi. “Zekat”, <<http://www.diyaret.gov.tr/turkish/duyurular/dok/zekat.pdf>>, 15 Nisan 2011.

DUGART, John. “International Terrorism and Just War”, David C. RAPOPORT ve Yonah ALEXANDRE (Eds.), **The Morality of Terrorism: Religious and Secular Justifications**, New York, Columbia University Press, 1989, 77-98.

DURKHEIM, Emile. **İntihar: Toplumbilimsel İnceleme**, (Çev. Özer OZANKAYA), İstanbul, Cem Yayınevi, 2002.

DURKHEIM, Emile. **Dinî Hayatın İlkel Biçimleri**, (Çev. Fuat AYDIN), İstanbul, Ataç Yayınları, 2005.

DURUKAN, Namık. “Ya İstedimize Gelirler ya da Oradan Giderler”, **Milliyet Gazetesi İnternet Sitesi**, 10 Ocak 2011, <<http://www.milliyet.com.tr/ya-istedigimize-gelirler-ya-da-oradan-giderler/siyaset/haberdetayarsiv/10.01.2011/1337172/default.htm>>, 30 Mart 2011.

DUVERGER, Maurice. **Siyaset Sosyolojisi**, (Çev. Şirin TEKELİ), İstanbul, Varlık Yayınları, 2007.

DÜZGÜN, Şaban Ali. “Winning Back Religion-Countering the Misuse of Scripture against Terrorism”, **Defence Against Terrorism Course**, Ankara, Center of Excellence Defense Against Terrorism, 10-14 Mayıs 2010.

EGM. **Hizbullah Örgütleri İlim-Menzil**, (Geliştirilmiş 2’nci Baskı), Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü İDB Yayınları No: 51, 1996.

EL-MEVDÛDÎ, Ebü’l-Alâ. **İslamda Savaş Hukuku**, (Çev. M. Beşir ERYARSOY), İstanbul, Buruc Yayınları, 2009.

ELLISON, Christopher G. ve John P. BARTKOWSKI. “Religion and the Legitimation of Violence: Conservative Protestantism and Corporal Punishment”, Jennifer TURPIN ve Lester R. Kurtz (Eds.), **The Web of Violence: From Interpersonal to Global**, Urbana, University of Illinois Press, 1997, 45-67.

ELLUL, Jacques. **Propaganda: The Formation of Men's Attitudes**, New York, Alfred Knopf, 1971.

EMİR, Cem ve Serdar SUNAR. "Hizbullah Üyeleri Tahliye Oldu", **Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesi**, 04 Ocak 2011, <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=16675670>>, 29 Mart 2011.

Enfal Suresi, 39'uncu Ayet. **Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali**, (Çev. Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR), <<http://www.kuranikerim.com/melmalili/maide.htm>>, 18 Şubat 2011.

ESPOSITO, John L. "İslamî Güçlenişin Öncüleri", John L. ESPOSITO (Ed.), **Güç İslam'ın Yankıları**, (Çev. Erol ÇATALBAŞ), İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1989, 79-82.

ESPOSITO, John L. **İslam Tehdidi Efsanesi**, (Çev. Ömer BALDIK, Ali KÖSE ve Talip KÜÇÜKCAN), İstanbul, Ufuk Kitapları, 2002.

ESPOSITO, John L. **Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör**, (Çev. Nuray YILMAZ ve Ertan YILMAZ), İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2003.

FARAÇ, Mehmet. **Batman'dan Beykoz'a Hizbullah'ın Kanlı Yolculuğu**, (2'nci Baskı), İstanbul, Günizi Yayıncılık, 2002.

FARAÇ, Mehmet. "5 Yıl Sonra Türk El Kaidesi", **Mehmet Faraç İnternet Sitesi**, 11 Kasım 2008, <<http://www.mehmetfarac.com/belge.asp?select=816>>, 29 Mart 2011.

FARAÇ, Mehmet. "Hizbullah Parti mi Kuracak?..", **Mehmet Faraç İnternet Sitesi**, 26 Mart 2009, <<http://www.mehmetfarac.com/belgeb.asp?select=859>>, 29 Mart 2011.

FARAÇ, Mehmet. "Hizbullah İmaj Peşinde.", **Mehmet Faraç İnternet Sitesi**, 28 Aralık 2006, <<http://www.mehmetfarac.com/belgeb.asp?select=548>>, 29 Mart 2011.

FOUCAULT, Michel. **Hapishanenin Doğuşu**, (Çev. Mehmet Ali KILIÇBAY), Ankara, İmge Kitabevi, 2006.

FURET, François. **Revolutionary France 1770-1880**, (Çev. Antonia NEVILL), Oxford, Blackwell Publishers, 1992.

GABRIEL, Mark. A. **Islam and Terrorism**, Florida, Frontline A Strang Company, 2002.

GIRARD, Gene. **Violence and Sacred**, (Çev. Patrick GREGORY), London, The Atohelone Press, 1995.

GORVETT, Jon. "Discovery of 50 Murdered Bodies Spotlights Links Between Turkish Government, Kurdish Islamist Group", **Washington Report on Middle East Affairs**, Cilt 19, Sayı 3, Nisan 2000.

GUELKE, Adrian. **The Age of Terrorism and The International Political System**, London, Tauris Academic Studies, 1995.

GUPTA, Dipak K. "Exploring Roots of Terrorism", Tore BJØRGO (Ed.), **Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward**, London, Routledge, 2005, 16-32.

GURR, Ted, **Why Men Rebel**, New Jersey, Princeton University Press, 1970.

GÜNEY, Tuncay. "Hizbullah Terör Örgütü Değil, Bir Devlet Örgütüdür.", **Sivil Düşünce İnternet Sitesi**, <<http://www.sivildusunce.com/2011/01/tuncay-guney-hizbullah-teror-orgutu-degil-bir-devlet-orgutudur/>>, 01 Mart 2011.

GÜREL, Soner. "Hizbul Firar", **Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesi**, 15 Ocak 2011, <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=16768969>>, 29 Mart 2011.

GÜRTEKİN, Hüseyin. **Hizbullah Terör Örgütü: Yapılanması, Faaliyetleri ve Son Durumu** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, 2008.

Haber Aktüel İnternet Sitesi. "İzzettin Yıldırım Cinayetini TRT Aydınlatı", 26 Mart 2010, <<http://www.haberaktuel.com/izzettin-yildirim-cinayetini-trt-aydinlatti-haberi-264565.html>>, 24 Mart 2011.

Haber Cumhuriyeti İnternet Sitesi. " Abdülvahap İkinci Anlatıyor", 21 Mayıs 2009, <<http://www.habercumhuriyeti.com/haber/3942/ABDULVAHAP-EKINCI-ANLATIYOR.html>>, 12 Şubat 2011.

Haberler İnternet Sitesi. "Hüseyin Çapkın'dan Hizbullah Açıklaması", 18 Şubat 2011a, <<http://www.haberler.com/huseyin-capkin-dan-hizbullah-aciklamasi-2481644-haberi/>>, 29 Mart 2011.

Haberler İnternet Sitesi. "Hizbullah'ı Bünyenize Katın", 09 Ocak 2011b, <<http://www.haberler.com/hizbullah-i-bunyenize-katin-2464694-haberi/>>, 29 Mart 2011.

Habertürk Gazetesi İnternet Sitesi. "Neden Pişman Olalım. İslam'da Pişmanlık Olmaz", 10 Ocak 2011, <<http://www.haberturk.com/gundem/haber/590013-neden-pisman-olalim-islamda-pismanlik-olmaz>>, 12 Ocak 2011.

Haber73 İnternet Sitesi. "İslamî Sivil Toplum Kuruluşlarına (STK) Operasyon", 07 Şubat 2011, <<http://www.medya73.com/islami-sivil-toplum-kuruluslarina-operasyon-haberi-503376.html>>, 25 Şubat 2011.

HADDAD, Yvonne Y. “Seyyid Kutup: İslamî Güçlenişin İdeoloğu”, John L. ESPOSITO (Ed.), **Güçlenen İslamın Yankıları**, (Çev. Erol ÇATALBAŞ), İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1989, 83-118.

HAFEZ, Mohammed M. “Political Repression and Violent Rebellion in the Muslim World”, James J.F. FOREST (Ed.), **The Making of A Terrorist: Recruitment, Training and Root Causes**, Wesport, Praeger Security International, 2006, 74-91.

HALDUN, İbn. **Mukaddime (1’inci Cilt)**, (Çev. Süleyman ULUDAĞ), İstanbul, Dergâh Yayınları, 2005.

HALLETT, Brien. “Dishonest Crimes, Dishonest Language: An Argument About Terrorism”, Fathali M. MOGHADDAM ve Anthony J. MARSELLA (Eds.), **Understanding Terrorism, Psychosocial Roots, Consequences and Interventions**, Washington, American Psychological Association, 2004, 49-67.

Harp Akademileri Komutanlığı. **Türkiye’de İrtica Hareketleri ve Terörizmin İlişkileri**, İstanbul, Harp Akademileri Basım Evi, 1998.

HAZIR, Hayati. **Demokraside İstikrarsızlığın Sebebi Olarak Siyasal Şiddet ve Terörizm**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

HEALD, Suzette. “Şiddetin Ritüel Kullanımı: Uganda’daki Gisular Arasında Sünnet”, David RICHES (Ed.), **Antropolojik Açıdan Şiddet**, (Çev. Dilek HATTATOĞLU), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1989, 93-110.

HEINZEN, Carl. “Murder and Liberty”, New York, 1853, (Çev. Daniel BESSNER ve Michael STAUNCH), **Terrorism and Political Violence**, Sayı 22, 2010, 153-167.

Hicr Suresi, 94’üncü Ayet. **Kur’an-ı Kerim Türkçe Meali**, (Çev. Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR), <<http://www.kuranikerim.com/melmalili/maide.htm>>, 23 Mart 2011.

HOFFER, Eric. **Kesin İnançlılar**, (Çev. Erkil GÜNÜR), İstanbul, İm Yayınları, 2005.

HOFFMAN, Bruce, “Holy Terror: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative”, **Studies in Conflict and Terrorism**, Cilt 18, 1995, 271-284.

HOFFMAN, Bruce. **Inside Terrorism**, New York, Columbia University Press, 2006.

HORGAN, John. “The Social and Psychological Characteristics of Terrorism and Terrorists”, Tore BJØRGO (Ed.), **Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward**, London, Routledge, 2005, 44-53.

HOŞGÖR, Şebnem. “İslami Terör’ Yerine ‘Dini Motifli Terör’ Deyin”, **Vatan Gazetesi İnternet Sitesi**, 20 Nisan 2004, <<http://haber.gazetevatan.com/0/40619/1/Gundem>>, 20 Aralık 2010.

Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesi. “Hizbullah Cemaat Olsun”, 30 Ocak 2011, <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=16894766>>, 29 Mart 2011.

Hüseyinisevda İnternet Sitesi. <<http://www.huseynisevda.net>>, 18 Kasım 2010.

IGNATIEFF, Michael. **The Lesser Evil: Political Ethics in an Age of Terror**, Princeton, Princeton University Press, 2004.

İÇLİ, Tülin. **Kriminoloji**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2007.

İSEN, Galip Beygü. “Terörizm: Değişik Boyutlarıyla Çağdaş Bir Sorun”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 1983, 193-231.

İŞCAN, Mehmet Zeki. **Seleflik: İslamî Köktencilik’in Tarihî Temelleri**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006.

JENKINS, Brian Michael. “International Terrorism: A New Mode of Conflict”, David CARLTON ve Carlo SCHAEFER (Eds.), **International Terrorism and World Security**, Londra, Croom Helm, 1975, 15-27.

JENKINS, Brian Michael. **New Modes of Conflict**, Santa Monica, Rand Publications, 1983.

JENKINS, Brian Michael. “International Terrorism: The Other World War”, Charles W. KEGLEY (Ed.), **The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls**, New Jersey, Prentice Hall, 2003, 15-26.

JUERGENSMEYER, Mark. **The New Cold War: Religious Nationalism Confronts the Secular State**, 1994.

JUERGENSMEYER, Mark. **Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence**, Berkeley, University of California Press, 2003.

JØRGENSEN, Marianne ve Louise PHILLIPS. **Discourse Analysis as Theory and Method**, London, SAGE Publications, 2002.

KALIN, İbrahim. “İslam ve Barış: Temel Kaynaklara Bir Bakış”, Mümtaz’er TÜRKÖNE (Ed.), **Siyasi, Tarihî, Dinî ve Kültürel Boyutlarıyla İslam ve Şiddet**, İstanbul, Ufuk Kitap, 2007, 255-289.

KAPANİ, Münici. **Politika Bilimine Giriş**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2004.

KATMAN, Filiz. **HAMAS: Bir Terörist Örgütün Siyasal Partileşmesi** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2010.

KEANE, John. **Şiddetin En Uzun Yüzyılı**, (Çev. Bülent PEKER), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1998.

KELLEÇİOĞLU, Özgür. **Islamist Fundamentalism: Understanding the Roots of Militant Islamist Fundamentalism** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nottingham, Nottingham Üniversitesi, 2006.

KELLY, Robert J. ve William J. COOK. “Extremists and Fundamentalism: The Return to Paradise”, **Journal of Contemporary Criminal Justice**, Cilt 11, Sayı 1, Şubat 1995, 13-34.

KEPEL, Gilles. **The Revenge of God: The Resurgence of Islam, Christianity and Judaism in the Modern World**, Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, 1994.

KEPEL, Gilles. **Jihad: The Trail of Political Islam**, (Çev. Anthony F. ROBERTS), Massachusetts, Harvard University Press, 2002.

KEPEL, Gilles. **Muslim Extremism in Egypt: The Prophet and Pharaoh**, Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 2003.

KIRMIZITAŞ, Hasan. “Firari Hizbullahçılar Suriye’ye Kaçtı İddiası”, **Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesi**, 08 Şubat 2011a, <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=16966533>>, 29 Mart 2011.

KIRMIZITAŞ, Hasan. “Hizbullahçılar Suriye’de mi?”, **Milliyet Gazetesi İnternet Sitesi**, 09 Şubat 2011b, <<http://www.milliyet.com.tr/hizbullahcilar-suriye-de-mi-/guncel/haberdetayarsiv/09.02.2011/1349882/default.htm>>, 30 Mart 2011.

KUTUP, Seyyid. **Yoldaki İşaretler**, (Çev. Abdi KESKİNSOY), İstanbul, Pınar Yayınları, 2006.

LAÇİNER, Sedat. “Combat Against Religionist Terrorism in Turkey: Al Qaeda and Turkish Hezbollah Cases”, **The Journal of Turkish Weekly**, 02 Nisan 2007, <<http://www.turkishweekly.net/articles.php?id=178>>, 15 Kasım 2010.

LAQUEUR, Walter. **The New Terrorism: Fanatism and Arms of Mass Destruction**, New York, Oxford University Press, 1999.

LAQUEUR, Walter. **A History of Terrorism**, New Brunswick, Transaction Publishers, 2002.

LAQUEUR, Walter. **No End to War: Terrorism in the Twenty-First Century**, New York, The Continuum International Publishing Group, 2003.

Latin Dictionary İnternet Sitesi. “Terrere”, “terror”, <<http://www.latin-dictionary.org>>, 25 Ocak 2010.

LEA, John ve Jock YOUNG. "Relative Deprivation", John MUNCIE, Eugene MACLAUGHIN ve Mary LANGAN (Eds.), **Criminological Perspectives**, London, SAGE Publications, 1996, 136-144.

LEVITSKY, Olga. "In the Spotlight: Turkish Hezbollah", **Center for Defense Information İnternet Sitesi**, 10 Aralık 2003, <<http://www.cdi.org/friendlyversion/printversion.cfm?documentID=1928>>, 27 Mart 2011.

LIA, Brynjar. **The Society of The Muslim Brothers in Egypt: The Rise of an Islamic Mass Movement 1928-1942**, Lebanon, Ithaca Press, 1998.

LIA, Brynjar ve Skjølberg KATJA H-W. **Why Terrorism Occurs: A Survey of Theories and Hypotheses on the Causes of Terrorism, FFI/Rapport-2000/02769**, Kjeller, Norwegian Defence Research Establishment, 2000, <<http://rapporter.ffi.no/rapporter/2000/02769.pdf>>, 11 Şubat 2011.

LOMBROSO, Cesare ve William FERRERO. "The Criminal Type in Women and its Atavistic Origin", John MUNCIE, Eugene MACLAUGHIN ve Mary LANGAN (Eds.), **Criminological Perspectives**, London, SAGE Publications, 1996, 29-33.

LORENZ, Konrad. **On Aggression**, (Çev. Marjorie LATZKE), London, Methuen&Co, 1967.

MACFARLANE, Leslie. "The Right to Self-Determination in Ireland and The Justification of IRA Violence", **Terrorism and Political Violence**, Cilt 2, Sayı 1, 1990, 35-53.

Maide Suresi, 44'üncü Ayet. **Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali**, (Çev. Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR), <<http://www.kuranikerim.com/melmalili/maide.htm>>, 18 Şubat 2011.

Mardin Sesi Gazetesi. "Mardin Fetvası Konulu Konferans Yapıldı", 29 Mart 2010, 1, 8.

Mardin Sesi Gazetesi. "Din Adamları Her Türlü Terör ve Cinayete Karşı Birlikte Durma Kararı Aldı", 30 Mart 2010, 1.

Mardin Haber Gazetesi. "600 Yıllık Fetva Tartışmaya Açıldı", 29 Mart 2010, 1, 3.

Mardin Haber Gazetesi. "Barış Yurdu Mardin Konferansı Sonuç Bildirgesi", 30 Mart 2010, 5.

MARIGHELLA, Carlos. **Minimanual of The Urban Guerilla**, Eriş Yayınları, 2003, <<http://www.kurtuluscephesi.com/gerilla/marighella.html>>, 05 Ocak 2007.

MARSELLA, Anthony J. "Reflections on International Terrorism: Issues, Concepts and Directions", Fathali M. MOGHADDAM ve Anthony J. MARSELLA (Eds.), **Understanding Terrorism: Psychosocial Roots, Consequences and Interventions**, Washington, American Psychological Association, 2004, 11-47.

MARTIN, Richard C. “Striving in the Path of Allah: A Fundamentalist Interpretation of Jihad in Egypt”, **Conflict Quarterly**, Cilt 7, Sayı 2, Bahar 1987, 5-19.

MARTIN, Richard C. “The Study of Religion and Violence”, David C. RAPOPORT ve Yonah ALEXANDRE (Eds.), **The Morality of Terrorism Religious and Secular Justifications**, New York, Columbia University Press, 1989, 349-373.

McCAULEY, Clark ve Sophia MOSKALENKO. “Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism”, **Terrorism and Political Violence**, Cilt 20, 2008, 415–433.

MILLER, John. “Usame Bin Ladin’le Mülakat”, <<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/binladen/who/>>, 09 Kasım 2010.

MITCHELL, Richard P. **The Society of Muslim Brothers**, London, Oxford University Press, 1969.

Mideastweb İnternet Sitesi. “Speech of Yasser Arafat Before the UN General Assembly”, <http://www.mideastweb.org/arafat_at_un.htm>, 19 Haziran 2010.

MEB Resmî İnternet Sitesi. <http://www.meb.gov.tr/belirligunler/10kasim/inkilaplari/egitim/tevhide_tedrisat.htm>, 15 Nisan 2011.

Milliyet Gazetesi İnternet Sitesi. “Hizbullah Liderlerine Halaylı Karşılama”, 04 Ocak 2011, <<http://www.milliyet.com.tr/hizbullah-liderlerine-halayli-karsilama/turkiye/so-dakikaarsiv/04.01.2011/1334594/default.htm>>, 05 Şubat 2011.

NECHAYEV, Sergei. “Revolutionary Catechism”, <<http://www.spunk.org/texts/places/russia/sp000116.txt>>, 06 Mayıs 2008.

NEUMAN, W. Lawrence. **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, (Çev. Sedef ÖZGE), İstanbul, Yayınodası, 2006.

O’BOYLE, Garrett. “Theories of Justification and Political Violence: Examples from Four Groups”, **Terrorism and Political Violence**, Cilt 14, Sayı 2, Yaz 2002, 23-46.

Oxford Dictionaries İnternet Sitesi, <<http://oxforddictionaries.com/>>, 25 Nisan 2011.

ÖZEN, Çınar. “The European Union and Terrorism”, **Legal Aspects of Combating Terrorism Course**, Ankara, Center of Excellence Defense Against Terrorism, 10-20 Şubat 2009.

ÖZEREN, Süleyman ve Cécile Van de VOORDE, “Turkish Hizballah (Hizbullah): A Case Study of Radical Terrorism”, **The Journal of Turkish Weekly**, 18 Nisan 2007, <<http://www.turkishweekly.net/article/181/turkish-hizballah-hizbullah-a-case-study-of-radical-terrorism.html>>, 17 Şubat 2011.

ÖZEREN, Süleyman, M. Alper SÖZER ve Süleyman DEMİRCİ. “Terör Örgütlerinde Militan Kimlik Profili: Türkiye’de Hizbullah Örneği”, Murat SEVER, Hüseyin CİNOĞLU, Oğuzhan BAŞIBÜYÜK (Eds.), **Terörün Sosyal Psikolojisi**, Ankara, Polis Akademisi Yayınları, 2010, 145-171.

ÖZTÜRK, Saygı. “Tarikatlar ve Medrese Eğitimi”, **Sabah Gazetesi İnternet Sitesi**, 02 Mayıs 1997, <<http://arsiv.sabah.com.tr/1997/05/02/f20.html>>, 18 Nisan 2011.

PAZARCI, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk Dersleri (4’üncü Kitap)**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2006.

PEARCE, Susanna. “Religious Sources of Violence”, James J.F. FOREST (Ed.), **The Making of A Terrorist: Recruitment, Training and Root Causes**, Wesport, Praeger Security International, 2006, 109-125.

PETERS, Rudolph. **Islam and Colonialism: The Doctrine of Jihad in Modern History**, The Hague, Mouton Publishers, 1979.

PETERS, Rudolph. **The Jihad in Classical and Modern Times**, The Hague, Markus Wiener Publishers, 1996.

PIAZZA, James A. “Is Islamist Terrorism More Dangerous?: An Empirical Study of Group Ideology, Organization and Goal Structure”, **Terrorism and Political Violence**, Cilt 21, Sayı 1, 2009, 62-88.

POST, Jerold M. “The Socio-Cultural Underpinnings of Terrorist Psychology”, Tore BJØRGO (Ed.), **Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward**, London, Routledge, 2005, 54-69.

POST, Jerold M. “The Psychological Dynamics of Terrorism”, Louise RICHARDSON (Ed.), **The Roots of Terrorism**, New York, Routledge, 2006, 17-27.

POST, Jerold, Ehud SPRINZAK ve Laura DENNY. “The Terrorists in Their Own Words: Interviews with Thirty Five Incarcerated Middle Eastern Terrorists”, **Terrorism and Political Violence**, Cilt 15, Sayı 1, 2003, 171-184.

RAPOPORT, David C. “Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions”, **The American Political Science Review**, Cilt 78, Sayı 3, Eylül, 1984, 658-677.

RAPOPORT, David C. “Why Does Religious Messianism Produce Terror?”, Paul WILKINSON ve Alasdair M. STEWART (Eds.), **Contemporary Research on Terrorism**, Aberdeen, Aberdeen University Press, 1987, 72-88.

RAPOPORT, David C. “The Four Waves of Modern Terrorism”, Audrey Kurth CRONIN ve James M. LUCAS (Eds.), **Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy**, Washington, Georgetown University Press, 2004, 46-73.

ROUSSEAU, Jean-Jacques. **Toplumsal Mukavele**, (Çev. Cenap KARAKAYA), İstanbul, Sosyal Yayınları, 2005.

REITAN, Eric. "The Moral Justification of Violence: Epistemic Considerations", **Social Theory and Practice**, Cilt 28, Sayı 3, Temmuz 2002, 445-464.

RICHARDSON, Louise. **What Terrorists Want? Understanding The Terrorist Threat**, London, John Murray Publishers, 2006a.

RICHARDSON, Louise. "The Roots of Terrorism: An Overview", Louise RICHARDSON (Ed.), **The Roots of Terrorism**, New York, Routledge, 2006b.

RICHES, David. **Antropolojik Açıdan Şiddet**, (Çev. Dilek HATTATOĞLU), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1989.

ROY, Olivier. **Afganistan'da Direniş ve İslam**, (Çev. Mustafa Kadir ORAĞLI), İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1990.

ROY, Olivier. **Küreselleşen İslam**, (Çev. Haldun BAYRI), İstanbul, Metis Yayınları, 2003.

RYAN, Johnny. "The Four P-Words of Militant Islamist Radicalization and Recruitment: Persecution, Precedent, Piety and Perseverance", **Studies in Conflict and Terrorism**, Cilt 30, 2007, 985-1011.

SAKALLI, Nuray. **Sosyal Etkiler: Kim Kimi Nasıl Etkiler?**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001.

SALUR, Hüseyin. **Küreselleşme Bağlamında Din ve Terörizm** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

SAVAŞ, Zeki. "Fidan Güngör: Hayatı, Mücadelesi, Fikirleri", **Fitrat İnternet Sitesi**, 20 Ocak 2010, <http://www.fitrat.com/dosya_detay.php?id=6675>, 02 Kasım 2010.

SCHMID, Alex P. "Prevention of Terrorism: Towards A Multi-pronged Approach", Tore BJØRGO (Ed.), **Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward**, London, Routledge, 2005, 223-240.

SCHMID, Alex P. ve Albert J. JONGMAN, **Political Terrorism: A Research Guide to Concepts, Theories Data Bases and Literature**, New Brunswick, Transaction Books, 1988.

SIGMUND, Paul E. "Christianity and Violence: The Case of Liberation Theology", **Terrorism and Political Violence**, Cilt 3, Sayı 4, Kış 1991, 63-79.

SIVAN, Emmanuel. **Radical Islam: Medieval Theology and Modern Politics**, New Haven and London, Yale University Press, 1990.

SİNKAYA, Bayram, “Devrimden Günümüze İran Dış Politikasının Dönüşümü”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt 247, Sayı 5-6, Nisan ve Mayıs 2005, 1-18.

SMITH, Angus. “Words Make Worlds: Terrorism and Language”, **FBI Law Enforcement Bulletin**, Aralık 2007, 12-18, <<http://www.rcmp-grc.gc.ca/pubs/nsci-ecrsn/words-mots-eng.htm>>, 13 Ocak 2011.

SOREL, Georges. **Şiddet Üzerine Düşünceler**, (Çev. Anahid HAZARYAN) Ankara, Epos Yayınları, 2002.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995.

SPRINZAK, Ehud. “The Psychopolitical Formation of Extreme Left Terrorism in a Democracy: The Case of the Weathermen”, Walter REICH (Ed.), **Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind**, Washington, Woodrow Wilson Center Press, 1998, 65-85.

SPRINZAK, Ehud. “Rational Fanatics”, **Foreign Policy**, 01 Eylül 2000, <http://www.foreignpolicy.com/articles/2000/09/01/rational_fanatics>, 20 Nisan 2010.

STERN, Jessica. **Terror in the Name of God: Why Religious Militants Kill**, New York, HarperCollins Publishers, 2004.

STRMISKA, Maximilian. “Macro-terrorism, ‘Holy War’ and Religious Violence: Current Challenges to Conceptualisation and Typology of Terrorism”, **Central European Studies Review**, Kısım 4, Cilt 3, Sonbahar 2001, <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=60>>, 27 Temmuz 2010.

Susanın Gülleri İnternet Sitesi. “Hizbullahi Marşlar”, <http://www.susaningulleri.biz/html/modules.php?name=Yeni_MP3_Player>, 24 Mart 2011.

SYKES, Gresham M. ve David MATZA. “Techniques of Neutralization”, John MUNCIE, Eugene MACLAUGHIN ve Mary LANGAN (Eds.), **Criminological Perspectives**, London, SAGE Publications, 1996, 206-213.

ŞARDAN, Tolga, “Sahte İsimle İran Pasaportları Var”, **Milliyet Gazetesi İnternet Sitesi**, 29 Ocak 2011, <http://www.milliyet.com.tr/sahte-isimle-iran-pasaportlari-var/guncel/haberdetayarsiv/29.01.2011_1345545/default.htm>, 30 Mart 2011.

Şuara Suresi, 214’üncü Ayet. **Kur’an-ı Kerim Türkçe Meali**, (Çev. Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR), <<http://www.kuranikerim.com/melmalili/maide.htm>>, 18 Şubat 2011.

TABER, Robert. **War of The Flea: The Classic Study of Guerrilla Warfare**, Washington, Potomac Books, 2002.

TAHERI, Amir. **Holy Terror: The Inside Story of Islamic Terrorism**, London, Sphere Books, 1987.

TANRISEVER, Oktay Fırat. “Güç”, Atila ERALP (Ed.), **Devlet ve Ötesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, 53-71.

TAŞDEMİR, Fatma. **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, Ankara, USAK Yayınları, 2006.

TDK Resmî İnternet Sitesi. “Tedhiş”, “Tedhişçilik”, “Şiddet”, <<http://tdkterim.gov.tr/bts/>>, 10 Aralık 2009.

TDK Resmî İnternet Sitesi. “Meşru”, “Yasal”, <<http://tdkterim.gov.tr/bts/>>, 17 Kasım 2010.

TDK Resmî İnternet Sitesi. “Hizip”, “Fundamentalizm”, “Motif”, “Münafık”, “Mülhit”, <<http://tdkterim.gov.tr/bts/>>, 11 Nisan 2011.

THORNTON, Thomas Perry. “Terror as a Weapon of Political Agitation”, Harry ECKSTEIN (Ed.), **Internal War: Problems and Approaches**, New York, The Free Press, 1964, 71-99.

Tocloud İnternet Sitesi. <<http://www.tocloud.com/>>, 04 Nisan 2011.

TOLOLYAN, Khachig. “Martyrdom as Legitimacy: Terrorism, Religion and Symbolic Appropriation in the Armenian Diaspora”, Paul WILKINSON ve Alasdair M. STEWART (Eds.), **Contemporary Research on Terrorism**, Aberdeen, Aberdeen University Press, 1987, 89-103.

TOLOLYAN, Khachig. “Cultrel Narrative and the Motivation of the Terrorist”, David C. RAPOPORT (Ed.), **Inside Terrorist Organizations**, London, Frank Cass Publishers, 2001, 217-233.

TOROSLU, Nevzat. **Ceza Hukuku**, Ankara, Savaş Yayınevi, 2005.

Triceratops İnternet Sitesi. “A Statement from Qaidat al-Jihad Regarding the Mandates of the Heroes and the Legality of the Operations in New York and Washington”, 24 Nisan 2004, <<http://triceratops.brynmawr.edu/dspace/bitstream/handle/10066/4796/QAE20020424.pdf?sequence=1>>, 08 Şubat 2011.

TURCAN, Metin ve Clark McCAULEY. “Boomerang: Opinion versus Action in the Radicalization of Abu-Mulal al-Balawi”, **Dynamics of Asymmetric Conflict**, Cilt 3, Sayı 1, Mart 2010, 14-31.

TURPIN, Jennifer ve Lester R. KURTZ. “Religion and the Legitimation of Violence: Conservative Protestantism and Corporal Punishment”, Jennifer TURPIN ve Lester R. KURTZ (Eds.), **The Web of Violence: From Interpersonal to Global**, Urbana, University of Illinois Press, 1997, 45-67.

TUTAR, Cemal. “Yazı Dizileri: 03-Cemal Tutar Savunma Metni”, **Hüseyini Seveda İnternet Sitesi**, <http://www.huseynisevda.net/articles.php?cat_id=18>, 15 Ocak 2011.

USLU, Emrullah. “From Local Hizbollah to Global Terror: Militant Islam in Turkey”, **Middle East Policy**, Cilt 14, Sayı 1, Bahar 2007, 124-141.

ÜNSAL, Artun. “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, **Cogito**, 6-7, Kış-Bahar 1996, 29-36.

WHITE, Jonathan R. **Terrorism: An Introduction**, California, Brooks/Cole Publishing Company, 1991.

WIKTOROWICZ, Quintan ve John KALTNER, “Killing in the Name of Islam: Al-Qaeda’s Justification for September 11”, **Middle East Policy**, Cilt 10, Sayı 2, Yaz 2003, 76-92.

WILKINSON, Paul. **Political Terrorism**, London, The Macmillan Press, 1974.

WILKINSON, Paul. **Terrorism and the Liberal State**, London, The Macmillan Press, 1977.

WILKINSON, Paul. “Ethical Defenses of Terrorism - Defending the Indefensible”, **Terrorism and Political Violence**, Cilt 1, Sayı 1, Kış 1989, 7-20.

WILKINSON, Paul. **Terrorism versus Democracy**, New York, Routledge, 2006.

YALÇINKAYA, Haldun. **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara, İmge Yayınları, 2008.

YAVUZ, M. Hakan ve Nihat Ali ÖZCAN. “The Kurdish Question and Turkey’s Justice and Development Party”, **Middle East Policy**, Cilt 13, Sayı 1, Bahar 2006, 102-119.

YILDIRIM, Ali ve Hasan ŞİMŞEK. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, (5’inci Baskı), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005.

YILDIZ Güney. “Hizbullah PKK’ya Karşı Kürt Hamas’ı Olabilir mi?”, **BBC İnternet Sitesi**, 14 Ocak 2011, <http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/01/110115_turkey_hizbullah.shtml>, 08 Nisan 2011.

YILMAZ, Türel. **Uluslararası Politikada Orta Doğu**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

YÜCE, Abdulhakim. “Din Maskeli Terörün Din Tahripçiliği”, Murat SEVER, Hüseyin CİNOĞLU, Oğuzhan BAŞIBÜYÜK (Eds.), **Terörün Sosyal Psikolojisi**, Ankara, Polis Akademisi Yayınları, 2010, 121-143.

ZAFER, Hamide. **Ceza Hukukunda Terörizm: Milletlerarası Metinler ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Işığında**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1999.

ZIMBARDO, Philip G. "Pathology of Imprisonment", **Society**, Cilt 9, Sayı 6, Nisan 1972, 4-8, <<http://studentoffortune.com/question/107994/sociology/166809-Article%201.pdf>>, 30 Ocak 2011.

EKLER

- EK-A** : “Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler”
İsimli Kitabın İçindekiler Bölümü
- EK-B** : İçerik Analizine İlişkin Kelime Bulutu Örneği
- EK-C** : Türkiye Hizbullahı Silahlı Kanadı Terörist Profili
- EK-Ç** : Örgütün Kendini Tanımlamada Kullandığı Kelimeler ve Frekansları
- EK-D** : Örgütün Şiddetin Nedenleri Konusunda Kullandığı Kelimeler ve Frekansları
- EK-E** : Örgütün Hedeflerini Tanımlamada Kullandığı Kavramlar

**“KENDİ DİLİNDEN HİZBULLAH VE MÜCADELE TARİHİNDEN ÖNEMLİ
KESİTLER” İSİMLİ KİTABIN İÇİNDEKİLER BÖLÜMÜ**

MUKADDİME	11
ÜMMET GENELİNDE İSLAMİ YENİDEN HAKİM KILMA ARAYIŞLARI	17
İSLAMİ HAREKETLERİN BİRBİRLERİNDEN ETKİLENMESİ	19
İSLAMİ HAREKET VE ŞAHSİYETLERİ DEĞERLENDİRİRKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR	21
CEMAATIN MÜCADELE SAHNESİNE ÇIKIŞI VE O DÖNEME KISA BİR BAKIŞ ..	23
CEMAAT HİÇBİR HAREKETİN DEVAMI VE UZANTISI DEĞİLDİR	27
İSLAMİ CEMAATLER VE GRUPLAR ARASI VAHDETE BAKIŞIMIZ	31
CEMAAT VE GRUPLARA YAKLAŞIMIMIZDA VE İLİŞKİLERİMİZDE ÖNCELİKLERİMİZ	33
İSLAMİ CEMAAT VE GRUPLARLA İLİŞKİLERE VERDİĞİMİZ ÖNEM	35
CEMAATIN MÜCADELE TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ	39
TC’NİN MÜSLÜMAN HALKA, ÖZELLİKLE DE KÜRDİSTANLI MÜSLÜMANLARA ZULMÜ VE İSLAM’A DÜŞMANLIĞI	49
TC, HER DÖNEMDE KÜRDİSTANLI MUHALİFLERİNİ VE ÖZELLİKLE DE İSLAMİ HAREKETLERİ YANLIŞ TANITMIŞTIR	53
CEMAATSEL KİMLİĞİMİZ İLE İLGİLİ BAZI AÇIKLAMALAR	55
KÜRTLERİN VE KÜRDİSTAN’IN TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ	59
KÜRT SORUNUNA BAKIŞIMIZ	67
GAYR-I İSLAMİ İLHADİ İDEOLOJİLERİN KÜRT SORUNUNU İSTİSMARI	71
PKK VE KÜRT SORUNU	75
PKK’NİN SAHNEYE ÇIKTIĞI YILLARA KISA BİR BAKIŞ	77
TC-PKK ÇATIŞMA ORTAMINDA İKİ ATEŞ ARASINDA KALAN BÖLGE HALKININ ÇEKTİĞİ SIKINTILAR	81
PKK’NİN İSLAMİ FAALİYETLERİ ENGELLEMESİ VE HİZBULLAHİ MÜSLÜMANLARA SALDIRILARINI YOĞUNLAŞTIRMASI	84
PKK İLE OLASI BİR ÇATIŞMANIN ÖNÜNE GEÇMEK İÇİN CEMAATIN GİRİŞİMLERİ	88
DİRENMEKTEN BAŞKA SEÇENEĞİMİZ YOKTU	90
HİZBULLAH-PKK ÇATIŞMASININ BAŞLAMASI	93
PKK’NİN İÇİNE DÜŞTÜĞÜ ZAAF VE ATEŞKES ÇAĞRILARI	100
FARKLI KESİMLERİN ATEŞKES BEKLENTİSİ VE PKK’NİN YAYDIĞI UYDURMA ATEŞKES HABERLERİ	101
PKK’NİN ATEŞKES ÇAĞRILARINDAKİ SAMİMİYETSİZLİĞİ	103
CEMAATIN ATEŞKESE BAKIŞI	107
PKK’NİN KAMUOYUNA İLAN ETTİĞİ HİZBULLAH-PKK ATEŞKES YALANI ...	110
HİZBULLAH İLE ÇATIŞMA ÖNCESİ DÖNEMDE PKK’NİN KAZANIMLARI VE ULAŞTIĞI BAŞARILI MERHALE.....	113
HİZBULLAH-PKK ÇATIŞMASI SONRASINDA PKK’NİN İÇİNE DÜŞTÜĞÜ DURUM VE KAYIPLARI	119

**“KENDİ DİLİNDEN HİZBULLAH VE MÜCADELE TARİHİNDEN ÖNEMLİ
KESİTLER” İSİMLİ KİTABIN İÇİNDEKİLER BÖLÜMÜ**

HİZBULLAH-PKK ÇATIŞMASI ÖNCESİNDE TC’NİN KÜRDİSTAN’DAKİ KÖTÜ DURUMU VE YAŞADIĞI KRİZ	127
TC, HİZBULLAH-PKK ÇATIŞMASI SAYESİNDE KÜRDİSTAN’DA İÇİNDE BULUNDUĞU KRİZDEN KURTULMA ŞANSINI ELDE ETTİ	131
HİZBULLAH İLE ÇATIŞMALAR ÖNCESİ DÖNEMDE PKK’NİN İSLAMİ KESİM ÜZERİNDEKİ BASKILARI	135
HİZBULLAH’IN ETKİNLİK SAĞLAMASIYLA PKK’NİN İSLAMİ KESİME YÖNELİK BASKILARI SONA ERDİ	139
HİZBULLAH-PKK ÇATIŞMASI ÖNCESİ VE SONRASI BÖLGEDE SİYASİ PARTİLERİN DURUMU VE CEMAATIN BUNLARA KARŞI TUTUMU.....	141
HİZBULLAH-PKK ÇATIŞMASININ NETİCESİ	145
TC VE PKK TARAFINDAN BİLİNÇLİ OLARAK SAKLANAN BİR GERÇEK.....	147
KÜRT HALK ÖNDERİ (!) GEÇİNEREN ŞAHSIN İÇİNE DÜŞTÜĞÜ TRAJİKOMİK DURUM.....	149
PKK’YE BİRKAÇ SÖZ VE UYARI	153
KÜRDİSTAN KÖKENLİ TÜM PARTİ, GRUP VE HAREKETLEREÇAĞRI	159
MÜNAFIKLAR MENZİL İSİMLİ NİFAK GRUPÇUĞU	163
NİYE BAŞKA HİÇ KİMSEYE DEĞİL DE BU GRUBA MÜNAFIK DEDİK	165
MENZİL GRUBUNUN TARİHÇESİ HAKKINDA KISA BİLGİ	167
CEMAATLE BÜTÜNLEŞME ÖNCESİ GELİŞMELER	169
BİRLİKTEKİLİK SÜRECİNİN BAŞLAMASI VE BİRLİKTEKİLİĞE BAKIŞIMIZ	173
BİRLİKTEKİLİK SÜRESİNCE CEMAATIN SAMİMİ TAVRI	175
BİRLİKTEKİLİK SÜRESİNCE BU GRUBUN ART NİYETLİ VE MÜNAFIKÇA HAREKETLERİ	177
BİRLİKTEKİLİĞİN SONA ERMESİ	180
ÇATIŞMALAR ÖNCESİ GELİŞMELER.....	181
ÇATIŞMALARIN ÖNLENMESİ İÇİN YAPILAN GİRİŞİMLER	185
ÇATIŞMALARI MENZİL GRUBU BAŞLATTI	188
BASİT BİRKAÇ YALAN İDDİAYA CEVAP	191
NİFAK GRUBUNA KARŞI CEMAATIN ÖNCEDEN TASARLANAN BİR SALDIRI PLANI YOKTU	195
ÇATIŞMALARIN DURDURULMASI İÇİN CEMAATIN ŞARTI	196
NİFAK GRUBUNUN ARABULUCULUK GİRİŞİMİNDE BULUNAN MÜSLÜMANLARI ENGELLEMESİ	198
NİFAK GRUBUNUN PKK İLE GÖRÜŞÜP ANLAŞMASI	201
NİFAK GRUBUNUN TC TARAFINDAN CEMAATE KARŞI KULLANILDIĞININ ORTAYA ÇIKMASI	203
NİFAK GRUBUYLA YAŞANAN ÇATIŞMANIN NETİCESİ	205
NİFAK GRUBUNUN CEMAATE VE İSLAMİ DAVAYA VERDİĞİ ZARARLAR	209
HİZBULLAH’ IN, TC VE ONA BAĞLI İSTİHBARAT VE KONTRA ÖRGÜTLERİYLE YOĞUN MÜCADELESİ	213

**“KENDİ DİLİNDEN HİZBULLAH VE MÜCADELE TARİHİNDEN ÖNEMLİ
KESİTLER” İSİMLİ KİTABIN İÇİNDEKİLER BÖLÜMÜ**

TC DERİN DEVLETİNE BAĞLI AJAN VE ÇETELERİN KÜRDİSTAN’DAKİ İNSANLIK DIŞI KARANLIK FAALİYETLERİ	217
İZZETTİN YILDIRIM OLAYI İLE İLGİLİ ZARURİ BİR AÇIKLAMA	229
AVRUPA ALANINDAKİ FAALİYETLERİMİZ VE AVRUPA ÜLKELERİNE ÇAĞRIMIZ	237
İSLAM İNKILABINA BAKIŞ VE İLİŞKİLER ÜZERİNE	239
17 OCAK 2000 OPERASYONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ	247
SON SÖZ	253

İÇERİK ANALİZİNE İLİŞKİN KELİME BULUTU ÖRNEĞİ¹⁸¹

basit ve inandırıcılıktan basitleştirmeye basitlik basitliktir basitliğine **baskı** baskı unsuru olarak baskı uygulayarak baskı ve baskı ve sindirme baskı ve sindirme politikası baskı ve sindirme politikası yürütülmüştür baskı ve zulme baskı ve zulmü baskı ve zulüm baskı yapıyor baskıcı baskılar baskılar sonucu baskılara baskılara dayanamayıp baskılarla baskıları baskılarına baskılarına maruz baskılarıyla baskın baskınlar baskınlarıyla baskını baskısı baskısına baskısından baskısını baskıyla basmaya basmıştır bastırma bastırılmışlardır

Cami-medrese Cemaati Cemaatla Cemaatms Cemaatte Cemaatten Cemaatımızın
Cemaatın Cemaat'ı cadde cahil cahili cahs cami cami faaliyetlerinden cami faaliyetlerini cami içerisinde cami içinde cami kapılarında. cami-okul camia camiada camide camideki camiden camiden çıkan camilerde camilerdeki camilerden camilere camilere giden camilere giden çocuklara musallat camileri camiye camiye giden canla canlanmış canlı canlılık canlılığını canını cazip cazip hale cazip maddi ceberut cehalet

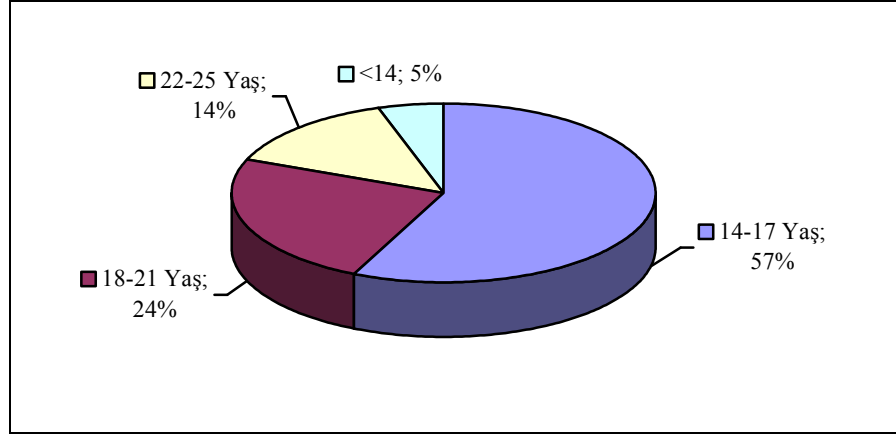
cehaletinden cehaletten cehenneme **cemaat** cemaat adına cemaat aleyhinde cemaat aleyhine cemaat aleyhine yoğun bir cemaat bu cemaat bunların cemaat bunu cemaat de cemaat faaliyetleri cemaat faaliyetleri içinde cemaat faaliyetlerine cemaat faaliyetlerinin cemaat hakkında

KARANLIK KARŞI KAYIPLARI KAZANIMLARI KENDİ KESİM KESİME KESİMLERİN KESİTLER KILMA KISA KRİZ KRİZDEN KULLANILDIĞININ Kadir-i Kafkasya Kahramanmaraş Karaaslan Kaçtırdıkları Kemalist Kemalistlerden Kemalizm'e Kerim Komünist Kuran Kuran-ı Kuran'ı Kuran'ın Kur'an Kuzey Kuzeyde KÖKENLİ KÖTÜ KÜRDİSTAN KÜRDİSTANLI KÜRDİSTAN'DA KÜRDİSTAN'DAKİ KÜRDİSTAN'IN KÜRT KÜRTLERİN Küfrü Külliyatıdır Kürdistan Kürdistanlı Kürdistanı Kürdistan'a Kürdistan'da Kürdistan'daki Kürdistan'la Kürdistan'ı Kürdistan'ın Kürt Kürt-İslam Kürtler Kürtlere Kürtleri Kürtlerin Kürtlerle Kürtçe KİMLİĞİMİZ KİMSEYE

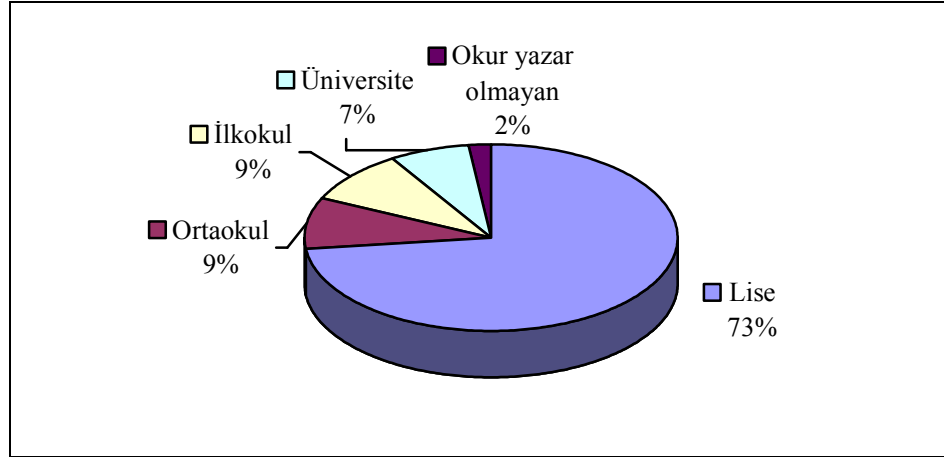
netlik neyin neyin sebep olduğunu nezdinde nezdindeki niceliği **nifak nifak grubu nifak grubuna nifak grubunu nifak grubunun nifak grubunun elemanları nifak grubuyla nifak grupçuğu nifak hareketleri nifak hareketlerinin nifak ve nifaktan nifaktır**

¹⁸¹ Kelimelerin punto büyüklüğü kullanım sıklığını göstermektedir.

TÜRKİYE HİZBULLAHI SİLAHLI KANADI TERÖRİST PROFİLİ¹⁸²

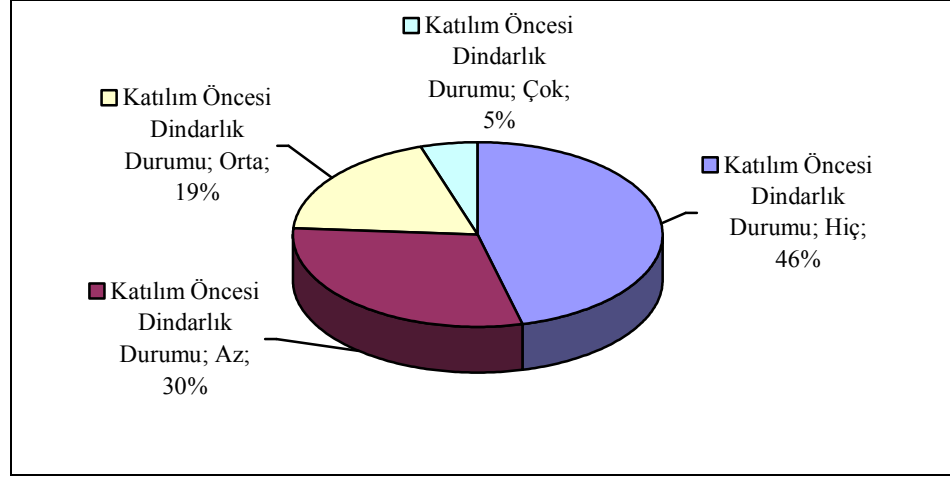
Şekil-1: Teröristlerin Örgüte Katılım Anındaki Yaş Durumlarına Göre Dağılımları.

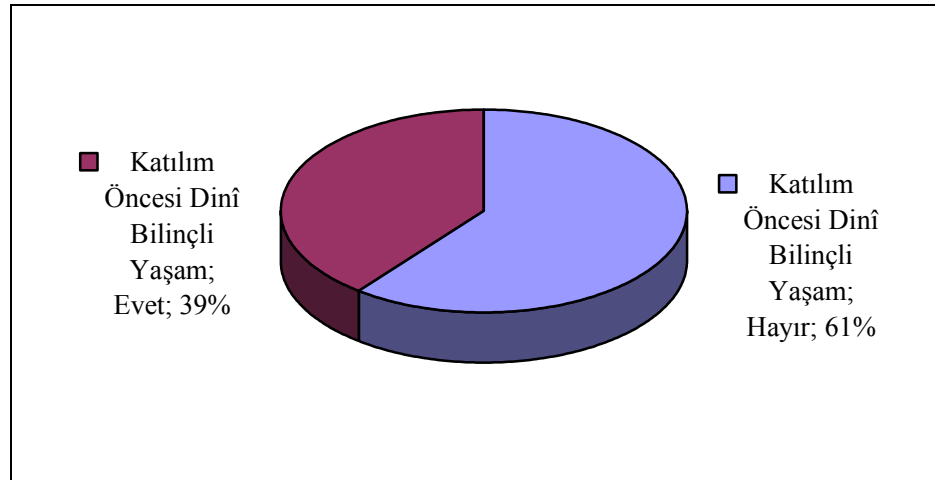
Şekil-2: Teröristlerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları.

¹⁸² Grafikler, Özeren v.d., (2010: 157-162)'nin çalışmasından uyarlanmıştır.

TÜRKİYE HİZBULLAHI SİLAHLI KANADI TERÖRİST PROFİLİ

Şekil-3: Teröristlerin Dindarlık Durumları Konusundaki Düşüncelerine Göre Dağılımları.

Şekil-4: Teröristlerin Dindarlık Durumları Konusundaki Düşüncelerine Göre Dağılımları.

**ÖRGÜTÜN KENDİNİ TANIMLAMADA KULLANDIĞI KELİMELER
VE FREKANSLARI**

S.Nu.	Kelimeler	Kelime Frekansları
1	Cemaat	999
2	Hizbullah	147
3	Hizbullahî Cemaat	16
4	İslam	596
5	Müslüman	294
6	Mazlum, mustazaf	16
7	İslamî Kimlik	12
8	Kürdistan	144
9	Kürt Halkı	67
10	Kürtler	40
11	Kürt Sorunu	23
12	Müslüman Kürt Halkı	18
13	Kürdistanlı	7
14	Kürdistan Halkı	7
15	Müslüman Kürtler	4
16	Kürt Ulusu	3
17	Kürt Toplum	3
18	Kürdistan Sorunu	2
19	Kürdistan Davası	2
20	Kuzey Kürdistan	2
21	Güney Kürdistan	6
22	Kürt Hareketleri	2
23	Kürt Siyasi Çevreleri	2
24	Kürt Hareketi	2
25	Kürdistan İslami İlim Merkezleri	2
26	Kürt İnsanı	2
27	Kürt Grupları	2
28	Kürdistan'ın Müslüman Halkı	1
29	Kürt Örgütleri	1
30	Müslüman Kürt Toplum	1
31	Kürt Milliyetçileri	1
32	Kürdistan İnsanı	1
33	Kürt Sol Gruplar	1
34	Kürdistanlı İslam Alimleri	1
35	Kürdistanlı Hareketler	1
36	Güney Kürdistanlı	1
37	Irak Kürdistanı	1
38	Kürt İslam Çizgisi	1
39	İslamcı Kürt Şahıs ve Gruplar	1
40	Kürtçe	1
41	Kürdistan Müslüman Halkı	1

**ÖRGÜTÜN ŞİDDETİN NEDENLERİ KONUSUNDA KULLANDIĞI
KELİMELER VE FREKANSLARI**

S.Nu.	Kelimeler	Kelime Frekansları
1	Baskı	113
2	Zulüm, zulme	79
3	Saldırı	78
4	Yalan	51
5	Korku	42
6	Karalama	29
7	Komplo	29
8	Dayatma	25
9	İftira	25
10	İhanet	23
11	Fitne	20
12	Gayr-i İslami	20
13	İtham	18
14	Engelleme	18
15	Tehdit	16
16	İşkence	15
17	Darbe	13
18	Gözaltı	16
19	Haksızlık	13
20	Bozgunculuk	10
21	Sindirme	10
22	Mağdur	9
23	İnsanlık dışı	9
24	Provokasyon	9
25	Sömürü	6
26	Adaletsizlik	6
27	Öldürme	5
28	Gayr-i insani	5
29	Direnış	5
30	Kaçırma	4
31	Baskı ve sindirme	4
32	Sindirme politikası	4
33	Hakaret	3
34	İmha amaçlı saldırı	3
35	Hayal kırıklığı	2
36	İmha savaşı	1
37	Kötüleme	1

**ÖRGÜTÜN HEDEFLERİNİ TANIMLAMADA
KULLANDIĞI KAVRAMLAR**

S.Nu.	Hedef	Temalar
1	PKK Terör Örgütü	İşbirlikçi ve teslimiyetçi Gayr-ı İslami Marksist-Leninist Materyalist Şeytani Taşeron Piyon Kontra hareketi İspiyoncu Mülhit ve zalim Samimiyetsiz Kaypak Gerilla Militan Milis
2	Menzil Grubu	Nifak Grubu Münafık Nifak Grupçuğu Grupçuk Bozguncu Ajan
3	Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Güvenlik Güçleri	TC Zulüm rejimi Dikta rejimi Laik Kemalist rejim Şovenist Kemalist rejim Kemalist zulüm rejimi Emperyalist Tağut Gayr-ı İslami Derin devlet Kontra Çete Emperyalizmin jandarması Laik Kemalist diktatörler
4	Diğer hedefler	Ajan İşbirlikçi Çete

